

Anton Bacalbașa

ANTON BACALBAȘA

SCRIERI ALESE

I

Text ales și stabilit,
studiu introductiv,
note și bibliografie
de
VIRGILIU ENE

BUCUREȘTI, 1965
EDITURA PENTRU LITERATURA

STUDIU INTRODUCTIV

în 1882, revista *Literatorul* publica o schiță, intitulată *Justiție.*[1] Ea era semnată de Anton Bacalbaşa şi marca debutul scriitorului, în cele cîteva pagini, autorul vorbea cu revoltă despre cei năpăstuiți de societatea burgheză. întrebîndu-se care să fie cauza relelor şi nenorocirilor care bîntuiau în societatea din vremea aceea, el ajungea la cîteva constatări amare : bogatul se simte omnipotent ; burghezul, care asupreşte proletariatul, este privit de clasa suprapusă ca un om onest ; cel care fură milioane nu este ilicit, ci patriot ! în schimb, omul care spune adevărul este tratat de burghezie ca nebun.

Aceste constatări nu-1 fac să dispere, ci dimpotrivă ; Anton Bacalbaşa are deplină încredere în societatea viitoare, pe care o vede lipsită de vicisitudinile din vremea sa. Gîndurile tînărului scriitor sînt pline de semnificații. Despre schița *Justiție* va mărturisi mai tîrziu : „Am debutat în carieră la 17 ani, atunci cînd iluziile încolțesc în suflet, semănate de o lume necunoscută, atunci cînd în fiecare om vedem o inimă şi-n fiecare idee un ideal."[2]

[1] *Literatorul,* an. III (1882), nr. 3 (semestrul întîi), p. 145—146.

[2] *Moftul român,* an. I (1893), nr. 32 (20 mai), p. 2. Barbu Lazăreanu, în articolul *Anton Bacalbaşa* (1948), republicat în *Glose si comentarii de istoriografie literară,* E.S.P.L.A., 1958, p. 336, afirmă, în mod eronat, că A. Bacalbaşa a debutat în 1883, la *Emanciparea.*

Acelaşi Anton Bacalbaşa va publica în anul următor, 1883, în ziarul *Emanciparea* — semnînd de data aceasta cu un pseudonim uşor identificabil : *Batony* — traduceri, deosebit de importante — mai ales dacă ţinem seama că ele apăreau pentru prima dată în ţara noastră — din *Capitalul* lui Karl Marx.[1]

Debutul scriitorului în literatură are loc într-o perioadă de adinei frămîntări, perioadă în care ideile noi şi generoase pătrund în viaţa noastră socială din ce în ce mai mult, dar, în acelaşi timp, întîmpină o rezistenţă sporită din partea instituţiilor perimate. Este epoca dezvoltării proletariatului si a pătrunderii marxismului în România, epocă plină de zbucium, la care tînărul scriitor va participa din plin.

Anton Bacalbaşa s-a născut la Brăila, în anul 1865[2] ; asupra zilei şi lunii nu s-au găsit informaţii precise. El nu avea certificat de naştere. Din unele mărturii ale familiei, precum şi din referirile la ziua aniversară aflate într-o poezie, se pare că s-a născut la 21 februarie.[3]

Era fiul lui Costache Bacalbaşa, poliţaiul-şef din Brăila. Tatăl se născuse în satul Telea, ce ţinea de fostul judeţ Gorj. (Adevăratul său nume ar fi fost Telescu, pe care şi l-ar fi schimbat o dată cu înfierea sa de către un unchi din Galaţi, care era staroste de băcani — bacalbaşa.)

La 1 februarie 1834, tatăl viitorului scriitor, este înrolat, ca soldat, în oastea Ţării Româneşti. Un an mai tîrziu este avansat la gradul de sergent-major. La 16 noiembrie 1841 părăseşte oştirea. Peste un an, mai precis la 6 septembrie 1842, printr-o poruncă domnească, fostul fetfebel *(Fedwebel)* primeşte gradul de pitar.[4] O scurtă informaţie despre Costache Bacalbaşa se mai găseşte într-un articol referitor la familia Bacalbaşa, unde se afirmă că „bătrînul Bacalbaşa... a fost hazliu şi mucalit" *.

[1] *Emanciparea,* an. I (1883), nr. 4 (f.d.), p. 61—63 ; nr. 5 (f.d.), p. 79—81 ; nr. 7 (f.d.), p. 108—111.

[2] *Enciclopedia română,* tomul I, Sibiu, 1898, p. 345, da — în mod greşit — ca dată a naşterii lui Anton Bacalbaşa anul 1864.

[3] în poezia, rămasă în manuscris, intitulată *Aniversarea naşterei,* datată : 21.11.1892, se află o strofă care, deşi e anulată de scriitor, este semnificativă pentru cele de mai sus : „O, vînt ce cu aripa ta / Fereastra-ai zguduit-o, / Mergi, spune-i că de ziua mea / Am plîns şi-am tot dorit-o !"

[4] *Buletin. Gazetă oficială,* 1842, nr. 73 (14 septembrie), p. 298. Cf. G. Călinescu şi Colectivul de documentare, *Material documentar despre [...] Anton Bacalbaşa,* în rev. *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor,* an. III (1954), tomul III, p. 155.

Despre mama scriitorului avem şi mai puţine date. Ea se chema Aneta Bobescu şi descindea dintr-o familie înstărită, care îi dăduse o educaţie aleasă.

Soţii Costache şi Aneta Bacalbaşa au avut mai mulţi copii, dintre care Constantin şi Ion Bacalbaşa vor semna mai tîrziu în presa de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru. Constantin Bacalbaşa, în volumul *Bucureştii de altădată,* ne mai furnizează cîteva date în legătură cu persoana sa.[2]

Asupra vieţii lui Anton Bacalbaşa — în special asupra perioadei copilăriei şi adolescenţei — datele cunoscute sînt şi ele foarte puţine. Se poate afirma însă cu certitudine că a urmat trei clase gimnaziale. Din cercetarea notelor obţinute, rezultă că situaţia elevului Bacalbaşa C. Anton nu era de loc strălucită.[3] Fără a căuta să motivăm slaba sa pregătire la şcoală, dînd vina, în exclusivitate, pe anumiţi pedagogi silnici şi asupra unor manuale incomprehensibile, credem că nu e lipsit de interes să reproducem un citat dintr-o carte de geografie, despre care A. Bacalbaşa va scrie mai tîrziu pagini pline de indignare[4], care demonstrează că şi manualele şcolare îşi au partea lor de vină. Celebrul geograf da următoarea definiţie sferei : „Sfera este paralelă cîndu este pusă astufelu ca ecuatorulu să fie paralela cu orizontulu, şi *popolii* cari locuiesc polii au acesta posiţie a sferei".

De unele materii A. Bacalbaşa îşi va aduce aminte, mai tîrziu, cu drag, fapt care ne arată că viitorul scriitor îşi alesese de pe atunci un drum al lui : „Şi cu toate astea, am avut două patimi mari, care uimeau pe toţi colegii : limba latină şi limba română. La română, în special, treceam de omul situaţiei. Dascălu-mi spunea că am să ies un scriitor straşnic — fir-ar-fi fost ceasul blestemat cînd mi-a cobit aşa de rău !

Da, am ajuns scriitor (las deoparte pc «straşnic»)."[5]

[1] B. Brănişteanu, în volumul *Adevărul* (1888—1913), Buc, 1913, p. 149.

[2] *Bucureştii de altădată* (1871—1884), vol. I, Editura ziarului *Universul,* Bric, 1927, p. 7, 315.

[3] *Certificat* nr. 48, din 22 aprilie 1881, emis de Direcţia Gimnaziului din Brăila. Orig. în posesia Elenei Bacalbaşa-Dimirriu.

[4] *Geograful Gorjan,* în rev. *Moş Teacă,* an. I (1895), nr. 35 (12 noiembrie), p. 7 (semnat : *Rigolo).*

[5] Anton Bacalbaşa, *Gramatică !,* în *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 1.953, (22 august), p. 1 (semnat : *Wunder).*

într-o altă scriere a sa mai aflăm cîteva date explicative privitoare la cotitura pe care a luat-o, la un moment dat, drumul vieții sale, și anume, înrolarea ca „voluntar" în armată :

„în gimnaziu am dus-o cîtva timp, dar odată mi s-a înfundat.

N-au mai putut să mă sufere, și *Spaima găinilor,* directorul, m-a dat afară, parcă ar fi fost școala lui."[1] După exmatriculare „părinții mei îmi hotărîseră două cariere : prima militar și apoi rentier"[3]. Și astfel : „m-am făcut și eu soldat.

Voluntar îmi ziceau toți, și asta numai pentru că toți erau miopi. Cum *!* Eu voluntar ? Cînd ești pus între ciocan și nicovală ? Voluntar ? Cînd vii de nevoie ?

O, dacă toți voluntarii au venit ca mine, atunci ștergeți cuvîntul acesta din dicționare !

Ziceți *nevoit!"* *

Acest dramatic moment — al plecării sale ca „voluntar" la oaste — apare cu mai multă claritate într-un manuscris al lui Anton Bacalbașa, nu demult descoperit prin grija Arhivelor din Bacău. Este vorba de manuscrisul *Ceasuri de gîndire,* pagini scrise la Iași între 30 decembrie 1885 și 30 iunie 1886 și care cuprind șaisprezece poezii, două schițe și un început de studiu literar, intitulat *Ca precuvîntare,* în care Anton Bacalbașa își expune cîteva din principiile sale asupra artei. Una dintre cele două schițe este intitulată *De acasă,* și este scrisă la puțină vreme după „voluntariat", cînd amintirile-i erau încă proaspete. Schița cuprinde multe elemente autobiografice. Dialogul dintre Gheorghe — respectiv Anton Bacalbașa — și mama acestuia, cucoana Catinca, are menirea să dezvăluie ideile socialiste ale tînărului care citea cu asiduitate *Contemporanul* și *Dacia viitoare,* și să arate „cît erau de depărtați unul de altul". Susținerea, cu înflăcărare, de către Gheorghe a ideilor socialiste se dovedește intempestivă pentru cucoana Catinca. în cele din urmă, „bietul tînăr,

* Anton Bacalbașa, *Papă-Lapte,* în *Drepturile omului,* an. I (1885), nr. 105 (12 iunie), p. 1.

[2] Th. Cornel, în articolul *Bacalbașa Anton,* publicat în voi. *Figuri contemporane din România,* Buc, ly09, Atelierele Socec & Comp., p. 138—139, afirmă că : „Terminîndu-și studiile secundare, Anton Bacalbașa nu se împacă de fel cu viața de slujbaș în care debutase".

[3] Anton Bacalbașa, *Subscrisul,* în *Moș Teacă,* an. I (1895), nr. 1 (26 martie), p. 1.

* Anton Bacalbașa, *Papă-Lapte,* în *Drepturile omului,* an. I (1885), nr. 105 (12 iunie), p. 1.

cu Inima strînsă de durere își luă ziua bună de la năzuinți și intră *de voie* (în manuscris acest „de voie" este subliniat cu două linii foarte groase — n.n.) la oaste".

Viața aspră din cazarmă, pe care a fost nevoit s-o îndure, îi atacă curînd plămînii. Această viață dură poate fi reconstituită pe baza unor articole memorialistice, identificate recent de noi ca aparținînd lui Anton Bacalbașa. El își aduce aminte cum, în anul 1883 „am fost chemat urgent de patria mea să-mi plătesc tributul sîngelui la tejgheaua națională. Aveam seria 457 și matricola 1.347. Pe pușcă, 6.000."[1] „Voluntarul" arată cum e jecmănit de tutun de un superior, cum e îmbrăcat mai mult în zdrențe, cum e pus să scrie epistole în locul gradaților analfabeți etc., etc. într-un alt articol din această serie același „voluntar" ne dă amănunte referitoare la comandanții săi, dezvăluind metodele barbare folosite de acești zbiri cazoni : „Comandantul Regimentului 5 de linie era, în anul 1883, don colonel Scheletti, locotenent-colonel — don locotenent-colonel Dănescu Theodor, comandant de batalion — don maior Barillieanu Ștefan, iar comandant al companiei a treia era... don căpitan Tecuț Ion.

Așa-1 chema. Numele nu i l-am inventat eu, slavă ție, Doamne !

Don căpitan Tecuț, moldovean de loc, se purta tuns mărunt și cu o barbă lungă. Era mai mult scurt decît înalt și era gros. Semne particulare : roșu la față și ciupit de vărsat." Acest căpitan inventase noi metode de maltratare a soldaților, pe care A. Bacalbașa le va transpune în multe din schițele sale.

într-o epistola trimisă lui Ibrăileanu, pe care criticul o va publica mai tîrziu[3], A. Bacalbașa reamintește, printre altele, de unii dintre comandanții săi și face, în același timp, destăinuiri interesante mai ales pentru activitatea sa de mai tîrziu : „La 1883 am publicat un început de... roman cazon în *Mesagerul Brăilei.* Eram, mi se pare, în Dobrogea. Don colonel Dănescu — Dumnezeu să-1 ierte ! — citind opera mi-a interzis să mai scriu. Ba, a intervenit pe lîngă familia mea, ca să facă gălăgie

* *Memoriile unui rezervist,* în *Moș Teacă,* an. II (1896), nr. 78 (8 septembrie), p. 2 (semnat *Milițianul).*

[1] *Memoriile unui rezervist,* în *Moș Teacă,* an. II (1896), nr. 81 (29 septembrie), p. 5 (semnat *Milițianul).*

[3] G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa,* în *Adevărul literar și artistic,* an. VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1.

la redacția-n chestie să nu-mi mai publice oroarea ! Și am lăsat-o baltă."

Din cele de mai sus, printre altele, putem presupune că familia sa se afla tot la Brăila, adică în orașul în care apărea ziarul *Mesagerul Brăilei.*

După ani grei, petrecuți între zidurile sumbre ale cazărmii, „d'e-abia ieșit din armata în care a suferit jugul militar trei ani, revoltat care își mușcă lanțul și pe care urgia militară îl strivea la fiecare acces de nedisciplină și de indignare, Blubea [adică Anton Bacalbașa — n. n.] s-a aruncat imediat în mișcare. La club [Clubul muncitorilor — n. n.] e oratorul cel mai ascultat : vorbirea îi este smălțuită de cuvinte fericite, de glume bine găsite"

Faptul că Bacalbașa, îndată după ieșirea din armată, și-a închinat întregul său talent mișcării socialiste este unul dintre meritele sale cele mai de seamă. El va desfășura — în ultimele două decenii ale secolului trecut — o bogată activitate gazetărească, din care se pot extrage și unele date biografice.[2]

[1] C. Miile, *Dinu Milian* — II O *viață,* Buc, 1914, Atelierele „Adevărul", p. 83.

[2] O prețioasă informație asupra biografiei lui A. Bacalbașa ne-o furnizează G. Călinescu în *Materialul documentar* amintit, în care se spune că începutul primăverii anului 1895 aduce un eveniment important în viața lui A. Bacalbașa : „Se căsători, la 30 martie 1895, cu Alexandrina Scărișoreanu, de 19 ani, fata căpitanului în retragere Ion Scărișoreanu și a Zoei Scărișoreanu, aceasta din urmă născută la Cîmpulung — decedată la 8 iulie 1884 în București — și fiică a lui Nicolae Ghizdaveti și a Saftei. Alexandrina văzuse lumina zilei la Reni, unde, se vede, căpitanul fusese temporar în garnizoană." Datele de mai sus sînt cu atît mai importante cu cît ele vin să corecteze afirmația unui contemporan al lui A. Bacalbașa — Șt. Bujor — care, în articolul *Toni Bacalbașa,* publicat în *Evenimentul,* an. VII (1899), nr. 1.932 (7 octombrie), p. 1, dă, în mod greșit, ca dată a căsătoriei anul 1897.

Cercetările noastre, mai recente, întregesc cele de mai sus : la 13 august 1897 se naște Elena Bacalbașa. Dintr-o scrisoare, aflată la secția de manuscrise a Academiei R.S.R., (v. ms. 18.768), intitulată *Dragă Costache,* pe care Ion Bacalbașa, fratele lui Anton Bacalbașa, o adresa lui C. Nottara, datată 3 noiembrie 1915, aflăm că Elena Tony Bacalbașa, studentă la Facultatea de litere, dorea cu tot dinadinsul să urmeze și cursurile de dicțiune ale marelui om de teatru. Unchiul își recomandă nepoata, bazîndu-se pe prietenia ce a existat — și care este amintită în această epistolă — între Anton Bacalbașa și C. Nottara.

Elena Bacalbașa ne-a mărturisit, la finele anului 1965, că a urmat o bună parte din aceste cursuri, dar nu le-a absolvit pe toate. în schimb a terminat Facultatea de litere și a devenit profesoară în București. S-a căsătorit cu avocatul Alecu Dimitriu, și au avut copii. Actualmente este pensionară.

Alexandrina Bacalbașa s-a recăsătorit cu Nerva Hodoș și a fost pensionară a Academiei R.S.R. A decedat în anul 1954.

Plin de entuziasmul tinereții — dar, în același timp, neocolit de unele contradicții și greșeli — Bacalbașa se avîntă în focul luptelor zilnice, fiind adeseori un promotor al ideilor noi. Era epoca în care, în ciuda unor teorii profund greșite și reacționare, ce susțineau că socialismul este „o plantă exotică", care nu va da roade în țara noastră, se formau, din zi în zi, condițiile necesare pătrunderii și dezvoltării marxismului. Sfîrșitul secolului trecut marchează o dezvoltare rapidă a întreprinderilor industriale din România și, implicit, și o creștere a numărului muncitorilor.[1]

Concomitent se intensifică și exploatarea în toate sectoarele. Documentele sînt zguduitoare.[2] In aceste condiții „îi revenea deci proletariatului din România, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, sarcina istorică de a duce societatea înainte, sarcina de a fi conducătorul și călăuzitorul transformărilor necesare în direcția burghezo-democratică pe cale revoluționară"[3]. Proletariatul de la noi din țară, din acei ani, se transformă dintr-o „clasă în sine", într-o „clasă pentru sine". în 1872 ia naștere *Asociația generală a tuturor lucrătorilor din România,* iar după 1875 se înființează cercuri socialiste la București, Iași, Galați. Atît asociația, cît și cercurile socialiste scot diferite ziare *(Lucrătorul român, Socialistul),* în coloanele cărora apar articole referitoare la situația proletariatului. în anul 1879, delegați ai mai multor cercuri socialiste, din diferite orașe, se întrunesc în prima lor conferință. Un an mai tîrziu, în 1880, se tipărește primul program al socialiștilor din țara noastră, care cuprindea atît idei înaintate, cum ar fi, de exemplu, lupta pentru o proprietate colectivă, cît și unele idei eronate, lassalleiene, narodnice și anarhiste. Ceea ce trebuie reținut este faptul că după 1880 cercurile socialiste — în rîndurile cărora un rol deosebit au avut N. Zubcu-Codreanu și dr. Russel — trec tot mai mult pe poziții marxiste, criticînd cu o ascuțime nemaiîntîlnită pînă atunci orînduirea burgheză. Și critica atingea toate sectoarele vieții, de la exploatarea proletarilor și țăranilor săraci, pînă la suprastructura statului împilator.

[1] Radu Pantazi, *Filozofia marxistă în România,* Editura politică, 1963, p. 11. Vezi și *începuturile răspîndirii marxismului în România,* Editura politică, 1959, p. 19—20.

[2] Vezi *Documente din mișcarea muncitorească,* 1872—1916, Editura C.G.M., 1947, ediția a II-a completată, p. 167.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole fi cuvîntări,* Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, p. 517.

La numai şase ani de la apariţia programului cercurilor socialiste, C. D. Gherea dă la iveală un nou program al socialiştilor români[1], în care sînt cuprinse idei mult mai profunde în comparaţie cu cele aflate în programul tipărit la 1880. Programul vorbea de concepţia materialistă asupra istoriei, despre marxism şi despre dictatura proletariatului. Acest document va fi cunoscut şi de Fr. Engels, care va trimite *Contemporanului* o scrisoare în care îşi va destăinui mulţumirea că socialiştii români, prin includerea în programul lor a ideii dictaturii proletariatului, au inclus „principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi da luptători mai pe toţi socialiştii din Europa şi din America ; e vorba de teoria prietenului meu Karl Marx"[2]. Cu toate acestea, programul din 1886 nu era absolvit de anumite greşeli, pe care Gherea, mai tîrziu, le va dezvolta în „neoiobăgia" şi în teoria socialismului în ţările puţin dezvoltate. Un rol important în răspîndirea marxismului în România l-a avut presa. La Bucureşti, în 1880, apare ziarul *înainte,* care sa intitulează, pentru prima dată în ţara noastră, organ al „democraţiei sociale şi al proletariatului român". Tot în această perioadă mai apare *România viitoare* şi *Revista socială.* Revista care a avut însă o influenţă deosebit de puternică în viaţa noastră politică şi culturală a fost *Contemporanul* (1881—1891) — cu toate că la începuturile apariţiei nu se situa pe poziţii marxiste, iar ulterior nu a fost scutită de unele confuzii ideologice[3]. O preocupare similară — dar la o scară mult mai redusă — de traducere a textelor marxiste Va avea şi revista *Emanciparea.* Faptul că A. Bacalbaşa colaborează la această revistă, care, de la primul său număr, declară că va lupta pentru drepturile muncitorilor şi ţăranilor, este semnificativ. Peste doi ani, tînărul, însufleţit de ideile noi, va publica în ziarul *Drepturile omului* — ce va lua fiinţă în Bucureşti, în 1885, din iniţiativa cercului de studii sociale, şi care ziar îşi propunea „a pregăti în România izbînda marii revoluţii umane, ale cărei semne roşiatice se ivesc la orizont" — schiţe şi articole, axate pe linia democratică exprimată de redacţia revistei, dintre care cităm următoarele : *Din viaţa dezmoşteniţilor, Papă-Lapte, Tîrîie-Brîu, Leone, Din războaiele mele, Rezervistul* etc.

[1] *Ce vor socialiştii români,* în *Revista socială,* an. I (1886), nr. 8—12.
[2] *Contemporanul,* an. VI (1888), nr. 6, p. 572.
[3] Vezi vol. Savin Bratu şi Zoe Dumitrescu, *Contemporanul şi vremea lui,* E.S.P.L.A., 1959.

După încetarea primei serii a ziarului *Drepturile omului,* la finele anului 1885, Bacalbaşa părăseşte Bucureştiul, plecînd la Iaşi. Prezenţa sa în această localitate este dovedită şi de manuscrisul *Ceasuri de gtndire,* care atestă localitatea Iaşi la finele fiecărei scrieri. In acest manuscris el acordă o maximă importanţă temei militare şi vieţii celor năpăstuiţi. Simpatia autorului pentru cei oprimaţi se va adînci în anii următori, ceea ce îi va atrage, în anul 1887, arestarea. Acest fapt va fi blamat de unele ziare.[1] Se poate afirma că nu a existat vreo acţiune mai importantă a proletariatului la care' A. Bacalbaşa să nu fi luat parte. Un contemporan al său[2] ne informează că Bacalbaşa avea un adevărat cult pentru cei exploataţi, şi că năzuinţa lui cea mai de seamă era să vadă o mişcare socialistă puternică, în care el să aibă un rol de frunte, acela de agitator şi organizator.

Unul din scopurile principale ale luptei celor exploataţi din acel timp era unirea proletarilor într-un partid, profund deosebit de cele de la putere. Adresîndu-se celor din popor, Bacalbaşa îşi aşternea pe hîrtie ideile înaintate înveşmîntîndu-le într-un stil limpede, înţeles de toţi. Dintre scrierile publicate în această perioadă vom aminti articolele *Furtuna se apropie, Şarlatani la bilei, Bietul Dumnezeu, Aghiotantul, Alegerile de azi* etc.

Incepînd cu anul 1888 şi continuînd mulţi ani după această dată, Anton Bacalbaşa va colabora intens la mai toate revistele cu orientare progresistă : *Dezrobirea, Gutenberg, Drepturile omului* etc. Articolele, schiţele publicate aci sînt variate ca tematică. Ele critică parlamentarismul burghez, satirizeaiz'ă religia, demască barbariile militare etc. Schiţa intitulată *Marş — marş!...*[3] e una dintre cele care lasă să se întrevadă posibilităţile sale literare prin iscusinţa cu care mînuieşte dialogul şi prin uşurinţa cu care conturează personajele.

[1] Vezi *Lupta,* an. IV (1887), nr. 394 (11 noiembrie), p. 3, care publică art. *Întrunirea lucrătorilor* [pentru a protesta împotriva arestării lui A. Bacalbaşa], şi unde se dau rezumatele discursurilor rostite de C. Bacalbaşa, Al. Ionescu, C. Miile, G. Olcescu etc., în care se înfierează fapta săvîrşită de poliţie ; revista *Ghiţă Berbecu,* an. I (1887), nr. 3 (22 noiembrie), p. 2, care, în art. *[Arestarea lui Anton Bacalbaşa],* adoptă o atitudine similară cu ziarul *Lupta,* şi art. *Lucrătorii din Bucureşti,* în *Lampa,* an. I (1887), nr. 26 (26 noiembrie), p. 2.
[2] C. Z. Buzdugan, *Anton Bacalbaşa,* în *Lumea nouă,* an. V (1899), seria a III-a, nr. 14 (10 octombrie), p. 1—2.
[3] *Drepturile omului,* seria a II-a, an. I (1888), nr. 38 (24 octombrie), p. 2.

Tot în ziarul *Drepturile omului,* în care apăruse schița *Mars — marș!...,* Anton Bacalbașa publică articole în care se ocupă de problema țărănească. Răscoalele țărănești din anul 1888 își găsesc oglindirea veridică în multe din paginile sale.

De asemenea, în unele din articolele scrise în această perioadă un loc important îl ocupă critica celor două partide „istorice". Pentru Bacalbașa „roșii" și „albii" — adică liberalii și conservatorii — care, chipurile, sînt adversari în alegeri, „nu înfățișează decît niște împuterniciți ai stăpînilor, ai celor bogați, ai ciocoimii" Autorul articolului îndeamnă pe săteni să nu voteze pe acești candidați, pe care îi denunță ca torturatori ai țăranilor din Bordeni și ai celor închiși la Jilava. Mai mult decît atît, Anton Bacalbașa afirmă că sîngele nevinovat al țărănimii ucise cere să fie răzbunat ! într-un alt articol, publicat tot în această vreme, Anton Bacalbașa ceruse : „Nu milă din partea boierimii trufașe, nu îndurare din partea claselor *de sus",* ci „dreptul întreg al poporului, munca lui, *tot* pămîntul, *toate* instrumentele de muncă !"[2]

Din cele expuse mai sus, putem desprinde concluzia că Bacalbașa, pînă la această dată — dar și cîțiva ani după 1888, cum se va vedea în continuare — mergea în pas cu ideile cele mai avansate ale vremii sale.

Așa cum am afirmat mai sus, încă de la începutul deceniului al zecelea al secolului trecut, problema dezbătută cu tot mai multă ardoare și în presă era aceea a organizării proletarilor într-un partid al lor. Lenin arăta că în această perioadă, care a urmat celei în care s-au răspîndit ideile marxiste, ca rezultat al creșterii mișcării muncitorești, „se formează partide socialiste cu bază proletară, care învață să folosească parlamentarismul burghez, să-și creeze o presă cotidiană proprie, instituții culturale proprii, sindicate proprii, cooperative proprii"[3].

înființarea unui astfel de partid nu avea darul să bucure clasele stăpînitoare. Acest lucru îl va sesiza foarte bine și Bacalbașa în articolul *Oltenița*[1] : „Deșteptarea muncitorilor și organizarea lor în partid politic, deosebit de partidele burgheze, nu poate, firește, să meargă la inimă stăpînilor. De aceea, pretutindeni

[1] *Colegiul țărănesc,* în *Drepturile omului,* an. I (1888), nr. 30 (14 octombrie), p. 3.

2 *O victorie,* în *Drepturile omului,* an. I (1888), nr. 21 (5 octombrie), p. 1.

[3] V. I. Lenin, *Opere,* voi. 18, E.S.P.L.P., 1957, p. 579.

[1] *Munca,* an. II (1891), nr. 4 (17 martie), p. 1.

unde muncitorii își string rîndurile, stăpînirea ia măsuri pentru a-i încătușa."

Opresiunea se exercita nu numai asupra muncitorilor — deși ei erau ținta principală — ci și asupra unor intelectuali cu vederi progresiste. Anton Bacalbașa însuși a fost — pentru un scurt timp — victima acestor măsuri. în articolul mai sus citat el ne istorisește cum a fost arestat la Oltenița, unde se dusese să țină o întrunire în vederea alegerilor ce se apropiau. Dar aceste metode erau departe de a putea stăvili mișcarea socialistă, în rîndurile căreia activa și Anton Bacalbașa. El va scrie în coloanele ziarului *Munca* — unde, de asemeni, a colaborat intens — numeroase articole în care va biciui atît farsa alegerilor din trecut, cît și religia, armata, naționalismul, inerția, obtuzitatea etc.

însușindu-și tot mai adînc învățătura marxistă îm acești ani, A. Bacalbașa se situa lîngă cei care luptau pentru făurirea unei alte lumi, împletind activitatea gazetărească cu aceea de agitator. El susținea ideile cele mai avansate ale timpului, cu o înflăcărare deosebită, demonstrînd un talent oratoric unic în felul său. Un contemporan, Al. Antemireanu, scrie un interesant articol[1] despre viața, talentul literar și în special talentul oratoric al lui Anton Bacalbașa, care fermeca într-atîta auditoriul, încît tineretul îl considera „un profet al viitorului". Acestea se petreceau pe vremurile cînd A. Bacalbașa „lucra cu foc pentru partid", după cum ne informează Al. Ionescu.[2] Despre unele dintre calitățile oratorice ale sale mai vorbește și Izabela Sadoveanu, în articolele intitulate *Zile de prietenie* arătînd că era un om excepțional de inteligent, care sesiza ideile cele mai subtile în profunzimea lor, avînd totodată o mare putere de sinteză. Era animat de un spirit de sociabilitate, care se poate vedea în mod evident din articolele și cuvîntările sale. Izabela Sadoveanu afirmă la un moment dat că Anton Bacalbașa a fost „un bolid" în oratoria și gazetăria vremii. Mergînd pe linia recunoașterii deosebitelor sale calități oratorice, într-un articol, în care se face

» *Anton Bacalbașa,* în *Epoca,* an. V (1899), nr. 1.221—262 (4 octombrie), p. 1.

[1] Al. Ionescu, *Din ale lui Tony,* în voi. *Caragiale corector. Tony Bacalbașa. Nebunul. Primăvara. Din manevră. Amicul Popreanu. La teorie* etc., etc., Buc, 1918, Institutul de grafice, p. 33.

[3] *Adevărul literar și artistic,* seria a III-a, an. XVIII (1938), nr. 905 (10 aprilie), p. 11.

o prezentare a activității ziarului *Adevărul literar și artistic* se afirmă că Anton Bacalbașa „a fost un orator de forță, poate cel mai sugestiv al vremii." El își cheltuia fără rezerve forța și talentul său nu cu vreun scop mercantil, ci însuflețit de idealuri înalte.

Calitățile lui oratorice l-au impresionat și pe G. Ibrăileanu. Criticul, întîlnindu-1 odată la Iași — la o întrunire de protest împotriva unei crime săvîrșite de guvern într-un sat din Moldova — iar altădată auzindu-1 vorbind la Clubul socialist din Iași, subliniază că Anton Bacalbașa a vorbit *foarte frumos, furtunos* și a terminat discursul rostind *cu mult patos* cuvintele : „Proletari din toate țările, uniți-vă !" Ibrăileanu conchide că : „Bacalbașa a fost un orator mare. [...] A fost unul din cei mai buni oratori ai socialismului de altădată."[2]

Dintre conferințele ținute în această perioadă de Anton Bacalbașa, merită a fi citate cele rostite în sala „Orfeu" în preajma zilei de 1 Mai 1891, conferința ținută la Brăila, în 1891, dar mai ales cele ținute la cluburile muncitorești din Galați, București și Ploiești, care pledau pentru unirea tuturor muncitorilor, fără deosebire de sex și naționalitate, într-un puternic partid.

Aceste importante teme vor reveni cu mai multă insistență în conferințele și articolele sale din anul 1892 — an care va însemna, în activitatea desfășurată, în special, la *Democrația socială,* consacrarea lui ca ziarist. al proletariatului. Anton Bacalbașa — gazetar și scriitor ce poseda, pentru vremea aceea, întinse cunoștințe sociologice — face în acest an o critică sistematică societății burgheze, scriind articole de o mare importanță pentru mișcarea socialistă din România.

într-un articol intitulat *D-l Maiorescu și socialismul*[3], Anton Bacalbașa arată că o dată cu dezvoltarea tehnicii — respectiv a mașinii cu abur — muncitorii se adună în grupuri tot mai mari. în același timp însă, o parte din ei sînt lăsați fără lucru, transformîndu-se în pauperi. Autorul, în concluzie, extrage din materialul articolului „enorma contrazicere a societății actuale : producțiune colectivă și apropriere individuală". în final propune și soluția acestei contraziceri fundamentale : „colectivizarea mijloacelor de producție". Această măsură, colectivizarea, este valabilă și pentru soluționarea problemei agrare. într-o conferință din același an[1] Bacalbașa susținea cu tărie că alungarea mizeriei din viața săteanului sărac va fi posibilă numai printr-o „proprietate în devălmășie" a pămînturilor întinse cît bate ochiul, pe care să le lucreze obștea, iar împărțirea bunurilor să se facă în raport cu munca fiecăruia. Dacă vom ține seama că aceste teze erau susținute la 1892, vom putea să ne facem o imagine și mai exactă asupra lui Anton Bacalbașa.

Pe această cale dreaptă va merge Anton Bacalbașa și în rezolvarea altor probleme importante ale vremii sale. El va combate, în conferințe și în nenumărate articole, șovinismul, politicianismul, misticismul, regalitatea etc. în articolul *învățăminte*[2] Anton Bacalbașa, pornind de la ideea clară că „socialismul nu poate fi decît internațional", acuză societatea burgheză că seamănă între muncitorii de diferite naționalități șovinismul, cu scopul, bine determinat, de a-i dezbina, și-n felul acesta, aplicîndu-le principiul *divide et impera* să-i poată exploata mai ușor. în relațiile dintre ei, însă, burghezii de diferite naționalități se înțelegeau de minune. în fața acestei situații, Anton Bacalbașa — înflăcăratul agitator al celor asupriți din acele vremuri — cheamă, în conferința ținută împotriva naționalismului[3], pe toți proletarii — români, unguri, germani etc. — la strînsă solidaritate și luptă unită împotriva „șarlatanilor și nebunilor" care căutau să-i dezbine.

Nici monarhia — principalul reaz'im al claselor exploatatoare — nu va scăpa de săgețile criticii sale. în articolul intitulat sugestiv *Furt... fără efracție*[4] autorul arată cu claritate că „băiatul României" este de fapt al burgheziei, din care s-a născut, în care trăiește și-n care va muri. Prințul nu are nici o contingență cu țara sărăcită de exploatatori, în mijlocul cărora monarhia joacă un rol important. Anton Bacalbașa — reprezentant al celor mulți — înlăturînd cu dispreț talerul întins de acest „milog" care se însoară, îl trimite la burghezie pentru a fi înzestrat, „căci al ei

[1] 1893—1922, în *Adevărul literar si artistic,* seria a III-a, an. III (1922), nr. 65 (19 februarie), p. 1.

[2] G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa,* în *Adevărul literar si artistic,* an. VI (1925), nr. 238 (28 iunie), p. 1.

[3] *Adevărul,* an. V (1892), nr. 1.199 (7 iunie), p. 1 (semnat *A.B.).*

[1] *[Rolul țărănimii în mișcarea socialistă din România],* în *Democrația socială,* an. I (1892), nr. 19 (3 mai), p. 2.

[2] *Democrația socială,* an. I (1892), nr. 37 (13 septembrie), p. 1.

[3] *[Împotriva naționalismului],* în *Democrația socială,* an. I (1892), nr. 30 (26 iulie), p. 2.

[4] *Munca,* an. III (1892), nr. 41 (29 noiembrie), p. 1.

este băiatul". într-un alt articol, *După serbări*[1], A. Bacalbaşa va conchide : „în inima ţării dragostea de dinastie nu are loc". Temutul pamfletar nu lupta numai contra monarhiei, impusă vremelnic ţării noastre, ci împotriva tuturor monarhiilor. Un exemplu concludent îl constituie şi un articol scris contra ţarismului[2].

Articolele lui Bacalbaşa au valoare nu numai prin adevăratele rechizitorii făcute claselor exploatatoare, ci şi prin faptul ca autorul arată celor mulţi drumul care duce la eliberarea lor socială : „Aceia cărora li e dat să-ndeplinească viitoarea revoluţie socială sînt muncitorii, proletarii de tot felul"[3]. „Socialismul cheamă sub cutele steagului său pe toţi dezmoşteniţii societăţii de astăzi"[4]. Prin „dezmoşteniţi" el înţelegea „muncitorul cu braţele sau cu mintea, de la ţară ca şi de la oraş" *. Anton Bacalbaşa îşi încheia articolul cerînd cu insistenţă muncitorilor „de a se grupa într-un partid al lor, deosebit de toate celelalte".

Clubul muncitorilor din Bucureşti va desfăşura o vie activitate în rîndurile proletarilor, devenind centrul mişcării muncitoreşti, în care va lua fiinţă, la 31 martie 1893 — ca urmare a primului congres al cercurilor, cluburilor şi societăţilor muncitoreşti din ţara noastră — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.).

Activitatea febrilă a lui Anton Bacalbaşa din timpul congresului a fost semnalată şi de I. L. Caragiale, amicul său, care publică, în *Moftul român,* un anunţ original :

„S-a pierdut !!!

Cu ocazia marelui congres socialist s-a pierdut un Tony.

Semnalmente :

[...] Mic, nervos şi drăcos, se iritează extrem cînd glumeşti cît de inocent asupra socialismului ştiinţific — atunci devine muşcător." [5]

Anton Bacalbaşa este efervescent nu numai cu prilejul congresului ; el va publica după congres diferite articole, care vor

[1] *Adevărul,* an. VI (1893), nr. 1.422 (28 ianuarie), p. 1 (semnat *Quidam).*
[2] *Alexandru III,* în *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 2.012 (23 octombrie), p. 1.
[3] *Scandal 1,* în *Democraţia socială,* an. I (1892), nr. 21 (24 mai), p. 1.
[4] *Munca noastră,* în *Democraţia socială,* an. I (1892), nr. 7 (16 februarie), p. 1.
[5] *Moftul român,* an. I (1893), nr. 19 (4 aprilie), p. 5.

avea menirea să dezvăluie opiniei publice adevărata stare de lucruri.

Anul 1893 este deosebit de fecund pentru scriitor. în acest an scoate de sub tipar — împreună cu I. L. Caragiale — *Moftul român*[1] — revistă satirică în care va publica o bună parte din schiţele şi pamfletele sale, mai ales cele referitoare la armată. Consistenţa scrierilor din *Moftul român* nu era întîmplătoare. în articolul *Jurnalul nostru*[2] Anton Bacalbaşa şi I. L. Caragiale povestesc combustiile prin care trec în elaborarea materialelor. Tot în acest an — 1893 — îln vară, Anton Bacalbaşa intră în redacţia ziarului *Adevărul,* cotidian condus de Beldiman.[3] împreună cu el veneau şi cei doi amici ai săi : Ion Teodorescu şi C. D. Anghel. Intrarea lui Anton Bacalbaşa în redacţia ziarului se datorează numai într-o mică măsură platformei acestui ziar, cît şi cunoştinţei şi felului apropiat al directorului de a se purta cu oamenii şi cu redactorii.[4] Cert este că anumite concepţii sănătoase ale lui A. Bacalbaşa încep să fie umbrite de confuzii, care se vor accentua tot mai mult pe măsura trecerii vremii — confuzii care, de fapt, reflectă anumite idei eronate, manifestate încă la congresul partidului. Proaspătul redactor al *Adevărului* îşi va spori activitatea la ziar spre sfîrşitul anului 1893 (într-un număr publică nu mai puţin de opt articole)[5] şi în anul 1894. El ajunge chiar director al suplimentului literar al ziarului. Colaborarea la acest ziar va fi însă în detrimentul activităţii sale de la organul partidului proletarilor — *Munca.*

[1] *//. L. Caragiale], Jurnalul nostru,* în *Moftul român,* an. I (1893), nr. 16 (f.d.), p. 2.
[2] *Moftul român,* an. I (1893), nr. 27 (3 mai), p. 6.
[3] In volumul *Bucureştii de altădată,* Buc, 1928, vol. II, p. 154, 160, Constantin Bacalbaşa face un scurt portret al directorului ziarului *Adevărul.* El spune că Alexandru Beldiman a fost în timpul lui Cuza prefect de poliţie, iar după 11 februarie 1866 a devenit unul dintre cei mai aprigi luptători împotriva monarhiei. In fruntea ziarului *Adevărul,* Beldiman pusese ca moto cuvintele : „Să te fereşti, române, de cui străin în casă", iar în ziua de 10 mai ziarul apărea cu chenar negru, articolul de fond fiind intitulat : *10 mai,* zi *de doliu.* Constantin Bacalbaşa, alături de aceste merite semnalate, îi reproşa bătrînului Beldiman — fără să-şi dea seama de greşeala ce săvîrşea — faptul că lipsindu-i voinţa şi o linie precisă în politică „a încăput cu totul pe mîinile socialiştilor".
[4] Despre relaţiile dintre director şi redactori vorbeşte şi articolul *Clopotele „Adevărului',* în voi. *Adevărul* (1888—1913), Buc, 1913, p. 95—98, scris de Ion Teodorescu. Aci se mai află şi cîteva date asupra temperamentului lui A. Bacalbaşa.
[5] Vezi *Adevărul,* an. VI (1893), nr. 1.724 (13 decembrie).

Părăsirea presei socialiste va fi criticată în ziarul *Munca* în articole bine argumentate. Dintre acestea cităm pe cele intitulate : *Asupra ziaristicii*[1], *Ce înseamnă ziar personal...*[2] şi articolul *Ce este „Adevărul"*[3]. Autorul acestui ultim articol face o analiză profundă a atitudinii greşite adoptată de Anton Bacalbaşa, neputîndu-şi explica cum un vechi luptător socialist, mai mult chiar, membru în Consiliul general al partidului, poate face, la numai trei luni de la congres şi de la alegerea sa în conducerea partidului (la congres se hotărîse, printre altele, şi înfiinţarea cît mai repede cu putinţă a unui ziar politic al partidului) declaraţii pline de confuzii, deosebit de grave : A. Bacalbaşa afirmase că ziarul *Adevărul* este un ziar independent, fără partid, şi ca atare este unicul ziar românesc nepărtinitor, care dă la iveală „adevărul absolut". *Toate* ziarele celelalte — susţinea el — avînd ca orientare linia unui anumit partid, nu pot fi cinstite, ele sînt menite să susţină scopul partidului care subvenţionează ziarul respectiv. Anton Bacalbaşa nu numai că nu exceptează de la această bizară teorie presa socialistă, dar chiar afirmă că *Adevărul* — scuzîndu-şi parcă activitatea gazetărească din presa progresistă — nu este un ziar socialist.

Această atitudine a stîrnit vii discuţii la Clubul muncitorilor. Explicaţiile lui Bacalbaşa — după cum ne informează autorul articolului mai sus citat — au fost „nu tocmai plăcute". Peste cîteva săptămîni el va publica un articol în care, deşi nu-şi recunoaşte greşelile, admite totuşi că nu numai *Adevărul* este un ziar cinstit şi nepărtinitor — aceste calităţi le pot avea şi ziarele socialiste. Căutînd să împace calitatea sa de membru în conducerea partidului cu aceea de gazetar la un ziar ce nu aparţine socialiştilor, Anton Bacalbaşa afirmă într-un articol : „Sînt socialist, însă sînt autorizat să declar că în afară de socialist mai sînt şi... ziarist. Şi deci în *această* calitate, *iar nu în calitate de socialist,* scriu la *„Adevărul"*.[4] Scuza aceasta era departe de a convinge pe cineva. Ziarul *Munca,* arătîndu-şi îngrijorarea faţă de A. Bacalbaşa, care apucase pe o cale încîlcită, îl avertizează să nu rătăcească de-a binelea, ceea ce ar constitui o pierdere şi

[1] *Munca,* an. V (1894), nr. 24 (14 august), p. 2, şi nr. 26 (28 august), p. 2—3 (semnat *Ştefan Crăciun).*

[2] *Munca,* an. V (1894), nr. 29 (18 septembrie), p. 2 (semnat *M.D.).*

[3] *Munca,* an. V (1894), nr. 27 (4 septembrie), p. 1—2 (semnat *N. Quinez)* şi datat : „Iisi, 1894, august 31".

[4] *Ce este „Adevărul",* în *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 1.931 (29 iunie), p. 1.

pentru partid, dar în primul rînd pentru sine. Cu toate criticile aduse, ziaristul Bacalbaşa continuă să publice intens la *Adevărul.* Atitudinea sa dăunătoare partidului este totuşi tolerată multă vreme şi datorită faptului că în consiliul partidului se aflau elemente oportuniste. Lipsa de energie a consiliului creează o profundă nemulţumire în rîndurile proletariatului, după cum este nevoit să recunoască chiar I. Nădejde : „Ce putea face alta consiliul cînd în sînul său nu mai domneşte înţelegerea ? Ce putea face cînd organizaţia social-democrată din Iaşi, cea din Bucureşti şi mulţi prieteni din ţară sînt peste măsură de nemulţumiţi de felul cum lucrează unul din membrii consiliului (d-l Anton Bacalbaşa) şi cînd pe de altă parte mulţimea de muncitori acuză pe consiliu de lipsă de energie ?

în adevăr, ar fi putut consiliul merge înainte, conducîndu-se de hotărîrile majorităţii sale, dar chiar majoritatea a socotit mai bine să se facă alegere nouă de consiliu, şi chestia Bacalbaşa şi altele să le judece însuşi Congresul."[1]

Cîteva zile mai tîrziu, în ziarul *Munca,* se publică *Demisia prietenului A. Bacalbaşa*[2] *:*

„Domnule redactor,

Văd că *Munca* se ocupă mereu de mine într-un mod cît se poate de puţin prietenos şi mă numeşte încă «membru în Consiliul general al partidului muncitorilor».

Să-mi daţi voie să vă comunic că în ultima întrunire a Consiliului general şi eu mi-am dat demisia. Actul acela, deşi n-a apărut în *Munca,* trebuie totuşi să existe. în tot caztil, eu mă consider demisionat.

Anton Bacalbaşa"

Această demisie, pe lîngă faptul că nu-i face cinste, va avea repercusiuni serioase asupra activităţii sale viitoare. Retragerea sa şi a altora din Consiliul general va da apă la moară duşmanilor socialiştilor. Chiar în luna octombrie a anului 1894, Anton Bacalbaşa este nevoit să răspundă unor „confraţi" de la ziarul *Lupta,* care, plini de perfidie, se întrebau dacă, prin retragerea sa şi a altora din Consiliul general al partidului, nu cumva a murit şi socialismul.

[1] I. Nădejde, Congres *extraordinar,* în *Munca,* an. V (1894), nr. 29 (18 septembrie), p. 2—3.

[2] *Munca,* an. V (1894), nr. 30 (25 septembrie), p. 2.

Pe cît a fost de penibilă demisia sa din Consiliul general, pe atît este de lăudabil răspunsul pe care Anton Bacalbaşa îl dă acestor răuvoitori :

„De cînd oare retragerea unor oameni din *comitetul* unui partid constituie moartea grupării ?

Mai întîi, socialismul se întemeiază pe ceva mai mult decît pe concursul cîtorva persoane. Şi chiar dacă s-ar întemeia pe atîta, el încă n-ar avea de ce să moară — de vreme ce retragerea noastră e numai din *comitet.*

Că sîntem şi rămînem socialişti, nu se mai discută. Şi cea mai bună dovadă despre aceasta e faptul că ne-am retras pur şi simplu — fără polemici, fără acuzări şi fără «declaraţii de principii».

De altfel, oricînd va fi nevoie, confraţii radicali ne vor găsi la locurile noastre de soldaţi militanţi ai cauzei socialiste."[1]

Anton Bacalbaşa nu va mai face parte niciodată din înaltul for de conducere a partidului. Cu toate acestea, are marele merit de a fi continuat să lupte pentru multe dintre cauzele pentru care se înflăcărase în tinereţe. El va vorbi despre cruzimile săvîrşite în incinta cazărmilor *(Copil de trupă, Medic de regiment),* va înfiera monarhia *(Darul nostru regelui, Mesajul regal),* va biciui numeroşi reprezentanţi ai burghezo-moşierimii, va lua apărarea adevăraţilor scriitori şi va acuza societatea burgheză, care încuraja pe pseudoliteraţi. în această ultimă ordine de idei merită a fi amintite două articole : *Bene-Merenti*[2] şi *Ce face Caragiale.*[3]

în primul articol Anton Bacalbaşa, după ce foloseşte cu îndemînare autopersiflarea, ironia fină şi sarcasmul, ajunge la concluzia că medalia *Bene-Merenti* a fost creată pentru a se putea distinge scriitorii de talent de cei mediocri sau nuli, de vreme ce erau decoraţi de oficialitatea vremii numai cei divorţaţi de talent, aplecaţi însă pînă-n vîrful ciubotelor în faţa stăpînirii.

Articolul *Ce face Caragiale,* scris cu ocazia plecării la Buzău a marelui dramaturg, pentru a deschide în gară un birt, oferă prilejul lui Anton Bacalbaşa să se întrebe, plin de indignare, de ce I. L. Caragiale, care-i „cel mai original şi cel mai puternic dintre scriitorii noştri, e dat uitării de către atotputernici ?" Ţinta satirei gazetarului este îndreptată apoi împotriva societăţii burghezo-moşiereşti şi a instituţiilor ei. Academia vremii — care-l va respinge pe marele dramaturg, în repetate rînduri, de la premiile sale — era ticsită de nulităţi; conducătorii teatrului erau nişte veterani fără vlagă; instituţiile culturale erau lăsate în prada moliilor intelectuale.

[1] *Socialismul a murit ?,* în *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 1.994 (4 octombrie), p. 1 (semnat *A.B.).*

[2] *Adevărul,* an. VI (1893), nr. 1.630 (6 septembrie), p. 1 (semnat *înot).*

[3] *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 2.013 (24 octombrie), p. 1.

în fiecare operă a maestrului — spune Anton Bacalbaşa — se simte revolta omului de talent împotriva „găgăuţilor şi guşaţilor". Şi cîrid în clasa suprapusă mişună tot felul de oameni de tipul lui Venturiano sau al lui Dandanache şi Leonida, „cum vroiţi ca originalurile acestor caraghioşi imortalizaţi să nu jure război etern aceluia care i-a gravat aşa de bine ?"

Anton Bacalbaşa va continua să publice în *Adevărul* nenumărate schiţe şi articole care dezbat probleme ardente. Acestea se înscriu pe o linie consecvent democratică. El va conduce *Adevărul literar* pînă la 13 februarie 1895, cînd va publica *Ultimul nostru număr.* în ziua următoare *Adevărul* va tipări o scrisoare[1] a lui Anton Bacalbaşa şi a altor doi colaboratori, adresată directorului ziarului — Beldiman — în care se spune :

„Iubite domnule Beldiman,

Partidul socialist, ai cărui membri credincioşi am fost întotdeauna, face apel la soldaţii săi ca să se unească laolaltă. *Lumea nouă,* organul partidului nostru, ne deschide coloanele sale şi ne cheamă la lucru.

în faţa acestei situaţii, veţi înţelege că nu putem rămîne nepăsători. Hotărîţi să lucrăm pentru ideile noastre şi sub egida organizaţiei politice din care n-am încetat nici un moment de a face parte, vă facem cunoscut că încetăm de a mai da *Adevărului* slabul nostru sprijin.

Cu ocazia aceasta, ţinem să vă exprimăm sentimentele noastre de gratitudine pentru amabilitatea ce ne-aţi arătat tot timpul cît am fost împreună.

Avem speranţa că aceste relaţiuni personale nu se vor schimba niciodată — şi mai nădăjduim că în lupta pentru revendicările clasei muncitoare ne vom găsi adeseori alături.

Anton Bacalbaşa
I. Teodorescu
C. D. Anghel"

[1] *Adevărul,* an. VIII (1895), nr. 2.115 (14 februarie), p. 1. Această scrisoare a fost publicată şi în *Lumea nouă,* an. I (1895), nr. 95 (14 februarie), p. 1.

Colaborarea la *Lumea nouă* — unde va publica articole critice la adresa monarhiei, parlamentarismului, armatei — nu durează mult. Ea încetează prin luna aprilie, mai precis după apariţia revistei *Moş Teacă.* Lipsa lui A. Bacalbaşa din coloanele ziarului *Lumea nouă* — organul partidului al cărui soldat se declarase, cu mult zgomot, numai cu trei luni înainte — este remarcată şi de cititori şi interpretată ca o demisie din partid. De aceea, în scrisoarea intitulată *D-lui director al ziarului Lumea nouă*[1], Anton Bacalbaşa se vede nevoit să explice, aducînd argumente puţin convingătoare :

„...Persoana care iscăleşte *Net* în ziarul *Lumea nouă* trebuie să fie desigur un membru prea de curînd sosit în organizaţia social-democrată, de vreme ce mă întreabă pe mine dacă sînt sau nu membru al acestei organizaţii.

în locul meu ar putea răspunde casierul Clubului muncitorilor din Bucureşti, căruia i-am achitat cotizaţia ori de cite ori mi-a cerut-o.

Anton Bacalbaşa"

într-o notă a redacţiei, care însoţeşte scrisoarea, se arată că nedumerirea asupra calităţii de membru al partidului a fost iscată datorită unei „insinuări perfide" din *Adevărul,* insinuare făcută chiar de fratele lui Anton Bacalbaşa, de C. Bacalbaşa, care lăsa să se înţeleagă faptul că Anton Bacalbaşa, împreună cu alţii, s-ar fi retras din partid.

Acel *Net* a luat de bună această afirmaţie, crezînd că Anton Bacalbaşa a fost înţeles cu fratele său să publice nota respectivă.

Cert este că Anton Bacalbaşa părăsise din nou organul partidului ; de data aceasta nu va mai colabora la un ziar ca *Adevărul,* . ci va scoate el însuşi o revistă : *Moş Teacă.* Dintr-un interviu[2] acordat de viitorul director al revistei aflăm că : *„Moş Teacă* al meu va fi militar, politician, literat, de toate. Ne adresăm unui univers întreg." Revista *Moş Teacă* va avea o largă priză în mase, acest lucru datorîndu-se în primul rînd directorului ei, care, după cum spune Tudor Arghezi, „a sleit genul umoristic al categoriei în cîteva numere din revista *Moş Teacă*"[3].

[1] *Lumea nouă,* an. I (1895), nr. 287 (5 septembrie), p. 2.

[2] Witz, *Moţ Teacă. Interviu cu viitorul director,* în *Lumea nouă,* an. I (1895), nr. 129 (20 martie), p. 3.

[3] Tudor Arghezi, George *Ranetti,* în voi. *Tablete de cronicar,* E.S.P.L.A., Buc, 1960, p. 83.

Activitatea gazetărească a lui A. Bacalbaşa a atras privirile multor oameni de cultură din perioada aceea. Astfel, B. P. Hasdeu — care deşi nu era în relaţii amicale cu directorul revistei *Moş Teacă* — afirmă că : „avem în ţara românească un singur gazetar : pe A. Bacalbaşa" Desigur că singularizarea aceasta are o vădită nuanţă de exagerare, dar are la bază o realitate incontestabilă. Regretabil este însă faptul că Bacalbaşa, în special după 1895, îşi abandonează, revenind uneori, unele din idealurile pentru care luptase în prima perioadă.

Sfîrşitul anului 1895 este, la un moment dat, marcat prin izbucnirea unei puternice polemici între foştii prieteni şi colaboratori ai *Moftului român* — I. L. Caragiale şi A. Bacalbaşa — polemică purtată de I. L. Caragiale în *Gazeta poporului,* iar de A. Bacalbaşa în *Epoca* şi în revista *Moş Teacă.* Trebuie făcută menţiunea că această polemică s-a dus în coloanele unor ziare numai aparent în opoziţie, deoarece *Gazeta poporului* — în ciuda titlului atît de pretenţios — era un organ de presă al liberalilor, iar *Epoca* era un ziar conservator. Faptul că cei doi foşti colaboratori ai *Moftului român* scriau acum la aceste ziare se explică prin următoarele împrejurări : Caragiale, într-o scrisoare expediată din Buzău, la 8 septembrie 1895, către Gheorghe Panu, cerea să fie înscris în partidul radical. în acelaşi sfîrşit de an I. L. Caragiale începe să publice la ziarul liberal al lui Gh. D. Pallade,.. *Gazeta poporului.* Anton Bacalbaşa, deşi se considera încă membru al partidului socialist, este în acelaşi timp redactor la ziarul lui Nicu Filipescu, *Epoca.* Cele două ziare, aflîndu-se în polemică, atrag în cercul lor şi pe I. L. Caragiale şi A. Bacalbaşa.[2]

A. Bacalbaşa va publica articole polemice şi la adresa lui C. Miile. Autorul lui *Dinu Milian* nu va rămîne nici el dator, şi în romanul O *viaţă* va scrie la adresa lui Anton Bacalbaşa, alături de unele rînduri obiective, pagini defăimătoare.[3] în general se observă că mai ales după 1895, Bacalbaşa, îşi iroseşte o bună parte din timp în scrieri polemice, lipsite adesea de sobrietatea

[1] Şt. Bujor, *Toni Bacalbaşa,* în *Evenimentul literar,* an. VII (1899), nr. 1.932 (7 octombrie), p. 1.

[2] Vezi art. *Grămătici ţi măscărici,* în *Gazeta poporului,* an. I (1895), nr. 226 (7 noiembrie), p. 1 (semnat : ») şi art. *D-sale d-lui Tony Bacalbaşa, membru al partidului socialist ştiinţific, prim-redactor la .Epoca",* în *Gazeta poporului,* an. I (1895), nr. 229 (11 noiembrie), p. 3. Cf. Barbu Lăzăreanu, *Intre I. L. Caragiale ţi Anton Bacalbaşa,* în voi. *Glose şi comentarii de istoriografie literară,* E.S.P.L.A., 1958, p. 1-43—146.

[3] Vezi : C. Miile, *op. cit.,* p. 79, 126, 144, 167.

şi obiectivitatea necesară. în ciuda faptului că va colabora intens la revista *Moş Teacă,* scriitorul îşi va cheltui o mare parte a forţei sale fie în scrieri inutile — cum ar fi piesa umoristică *Pardon* — fie colaborînd la ziare ale partidelor guvernamentale, cum ar fi *Epoca,* şi mai ales *Dreptatea,* pe care o fondează împreună cu N. Fleva, şi la care va scrie pînă în ultimele clipe ale vieţii sale.

„Revista umoristică în trei acte şi un tablou" intitulată *Pardon* — scrisă în colaborare cu cei doi fraţi ai săi, Ion şi Constantin Bacalbaşa — este departe de a se putea compara chiar cu cele mai slabe scrieri ale sale. Ea a fost de la început respinsă de comitetul Teatrului Naţional nu pentru că avea „aluziuni politice în contra guvernului" — cum încearcă să ne convingă C. Bacalbaşa[1] — ci pentru faptul că era sub orice critică atît din punct de vedere al problematicii, cît şi în ceea ce priveşte realizarea artistică. Se mergea pe un comic vulgar, piesa fiind populată de femei uşoare, elevi cartofori, oameni cu ocupaţii dubioase etc. Totuşi, piesa a fost jucată ulterior, dar nu pe scena Teatrului Naţional, ci pe o scenă din sala Băilor Eforiei şi de către o trupă ocazională, condusă de actorul Leonescu, zis Vampirul, într-un anunţ, lipsit de obiectivitate, se spune că publicul care a vizionat această piesă, în seara de 2 mai 1899, a petrecut admirabil, deoarece „cei trei autori au făcut risipă de spirit în revista *Pardon"*[2].

Eforturile depuse de autorii piesei au fost zadarnice ; ea nu a putut fi menţinută pe afiş. Căderea unor astfel de piese o explicase foarte bine Anton Bacalbaşa, cu cîţiva ani înainte, în articolul *Teatrul*[3] *:* „Cînd dar teatrul nu se ocupă decît de prăpăstii, de evenimente caraghioase, de sentimente pe care poporul nu le poate simţi, de farse funebre şi de tragedii care te fac să mori de rîs, la ce s-ar duce acest popor să-şi cheltuiască bănişorii lui munciţi ?"

Din cele de mai sus — referitoare la piesa *Pardon* — se desprinde concluzia că spre apusul vieţii exigenţele literare ale lui Anton Bacalbaşa au slăbit. O dată cu ele s-a tocit şi ascuţişul pamfletelor sale, critica nemaifăcîndu-se decît rareori de pe poziţia proletariatului, ea, în genere, desfăşurîndu-se de pe platforma

[1] Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată,* Buc, 1928, vol. II, p. 257.
[2] *Pardon I* în *Dreptatea,* an. IV (1899), nr. 1.058 (4 mai), p. 2 (semnat : *Stal).*
[3] *Teatrul,* în *Adevărul,* an. VI (1893), nr. 1.664 (11 octombrie), p. 1.

ziarului conservator *Dreptatea,* aflat într-o formală opoziţie cu cel liberal.

Aceasta nu înseamnă însă că Bacalbaşa a acceptat orînduirea burgheză. Cu toate concesiile politice făcute, ziaristul a rămas un neîmpăcat duşman al monarhiei şi al burtă-verzimii. Este interesant de amintit în acest sens articolul *Oculta şi inteligenţa*[1]*,* scris cu un an înaintea morţii sale, în care autorul îşi face o analiză destul de judicioasă a activităţii gazetăreşti. El mărturiseşte că în cei doisprezece ani de ziaristică a scris multe articole slab realizate artisticeşte, datorită lipsei sale de experienţă sau numărului enorm de articole pe care era nevoit să le scrie zilnic : „Am epoci, în viaţa asta oribilă de condei, cînd scriu patru şi cinci articole pe zi — mai bine de o pagină de ziar"[2]. Sursa grasă de inspiraţie a acestor articole era burtă-verzimea, oculta. Anton Bacalbaşa îşi face un titlu de glorie din faptul că niciodată el n-a scris un rînd pentru „ocultişti", ci a fost întotdeauna de părere că împotriva acestei burtă-verzimi trebuie luptat cu forţe sporite. La un moment dat, Anton Bacalbaşa afirma în acest articol că ar dori să i se consacre ca epitaf următoarele cuvinte :

„Acest om n-a fost nici un ceas ocultist."

• Anton Bacalbaşa, ziarist de seamă, aspru judecător al racilelor societăţii în care a trăit, este şi un militant pe tărîmul criticii literare.

în manuscrisul, recent descoperit, *Ceasuri de gîndire*[3], şi, în special în începutul de studiu intitulat *Ca precuvîntare,* Anton Bacalbaşa afirmă următoarele : „Versurile cuprinse în acest caiet înfăţoşează simţirile şi gîndirile mele, deci nimeni să nu se mire dacă va găsi acelaşi cîntec în toate aceste versuri, căci niciodată n-am împărtăşit părerea acelora care zic că poetul nu trebuie să

•» *Dreptatea,* an. III (1898), nr. 759 (29 iunie), p. 1.
[2] Aceeaşi mărturisire făcea A. Bacalbaşa şi într-o scrisoare adresată amicului său Fănică Irimescu, şi datată 14/26 11.1894 : „Sînt zile cînd mă-ntreb eu singur dacă e adevărat că se poate munci atîta. Articole nesfîrşite şi nesfîrşit de multe, tot soiul de discursuri, de conferinţe şi de organizări — toate astea făcute cu o nervozitate extremă, zăpăcită, distrugătoare.

După toate astea, la ce nu ţi-aş spune tristul adevăr că sînt bolnav ca un mizerabil ? Toate păcatele neurasteniei se ţin de capul meu — şi nu mă lasă să scriu cît aş vrea, să muncesc, să trăiesc, să uit pustiul sufletului. De două săptămîni, mai ales, mă simt distrus."
[3] Vezi art. *Centenarul Anton Bacalbaşa* (1865—1965). *Pagini inedite. Scrieri mai puţin cunoscute,* de Virgiliu Ene, publicat în *Luceafărul,* an. IX (1965), nr. 5 (164) (27 februarie), p. 4.

V

aibă decît idei făurite... să cînte bine şi rău, să-şi plece fruntea în lupta pentru existenţă înaintea oricărui aducător de renume şi de ciolan...

Eu unul am scris sub înrîurirea simţurilor, al mediului social şi economic... A trebuit să plîng pe femeia care, în mijlocul acestei societăţi întemeiate pe despoiere şi corupţie, cade în lupanarul mocirlos şi abrutizătoriu al prostituţiei.

A trebuit să sufăr cu omenirea, care de veacuri stă îngenuncheată în faţa lipsei de toate şi în vederea schimbării de forme politice şi economice, care n-au făcut alta decît au schimbat puţin suprafaţa lucrurilor ; a trebuit să cînt viitoriul îndepărtat, acel viitoriu strălucit în care vor domni Dreptatea şi Frăţia.

Nu ca vizionariu, nu ca amărit de traiul păcătos al lumii de azi, am văzut, ori mai bine am visat acel frumos vis, ci întemeiat pe evoluţia vecinică a societăţilor, am dedus acea stare socială în care nu vor mai fi nici robi, nici servi, nici salariaţi, ci o lume nouă, o lume fără prejudiţii, o lume care va fi desăvîrşit stăpînă pe roadele muncii sale..."

Se mai pot întîlni aici şi interesante comentarii privind probleme de artă. Referitor la raportul dintre fond şi formă, Anton Bacalbaşa spune că fondul fără formă este ca un diamant neşlefuit, iar forma fără fond este comparată cu o poliţă de un milion scrisă însă cu „cerneală simpatică". Numai conjugarea lor perfectă dă naştere operei de artă. Scriitorul pune mare accent pe accesibilitatea scrierilor literare. El pledează pentru o limbă clară, pricepută de toţi, fără a se înţelege prin aceasta o limbă vulgară. De aceea, A. Bacalbaşa s-a ferit în egală măsură şi de limba „bonjuriştilor", şi de limba „academică" — înţelegînd' prin limba academică o limbă artificială, nefirească, „creată" de anumiţi pretinşi scriitori. Aceste gînduri îl animau cînd a scris versurile din manuscrisul recent descoperit. El mărturiseşte că versurile „le-am aşternut pe hîrtie aşa cum am putut, fără ca să am năzuinţa de a trece drept desăvîrşit..." Caietul însumează, pe lîngă cele două schiţe amintite, un număr de şaisprezece poezii, dintre care mai importante sînt cele intitulate : *Trîntorilor, 10 mai, Nu !, Sonet, Cum e-n cer si pe pământ.* O primă remarcă se impune de la început : nota critic-socială este puternic reprezentată în poetziile citate. în această ordine de idei se situează şi poezia intitulată *Trecutului,* unde Anton Bacalbaşa îşi arată toată dezaprobarea pentru acel trecut în care : „Sub tine lumea a tot stat / în rău şi în robie / Şi în deşert a aşteptat / Dreptatea ca să vie...// Tot ce-ai făcut e că sîntem / Din robi, săraci cu plată / Şi că în loc de cnut avem / O lege dezmăţată... // Azi nu mai sîntem robi vînduţi ! / Apărători de ţară / Ne zice-n rîs ; dar tot pierduţi / Sîntem de grea povară ! // Tot cel bogat domneşte-acum / Peste săraci puternic ! / A noastre drepturi-s numai fum / Săracu-i tot nemernic !"

Aluziile antimonarhice devin uneori destul de străvezii : „Şi azi domneşte-un ucigaş / Peste atîtea vieţe... / Şi azi copilul tău ţi-1 laşi / Robia să înveţe." Ucigaşul care domneşte este desigur regele Carol I. Poetul are totuşi încredere într-un viitor care va schimba structural societatea împărţită în clase antagonice : „Mai am nădejde-n viitoriu / Ce-a răscula o lume / Şi-a face-atunci biruitoriu / Norodul fără nume !"

Optimismul *(„nădejdea"* cum o numeşte scriitorul în poezia intitulată *Trîntorilor),* revine adesea, ca un laitmotiv, în mai toate poeziile amintite mai sus, fiind scos în evidenţă, în mod deosebit, în poezia ce poartă titlul *Nu !* încrederea într-un viitor drept i-o dă „norodul", căruia poetul îi închină întreaga sa viaţă. Tema „dulcei, scumpei Libertăţi" este adesea reluată în *Sonet* şi în alte versuri cu tematică socială.

Poezia intitulată *Cum e-n cer şi pe pămînt* combate misticismul, ca şi alte două poezii, care nu figurează în manuscrisul mai sus citat : *Cele sfinte nu huliţi,* publicată în *Contemporanul* (1886) şi *Bietul Dumnezeu!...* apărută în *Drepturile omului* (1888).

în manuscrisul *Ceasuri de gtndire* se află rezervat un spaţiu destul de întins şi versurilor închinate dragostei. în *precuvîntare* Bacalbaşa se ridică împotriva pretinşilor poeţi care : „nu găsesc altceva decît să-şi cînte drăguţa ca minune înaripată (şi de ce nu cornută ?), nimfă, şi cîte şi mai cîte"... „Citind urmele condeiului lor, dezgust amar te cuprinde de viaţă." Ridicîndu-se împotriva poeziei care cîntă dragostea bazată pe interese minore sau adeseori meschine, Bacalbaşa pledează pentru o poezie care să înalţe un imn acelei „dragoste în care bărbatul e legat de femeie prin comunitate de idei, printr-un ideal măreţ, printr-o asemănare de simţire şi de gîndire".

Aceste idei însă nu au putut fi transpuse, în versurile sale, în imagini viabile. Lirica sa de dragoste este lipsită de fluid emoţional. Ritmul alegru din poeziile sociale se estompează adesea. Optimismul se pierde în „negre gînduri", iar privirile nu şi le mai îndreaptă spre viitor — spre acel viitor luminos, întrezărit

din versurile sale sociale — ci imploră să vină degrabă „sfîrşitul". (Vezi *Gînduri, Rămas bun!, Dorul din urmă, Vino sfîrşit!)*

Cele de mai sus ies şi mai mult în evidenţă în poeziile scrise in anul 1892 — şi rămase în manuscris — către Nelica Irimescu. *(Sonet, Te miri..., La geamul..., Curînd, Nebun !, Auzi cum plînge..., Adio !* etc.)

Nu rareori A. Bacalbaşa, în poezia sa erotică, se lasă copleşit de lirica eminesciană, adeseori devenind un simplu imitator, ca în poezia *Tu singură*[1], sau în poezia, rămasă în manuscris, intitulată *Mater dolorosa*[2]. Există totuşi în lirica lui Anton Bacalbaşa o poezie de o sensibilitate adîncă, o poezie a exoticului nordic, ca o reacţie împotriva exoticului sudic, oriental sau tropical ; această poezie prefigurează într-o bună măsură bacovianismul. Este vorba de poezia intitulată *Acolo...*[3]:

„La Rosmersholm, întotdeauna
E frig, e ceaţă ;
E soare trist, iar noaptea luna
E glob de gheaţă,
în orice suflet e o dramă
Născută-anume
Şi-un glas fatal pe toţi îi cheamă
în altă lume.

Afară-i trist, e frig şi ninge
Şi-s obosit...
Spre Rosmersholm cine mă-mpinge
Necontenit ?"

Poezia *Acolo...* — pe care mai toţi istoricii literari au intitulat-o greşit *La Rosmersholm* — a făcut pe unii cercetători ai operei lui A. Bacalbaşa să afirme că „Anton Bacalbaşa a fost un poet în deplina accepţiune a cuvîntului. Un poet liric, mai întîi."[4] Această afirmaţie poate avea un temei numai dacă ne gîndim la poezia mai sus pomenită şi la alte numai cîteva versuri răzleţe. Luată în ansamblu însă, poezia lui A. Bacalbaşa este caducă, cu excepţia unor versuri sociale în care combustia internă şi mobilitatea unor idei avansate sînt demne de menţionat.

Şi dacă A. Bacalbaşa nu va rămîne în literatura noastră ca poet, el îşi merită un loc de cinste în domeniul criticii literare.

[1] *Literatură si ştiinţă,* Buc, 1893, p. 274.
[2] Vezi fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R.
[3] *Adevărul,* an. VII (1894), nr. 1.741 (1 ianuarie), p. 2 (semnat *Quidam).*
[4] Barbu Lăzăreanu, *Anton Bacalbaşa,* Buc, 1924.

în unele articole — publicate în *Democraţia socială,* şi mai ales în cele apărute în *Adevărul literar,* al cărui director a fost — îşi reafirmă cu mai multă claritate cîteva dintre concepţiile avansate exprimate în manuscrisul *Ceasuri de gîndire,* adîncindu-le şi amplificîndu-le simţitor.

Prin concepţiile sale asupra artei, Anton Bacalbaşa se integrează în şcoala critică a *Contemporanului.* Multe din ideile susţinute de el îşi au originea în articolele lui Gherea. Şi este firesc acest lucru, deoarece „C. Dobrogeanu-Gherea a făcut şcoală, a întemeiat cea mai puternică şcoală critică românească, pe care, fără îndoială, pentru focarul ei iniţial, o putem numi *şcoală critică a «Contemporanului»"*[1].

în articolele sale A. Bacalbaşa face o analiză temeinică societăţii în care trăia — societate împărţită în clase antagonice, zdruncinată de lupte interne — şi ajunge la concluzia că „a scrie numai pentru a produce lucrări drăgălaşe, dulceţuri literare, în zilele noastre este o crimă. Acum, cînd lupta de clase zguduie omenirea bătrînă ; acum cînd, din ce în ce mai mult, majoritatea asuprită caută să ia parte la toate manifestările vieţii, este o absolută nenorocire rîvna de a scrie numai pentru un cerc restrîns de privilegiaţi şi a nesocoti toată marea asta de oameni, care se urcă văzînd cu ochii şi care aşteaptă dornică ajutorul cărturarilor de inimă"[2]. Susţinînd „arta tendenţioasă, arta utilă", Bacalbaşa cerea scriitorilor să nu cioplească diamante burghezilor, ci să facă uşi simple de lemn celor sărmani, adăpostiţi în bordeie. In acelaşi timp atrăgea atenţia asupra unei alte probleme, de maximă importanţă : valoarea artistică a artei. Arta — spunea el — pe lîngă utilitatea ei, trebuie să aibă şi o mare valoare artistică. Importanţa artei va fi cu atît mai mare cu cît ea va da glas năzuinţelor omenirii, cu cît aceste aspiraţii vor fi îmbrăcate într-o ţinută artistică înaltă. în conferinţa *Arta pentru artă,* pe care o va publica apoi îh broşură, afirmă că în operele geniale, care dăinuie de veacuri, cititorul va găsi întotdeauna o strînsă legătură între fond şi formă. în schimb, literatura decadentă este departe de a avea această necesară unitate. Ea acordă primordialitate formei, excluzînd primul factor, fondul. Şi această prăpastie dintre fond şi formă îşi are explicaţia în faptul că scriitorul decadent nu" numai că nu este de acord cu utilitatea socială a artei,

[1] Savin Bratu si Zoe Dumitrescu, *op. cit.,* p. 186.
[2] *Socialismul în artă,* în *Democraţia socială,* an. I (1892), nr. 48 (29 noiembrie), p. 1.

dar e de părere că „arta" lui nici nu trebuie să se coboare la nivelul înțelegerii vulgului, ci să plutească într-o sferă înaltă, în sfera celor aleşi, meniți să o perceapă. Cu timpul, cînd inegalitatea se va nărui şi lumea va fi liberă, maculatura scrisă în acest fel, producțiile lîncede vor dispărea, şi nimeni nu-şi va mai aduce aminte de ele. în schimb, va supraviețui, şi mereu va fi actuală, literatura care a oglindit zbuciumul omenirii pentru libertate, pace, fericire.

Pentru crearea unei astfel de opere, artistului i se cere să fie sincer, să prezinte adevărul vieții şi să se integreze în curentul progresist al vremii. Cam ce efect ar putea să stîrnească „opera" unui artist, se întreba Bacalbaşa, care, trăind într-o societate coruptă, ar cuteza să o prezinte ca un model demn de urmat ? Răspunsul pe care-l dă este dintre cele mai fireşti : lucrarea ar fi neconvingătoare, ea ne-ar impresiona într-un mod cu totul neplăcut. Acelaşi lucru s-ar întîmpla şi cu „opera" unui scriitor care, trăind într-o societate nedreaptă, bazată pe exploatarea omului de către om, ar prezenta acel tip de societate întruchipind „armonia îngerească a claselor sociale". Numai artistul care înțelege suferințele mulțimii asuprite, numai artistul care intră în şuvoiul celor care luptă pentru libertate şi creează o operă în care pulsează năzuințele celor oprimați şi însetați de dreptate, numai acel artist este iubit de popor, iar opera lui va înfrunta vremea. Literatura este aşadar o armă de luptă : „Noi nu facem artă pentru a gîdila simțurile tocite ale ghiftuiților, ci subordonăm arta chestiunilor sociale [...] Voim să facem prin artă — aşa cum ne ajută puterile — ceea ce facem prin politică" [1]. Criticii burghezi îşi dau seama de rolul activ al artei în transformarea societății şi încearcă să-i pună stavilă, predicînd „arta pentru artă numai ca să distragă atenția mulțimii de la lupta de clase" [2]. Anton Bacalbaşa disprețuieşte toate volumele şi disertațiile filozofice de artă pură, care tratează chestiuni nebuloase cu scopul de a îndepărta pe cititor de problemele care agită societatea vremii. Toate acestea la un loc nu pot avea nici pe departe însemnătatea unei broşuri de propagandă sau a unei cuvîntări ținute la Clubul muncitorilor. Aşa cum sesizase el în articolul *Socialismul în artă,* lupta de clasă era prea vie şi prea accentuată pentru ca omenirea să se mai poată îmbăta de „ficțiuriea imper-

[1] *Politica şi artă,* în *Adevărul,* an. VI (1893), nr. 1.731 (20 decembrie), p. 1.
[2] *Artă pentru artă,* Buc, 1894.

Costache Bacalbaşa

(Tatăl scriitorului. Reproducere după revista *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor,* an. III, 1954, p. 156.)

Aneta Bacalbaşa
ama scriitorului. După o fotografie aflată în colecţia Elenei Bacalbaşa-Dimitriu.)

sonală". întotdeauna se vor găsi cîţiva blazaţi sau utopişti — spune el — care să se extazieze în faţa „artei pentru artă" ; dar numărul lor va scădea din zi în zi, şi omenirea va păşi cu dispreţ peste ei, mergînd cu paşi siguri către împlinirea unui ideal măreţ ; iar în ziua sărbătoririi victoriei nimeni nu-şi va aduce aminte de trîmbiţătorii „frumosului impersonal şi transcendental", ci de artiştii care au ajutat cu opera lor la eliberarea omenirii.

în activitatea sa publicistică şi literară, Bacalbaşa a căutat să transpună în practică aceste idei avansate. Desigur că nu întotdeauna a reuşit să-şi ducă intenţiile pînă la capăt. în unele scrieri ale sale se mai găsesc concesii făcute gusturilor îndoielnice. Din această categorie fac parte unele regretabile trivialităţi, precum şi tipărirea unor pagini pe care facilitatea şi-a imprimat pecetea.

Anton Bacalbaşa se va impune vremii nu numai datorită activităţii sale de gazetar militant, de lucid apărător al drepturilor mulţimii, al artei şi criticii literare realiste. El este făuritorul celebrului Moş Teacă, personaj ce are la bază tipul real al cazonului din armata burghezo-moşierească. Pe bună dreptate revista *Moş Teacă* semnala, într-un articol consacrat lui Anton Bacalbaşa, că, prin moartea sa, în literatura umoristică se va crea un mare gol.[1]

Este interesant de observat că Anton Bacalbaşa, cu toate că şi-a petrecut numai o mică parte din viaţă între zidurile cazărmii, a fost impresionat atît de puternic de barbariile săvîrşite acolo, încît revine adesea, în scrierile sale, asupra lor.

S-a întîmplat la A. Bacalbaşa un fenomen întrucîtva invers în comparaţie cu scriitorul Gh. Brăescu, care, deşi a fost vreme îndelungată militar, a oglindit numai într-o mică parte din opera sa viaţa cazărmilor.

Critica la adresa armatei burghez'e nu avea un caracter izolat ; ea se înscria în programul de luptă al socialiştilor români. Presa socialistă, în general, dar mai ales *Contemporanul* publicase numeroase articole, pamflete, versuri etc. îndreptate împotriva armatei burghezo-moşiereşti. Poeţi meritorii ca Ion Păun-Pincio, D. Th. Neculuţă etc. îşi spuseseră cuvîntul în această privinţă. Caracterul nefast pentru popor al armatei burghezo-moşiereşti era scos tot mai mult la iveală. Chiar şi unele regulamente mili~

[1] *Moartea lui Anton Bacalbaşa,* in *Moş Teacă,* an. V (1899), nr. 239 (10 octombrie), p. 2 (nesemnat).

tare oficiale din acele vremuri ne ajută să înțelegem adevăratul rol al armatei burgheze.[1] Bacalbaşa cunoscuse din plin, în anii săi de „voluntariat", vicisitudinile acestei armate. O bună parte din nedreptățile săvîrşite între zidurile cazărmii-închisoare fuseseră date în vileag în coloanele *Moftului român* din 1893 ; cititorii acestei mult apreciate reviste satirice făcuseră cunoştinţă cu vestitul personaj Moş Teacă. Autorul unui articol din *Moftul român,* din 30 mai 1893, probabil I. L. Caragiale, regreta că Bacalbaşa n-a publicat în revista amintită o serie de schițe inedite, mai ales în zilele cînd această publicație ducea lipsă de „materie". Spre deosebire de schițele apărute în coloanele *Moftului român,* cele tipărite în volumul *Moş Teacă* sînt orînduite în aşa fel încît să-1 prezinte pe acest celebru personaj încă din primii ani ai vieții sale şi pînă la o vîrstă respectabilă, cînd ignoranța şi brutalitatea ajunseseră la culme.

Schița care deschide volumul poartă titlul semnificativ *Cine e Moş Teacă* ? Micul Teacă era un copil năzdrăvan, care pînă la vremea şcolii speriase, cu nenumăratele lui pozne, cinci mahalale. La şcoală, deşi atinsese vîrsta de 12 ani, profesorii, cu toată bunăvoința, nu l-au putut promova decît pînă în clasa a II-a primară. în cele din urmă, chiar şi părinții săi ajung la concluzia că „e prea din cale-afară stricat, numai de militar e bun !" Intrat în armată la 18 ani, va deveni „celebru" prin descoperirea unor metode originale de pedepsire a nenorocitelor cătane : „plotonul de pedeapsă, „butucii", „chemarea dracului de la lampă", „căţeaua în spinare", „aruncarea tesacului în scînduri de-a zbîrnîitelea" etc. în armata vremii, unde înjurăturile şi ciomagul erau supremele argumente de convingere, aceste „invenții" ale proaspătului ofițer nu puteau decît să-i deschidă o cale largă şi rapidă de avansare, deoarece aceste măsuri barbare aveau ca scop să mențină acea *disciplină oarbă* „fără de care armata ar fi o adunătură de oameni piriculoşi societății". în consecință, recruții lui Moş Teacă „ori dezertau, ori mureau, dar ieşeau adevărați soldați !" Lipsit de orice urmă de omenie, el se conduce după principiul potrivit căruia scopul scuză mijloacele. Teacă este supus, slugarnic cu cei care-l comandă (se căsătoreşte cu Caliopi Armăşescu — o iubită a colonelului — numai pentru a respecta ordinul superiorului), dar de o rară violență cu subalternii săi, pe care-i maltratează cu sadism. Pentru Moş Teacă compania este un fel de moşie a sa, şi, în calitate de stăpîn absolut, procedează ca atare, ştiind că, oricîte neregularități şi bestialități ar comite, nu va putea fi tras la răspundere de nimeni, deoarece sistemele sale de înjosire şi teroare erau patronate de stăpînire, făceau parte din mijloacele care aveau ca scop menținerea vechii societăți.

Armata burghezo-moşierească, acea „mare mută", cum i se zicea, era considerată de stăpînii zilei ca un scut al lor şi al tronului contra „răzvrătiților", Moş Teacă încearcă în consecință să facă ostaşilor o „educație" ca atare. în schița *Cheiul Dîmboviței* căpitanul face o astfel de teorie companiei : „Mă băieți, la rivuluție soldatu nu trebuie să aibă nici tată, nici frate. Cînd ți să dă orden să te bați, trebuie să uiți de neamuri şi să dai în carne vie". Moş Teacă nu este nici tîmp, nici bufon ca să amuze pe cei din jur, ci un om primejdios pentru cei mulți şi asupriți, o unealtă docilă şi folositoare în mîinile claselor exploatatoare. Că Moş Teacă gîndea adesea în formule absurde, că era incult ca o cizmă, este foarte adevărat. Dar tocmai aceste neajunsuri ale lui se transformau în calități pentru clasele suprapuse. Societatea burghezo-moşierească avea nevoie de astfel de ofițeri, care să execute ordinele ei ca nişte roboți.

Nu întîmplător năzuințele spre cultură erau urîte cu înverşunare de Moş Teacă. Cînd prinde pe un inferior citind o gazetă umoristică, se înfurie cumplit, deoarece ştia că astfel de gazete „înjură pă supiriori". Printre cei pe care nu-i putea suferi în compania sa se numărau bacalaureații, „nişte sclivisiți, nişte ăia !" Schița *Bacalaureații* dă la iveală adevăratul portret moral al venerabilului căpitan. Intîlnind pe unul dintre bacalaureați care venea din tîrg, Moş Teacă, al cărui parapon pe aceşti „sclivisiți" era cunoscut, îi pune o serie de întrebări, formulate în limbaju-i specific cazon, presărat cu injurii şi amenințări cu „sala de poliție" etc. Aflînd ulterior că cel bruftuluit e nepotul colonelului, Moş Teacă îşi schimbă brusc atitudinea şi din arțăgos şi brutal devine felin ; în cele din urmă, intră în cazarmă cu „volintirul" la braț şi cheamă urgent sergentul-major, pentru a-1 trage la răspundere că l-a chemat la corvoadă pe t'nărul militar — deşi chiar Moş Teacă dăduse acest ordin, pe vremea cînd nu ştia că-i nepotul colonelului. Aruncînd întreaga vină asupra sergentului-maJ»r, pentru a se disculpa, ofițerul Teacă trimite pe subaltern „patru zile sala de poliție".

[1] Vezi Căpitan B. Braviceanu, *Carte de teorii pentru toate armele,* Buc, 1904, p. 5, 6, 24.

In această schiță, comicul este generat de schimbarea bruscă a atitudinii lui Moş Teacă. Anton Bacalbaşa a redat gradat creşterea furiei căpitanului, care porneşte de la o simplă dar rece chemare a „inferiorului" — „Vino-ncoa, băiete !" — şi se termină cu o hotărîre amenințătoare, ce pare *de* nezdruncinat : „...Să marş la-nchisoare ! Patru zile sala de poliție !... Ai înțeles ?" între aceste două trepte ale furiei lui Moş Teacă se mai află şi altele intermediare, pe care bravul căpitan le urcă curajos, avînd pentru fiecare cîte o expresie proprie, tipic cazonă : „Las', că te-nvăț eu ! Am să-ți scot eu cafeaua cu lapte din burtă !"

Autorul acordă aceeaşi atenție şi treptelor pe care personajul său le coboară — de data aceasta la braț cu fostul „sfrijit", pe care acum Moş Teacă îl numeşte, cu respect şi temenele, „domnul Soreanu" — creînd astfel o valoroasă schiță comică.

în volumul *Moş Teacă din cazarmă* Bacalbaşa utilizează adesea, cu succes, comicul buf. Un exemplu în acest sens îl constituie schița intitulată *Epizootia,* în care celebrul căpitan se transformă brusc într-un „pedagog" cu originale mijloace de exemplificare ; pentru a putea fi cît mai bine priceput de subalterni, Moş Teacă îşi asumă rolul de „vită bolnavă".

Anumite schițe referitoare la Moş Teacă se pot dramatiza cu multă uşurință. Ele au ceva din specificul genului dramatic. Mai trebuie remarcat faptul că autorul lui Moş Teacă foloseşte cu multă uşurință dialogul.

Despre personajele lui A. Bacalbaşa nu se poate spune că au adîncimi sufleteşti insondabile. Dimpotrivă ele se autocaracterizează de la început, în special printr-un limbaj violent — ne referim la cele cazone — şi gesturi largi *(Recruții).*

Anton Bacalbaşa dovedeşte o bună stăpînire a limbii vorbite de anumite categorii de oameni. Aceasta l-a determinat adeseori să se folosească în exclusivitate de ea pentru obținerea unor efecte comice, neglijînd în acelaşi timp comicul de substanță.

Comicul lui Bacalbaşa reiese — după cum s-a mai spus — nu mimai din pretenția lui Moş Teacă de a rezolva totul aplicînd unele regulamente militare absurde, care în practică duc la rezultate bizare, ci şi din limbajul original folosit de „tatăl companiei". Lăsînd la o parte faptul că este străin de regulile acordului gramatical, Moş Teacă utilizeaz'ă un stil incomprehensibil şi cîteva expresii stereotipe, pe care le foloseşte în mai toate împrejurările. Schițele lui Bacalbaşa se remarcă prin conciziunea frazei, propozițiile avîlnd un caracter lapidar. Ele sînt presărate cu antiteze, comparații etc., care, puse in gura unor personaje, şi în primul rînd în aceea a lui Moş Teacă, ajută la o mai bună creionare a portretului respectiv. Comparații ca „soarele ardea ca la paradă", sau antiteze în care se spune că „onoarea e dulce, borşul e acru" revin frecvent în discuțiile personajelor cazone, ilustrînd şi din acest unghi de vedere limitarea lor. Moş Teacă este şi un inventiv stîlcitor de cuvinte. Supunînd limba la cazne, el — ca şi unele personaje ale lui I. L. Caragiale — îşi făureşte un dicționar de expresii proprii : „a făcutără", „tiligraf", „isplici", „piriculoşi", „rivuluție", „egzirsisu", „tiurie" „nedeciuplină", „supirior" etc. Un exemplu semnificativ pentru cele de mai sus îl constituie schița *Recruții,* în care Moş Teacă ține un memorabil discurs :

„Băieți ! De astăzi încolo îmbrățişați cariera armelor, de astăzi încolo sînteți ai țării. Tu, ăla de colo, nu te mai scobi în nas, că nu eşti la tat-tu acasă !... Cariera armelor e nobelă şi noblețea ei e mare. Mă, ăla ciupitu, nu mişca-n front, că ți-adun măselele de jos ! Țara aşteaptă să fiți mari, adică... mari... mari, de !... Sergent, să le isplici ce este mare !... Căpitanu este tata cumpaniei şi cumpania este fata căpitanului... Fiți mîndri de tatăl vostru, că vă ia mama dracului ! Fiți deciuplinați ! Fără deciuplină, armata este o adunătură de oameni periculoşi... mai bine s-o dai dracului !..."

Folosirea contrastului dintre principiile teoretice şi aplicarea loi în practică, întîlnit şi la Leroy în volumul *Le colonel Ramollot,* a dat naştere la o înverşunată polemică între Anton Bacalbaşa — căruia i s-au alăturat în primul rînd socialiştii grupați în jurul *Evenimentului literar* — şi adversarii săi de la ziarul *Țara* şi în special de la *Viața,* care-l acuzau de plagiat.[1]

în ciuda unor asemănări care au generat polemica, *Moş Teacă din cazarmă* nu este o copie a volumului *Le colonel Ramollot.* Moş Teacă personifică tipul cazonului de tristă amintire din armata burghezo-moşierească. Anton Bacalbaşa critică vechea armată nu cu intenția de a îndrepta unele anomalii existente între zidurile cazărmii, ci cu scopul de a o distruge, deoarece era menită să

[1] Dintre multele articole referitoare la această problemă, merită a fi amintit articolul ***Ramollot ți Moț Teaca,*** în ***Evenimentul literar,*** an. **I** (1894), nr. 16 (4 aprilie), p. 3—4, şi nr. 17 (11 aprilie), p. 3 (semnate ***Verax),*** în care se face o analiză amănunțită a celor două volume în discuție, autorul opinînd botărît pentru scoaterea lui A. Bacalbaşa de sub vălul suspiciunii de a fi plagiat.

apere interesele claselor exploatatoare, aşa cum se poate vedea din citatul următor : „Adevărul e că burghezia şi-a jucat rolul, că ea a născut însăşi factorii distrugători, cu alte cuvinte, că şi-a sfîrşit menirea firească şi că azi corpu-i bolnav, putred, nu se mai susţine decît cu doze colosale de morfină, decît cu *armata"* [1].

Tipul personajului Moş Teacă nu trebuie să fie limitat numai la armată. „Ar fi nedrept să afirmăm că Moş Teacă este *numai* militar", se spune într-un articol din revista *Moş Teacă* [2]: „Lărgindu-i cercul de activitate, studiindu-1 de aproape, el poate fi cu aceeaşi uşurinţă prefect, profesor de universitate, medic, comisar comunal, arhimandrit, gardist, avocat, senator, comerciante de coloniale, orice — pentru că în toate breslele acestea întîlnim însuşirile de mai sus, în unele mai mult, în altele mai puţin." [2]

Nu întîmplător în unele schiţe din volumul *Moş Teacă din cazarmă* critica lui Bacalbaşa se îndreaptă împotriva marasmului moralei burgheze (aşa cum se poate vedea din schiţa *Moş Teacă spiritist),* contra presei subjugate politicienilor reacţionari ai vremii şi chiar împotriva monarhiei *(Moş Teacă la 10 mai,* zi în care, după expresia lui Moş Teacă, „soldatu trebuie să fie vesel. Ai îaţeles ? Fii vesel, mă, că-ţi scot măselele !").

Moş Teacă este aşadar nu numai militar ; îl întîlnim pe toate treptele societăţii burghezo-moşiereşti. El ajunge chiar senator, deoarece „azi — după cum afirmă A. Bacalbaşa în bucata *Moş Teacă senator* — se poate spune că fiecare Moş Teacă poartă în teacă diurna de senator".

Anton Bacalbaşa, atît în volumul *Moş Teacă din cazarmă,* cît mai ales în volumul *Din viaţa militară,* foloseşte şi alte mijloace literare. Tonul ironic, zeflemitor se schimbă atunci cînd personajele sînt luate din lumea ţăranilor, a oamenilor nevoiaşi, apăsaţi de orînduirea nedreaptă. Autorul este plin de compasiune faţă de această categorie de oameni, risipindu-şi însă din plin ura asupra celor care asupreau. Citind cu atenţie paginile grupate în volumul *Din viaţa militară* — a cărui originalitate nu a putut fi pusă sub semnul întrebării nici de cei mai aprigi duşmani ai autorului — avem în faţa ochilor imaginea tragică a vieţii din armată. într-una din schiţe întîlnim o biată văduvă, nevoită, din cauza mizeriei în care se zbate, să-şi dea ultimul copil rămas în viaţă la armată, sperînd să ajungă şi el ceva în ierarhia militară. Dar viaţa

[1] *Armata,* în *Munca,* an. II (1891), nr. 13 (19 mai), p. 1—2.

[2] *Primul atac,* în *Mo; Teacă,* an. I (1895), nr. 1 (26 martie), p. 1.

aspră nu poate fi suportată de firavul copil de trupă. Sfîrşitul său tragic trezeşte justificată revoltă în inima cititorului.

Armata burghezo-moşierească, această forţă de oprimare, nu distruge numai pe cei slabi şi neexperimentaţi în viaţă ; ea zdrobeşte în egală măsură şi pe cei maturi. Matei, din schiţa *Nebunul, cate* făcuse parte din compania căpitanului Duilă — un zbir care frigea soldaţii cu untdelemn şi îi chinuia pînă la paroxism — înnebuneşte. Dar nici în această stare el nu este scutit de suferinţe: doctorul şi însoţitorii săi îi aplică „maşina electrică". în cele din urmă, Matei se aruncă pe fereastră pentru a-şi curma vchinurile.

Victime ale vechii armate cad chiar şi unii dintre oamenii entuziaşti, cum ar fi de exemplu doctorul din schiţa *Medic de regiment.* El vine în armată cuprins de cele mai înalte porniri, de a pune în aplicare toată ştiinţa lui, de a ajuta şi vindeca pe cei suferinzi. Măsurile pe care le ia pentru a îndrepta relele stări de lucruri, moştenite în infirmeria regimentului, stîrnesc mai întîi rîsul şi ironia superiorilor, apoi încruntarea sprîncenelor celorlalţi gradaţi, iar în cele din urmă aspre observaţii, în care i se pune în vedere că „înainte de a fi doctor, să nu uite că e militar". Peste o lună entuziasmul îi dispare, blazarea punînd stăpînire pe el. Vizita medicală, care odinioară o făcea cu conştiinciozitate şi înţelegere, devine o simplă formalitate, o prevaricaţiune. Umanitarismul său era înfrînt. Cu tot acest sfîrşit puţin optimist, schiţa nu-şi pierde din valoare. Ea constituie un puternic act de acuzare la adresa vechii armate şi în acelaşi timp un apel indirect la o luptă nu izolată, ca a medicului de regiment, ci organizată.

Volumul *Din viaţa militară* deşi cuprinde schiţe valoroase, ele nu se ridică la nivelul celor apărute în volumul *Moş Teacă din cazarmă.* Anumite accente melodramatice, atenuează valoarea unor bucăţi.

Prin cele mai bune schiţe ale sale, Anton Bacalbaşa rămîne unul dintre cei mai de seamă scriitori umorişti ai noştri de la sfîrşitul secolului trecut.

în vara anului 1899 sănătatea-i şubrezită tot mai mult de vechea-i ftizie îl sileşte pe Anton Bacalbaşa să se retragă la Predeal, pentru a se îngriji. în urma unei răceli, boala i se agravează. [1]

[1] *Moartea unui ziarist,* în *Gazeta Transilvaniei,* an. LXII (1899), nr. 220 (5 octombrie), p. 3.

La 1 octombrie 1899, Anton Bacalbaşa se stinge din viaţă în Bucureşti, în casa sa din fostul bulevard Maria, nr. 34. Murea sărac, după o viaţă de zbucium şi de muncă istovitoare pe tărîmul literaturii şi ziaristicii, căreia, în special, i-a consacrat o mare parte din forţele şi talentul său. într-un articol publicat în aceste zile se arată şi cauza pentru care Anton Bacalbaşa a murit sărac : „La noi ziaristica nu îmbogăţeşte decît pe aceia care n-au alt talent decît pe acela de a o exploata"

Singura lui avere materială pe care o lăsa moştenire era casa în care locuia, dar şi aceasta era îngropată în datorii, deoarece la numai un an şi jumătate de la moartea lui, mai precis în mai 1901, era vîndută la licitaţie, pentru a se acoperi datoriile de 45.000 lei împrumutaţi de la Creditul funciar urban, precum şi cei 35.000 lei împrumutaţi de la A. Servasy şi I. Dellantonio.[2]

Presa acelor zile de început de octombrie este înţesată de articole care vorbesc despre activitatea regretatului ziarist şi literat. Printre primii însă care-şi exprimă în modul cel mai sincer regretul pentru această pierdere este I. L. Caragiale, „vechiul tău prieten, Caragiale" — cum semnează emoţionantul său articol din care cităm : „Tony a plecat aseară dintre noi — atît de tînăr ! Păcat pentru lumea noastră !"[3]

în acele zile „Clubul muncitorilor a arborat drapelul roşu, în semn de doliu", iar la club I. Frimu şi alţi vorbitori au arătat rolul lui Anton Bacalbaşa în mişcarea socialistă.[4]

După o viaţă pe cît de scurtă, pe atît de zbuciumată, în care claritatea ideilor din prima perioadă va fi umbrită de confuziile ideologice din ultima perioadă, el va fi condus pe ultimul său drum, Ia cimitirul Bellu, de vechii lui prieteni, de scriitori contemporani — Caragiale, Vlahuţă, Stavri, Fundescu etc. — dar şi de oficialii vremii : prefectul poliţiei, ajutorul primarului, deputaţi, precum şi de trădători ai mişcării socialiste, cum ar fi de exemplu V. G. Morţun.[5] Consiliul de miniştri vota suma de

[1] *După moartea lui A. Bacalbaşa,* în *Dreptatea,* an. IV (1899), nr. 1.206 (8 octombrie), p. 1 (articol nesemnat).

[2] *Monitorul oficial,* nr. 32 (13/26 mai), 1901, p. 1.077. Cf. G. Călinescu şi Colectivul de documentare, *op. cit.,* p. cit.

[3] *[Tony Bacalbaşa],* în *Dreptatea,* an. IV (1899), nr. 1.203 (5 octombrie), p. 1.

[4] *întrunirea de la Clubul muncitorilor din Bucureşti, la moartea lui Anton Bacalbaşa,* în *Lumea nouă,* an. V (1899), nr. 14 (10 octombrie), p. 4.

[5] *înmormîntarea lui A. Bacalbaşa,* în *Epoca,* an. V (1899), nr. 1.222—263 (5 octombrie), p. 2 (semnat *R.).*

3.000 lei cheltuieli de înmormîntare.[1] Era încă o dovadă că Anton Bacalbaşa de la sfîrşitul vieţii nu mai era acel Anton Bacalbaşa — scump nouă — din coloanele ziarelor *Emanciparea, Democraţia socială, Munca şi Moftul român,* autorul, voi. *Moş Teacă,* pe care noi îl apreciem şi astăzi, cu toată căldura, aşa cum se cuvine.

în concluzie, la capătul firului vieţii şi activităţii de gazetar, desfăşurată de Anton Bacalbaşa în coloanele diferitelor reviste şi ziare, se poate afirma că a fost unul dintre cei mai de seamă gazetari ai vremii sale.

Anton Bacalbaşa şi-a consacrat o mare parte din energia şi talentul său mişcării socialiste din România. Lupta pentru întemeierea unui partid al proletariatului din ţara noastră, fundamental deosebit de celelalte partide existente în acea vreme, îşi găseşte în persoana lui Anton Bacalbaşa un entuziast susţinător. Trebuie amintite, de asemenea, campaniile duse în presă de acest curajos ziarist, împotriva zbirilor militari, a pseudoliteraţilor, a monarhiei, a naţionalismului burghez', a parlamentarismului etc.

Aceste campanii au fost remarcate şi în diversele articole apărute după stingerea din viaţă a lui Anton Bacalbaşa. Criticul G. Ibrăileanu, care 1-a cunoscut bine, afirmă că el a fost, la vremea lui, ziaristul nostru cel mai spiritual şi, în acelaşi timp, cel mai inteligent. Ibrăileanu arată puzderia de asociaţii de idei care-i veneau în minte şi-i înviorau scrisul. El era un polemist temut, care acoperea de ridicul pe cel care-i cădea sub pană.

Pamfletul lui A. Bacalbaşa va fi un bun exemplu, urmat de unii dintre scriitorii de la începutul secolului al XX-lea. Verva pamfletului său îl vesteşte în primul rînd pe N. D. Cocea. în acelaşi timp însă e bine să reamintim faptul că, în special, pînă la 1895, ideile exprimate în articolele sale au o claritate de invidiat, dar care va păli, tot mai mult, în următorii patru ani.

Ziarul *Evenimentul,* într-un articol redacţional, elogiază spiritul de sacrificiu şi lupta dusă de Anton Bacalbaşa pentru apărarea cauzei drepte. Articolul spune că o dată cu moartea lui Bacalbaşa noi pierdem, pe lîngă un cetăţean de seamă, un distins literat, dar, în primul rînd, pe unul dintre cei mai reprezentativi ziarişti.[2] Aceeaşi idee — că ziaristica noastră a pierdut, prin

[1] *Anton Bacalbaşa,* în *Universul,* an. XVII (1899), nr. 272 (4 octombrie), — P- 1 (nesemnat).

[2] *Anton Bacalbaşa,* în *Evenimentul,* an. VI (1899), nr. 1.929 (3 octombrie), — P. 3 (semnat *Ev.).*

moartea lui Anton Bacalbaşa, pe unul dintre animatorii săi de frunte — o susţine şi L. Sanielevici[1] atunci cînd arată că A. Bacalbaşa era veşnic preocupat de a înălţa ziaristica românească la nivelul celei străine.

Un alt contemporan, Emil D. Fagure, într-un articol publicat tot în acele zile[2], afirma că activitatea principală a lui Anton Bacalbaşa a fost „ziaristica, arta şi profesiunea în care se risipeşte maximum de forţe cerebrale şi se culege minimum de satisfacţii morale". Autorul aminteşte paginile satirice, publicate de cel dispărut în coloanele diferitelor ziare şi reviste, în care se biciuiau atît nedreptăţile vremii, cît şi producţiunile sub orice critică, care se voiau cu orice preţ literare. Emil D. Fagure explică reuşita satirei lui Anton Bacalbaşa nu numai prin „uimitoarea intuiţie artistică" a sa, ci şi prin gustul său rafinat în alte literaturi. Dintre scriitorii pe care îi prefera îndeosebi Anton Bacalbaşa se citează Musset, Teophile Gautier, fraţii Goncourt, dar în primul rînd trebuie reţinut Heine, pe care Anton Bacalbaşa îl adora.

La cele de mai sus, mai trebuie să adăugăm neapărat că Anton Bacalbaşa poseda temeinice cunoştinţe, în special în domeniul sociologiei, economiei şi esteticii, care i-au dat posibilitatea să se orienteze în multe probleme legate de evenimentele zilei.

Pentru noi, Anton Bacalbaşa va rămîne un ziarist curajos, însufleţit — mai ales în prima perioadă a vieţii — de înalte idei sociale, autorul puternicelor pamflete îndreptate împotriva partidelor guvernamentale, a corupţiei, a monarhiei, a şovinismului ; ziaristul care susţinea prin nenumărate articole luptele proletariatului, ale ţărănimii sărace şi ale altor pături apăsate de orînduirea nedreaptă.

Anton Bacalbaşa — umorist de seamă de la sfîrşitul secolului trecut, urmînd exemplul unor scriitori valoroşi, care au abordat şi genul satirio (N. T. Orăşanu, B. P. Haşdeu, M. Eminescu, I. L. Caragiale) — este fondatorul revistei *Moş Teacă,* publicaţie care duce mai departe satira corosivă din paginile publicaţiilor anterioare : *Nichipercea, Aghiuţă* etc.

[1] L. Sanielevici, *Singurele-i clipe de odihnă.:.,* în *Dreptatea,* an. IV (1899), nr. 1.203 (5 octombrie), p. 1.

[2] *Anton Bacalbaşa,* în *Adevărul,* an. XII (1899), nr. 3.664 (4 octombrie), p. 1.

In literatura noastră beletristică Anton Bacalbaşa va ocupa un loc distinct, prin crearea personajului Moş Teacă, şi într-o măsură mai mică a lui Spanachide.

Critica noastră literară îi recunoaşte lui Anton Bacalbaşa meritul de a se fi încadrat în curentul care lupta pentru promovarea „artei cu tendinţă" şi de a fi adus o serioasă contribuţie la nimicirea teoriei reacţionare a „artei pentru artă".

Neascunzînd greşelile politice săvîrşite de Anton Bacalbaşa — care au culminat prin trecerea sa din frontul de luptă al proletariatului în tabăra duşmană, şi alegerea sa, cu numai cîteva luni înainte de moarte, ca deputat, din partea conservatorilor, în Colegiul II Ilfov — nu putem să nu recunoaştem că în cei mai buni ani ai vieţii sale a fost însufleţit de idei avansate, care răzbat şi în citatul de mai jos, desprins din conferinţa *Arta pentru artă:* „Se sfîrşeşte veacul acesta şi vine un altul, care nu va fi veacul al douăzecilea, ci veacul întîi al fericirii omeneşti. Ei bine, destul am plîns, destulă mizerie şi destul amar ! Fiecare din noi are în societate o misiune. Şi cînd asistăm ia încercarea uriaşă a proletariatului de a sfîrşi cu zilele negre, datoria noastră [a scriitorilor — n.n.] e să fim alături cu el."

Luptei dusă de Anton Bacalbaşa alături de proletariat — pentru făurirea unui viitor luminos — îi închinăm şi noi azi, cu prilejul împlinirii unui veac de la naşterea sa, ediţia şi rîndurile de faţă.

VIRGILIU ENE

NOTA EDITORULUI

Ediția de față, cea mai cuprinzătoare din cîte au apărut pînă acum, adună cele mai reprezentative scrieri ale lui Anton Bacalbașa. Spre deosebire de alte ediții — care, în majoritatea lor, au inclus în sumar numai acele schițe care aveau ca personaj principal pe Moș Teacă — ediția prezentă acordă importanță și altor sectoare mai puțin cunoscute ale activității lui Anton Bacalbașa.

Scrierile au fost selectate pentru sumar — sau au fost trecute în bibliografie — cercetîndu-se fie volumele apărute în timpul vieții scriitorului *(Moș Teacă din cazarmă, Din viața militară* etc.), fie numeroasele publicații ale vremii *(Drepturile omului, Munca, Democrația socială, Moftul român, Adevărul, Moș Teacă,* pentru a aminti numai cîteva dintre ele). Altele — puține la număr — au fost descoperite în manuscrisele lui A. Bacalbașa.

în această ediție, scrierile au fost grupate în trei secțiuni : a. *Moș Teacă ;* b. *Din viața militară ;* c. *Publicistică I și II.*

Textele au fost orînduite îmbinîndu-se criteriul tematic cu cel cronologic. Astfel, ținînd seama că o bună parte din activitatea literară a lui Anton Bacalbașa are în centrul atenției conturarea personajului Moș Teacă și înfățișarea vieții mizere din cazarmele burghezo-moșierești, am inclus mai întîi în ediția prezentă schițele cele mai reprezentative din volumul *Moș Teacă din cazarmă,* ediția a V-a, București, 1894, după care s-a făcut și stabilirea textelor. Volumul publicat de Anton Bacalbașa cu

titlul mai sus amintit cuprinde două părţi : partea I, în care se vorbeşte despre Moş Teacă, şi partea a II-a, în care se redau diverse aspecte din viaţa militară. De aceea la sfîrşitul primei părţi a volumului, mai exact, după bucata *Ruperea rîndurilor,* am reprodus, în ordine cronologică, şi alte schiţe, selectate din presa vremii al căror personaj principal este Moş Teacă. Partea a doua a volumului *Moş Teacă din cazarmă* cuprinde schiţe care ilustrează aspecte ale traiului cazon, ce se îmbină în mod organic cu cele din volumul intitulat *Din viaţa militară.* De aceea aceste schiţe au fost incluse în secţiunea intitulată *Din viaţa militară.*

Textele aparţmind volumului *Din viaţa militară* au fost stabilite după ediţia apărută în Bucureşti în anul 1895, respectîndu-se ordinea dată de autor. Ca şi în cazul primei secţiuni, am reprodus, în ordine cronologică, după ciclul de schiţe aparţinînd volumului *Din viaţa militară,* şi alte schiţe referitoare la viaţa cazonă, selectate din presa vremii.

Ultima secţiune a ediţiei de faţă cuprinde, tot selectiv, activitatea publicistică a lui Anton Bacalbaşa. Secţiunea *Publicistică I* cuprinde *articole literare* legate nemijlocit de concepţia literară a lui Bacalbaşa, de problemele care frămîntau lumea literară la sfîrşitul secolului trecut. Tot aici a fost introdusă şi conferinţa *Arta pentru artă,* pe care Anton Bacalbaşa a publicat-o în broşură în anul 1894.

Secţiunea *Publicistică II* cuprinde *pamflete, articole, conferinţe* etc.

Atît volumul I, cît şi volumul II al ediţiei sînt însoţite de *Note bibliografice.*

în subsolul paginilor se află note succinte referitoare la unele evenimente mai puţin cunoscute, sau se explică termeni de circulaţie restrînsă.

La sfîrşitul ediţiei se publică, pentru prima dată, *Bibliografia* completă a scrierilor lui Anton Bacalbaşa.

Ediţia cuprinde şi cîteva *Note asupra pseudonimelor* folosite de scriitor. Lipsa de spaţiu ne împiedică să dăm amplele comentarii critice referitoare la pseudonimele lui A. Bacalbaşa. O bună parte din ele au fost publicate în *Revista de istorie şi teorie literară,* nr. 1, 1965, în articolul intitulat *Pseudonimele lui Anton Bacalbaşa,* semnat de Virgiliu Ene. Altele sînt în curs de publicare, în cadrul *Bibliografiei* se află şi un *Tablou cronologic* al ziarelor, revistelor, almanahurilor etc. la care a colaborat A. Bacalbaşa,

precum şi lista pseudonimelor în ordinea folosită de autor. în *Bibliografie* figurează şi conferinţele pe care A. Bacalbaşa le-a ţinut la cluburile muncitoreşti etc. Pentru acest capitol, mai ales, de un ajutor substanţial ne-a fost Bibliografia istorică a mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, de la începuturile sale pînă la 1900, întocmită de Institutul de istorie al Academiei R.S.R., care însumează nu mai puţin de 1526 pagini dactilografiate.

La finele *Bibliografiei* scrierilor lui A. Bacalbaşa se află bibliografia scriitorilor, criticilor literari, ziariştilor etc. care s-au ocupat de autorul lui Moş Teacă. Deşi iniţial şi această bibliografie era completă, ulterior am fost nevoiţi să o dăm selectivă, din lipsă de spaţiu.

Materialul bibliografic este împărţit în cinci capitole :

I. *Scrieri publicate în timpul vieţii în ziare şi reviste ;* II *Scrieri publicate în volume.;* III. *Manuscrise;* IV. *Postume:* a. *Scrieri republicate în diverse ziare, reviste, antologii* etc. ; b. *Ediţii postume;* V. *Scrieri şi referiri despre Anton Bacalbaşa.*

Schiţele, pamfletele, articolele publicate de A. Bacalbaşa au fost consemnate în *Bibliografie* la anul primei apariţii, iar în continuare s-a notat data republicării în periodice sau volume. Prin indicaţia „vezi an..." se face trimiterea de la anul retipăririi la data primei publicări. Nu s-a aplicat acest sistem la scrierile republicate postum.

Fiecare articol este însoţit de pseudonimul cu care a fost iscălit. Cele care nu au nici o specificaţie au fost iscălite de autor : Anton Bacalbaşa.

Bibliografia a fost întocmită pe baza studierii fiecărui articol, pamflet sau schiţă în parte. Sînt totuşi cîteva titluri care au fost trecute în *Bibliografie,* fără să fi fost cercetate direct articolele respective (colecţiile Bibliotecii Academiei R.S.R. şi ale altor mari biblioteci din Bucureşti, Iaşi etc. fiind incomplete), ci luîndu-se din surse indirecte. Acestea sînt menţionate în note.

Scrierile şi referirile despre opera lui Anton Bacalbaşa au fost date, în capitolul amintit, tot în ordine cronologică.

Anton Bacalbaşa scrie într-o perioadă de mari instabilităţi ortografice, care se oglindesc vădit în opera sa. Astfel, vom întîlni ezitări în transcrierea unor cuvinte : *sînt* şi *sunt; care* şi *cari; sub* şi *supt; nimic* şi *nemic ; explica* şi *esplica; stomac* şi *stomach,* iar terminaţia genitiv-dativului apare cînd în *ei,* cînd în *ii.* Am optat pentru formele : *sînt, care, sub, nimic, explica, stomac* şi

pentru terminația genitiv-dativului care s-a impus cu timpul. Am păstrat totuşi şi anumite forme mai vechi, cum ar fi de exemplu : *izbîndei, roatei, stradei, şcoalei.* De asemenea, am păstrat formele duble ale unor cuvinte ca : *lacrimă şi lăcrăma ; corupt* şi *conrupt; genunchi* şi *genuchi; sălbăticie* şi *sălbătăcie; mulțumit* şi *mulțămit; voit* şi *vroit; bucluc* şi *bocluc; ferfeniță* şi *ferfeliță* etc.

Am mai păstrat şi formele *nour, păreți, protege, vecinie, întunerec, simțimînt, nouă* pentru *noi* (de exemplu : „vederi nouă").

Cuvîntul *regiment* — cînd apare în cadrul aceleiaşi schițe, în vorbirea autorului, transcris şi *reghiment* — a fost unificat conform normelor limbii actuale.

Notele care sînt ale lui Anton Bacalbaşa au mențiunea : (n.a.), iar titlurile şi cuvintele cuprinse între croşete aparțin editorului.

VIRGILIU ENE

CINE E MOŞ TEACĂ

Adevărat copil năzdrăvan ! Din pricina lui nu se puteau odihni cinci mahalale. Nu era zi de la Dumnezeu în care părinţii să nu se pomenească acasă cu vreo plîngere : „Tecuţă a **spart** capul fetei mele ! Tecuţă mi-a spart un geam ! Tecuţă a legat **o** tinichea de coada lui Samurache! Tecuţă mi-a omorît un porumbel cu o **piatră !"**

Şi toate boclucurile astea se spărgeau în capul părinţilor, care erau nevoiţi să plătească cu bani nebuniile odraslei lor. Alteori, lucrul era şi mai grav ; proprietarul venea şi spunea: „Domnule Teacă, eu nu pot să vă mai dau casa din pricina băiatului dumneavoastră ; mi-am aprins paienn cap cu mahalaua !" Iar părinţii trebuiau să se mute, că n-aveau încotro.

Drept vorbind, însă, vina nu era numai **a** micului Tecuţă, care, fireşte, la şapte ani nu putea să fie înţeleptul Solomon. Mai erau vinovaţi şi părinţii: le intrase-n cap că Tecuţă al lor are apucături milităreşti şi-l lăsau să facă tot ce-i trăsnea prin cap, numai să nu-şi dezmintă viitorul. Pentru că, vorba domnului Teacă : „Tot omul se naşte cu croiala lui ; eu încă de nuc dădeam semne c-am să fiu senator ; îmi spune doica pă care am avutăr-o acasă că puteai să dai cu tunul **Şi** nu m-ai fi deşteptat cînd apucam să adorm !"

Aşa şi cu Tecuţă. Toată dragostea lui de copil era să se joace de-a soldaţii. La Anul nou, ia ziua lui, la toate zilele mari nu cerea decît jucării soldăţeşti :

— Tată, mie să-mi iei o puşcă ! Să-mi iei un tambur-' major ! Cumpără-mi o cutie cu soldaţi...

Şi peste trei zile, jucăriile ajungeau ferfeliţă : de puşcă rămînea numai ţeava, tamburul ajungea fără căciulă, soldaţii fără nasuri. Atunci începea devastarea geamurilor vecine, tinichelele de coada lui Samurache...

Cu toate astea, părinţii erau încîntaţi. îl îmbrăcaseră pe Tecuţă cu haine de căpitan şi4 cumpăraseră o sabie de tinichea. Iar cînd îl întrebai : „Cum te cheamă ?" el răspundea scurt : „Don căpitan Teacă !"

Dar copilăria nu ţine mult. La opt ani, micul Tecuţă a fost răpit de lingă duzinile-i de tamburi-majori şi încorporat la şcoală. Aici firea lui cazonă s-a simţit încătuşată de o nouă disciplină, de un regim care nu-i putea conveni.

— Eu sînt căpitan, striga Tecuţă furios, nu vreau să port respect ţivililor !

Şi bieţii profesori pătimeau cumplit de pe urma isprăvilor închipuitului căpitan. Cît pentru carte, Tecuţă nu putea s-o sufere.

— Parcă mie-mi trebuie cărţi de astea ! Parcă Mihai Viteazu ştia artmetică !

Şi cărţile rămîneau cu foile netăiete, iar Tecuţă rămînea repetent. La doisprezece ani, el ajunsese de-abia în clasa a doua primară, de unde a fost dat afară îndată ce guvernul pe care-l sprijinea domnul Teacă a căzut în opoziţie.

De aici încolo începe viaţa aventuroasă a lui Tecuţă. Şase ani de-a irîndul a trăit pe lume fără să facă nimica bun. Dimineaţa pleca de acasă şi se ducea să vadă soldaţii făcînd instrucţie, la amiază se întorcea, şi apoi iar pleca, spre a se întoarce tocmai seara. Şi nu era schimbare de gardă, nu era paradă, nu era retragere cu torţe la care adolescentul Tecuţă să nu ia parte. îl vedeai mergînd pe lîngă trupă, în pas reglementar, 'sorbind cu ochii pe sergentul^major — idealul lui.

Acum era destul de mare, făcuse cunoscuţi printre sergenţi, şi adeseori dulăpiorul lui madam Teacă suferea efracţiuni, din care Tecuţă îşi plătea luxul de a face chef la cantină înconjurat de toţi subofiţerii.

Azi aşa, mîine aşa, Tecuţă creştea mare, dar mintea-i rămînea minte de subofiţer reangajat, toată învăţătura lui nu se urca nici pînă la nivelul şcoalei de adulţi de la regiment. Şi dacă mai pui la socoteală efracţia dulăpiorului, apoi uşor vezi că aveau dreptate domnul şi doamna Teacă să se puie pe gînduri şi să cam înceapă a regreta neîlnfrînarea la vreme a fiului cazon.

— S-a isptăvit, Luxiţo, nu mai merge ! Băiatu s-a făcut un stricat şi jumătate ! La vîrsta lui bea ca un aghiotant ! Rîde mahalaua de noi !

— Lasă, răspundea madam Teacă, peste un an facem noi ce-om face...

— De-ar trece mai curînd !... Mi-e teamă să n-ajungă cine ştie cum pînă atunci ! E prea din cale-afară stricat, numai de militar e bun !

Şi bieţii bătrîni se rugau lui Dumnezeu să treacă anul ca ceasul.

La optsprezece ani, tînărul Tecuţă intră în cariera care avea să-l facă mai tîrziu aşa de popular.

I se făcu consimţimîntul tatălui, actul de vaccină şi actul de botez. A fost mai greu cu certificatul de bună purtare din partea a cinci mahalagii ; dar s-au găsit cinci oameni inteligenţi, care au înţeles că actul ăsta însemnează salvarea mahalalei, şi iată-l pe Tecuţă în faţa colonelului. Peste petiţia prin care „subsemnatul, dorind a-mbrăţişa cariera armelor în regimentul ce cu onoare comandaţi..." colonelul a pus un „se aprobă" şi a doua zi Tecuţă — de aci încolo Teacă — era tuns ca-n palmă şi prevăzut eu garnitura complectă.

Văzîndu4 strîns în tunică, domnul Teacă s-a simțită irrîndru, madam Teacă a plîns, iar voluntarul a cerut ceva parale, care i s-au acordat imediat, fără să mai fie nevoie de siluirea cunoscutului dulăpior.

Onoarea e dulce, borşul e acru — asta a fost cea dintîi constatare a voluntarului. Şi, dacă n-ar fi fost intervenția periodică a sumelor țivile venite de acasă, adio, mîncare particuleră ! Ou şapte parale pe zi, ostaşul Teacă nu ar fi garantat multă vreme de amoru-i nemărginit pentru apărarea patriei.

De altfel, greutatea-i a fost numai şase luni, căci după asta a fost „avansat caporal". De aici începe epoca ordonanței nereglementare, a cizmelor văcsuite de alții, a unsoarei de curele oferite în mod grațios de magazinerul companiei, a capacului de gamelă cu tocană particuleră, a pumnilor aplicați răcanilor care nu ştiu să poarte un respect caporalului !

Iar peste un an, calea de aur se deschise înaintea lui: cele două galoane de lînă — funia de tei — fură-nlocuite cu şarpele de aur ; don sergent Teacă intră în rîndul subofițerilor.

Şi trebuie să recunoaştem adevărul : asta a fost cea mai dreaptă avansare ce s-a făcut vreodată în armata română. Sergentul Teacă era un militar desăvîrşit: croit bine din fire, el avea înfățişarea unui erou permanent. Apoi disciplina-i intrase aşa de bine în minte, încît ar fi putut să-1 taie un superior şi n-ar fi zis pis. în schimb, să fi poftit un inferior să facă o greşală : acela care odinioară lega tinicheaua de coada iui Samurache găsise un întreg sistem pentru a introduce disciplina în rîndurile armatei. Astfel, sergentului Teacă i se datoresc o mulțime de invențiuni care fac şi în zilele noastre caracteristica şi fala armatei, a acelei armate „fără de care un stat nu poate exista". El a inventat plotonul de pedeapsă, cățeaua în spinare, gimnastica cu buturuga, ochirea soarelui cu baioneta la armă, butucii, aruncarea tesacului în scînduri de-a zbrrnîitelea, chemarea dracului de la lampă... şi alte măsuri disciplinare, „fără de care armata ar fi o adunătură de oameni periculoşi societății".

Să nu vă mirați, deci, dac-ați auzit ca şi mine că n-au trecut bine doi ani de cînd sergentul Teacă a intrat în rîndurile subofițerilor, şi, prin înalt decret regal, el a fost înaintat la rangul de sublocotenent.

în privința asta s-au ridicat cîteva obiecții. Au fost cîțiva care au spus că Teacă de-abia ştie a iscăli; dar raportul colonelului era aşa de favorabil sergentului, încît ministrul l-a înaintat fără cea mai mică grijă, căci nu cartea, ci disciplina face pe adevăratul militar.

în calitate de sublocotenent, Teacă a fost un model pentru regiment. însărcinat cu plotonul de recruți, cu popota ofițerilor, cu încvartirarea trupelor în vremi de mutare, cu compania de disciplină, cu tot ce era mai greu, el a dat întotdeauna dovezi de activitate şi pricepere. Recruții lui ori dezertau, ori mureau, dar ieşeau adevărați soldați! Cînd se făcea la plotonul de recruți rnînuirea armelor, se auzea de la cazarma „Cuza" la „Malmaison", şi adeseori puştile se rupeau în mîna soldaților.

Afară de asta, bun camarad, Moş Teacă nu bea decît împreună cu camarazii şi nu-i pîra decît dacă cerea colonelul.

într-o zi, locotenentul Teacă — peste doi ani ajunsese locotenent — se pomeni cu comandantul regimentului că-1 ia deoparte :

— Locotenent Teacă !

— Ordonați, don colonel !

— Te rog să vii la mine la dejun, că am să-ți comunic ceva.

— Am înțeles, don colonel ! Să viu cu trupa sau singur ?

— Singur, locotenente.
— Prea bine, don colonel !

Şi, peste un ceas, locotenentul era acasă la colonel, unde dejunul aştepta. După dejun, la care inferiorul executase exact ordinul de a bea fără grije, colonelul începu comunicarea :

i— Ce ai zice, locotenente, dacă ţi-aş propune ceva ?
— Aş executa, don colonel.

— Uite ce e : este o fată aici în oraş. Cu fata asta eu sînt prieten bun ; din pricina asta ţivilii au început să scoată vorbe rele pe socoteala ei şi să spuie că acum vreo cincisprezece ani, cînd fata avea douăzeci şi cinci de ani, eu m-aş fi iubit cu ea... Pentru asta m-am gîndit că numai dumneata eşti destul de disciplinat ca să mă răzbuni...

— Da, don colonel, chiar acuma mă duc să dau ordin gornistului să mi-i cheme pă ţivili la cazarmă. Patru zile la butuci şi şase ceasuri cu căţeaua !...

— Nu aşa, locotenente... Trebuie să mă răzbuni altfel : să te însori cu fata, ca să arăţi că ţivilii au minţit...

— Am înţeles, don colonel.

— Fata e bună, are vreo cincizeci de mii de franci zestre.

— Am înţeles, don colonel.

Şi a doua zi, locotenentul Teacă adresă părinţilor fetei următoarea

CIRCULARA

Conform ordenului lu don colonel no... am onoare a vă face cunoscut să-mi acordaţi de urgenţă mîna fiicei dumneavoastră, pe lîngă care veţi anexa zestrea pă care a ordonat-o don colonel.

Totdeodată vă fac cunoscut că nu este adevărat ce se spune de către ţivili că s-ar fi petrecut acum 15 ani, deoarece chiar •don colonel spune că nu-i aşa. Supirioru nu minte !

(ss) *Locotenent Teacă*

Iar peste o lună ziarele anunţau cu plăcere căsătoria simpaticului locotenent Teacă cu gentila domnişoară Caliopi Armăşescu.

Tot corpul ofiţeresc din garnizoană a luat parte la această nuntă, iar nuni au fost doamna şi domnul colonel.

A fost o veselie mare, care s-a terminat, din nenorocire, printr-un mic scandal, pe care ziarele, care şi-au făcut o meserie din a ataca armata, l-au atribuit ginerelui. Adevărul e însă următorul : la cadril, mireasa juca alături de un sergent-major, rudă cu dîrisa. La figura a treia, sergentul-major trebuia să vie spre ginere, care era vizaviul miresei. Probabil că dintr-un spirit de disciplină, locotenentul s-a simţit ofensat de venirea asta şi a strigat sergentului-major :

— La loc mişcarea! Nu mişca, leat !

Sergentul-major nevrînd să înţeleagă ordinul, locotenentul a fost silit să-l lovească, iar pe mireasă a pedepsit-o cu patru zile pluton de pedeapsă în casă.

Atîta tot.

Peste cinci luni de la nuntă, tînăra Caliopi a dat la lumină un mic Tecuţă de toată frumuseţea.

Locotenentul, văzîndu-se avansat la gradul de părinte atunci cînd nu se aştepta de loc, făcu aspre observaţii soţiei.

— Dar bine, dragă Tecuşor, răspunse Caliopi, eu sînt de vină ?

— Da' cine ?! Ştiu că eu nu !

— Ba tocmai matale. Vezi, că prea eşti iute... Copilu-ţi seamănă matale : a ieşit în pas gimnastic.

— Bine-bine, zise locotenentul, care se bucura că-i seamănă moştenitorul. Numa un lucru nu-mţeleg eu : cum am fost avansat la gradul de părinte fără să am vechimea ?

— Aoleu ! Da' bine, omule, vrei să faci ca toţi proştii, la vechime ? Meritu e să fii avansat la alegere, nu la vechime !

După cîţiva ani, locotenentul Teacă fu avansat la gradul de căpitan — de astă dată la vechime.

în această calitate, căpitanul Teacă a slujit patriei vreo cincisprezece ani, pînă i-a albit păru-<n cap. Pentru

gradul de maior se cere examen, şi căpitanul Teacă n-a von sa-nveţe deat reglementele cazone, pe motiv că toate cărţile ţmldor nu fac parte nici măcar din micul echipament.

Rareori,^ însă, s-a văzut un căpitan aşa de capabil ca Moş Teaca. Numele lui a făcut epocă, s-a popularizat, a trait peste veacuri *şi* a slujit de titlu unui volum de

EPIZOOTIA

Acum vreo cîţiva ani, compania lui Moş Teacă a fost detaşată pe frontieră, ca isă păzească împotriva boalelor de vite.

Ideea asta-i convenea grozav, pentru că pe frontieră e mai puţină disciplină din partea ofiţerilor şi viaţa e mai regulată. Unde mai pui că se pot face economii, de vreme ce nu sînt atîtea cheltuieli !

Prin urmare, Moş Teaca se puse de dimineaţă în fruntea companiei şi porni la drum. în tot parcursul el era foarte grav, mergea cu sabia scoasă chiar şi prin păduri şi n-a lăsat de loc pe soldaţi să meargă-n pas de voie, pentru că „nu să ştie de unde poat' să iasă un supirior". Numai din cînd în cînd oprea trupa, îi dădea „pe loc repaoz" şi înghiţea cîte o duşcă de rachiu.

Cînd ajunse pe malul Prutului, comandă oprirea şi ţinu companiei un discurs foarte interesant şi foarte solemn :

— Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi ! Comănduirea pieţii a dat ordin pă cum ca să venim să apărăm ţara împotriva vrăşmaşului nostru comun, epizotia. Epizotia este foarte primejdioasă şi să arată mai cu samă la dobitoace.

— Trăiţi, don căpitan, întrebă furierul, da' pă ce o cunoaştem noi care-i aia ?

— Nu vorbi, răcane ! S-o cunoşti, că de-aia eşti soldat ! Dacă n-oi cunoaşte eu pă vrăşmaş, atunci pă cin' să cunosc ? Pă tata ? Epizotia vine mai ales vara, din cauză că atunci, fiind căldurile mari, santinelele are obicei să doarmă la post. Să nu dormiţi în gheretă, leat, că aveţi a face cu mine : vine epizotia şi ne omoară pă toţi. Să dea dracu să vie epizotia să ne omoare, că vă arăt eu! Vă gonesc şi mort la pluton de pedeapsă !

— Trăiţi, don căpitan, pă malu Prutului nu sîntără gherete...

— Ei, şi ?! Vrei să fie ?! Vrei să dormi în gheretă, hai ?! Patru zile sala dă poliţie pentru călcare dă orden ! Las', că ţi-arăt eu ! Pă urmă, să ştiţi : soldatul este dator să nu dea voie la nimeni să vie de dincolo fără bilet de voie şi fără să cunoască consemnu. Dacă vezi că vine la tine o vită, îi ceri parola. N-o ştie ? Nu-i dai voie să treacă... Acuma să-mi arăţi tu, Gheorghe Neculai, cum ai să faci cînd îi fi de santinelă. Prepune că eu sînt o vită bolnavă. Opreşte-mă cum ţi-am spus eu.

Şi Moş Teacă vine spre soldat. Soldatul stă pe loc.

— Aşa te-am învăţat eu, mă ?! Las', că-ţi arăt eu ! Patru zile pluton dă pedeapsă ! Să vie altu ! Vasile Ion, opreşte-mă tu !

Şi Moş Teacă se apropie. Soldatul ia arma la mîînă şi-ncepe a striga :

— Cine eee ? Cine eee ? Cin' ?!

— Vită ! răspunde Moş Teacă.

— Ce fel de vită ? Bolnavă ori sănătoasă ?

— Bolnavă.

— Apoi, vită bolnavă, stăi i Căprar dă gardă, vin' dă recunoaşte o vită bolnavă !

— Prea bine ! zice Moş Teacă încîntat. Aşa să faceţi, că eu am să vă-neerc. Ori de cîte ori m-îţi vedea venind la voi, să mă-ntrebaţi : vită bolnavă ori sănătoasă? Măcar să vie şi gheneralu, nu-l laşi să treacă pînă nu ţi-o spune ce fel de vită este !

— Trăiţi, don căpitan, da' dac-o fi o vită sănătoasă ?

— Atunci îi dai drumu.

— După ce o cunosc ?

— Pă ce ?! Dobitocule, nu ţi-am apus ?! O cunoşti pă aia că ştie sicretu, parola şi răspunsu. Că dacă n-ar fi sănătoasă, dă unde l-ar şti ?

Şi Moş Teacă dă drumul companiei, după ce îi mai explică înc-^o dată şi îi atrage atenţia că epizootia are obicei de se furişează printre santinele mai ades noaptea, cînd n-o vede nimeni, şi că, prin urmare, soldatul e dator să ceară epizootiei să umble cu felinarele aprinse :

— N-aţi văzutără că aşa cere şi birjarilor la Bucureşti?

RELIGIA CAZONĂ

Moş Teacă este un bărbat foarte religios. El e convins că dacă comenduirea pieței n-ar fi inventat religia, armata ar fi ajuns de mult să fie țivilă.

De aceea, singura carte țivilă pe care a-nvățat-o bine este religia. înarmat cu această ştiință, Moş Teacă ține adeseori predioi întregi soldaților, povestindu-le faptele mai serioase din ***Biblie.***

Iată una din aceste predici:

Odată, la raportu de unsprezece ore, Dumnezeu, comandantu suprem al pămîntului, a dat orden de s-a făcut lumea. întîiiul cotigent chemat sub drapel a fost Adam şi Eva.

Cum i-a înrolat, Dumnezeu i-a echipat complect şi i-a trimis în garnizoană pa pămînt, unde le-a dat în primire onoru, zgomotu, postu şi focu. Da' le-a dat orden să mănînce ce-or vrea, numa dintr-un copac cu mere țivile să nu guste.

Eva a călcat însă deciuplina melitară şi a mîncat. îndată ce aghiotantu a comunicat lu Dumnezeu faptu^ntîmplat, Dumnezeu a chemat pe culpabeli şi le-a zis : „Pentru ce-ai mîncat, leat, din măru țivil ? Ai călcat consemnu, hai ?! Las', că te-nvăț eu ! Patru zile pluton de pedeapsă !"

Şi după ce i-a gonit patru zile ou cățeaua în spinare, i-a reformat şi i-a trimis pă la vetrele lor, iar la uşa raiului, unde era ştabu regnimentului, a pus un planton şi a dat orden să nu intre nimeni. Oricine o intra, soldatu are orden să-1 împuşte şi după aia să-1 bage patru zile la închisoare, da' zilele astea să se treacă pă foaia de pedepse şi să nu se socotească servite.

Ce va să zică asta ? Asta va să zică, scurt, că soldatu este dator să nu mănînce mere țivile atît în timp de pace, cît şi-n timp de irăzboi. Să nu mănînci mere, leat, că dai dă belea cu mine ! Vezi, că eu nu sînt Dumnezeu, eu te gonesc la pas gimnastic pînă ți-o ieşi limba de-un cot!

Ai înțeles ?

De toate fusese Moş Teacă, numai aghiotant **de** piaţă nu. Şi nu doar că nu merita distincţiunea asta, dar nu ştiu cum se făcuse că nu-l rugase nimeni s-o primească, într-o zi însă, colonelul, cu toată durerea pe care o simţea de a se despărţi pentru oîtva timp de serviciile şi de luminile acestui căpitan-erou, se hotărî să stăruiască pe lîngă comandantul pieţei ca să ia de aghiotant pe Moş Teacă.

Cînd a aflat de asta, eroul nostru a plîns puţin de emoţiune, dar, în sfîrşit, ordinul e ordin, disciplina înainte de toate !

Se duse, deci, la companie, adună trupa şi-i ţinu discursul următor :

— Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi ! A sunat vremea ca să ne despărţim. înainte de a pleca, vream să-mi ziceţi „trăiţi!", pen' că nu să ştie dacă ne-om mai vedea ; ca mîine vine un război şi ne ducem ! Ştiu că aveţi să mă plîngeţi, pentru că am fost pentru voi un adevărat părinte ; nu v-am pedepsit, nu v-am bătut... Nu-i aşa ? Vorbeşte, răcane, că dă dracu-n tine !... Viaţa omului e 9curtă şi de asta n-aş vrea să mă blestemaţi ca mîine. Eu ţiu la trupa mea şi pentru asta sînt întotdeauna blînd, nu-mi place, să iau pă oameni cu vorbe

„Cel ce şade jos, cu cartea în mînă şi cu **(lipsă cuvinte — n.n.),** *e amicul Avram H. Solomoneanu; cel ce şade în dreapta acestuia este prietenul George C. Manolescu, de care cu regret mă despart în anul acesta; cu toate că şi iubitul Solomoneanu zice că pleacă la Bucureşti. Şi, în fine, cel din stingă lui Solomoneanu sînt eu, Anton C. Bacalbaşa.*

1882, septembrie 13"

(Explicaţia de mai sus se află pe spatele fotografiei, pusă la dispoziţie de fiica scriitorului, Elena Bacalbaşa-Dimitriu.)

rele. Ai înțeles, leat ? Că acum te zmeiesc ! Te fac eu să-nțelegi !... Fiți dar şi voi tot aşa de blînzi ca mine, că mu-i bine să fie omu rău ; cu răutatea nu faci niciodată nimica : îți capeți duşmani şi atîta tot. Să ştii că-i aşa. Ori poate nu crezi ? Vă torn acuma patru zile sala de poliție, ca să-nțelegeți că nu merge cu rău !... Acuma, pentru că plec, cine are ceva de lăcrămat să vie să lăcrame.

— Trăiți, don căpitan, răspunse un soldat, noi, toată compania, n-am luat solda pă trei luni.

— De ce n-ați luat-o ?

— Trăiți, don căpitan, nu ne-a dat-o.

— Aha ! Pent' că nu v-a dat-o ? Va s' zică, vreți să v-o dea sergentu-majur de-a gata ! Voi sînteți boieri, aşteptați tot altu să vă aducă la nas ce vă trebuie... Patru zile la butuci pentru lene în exirsisu funcțiunii î

— Trăiți, don căpitan, răspunse sergentiul-major, asta-i solda pe care ați luat-o dumneavoastră şi n-ați mai dat-o înapoi.

— Nu mă-nvăța tu pă mine, sergen-majur, că ştiu eu mai bine ! Eu sânt catană veche, mă-nțelegi ? Da', vorba-i, pentru ce lăcrăma la mine ? Aşa să lăcrăma ? N-ai auzit de calea irarhică, leat ? Soldatu este dator să ceară voie înainte de a face o lăcrămație. Apîi mimați cerutără voie ?... Patru zile cu cățeaua !

Şi Moş Teacă ieşi pe uşă strigînd :

— Rămîneți sănătoşi ! Dacă nu... da butuci !

Compania răspunse-n cor :

— Trăiți !

A doua zi, Moş Teacă era aghiotant de piață.

Slujba asta-i plăcea. Raportul comandantului spunea lămurit că aghiotantul pieței este mai mare peste piață. Deci se sculă de dimineață şi se duse la slujbă... în hală.

Era pe la ceasurile patru în zori de zi. Măcelarii, zarzavagiii, precupețele îşi aşezau marfa. Era un zgomot infernal : se tăia carne, se striga, se mătura, căruțele umblau în toate părțile, capitala se deştepta din somn.

Moş Teacă rămase încremenit.

— Drepţi! strigă el cînd ajunse în dreptul măcelăriilor.

Dar nu-l ascultă nimeni. Trecu la zarzavagii — acelaşi lucru. Se duse la precupeţe — nici o disciplină.

— Ce-aţi poftit, conaşule ? Avem ridichi bune de lună, lăptuci, castraveţi, spanac...

Toate astea îl ameţiră.

— Unde e plantonu ? Ce fel de deciuplină e asta ? Nu ştiţi cine e mai mare peste piaţă ? ,

Dar degeaba, nimeni nu-l băga în seamă. Atunci îşi luă inima-n dinţi şi se repezi furios la un măcelar :

— Ce faci aicea, leat ? Cu căţeaua !...

— Ce căţea, domle ?! întrerupse măcelarul. Căţea e asta, ori vacă ?! Nu vezi că-i gogeamitea vaca, cît dumneata de mare ?!

— Insulta supiriorului ! Ce articol e ăsta ?

Şi dete un pumn măcelarului. Dar atîta i-a trebuit. Toată hala se ridică în picioare. Măcelarul lovit îl luă * la trînteală, femeile îl umplură de spanac ; Moş Teacă ieşi plouat, zăpăcit, urmărit de strigăte de : „Tiu-ho ! Huideo !"

A doua zi reclamă la comenduire şi ceru casarea casapilor şi reformarea precupeţilor. Dar cererea-i fu pusă la dosar şi comandantul pieţei îi dete explicaţia următoare :

— Căpitane, dumneata eşti mai mare pe stradă, nu la măcelărie ; acolo e comisarul comunal.

— 'Va s' zică, numa pă stradă ? Lasă !

„în sfîrşit, zicea Moş Teacă, am pus mîma şi pă ţivili! Pă stradă eu siînt mai mare !"

Şi era foarte sever noul aghiotant. Băgase spaima în ofiţeri : pe unul îl turnă la garda pieţei pentru că a umblat fără mănuşi, pe altul, pentru că n-avea vipuşcă, fiecăruia îi găsea cusur. Dar bine că-i încăpuseră pe mînă şi ţivilii !

într-o zi se .plimba pe Calea Victoriei. Trece pe lîngă el un ţivil tînăr.

— Unde-ai plecat, leat ? îi strigă Moş Teacă.

— Domnu ? întrebă ţivilul mirat.

— Nu vorbi ! Capra pogribanii mînăstirii ! Te amestec cu ţarina, rătane ! Und' ţi-e pomponu ?

— Ce visezi de pompon, stimabile ? Mi se pare că eşti ţăcnit... j

— Nu insulta ! Und' ţi-e pomponu ?

— Ia slăbeşte-mă, domnule Moş Teacă ! Ce, eu sînt militar ?

— Să nu crîcneşti, că te torn la gherlă ! Văz eu, nu eşti melitar ! Şi ce-i cu asta ? Und' ţi-e pomponu ? Nu ştii că azi e paradă ? N-ai cetit ordenu de la comenduire ? „Toată lumea va avea pomponu la chipiu!"...

— Nu, zău, eşti cam...

însă Moş Teacă îl apucă de gît şi, cu ajutorul unui jandarm, duse pe ţivil la garda pieţei.

A doua zi la Cameră era o fierbere nemaipomenită. Din interpelarea adresată guvernului chiar de către un membru al majorităţii rezulta în mod vădit că aghiotantul pieţei arestase în ajun un deputat „sub ridiculul pretext, anticonstituţional şi violator al imiunităţei parlamentare, că deputatul nu avusese pampon la ^pălărie".

Banca ministerială făcu scuze şi Moş Teacă fu dat înapoi la corp, unde compania^ aştepta cu braţele deschise, ca să primească solda pe trei luni din urmă.

— Să nu vorbeşti de „din urmă", leat, strigă Moş Teacă furios, că te torn ! Soldatu e dator să meargă înainte, nu în urmă, ca dezertorii !

PASTELE

În curtea cazărmii era întinsă o masă lungă, peste care se aşternuseră cearşafuri. Unul lîngă altul stăteau aliniate tacîmurile : o gamelă, o lingură, două ouă roşii şi cîte o felie de cozonac, al cărui şofran protesta energic împotriva zicătoarei că „nu ştie mocanul ce-i şofranul". Alături de masa asta, una mai scurtă, cu vreo patru tadîffiuri: lingură, furculiţă şi cuţit; farfurii, şuncă, sardele, salam, ouă, cozonac şi sticle cu vin. Intre mese, două hîrdaie pline cu ceva a cărui culoare atîrna între braga şi bere, al cărui miros bătea aci în oţet, aci în spirt.

Era în dimineaţa Paştelui — ofiţeri şi soldaţi aveau [1] să mănînce împreună, să sărbătorească laolaltă învierea aceluia care a luptat pentru egalitate şi frăţie, sau — cum zicea Moş Teacă — „pentru deciuplină şi drapel".

La ceasurile cinci, gornistul anunţă sosirea comandantului companiei. Acesta se arătă grav şi solemn, păşi maiestuos şi se opri înaintea mesei celei scurte. Toată trupa şedea încă în picioare, căci nimeni n-are dreptul să se aşeze la masă înainte de a i se da ordin de la superior.

[1] **în ediţia din 1894 :** ***vreau.***

Comandantul companiei, eternul Moş Teacă, îşi roti ochii împrejur şi întrebă :

— Da' popa n-a venit ?

— Trăiţi, don căpitan, n-a venit încă.

— Pentru ce n-a venit ?

— Nu pot să ştiu.

— Pentru ce nu ştii ? Spune gornistului să sune de popă.

— Trăiţi, don căpitan, de popă nu e semnal.

— Nu vorbi ! Nu cunoşti nioi ţignalele ? Sună de mort ori de masă, că vine popa.

Gornistul sună de mort şi de masă, dar popa nu se arăta de loc.

Moş Teacă flămânzise.

— Drepţi ! strigă el trupei. Ia ascultă, leat, care din voi a fost popă ?

— ?

— N-auzi, răcane ? Care a fost popă ? Să vie să blagoslovească masa. Nu ştie nimeni, hai ? Tot eu să vă fac şi asta ! Ia prepuneţi voi că mîine ar fi un război. Cum aveţi să puteţi muri dacă nu ştiţi să faceţi pă popa ? O să muriţi ca nişte cîini, vai de capul vostru ! Soldatu e dator să ştie a fi şi popă, pentru că la un caz de moarte să se poată îngropa singur.

Şi Moş Teacă luă un cearşaf îl găuri şi-l trecu după gît şi, luînd în mînă o gamelă drept cădelniţă şi o baionetă drept cruce, începu rugăciunea :

— „Comandantul nostru, carele eşti în garnizoana cerului, sune-se numele tău, fie ordinul tău, vie comenduirea ta, precum în timp de pace, aşa şi-n timp de război ; porţia noastră reglementară avansează-ne-o nouă astăzi, precum şi noi avansăm chenzina trupii noastre, şi nu ne duce pe noi la garda pieţei şi ne trece în concediu, marş !"

Apoi, după ce termină slujba, luă un ou şi se duse la soldatul din flancul drept să ciocnească :

— Cristos a-nviat !

— Adevărat...

— Nu vorbi-naintea supiriorului ! Marş la-mchisoare !

Trecu la al doilea soldat:

— Cristos a-nviat!

— ?!

— Aha ! Va s' zică, nu vrei să răspunzi! Va s' zică, eşti jidan !...

— Ba nu, tră...

— Nu vorbi ! Marş la-nchisoare !

La al treilea :

— Cristos a-nviat!

— Adev...

— Nici tu nu ştii ? N-ai mai învăţat că nu să răspunde la supirior ? Marş şi tu !

Apoi chemă pe sergentul-major :

— Să trimiţi trei porţii acas' la mine... ştii... pentru slugi... Vezi c-a rămas de la ăi trei pedepsiţi... Soldatu pedepsit cu închisoare n-are drept deâît la pîine şi apă !

Apoi se-ntinse masa. Peste un ceas, Moş Teacă declară ofiţerilor că-ndată ce o-mplini anii de pensie, intră ca popă la vreo biserică.

— Dar o să fie cam greu, domnule căpitan, n-aveţi darul...

— Ce dar, locotenente ? Dacă n-oi avea eu darul beţiei, cine dracu4 mai are ?!

MOŞ TEACĂ SPIRITIST

De unde pînă unde, Moş Teacă a auzit de spiritism, „Gu spiritismiu ăsta, zice Moş Teacă, să face toate alea. Am auzit că unu a luat muma două sticle de spiritism şi i-a trecut gălbenarea. Vezi dumneata ? Eu mă mir că nu să întrebuinţează la război ; ar putea să ia o maşină de-alea, şi tranc ! îi omori pă toţi. Bun lucru, halal de cin' l-a născocit; trebuie să fi fost căpitan de stat-majiur, că ăi de la itidenţă nu prea face isprăvi!"...

De altfel, toate ideile lui Moş Teacă despre spiritism cam aici se mărginesc. Vă închipuiţi uşor că el nu s-a dus niciodată pe pragul pagodelor ruinate din Ceylon oa să descifreze manuscrise seculare, nici n-a tolerat păsărilor cerului să-şi facă cuibul în capu-i cazon. Atîta ar mai fi lipsit: oricît ar fi ele de păsări, nu se pot urca în capul unui căpitan !

„Spiritism-spiritism, da' să nu să obrăznicească cu mine, că eu nu ştiu multe : îi trag o sală de poliţie de-i merge fulgii !*

Şi, afară de asta, Moş Teacă este mai presus de toate un bărbat practic. Lui nu-i trebuie din spiritism decît partea aceea care e folositoare : să te vindece de bătă-

tun, să-ţi mărească solda, să te avanseze fără examen, sa-ţi faca, in sfîrşit, ceva de folos. Altfel, la ce-i mai zice spiritism de pomană ?

într-o seară, Moş Teacă se pomeneşte că i se bate J sprinceana dreaptă. Consultă pe aghiotant, şi acesta-i spune că „sprinceana dreaptă de ţi se va clăti, nenorocire însemnează".

Nenorocire ! Vorba asta nu-i prea plăcea. în noaptea aceea trebuia să fie de jurnă pe cazarmă şi se temea să nu i se-ntîmple vreun bocluc. Se duse deci repede la locotenentul Spanopol, care tocmai se gătea să plece.

— Ia ascultă-mă, camarade, aş vrea să te rog ceva, dacă se poate...

— Bucuros, don căpitan !

— Uite ce e : în noaptea asta eu sînt căpitan de zi şi trebuie să fac de jurnă. Da', vezi dumneata, mi-e cam rău şi aş vrea să mă duc mai bine acasă. Aş face o baie de muştar, aş pune să mă tragă şi aş putea să mă-ntorc sănătos mîine.

Spanopol, un excelent camarad, primi ou plăcere propunerea de a dormi în cazarmă, şi asta nu doară pentru că avea motive ca să nu se întâlnească de dimineaţă cu proprietarul casei, oi numai dintr-nin sentiment de camaraderie.

Moş Teacă, vesel, strînse cu căldură mîna lui Spanopol şi plecă acasă.

„Ehe ! Am păcălit sprinceana dreaptă ! Asta va s' zică tactică, domle, să derutezi şi soarta !"

Cînd ajunse acasă, bătu în uşă. Nici un răspuns.

— în numele legii, deschide ! strigă el furios.

— Vai de mine, dumneata eşti ? Nurnaidecît.

Şi căpităneasa Caliopi, îmbrăcînd repede o fustă, merse să-i deschidă.

— Cum m-ai speriat ! Eu, ştiind că nu vii în noaptea asta, m-am culcat devreme. Mizera frică să nu vie hoţii şi încuiasem uşa.

După ce una-alta, căpităneasa întrebă pe Moş Teacă :

— ***A propos,*** dragă Tecuşor, ai mai auzit ceva de spiritism ?

— Ce să aud ? Mi-a spus Spanopolu că a venit şi-n garnizoana noastră unu de ăia de face spirit.

— Da ? Vezi dumneata ? Tot avea dreptate Luxiţa a lu Dumitrescu : şi ea mi-a spus tot aşa. Da' zice că poţi s-o faci şi fără maşină, numa să ai credinţă. Dacă ai credinţă cînd învârteşti masa, poţi şă chemi pă cine vrei şi vine nurnaidecît.

— Ce spui ?! Nu se poate ! Asta e bună pentru ţivili, da' nu şi pentru melitari ! Meletaru nu-i ţivil, să ştii 'mneata !

— Da' de ce, dragă ?

— Apăi cum o să vie dacă n-o avea orden de la comenduire ?

— Bre, da' matale nu ştii că spiritele sînt egale ? Haidi, dacă vrei, să-ncercăm. Masă avem, toate alea le avem ; ce ne mai trebuie ?

— Bine, da' pă cine să chemăm ?

— Ştii pă cine ? Eu zic să chemăm pă sublocotenentu Vasilesou ; tot e el infirior, trebuie să vie !

— Bine.

Şi Moş Teacă începu să-nvîrtească masa împreună cu madam Teacă, strigînd mereu :

— Gheorghe Vasilesou ! Vino-ncoa ! N-auzi cînd te cheamă supirioru ?

— Prezent! se auzi deodată de sub masă, şi sublocotenentul Vasiilescu apăru fără tunică pe el.

— Ei, bravo ! strigă Moş Teacă. Aşa-mi place !

Spiritul sublocotenentului se aşeză apoi la taifas cu domnul şi doamna Teacă, băură cîte o cafea şi peste un' ceas plecă.

Dar, cînd să-1 conducă, Moş Teacă zări tunica spiritului la cuier.

tun, să-ți mărească solda, să te avanseze fără examen, sa-ți facă, *m* sfârșit, ceva de folos. Altfel, la ce-i mai zice spiritism de pomană ?

într-o seară, Moș Teacă se pomenește că i se bate sprinceana dreaptă. Consultă pe aghiotant, și acesta-i spune că „sprinceana dreaptă de ți se va clăti, nenorocire însemnează".

Nenorocire '. Vorba asta nu-i prea plăcea. în noaptea aceea trebuia să fie de jurnă pe cazarmă și se temea să nu i se-ntîmple vreun bocluc. Se duse deci repede la locotenentul Spanopol, care tocmai se gătea să plece.

— Ia ascultă-mă, camarade, aș vrea să te rog ceva, dacă se poate...

— Bucuros, don căpitan !

— Uite ce e : în noaptea asta eu sînt căpitan de zi și trebuie să fac de jurnă. Da', vezi dumneata, mi-e cam rău și aș vrea să mă duc mai bine aoasă. Aș face o baie de muștar, aș pune să mă tragă și aș putea să mă-ntorc sănătos mîine.

Spanopol, un excelent camarad, primi cu plăcere propunerea de a dormi în cazarmă, și asta nu doară pentru că avea motive ca să nu se întîlnească de dimineață cu proprietarul casei, oi numai dintr-^un sentiment de camaraderie.

Moș Teacă, vesel, strînse cu căldură mîna lui Spanopol și pleca acasă.

„Ehe ! Am păcălit sprinceana dreaptă ! Asta va s' zică tactică, domle, să derutezi și soarta !"

Cînd ajunse acasă, bătu în ușă. Nici un răspuns.

— în numele legii, deschide ! strigă el furios.

— Vai de mine, dumneata ești ? Nurnaidecît.

Și căpităneasa Caliopi, îmbrăcînd repede o fustă merse să-i deschidă. '

— Cum m-ai speriat ! Eu, știind că nu vii m noaptea asta, m-am culcat devreme. Mi-era frică să nu vie hoții și încuiasem ușa.

După ce una-alta, căpităneasa întrebă pe Moș Teacă :

— ***A propos,*** dragă Tecușor, ai mai auzit ceva de spiritism ?

— Ce să aud ? Mi-a spus Spanopolu că a venit și-n garnizoana noastră unu de ăia de face spirit.

— Da ? Vezi dumneata ? Tot avea dreptate Luxița a lu Dumitrescu : și ea mi-a spus tot așa. Da' zice că poți s-o faci și fără mașină, numa să ai credință. Dacă ai credință cînd învîrtești masa, poți să chemi pă cine vrei și vine nurnaidecît.

— Ce spui ?! Nu se poate ! Asta e bună pentru țivili, da' nu și pentru melitari ! Meletaru nu-i țivil, să știi 'mneata !

— Da' de ce, dragă ?

— Apăi cum o să vie dacă n-o avea orden de la comenduire ?

— Bre, da' matale nu știi că spiritele sînt egale ? Haidi, dacă vrei, să-ncercăm. Masă avem, toate alea le avem ; ce ne mai trebuie ?

— Bine, da' pă cine să chemăm ?

— Știi pă cine ? Eu zic să chemăm pă sublocotenentu Vasilesou ; tot e el infirior, trebuie să vie !

— Bine.

Și Moș Teacă începu să-nvîrtească masa împreună cu madam Teacă, strigînd mereu :

— Gheorghe Vasilesou ! Vino-ncoa ! N-auzi cînd te cheamă supirioru ?

— Prezent! se auzi deodată de sub masă, și sublocotenentul Vasilescu apăru fără tunică pe el.

— Ei, bravo ! strigă Moș Teacă. Așa-mi place !

Spiritul sublocotenentului se așeză apoi la taifas cu domnul și doamna Teacă, băură cîte o cafea și peste un ceas plecă.

Dar, cînd să4 conducă, Moș Teacă zări tunica spiritului la cuier.

— Bine, spirite, da' ce, ţi-ai pus haina-n cui ?

^ — Ba nu, don căpitan, da' s-a agăţat din repezeală, cînd am intrat.

— Ia-ţi haina, omule, nu vreau să se spuie mîine-poimîine că aduc lumea la mine ca s-o dezbrac.

Madam Teacă nu mai putea de bucurie.

— Numa să bagi de seamă, Caliopi dragă, îi zise Moş Teacă, să nu faci spiritism de ăsta în lipsa mea, că dumneata, cum eşti de fricoasă, eşti în stare să leşini.

CUM SE VINDECĂ BOALELE

— **Treci** la curăţenie, leat, **că** astăzi e zi de curăţenie !... Nu te face, Gheorghe ! Aide, pas gimnastic T

Şi sergentul Potroacă umblă printre soldaţi de la un capăt la altul al cazărmii, mînîndu-i cu cureaua... Căprarii zoreau şi ei, care de care mai harnic la îndemnuri de felul ăsta. Iar soldaţii, luaţi repede, îşi aşezau raniţele pe poliţi, strîngeau paturile şi se găteau la frecat cazarma.

Curînd era gata tot. Cu pantalonii sumeşi pînă la genuchi, cu şomoioage de paie iîn mimă, începură a freca scîndurile. Molozul făcea un praf pe care toată apa vărsată nu-1 putea potoli.

La corvoadă de asta **e** ca şi la atacul unei redute : soldaţii cîntă cu toţii, de regulă acelaşi cîntec, cele mai de multe ori în note jalnice, orientale, întrerupte din cînd în cînd de cîte un strigăt al sergentului:

— Freacă apăsat, deşcă, nu moşmoli, că nu-i scîndura lu tat-tu ! E a statului ! D-aia-ţi **dă** statu borş *l*

Şi soldaţii freacă-ntr-una şi într-una cîntă :

Bată-1 Dumnezeu să-1 bată
P-ăl de-a pus lamba la poartă !
Trece neică cîteodată
Şi mi-1 vede lumea toată !

— Cîntă, leat, cîntă de inimă albastră, că ţi-o fi dor^ dă fata lui nea Ion ! Las', că să mîngîie ea acumaj cu riformaţii şi cu cotigenturile ăle vechi ! Ca mîine pui meliţia la ceafă şi găseşti pă Mariţica măritată !... Cîntă, leat !...

Şi Potroacă îndrugă-ntr-una, soldaţii cîntă mereu...

— Da' cioara unde-i, mă planton ? Mi se pare că s-a apucat dă prostit meliţia !

— Nu ştiu, don sergent! A fost cu cumpania şi l-am pierdutără p-acolo pă la cişmea ; nu s-a mai întors... •

— Ia du-te după el. Vezi c-o fi la cantină. îi arăt | •eu prosteală ! Crede că scapă de frecat ? Să mi-l aducij| aicea să-l judec eu cazon !

Plantonul pleacă.

— Drepţi ! strigă sergentul.

Toţi se ridică. Cu şomoioagele de paie la umăr, cu pantalonii sumeşi, stau drepţi cu toţii şi nemişcaţi. Te crezi la operetă.

Moş Teacă, acela căruia i se fac onorurile astea, intră solemn şi grav, trece pe dinaintea trupei ca la o mare revistă, priveşte, admiră.

— Să dea-nainte ! Sergent, e toată lumea ?

— Trăiţi, don căpitan, srntără toţi, numa Vasile ţiganu lipseşte ; da' am trimis după el.

— Da' unde e ?

— Nu ştiu, trăiţi, don căpitan! S-a dus să-l aducă !

— Hm ! Vrea să prostească meliţia ! Las', că-l judec «eu cazon !

— Da' voiintiru ? Da' Sgabercea ? I-ai pus şi pă ei ?

— Da, don căpitan.

— Foarte bine, nu merge pă prosteală ! Melitaru e dator să facă sirvici !

Afară se aude zgomot şi plantonul intră aducînd în •spinare pe Vasile ţiganul.

— Ce ? S-a îmbătat ? strigă Moş Teacă ?

— Nu ştiu, trăiţi, don căpitan ! L-am găsit lungit lîngă cişmea şi cu faţa-n sus. Dădea din mîini şi din picioare de făcuse gropi în pămînt!...

— Mi se pare, trăiţi, don căpitan, că suferă.de „ducă-să pă pustii", răspunde un soldat.

— Nu vorbi, leat! Lasă, că-i arăt eu „ducă-să pă. pustii" !... Daţi o curea. S-a îmbătat ca să scape dă corvoadă.

Plantonul aşează la pămînt pe Vasile, care dă încă din picioare, -ca prins de friguri. Are faţa galbenă, ochii-i sînt deschişi mari, buzele-ncleştate şi braţele contractate. Din cînd în cînd, cîte un fior îl cutremură.

— Stai, că-ţi arăt eu să faci pă mortul ! Mîîî ! Mîîî t Scoal', ţigane, că nu prosteşti pă nimeni! Şi Moş Teacă-l împinge cu piciorul. Scoal' mă ! Scoal' ! Nu vrei, hai ?f Nu vrei ?... Ia să mi-l dezbraci, sergent!

Potroacă se apleacă la pămînt şi dezbrăcă de tot pe Vasile. Moş Teacă ia-n mină cureaua şi-ncepe a lovi pe bolnav, care nu mişcă.

— Aduceţi^mi o luminare.

Moş Teacă ia o luminare, o aprinde şi o lasă să picure pe pieptul lui Vasile, care se înfiorează din cînd în cînd, dar nu se deşteaptă.

— Al dracului ţigan, bine face pă mortu ! Lasă, leat, c-am mai văzut eu d-astea ! Să face bolnav ca să scape dă treabă. Lenea, săraca ! îi place mai bine să doarmă decît să muncească... Da' nu şi-a găsit pă cin' să prostească... Ia pune-i poşta, sergent !

Sergentul ia o bucată de hîrtie, o unge cu untdelemn, o face sul şi o vîră cu un capăt între degetele de la un picior al lui Vasile, iar la capătul cellalt îi dă foc.

— Să-d vezi acuma cum o să sară-n sus ! zice Moş Teacă rîzînd de bucurie.

Hîrtia arde, flacăra cuprinde piciorul desculţ, îl afumă, îl frige, începe a sfîrîi şi se nimiceşte. A ars toată, iar Vasile n-a făcut decît să tremure mai nervos din picior şi a rămas tot nedeşteptat. în cazarmă e un miros de untdelemn şi de grăsime arsă.

Atunci Moş Teacă devine furios.

— Fie, că aşa ţigan n-am văzut dă elin' sînt !

Şi din nou îl ia la bătaie. Dungi vinete se fac pe trupul gol, sîngele se iveşte la suprafaţă, apoi ţîşneşte, şi Vasile se deşteaptă. Are faţa aiurită, pe frunte se zugrăveşte o durere adîneă şi-n ochi i se ivesc lacrămi.

— Aha ! Va s' zică, te-am răzbit, cioroiule ! Pentruf ce făceai pă mortu ?

— Trăiţi, don căpitan... patimă veche... de mic copil. Doamne, cum o să trăiesc eu ?

Şi un şiroi de lacrămi îi curge pe obraji.]

— Nu te zborşi ca muierile, cioară ! Melitaru nul plînge ! Crezi că mă prosteşti pă mine ? Şi MQJ Teacă," scos din răbdări, îi dă doi pumni. Patru zile la-nchi-: ' soare pă pâine cu apă ! Şi să mi-1 scoţi la corvadă\ regulat, sergent ! Şi dacă să mai face apucat dă boala-, copiilor, te-am învăţat leacu !... Acuma treci la frecat, gaşperiţă !

Şi Moş Teacă iese.

Soldaţii freacă-ntr-una şi cîntă mereu :

Pe malul Şiretului
Paşte calul Iorgului ;
Un fir paşte,
Altu naşte,
Iarba-n patru se-mpleteşte...

Numai Vasile nu cîntă ; cu faţa contractată, cu fruntea la pămînt, ochii-i varsă lacrămi, cu care freacă scândurile...

LUMINA ELECTRICĂ

Cum e cam visător şi poetic din fire, Moş Teacă are obicei de se plimbă uneori seara pe bulevard împreună cu locotenentul Spanopolu, pentru ca să nu turbure pe madam Teacă, a cărei pasiune pentru spiritism a ajuns o adevărată manie.

— Toate bune, locotenente, numa un lucru nu l-am înţeles eu : cum e cu lumina asta ilectrică ?

— Foarte uşor.

— Hm, uşor !... Ştiu eu că-i uşor, numa melitarii au greutate ; da' vorba e : cum devine ea ?

Locotenentul Spanopolu, care a făcut un an la Fontainebleau[1] şi doi la Saint-Cyr[2], se grăbeşte să-i explice.

— Cum devine ? Foarte simplu : iei două pile, le freci bine, şi poftim lumină !

— Două pile ? Vezi 'mneata ?! Şi dobitocu dă fierar dă lîngă mine are atiâtea pile şi să canoneşte cu gaz !

[1] Oraş în Franţa, vestit printr-un castel în care sînt adunate remarcabile opere de artă. Tot în acest oraş funcţiona şi o şcoală militară.

[2] Orăşel în Franţa, în apropiere de Versailles ; aici se afla şi o Şcoală militară.

— Țară incultă ! Noi, ceștia de la Saint-Cyr, am afirmat-o-ntotdeauna, ***du reste***[1].

— Da' ia să mai îmi spui : am văzut la Brașov niște tramvaiete de-alea, zice că sînt tot cu de-asta... cu ilectritate... Atunci de ce nu dau lumină ?

— O, e simplu ca două cu două : experiența ne arată că dacă umblăm cu o luminare prea iute — nu-i așa ? — luminarea se stinge din cauză că se clatină — nu-i așa ? Același fenomen se observă cu lumina electrică de la tramvaie. Dacă tramvaiele umblă repede — nu-i așa ? — lumina se clatină, ea filează — nu-i așa ? — și se stinge. E elementar.

— Foarte bine ; da' am văzut pă la birturi niște alea tot ou... de aia... cu ilectritate... și nu să isprăvește niciodată. Ce au ?

— O, asta e pînza Penelopii...

— Pînză ? Vezi 'mneata ?!

A doua zi Moș Teacă trage un ordin de zi :

„Avînd în vedere că efectele de^mbrăcăiminte se deteriorează, sau chiar se strică prea curînd ; avînd în vedere că lumina ilectrică de pînză se păstrează mai bine ; toate efectele de îmbrăcăminte și chiar de cazarmament se vor face pe viitor din pînză ilectrică."

[1] **De altfel (fr.).**

UN ROND SEVER

Poate că n-ar fi tocmai greu să facă cineva de gardă. La urma urmei, în 24 de ore cît ai slujbă, tot poți dormi 12, dacă știi cum să rînduiești treaba. Aceea ce însă e foarte greu este să fii de gardă cînd e de rond Moș Teacă.

A avea pe Moș Teacă de rond este a te aștepta să fii trezit de patruzeci de ori pe noapte în strigătele santinelei și a ști că ți se va trece pe raport „rău". De aceea, orice sergent isau căprar [cînd] intră de gardă are grija de a cerceta la comenduire dacă nu cumva e rîndul lui Moș Teacă. Ceilalți ofițeri mai fac rondul de-a scăpării : vin o dată în 24 de ceasuri, nu te inspectează cu de-amănuntul, îți trec în raport „bine" și pleacă pe aici încolo. Ba alții trimit de acasă să le dai raportul, ți-1 iscălesc și apoi... poți dormi în tihnă.

într-o zi, pe vremea cînd rondul nu umbla cu velocipedul, sergentul Tufesou din artilerie era de jurnă la arestul preventiv. După toate cercetările, nu era Moș Teacă de rînd. Atunci, firește, șeful de post era asigurat.

Pe la ceasurile șapte seara, vine un prieten, sergent de linie.

— ***Bonsar,*** cum petreci ?

Şi vine vorba despre un chef care nu s-ar putea organiza nicăieri aşa de bine ca la arestul preventiv.

— Ei, de ce ?

— Să vezi, camarade, zice cel din linie. într-o vreme eu făceam foarte des de gardă aici pentru că aflasem meşteşuguri multe. Aici sînt arestate o mulţime de femei, care atîta aşteaptă, să petreacă şi ele o seară. Dacă vrei, trimitem să ne aducă vin şi o facem lată pîn' la ziuă.

— Nu pentru ca să te tratez cu refuz, da' n-am parale. Taman mîine luăm solda.

— îmi pare rău, camarade. Cum te văz eu, eşti răcan ! Ia-ntreabă pă deşca. Să-ţi spuie bibicu !... Ai văzut ce-i alături ?

— Unde?

— în curtea de alături.

— Nu, n-am văzut nimica.

— Apăi ce fel de şef de post eşti ? Alături e un depozit de vinuri şi butoaiele sînt în curte. Le face de planton Dumnezeu. Noi, ca nişte oameni deştepţi, scoatem o scîndură de la gard, trimitem doi soldaţi cu hîrdău, scoate cepu şi... ai vin să-mbeţi tot reghimentul.

— Ce spui ?!

— Parol !

Peste două minute, hîrdăul era găsit, scîndură de la gard scoasă, vinul adus şi sergenţii intraţi în „camera femeilor".

Se-ncepu cheful. Cel de linie bea ca dintr-al statului, iar şeful de post, ca un adevărat artilerist, ar fi fost în stare să sugă zece baterii. Cît pentru femei, vorba camaradului, ele atîta aşteptau.

Să tot fi fost miezul nopţii, ora crimelor şi a misterelor, cînd umbra rondului se arată-in faţa santinelei adormite :

— Bravo, sergent!

Era glasul lui Moş Teacă, al lui Moş Teacă, rondul cel neprevăzut şi care-nloouia pe un alt căpitan.

Moş Teacă trecuse neobservat printre santinele, pentru că ele imitaseră operaţia hîrdaului săvîrşită de şeful de post.

Un moment, sergentului era să-i vie rău, dar tăria vinului era mai mare decît a disciplinei.

— He, he ! strigă şeful de post. Don căpitan Teacă ! Bine-ai venit sănătos ! Ce vînt ?...

— Nu vorbi, sergent!

— Ei, lasănmă dracului ! Faci pă ticălosu acuma... Parcă ce ? Pent' că eşti căpitan ? Mai bine vino-ncoace cu noi.

— Zău aşa ! strigară şi cele două fete arestate, şi veniră de se agăţară de gîtul lui Moş Teacă.

Nici pînă-n ziua de azi nu s-a cunoscut urmarea. Un singur lucru s-a aflat: a doua zi de dimineaţă păzitorii ţivili ai arestului au găsit în camera femeilor un tablou înfiorător : sergentul de linie dormea lungit' pe scînduri, una din femei dormea cu un chipiu de căpitan pe cap, cealaltă, încinsă cu sabia, iar şeful de post dormea ţinînd în braţe pe energicul căpitan Moş Teacă.

Cum de nu s-a aflat asta la comenduire, habar n-am !

TEORII

Nici în cazarmă, nici acasă, nici nicăirea nu-i Moş Teacă aşa în elementul lui ca la paradă. Acolo simte că trăieşte şi că e adevărat căpitan.

„Nu-i vorbă, în cazarmă îţi poartă şi mai mult răspect infiriorii, da' nu te văd ţivilii."

Şi tot ce face Moş Teacă e făcut mai mult pentru ca să vadă ţivilii, să aibă şi ei „o idee de meliţie".

La urma urmei, are dreptate : nu-i puţin lucru să ai la porunca ta o sută de oameni, care, la fiecare înjurătură ce le tragi, să-ţi răspundă cu „trăiţi !". Şi e drept că, dacă ţivilii ar vedea asta, Moş Teacă ar cîştiga foarte mult în stima lor.

De aceea toată preocuparea acestui brav comandant de companie este să-şi instruiască aşa de bine oamenii, încît toată lumea să se uite la el ca la un fel de Alexandru Machedon. Şi pentru asta trebuie muncă multă.

— Va s' zică, leat, ce faci tu cînd eşti la parada ?
— La paradă ? Mă uit...
— La cin' te uiţi ? La tat-tu ?
— Ba la don gheneral.
— Da' dacă gheneralu nu-i acolo ?
— Atunci...

— Ei, atunci ?
— ? !
— Atunci nu te uiţi la don gheneral, răcane !... Acuma să-mi spui cum calci la pămînt cînd eşti la paradă ?
— Calc scurt, trăiţi, don căpitan !
— Scurt, scurt, fireşte că scurt, că te ia mama dracului dacă n-îi călca scurt ; da', vorba-i, unde ţii picioru-nainte de a călca ?
— îl ţiu în cizmă, trăiţi, don căpitan !
— Cizmă, cizmă, fireşte căin cizmă, că te ia mama dracului dacă l-îi scoate ! Vorba e : unde-l mai ţii ?
— ? !
— în aer, mocofane, în aer, că de-aia a lăsat statu aer !... Şi cu capu ce faci ?
— Cu capu... mă gîndesc, trăiţi...
— Und' te gîndeşti, mă ? La tat-tu acasă ? Und' te gîndeşti în front ?
— ?
— Cu capu, răcane, îl ţii paralel, adică oblig pă umăr, că dacă nu-l ţii, ţi-l îndrept în pumni... Şi lîngă cine trebuie să simţi cotu ?
— Unde e alinierea, trăiţi, don căpitan !
— Bine. Da' unde-i alinierea ?
— ?
— Alinierea e unde e şi domnu gheneral, răcane !
— Am înţeles, trăiţi...
— Da' dacă gheneralu nu-i la paradă, atunci unde e alinierea ?
— Atunci... acasă la don gheneral !

— Spune-mi, răcane, ce faci tu cînd întâlneşti pă drum un supirior.
— îl salut, trăiţi, don căpitan, şi trec înainte.
— Da' dacă ai într-o mînă gamela şi într-alta bidonu ?
— ?
— Atunci laşi alea jos, dobitocule, mergi doisprezece paşi cu mîna la chipiu şi te întorci de-ţi iei lu-

crurile... Da' dacă se-ntîlnesc pă drum doi soldați de acelaşi grad, ce trebuie să facă ?

— Cel care a văzut mai întâi salută pe cellalt.

— Da' dacă vezi că el te-a văzut îv'*' -şi că nu te-a salutat ?

—}

— Atunci îi spui că l-ai văzut că te-a văzut şi răclami la supirior.

— Am înțeles, trăiți !

— Să mai îmi spui: ce datorii ai tu ?

— Eu n-am nici una, trăiți, don căpitan, da' am auzit că don sergent are multe...

— Şi ce trebuie să faci tu cînd eşti de santinelă ?

— Trebuie să păzesc.

— Pă cine păzeşti ?

— Ghereta.

— Da' dacă nu-i gheretă ?

— ?

— Atunci păzeşti porcii, boule, păzeşti pa supiriori f

— Am înțeles, don căpitan.

— Cîte parale costă o manta ?

— Trăiți, don căpitan, patruzeci şi cinci de franci ; da' eu am cumpărat una pă cinci lei de la don sergent-majur.

— Pentru ce te-a adus pă tine în armată ?

— Ca să apăr țara.

— Da' dacă eşti ordonanță, ce aperi ?

— Apăr bucatele de muşte !

BACALAUREAȚII

Moş Teacă nu poate suferi pe bacalaureați, afară de cei care sînt nepoți de-ai colonelului.

„Nişte sclivisiți, nişte ăia ! Pe vremea mea nu mai erau de-ăştia... oum le zice... şi era oastea oaste ! La meliție nu merge că eşti cutare, ori că ai învățat aia... Eşti melitar, să fii !"

Ca să-şi răzbune pe ei pentru că au învățat aia, Moş Teacă a dat ordine severe că voluntarii n-au voie să mănînce particuler, să puie soldat ca să le-ngrijească de amoniție, să fie scutiți de corvadă şi altele.

într-o zi a prins pe unul venind din tîrg.

— Vino-mcoa, băiete !

— Salut, domnule căpitan !

— Cum ai zis ? Cum ai zis ?! ? Salut ? ! ? Da' pă cine saluți, măi sfrejitule ? ! Ce eşti tu ?

— Bacalaureat.

— Aha ! Şi de asta eşti aşa de nedeciuplinat ! Las', că te-oi regula eu ! Ce sînt eu, malmazelă de-alea, de-mi zici „salut" ? Să saluți pă tat-tu, nu pă mine ! Ori, unde eşti de ăia... cum le zice... „trăiți !" nu ştii să

N-arn ştiut, domnule căpitan, sînt numai de două zile.,

— De ce nu eşti mai demult ? Ce-ai păzit pîn-acuma ? De două zile ? Da-ţi trebuie o sută de ani ca să-nveţi ? Şi pentru ce nu ţi-ai văcsuit cizmele ? Zici că eşti de äia... apăi ce ai învăţat acolo, dacă nici o cizmă nu ştii să văcsuieşti ? Las', că te^nvăţ eu ! Am să-ţi scot eu cafeaua cu lapte din burtă ! Să marş la-nchisoare ! Patru zile sala de poliţie ! Şi altdată să-nveţi să fii lustragiu ! Cînd m-oi uita la cizma ta, să-mi fac mustaţa-ntr-însa ! Ai înţeles ? Cum te cheamă ?...

— Rodolf Soreanu,

— Cum ai zis ? Sor... Eşti rudă cu colonelul ?...

— Da, nepot, să trăiţi, domle căpitan !

— Ei ! Să trăiţi ! Da' cine vă pretandă să ziceţi „trăiţi !", domle Soreanu ? îmi pare rău ! Asta-i pentru äia... care m-au aia...

— Dumneavoastră ziceaţi...

— Ei, ziceam !... Parol d'onor, am glumit... Am vrut să văd dacă ştiţi... Unde mergeţi acuma ?

— La cazarmă.

— Ce să faceţi la cazarmă, domnule Soreanu ?

— Zice că e corvadă...

— Corvadă ? Cum, dumneavoastră la corvadă ? Cine v-a spus ?

— Domnu sergent^major.

în vremea asta au ajuns la cazarmă. Moş Teacă, roşu ca pomponul de mare ţinută, intră ou volintirul de braţ.

— Sergen%majur ! Cum ai îndrăznit să chemi pă don Soreanu la corvadă ? Cin' ţi-a dat ordin ?

— Dum...

— Nu vorbi, sergen'-majur, că-ţi vîr sabia pînă-n plasele !... Cum ţi-ai permis, rîtane ? Să marş la-nchisoare pentru neexecutare de ordine ! Patru zile sala de poliţie şi să ţi să treacă pă foaia de pedepse! Te-nvăţ eu ! îţi scot eu borşu din burtă !

ÎN DOBROGEA

După mai multe zile de drum cu vaporul, cu căruţa şi cu picioarele, compania a ajuns la Kadichioi.

Din toată Dobrogea, Kadichioiul e satul în care se găsesc mai puţini români, adică de loc, fapt care face pe Moş Teacă să exclame :

— Bun lucru a fost războiul, da' Dobrogea nu face de noi ! Cum o să te-înţelegi cu turcoaicele ? Nu mi-am adus nici măcar bucătărească! Cine o să-mi gătească bucate ?

Cu toate astea, a doua zi de dimineaţă, Moş Teacă iese să vadă satul.

Cel dintîi lucru care-1 izbeşte e că turcii nu scot fesurile din cap cînd îl întâlnesc. Şi fiindcă Moş Teacă n-a citit istoria lui Vlad Ţepeş, nu găseşte nici un leac împotriva acestei lipse de respect.

în dreptul geamiei, vede pe hogea urcat pe scară, făcînd rugăciunea în gura mare şi cu mîinile împrejurul gurii.

Imediat strigă gornistul :

— Gornist ! Dă alarma !

Compania iese şi Moş Teacă comandă :

— Puneţi baione-ta / La *mî-nă!* Pas de atac — *Marş !*

Soldații dau fuga, ocolesc geamia, și noul Șamil e; prins.

— Să-1 ducă la cumpanie !

Aici, Moș Teacă începe a-l judeca :

— Cu mine nu te joci, păşînule ! Crezi că dacă vorbeai turceşte, eu nu te-am înțeles ? Chemai pă turcii tăi la răbeliune ! Las', că te potolesc eu ! Am să te fac să visezi numa şalvarii lui Muhamet! Cine eşti tu, mă ?

Bietul turc, care începuse a pricepe româneşte mai mult de frică, răspunse scurt şi tremurînd :

— Ben-hogea...

— A-ha, hogea ! Adică Nastratin Hogea ! Las', că mă fac eu mai Nastratin decît tine şi te-nvăț minte î Apoi, adresîndu-se soldaților : Scoateți-i şalvarii !

în vremea asta, notarul satului, alarmat de scandal, vine şi explică lui Moş Teacă toată comedia : aşa e rugăciunea turcească.

— Foarte bine, răspunde Moş Teacă, da' s-o facă-n rumâneşte, ca să-nțelegem şi noi ! Dacă nu, patru zile sala de poliție !...

în sfîrşit, cu vai, cu chiu, hogea a fost liberat. Şi cum turcul e recunoscător, s-a împrietenit după asta ,| la cataramă ou Moş Teacă. Ba chiar fata lui hogea e grațioasă cu comandantul român şi umblă descoperită în fața lui.

Acuma, de cîte ori îl întreb cum se mulțumeşte în Dobrogea şi dacă a învățat limba, Moş Teacă răspunde :

— De, ce să zic ?... începe să-nrii placă mai bine turceşte !

DON COLONEL PE FRONTIERĂ

Colonelul vine să inspecteze companiile de pe frontieră.

Ajuns la Kadichioi, Moş Teaca îi iese întru întîmpinare, îi face cuvenitul raport şi apoi scoate compania la instrucție.

— La ***u-măr !***

Compania ia la picior.

— Ce-i asta, căpitane ?

— Apîi, domnule colonel, aşa i-am învățat eu, pentru ca să nu disvulgăm secreturile armații în fața turcilor.

Colonelul e-noîntat de Moş Teacă şi spune să comande pe ***loc-repaos.***

După asta se duce să examineze registrele, pe care le găseşte în cea mai bună stare.

— Dar ***Foile de zile*** unde-ți sînt, căpitane ?

— Foile ? Le-am dat la spoitor, domnule colonel.

— Dar ***Intrarea*** şi ***Ieşirea ?***

— Intrarea este prin fața geamiei, iar ieşirea... în fundul curții.

încîntat peste fire, colonelul strînge cu profuziune rriîna lui Moş Teacă şi-i ordonă să dea soldaților ca recompensă cîte două ***rații.*** Apoi pleacă.

Moş Teacă pune atunci pe gornist să sune ***Adunarea-n pas gimnastic.*** Apoi, după ce se string soldaţii,, le ţine următorul discurs :

— Aţi văzut, mă ? Don colonel a rămas foarte mulţumit. Aşa să faceţi totdauna, că vă bag în draci! Compania mea trebuie să fie a mai prima-ntîi ! Cînd faci mînuirea armelor, să-ţi pocnească puşca-n mină, rătane, că nu ţi-e mâna de caşcaval !... Acuma, sergen'^majur, să mergi în sat şi să aduni toate raţele, că aşa a dat orden don colonel : cîte două de om. Rupeţi rîndurile — ***marş !***

A doua zi, colonelul primi la regiment următoarea telegramă din partea lui Moş Teacă :

„Rog respectuos comunicaţi-mi dacă pot da soldaţilor cîte doi pui de găină. Imposibil de găsit atîtea raţe."

Colonelul pune rezoluţia următoare :

„D. medic al regimentului va cerceta starea de sănătate a căpitanului Teacă şi va raporta de urgenţă."

CONTRABANDA

Moş Teacă merge să inspecteze pichetele de pe linia frontierei.

înarmat pînă în dinţi, cu sabia la brîu şi-n fiecare buzunar cu cîte un revolver, se urcă într-**o** căruţă, avînd drept vizitiu un harabagiu turc şi alături de harabagiu doi soldaţi cu puştile încărcate.

Soseşte la pichetul nr. 18, între Kadichioi şi Cranova.

Santinela-1 vede, strigă garda, care ia la umăr, pe cînd şeful de post, căprarul Albu, îşi face raportul.

— Unde sîntără turcii ? întreabă Moş Teacă.

— Care turci, trăiţi, don căpitan ?

— Care turci, care turci ! Contrabandiştii, ratane ***t*** nu face pă prostu, că la mine nu merge ! Eu sînt catană bătrînă !...

— Trăiţi, don căpitan, n-am prins nici un contrabandist...

— Pentru ce nu i-aţi prins ? Ce faceţi aici ? Păziţi porcii ? Numa pă mine mă vedeţi cînd viu ?

— Dacă nu trec contrabandişti...

— Pentru ce nu trec ? Dacă nu trec p-aici, atunci,, va s' zică, trec pîn altă parte ! Va s' zică, nu sînteţi in stare nici de-atîta lucru !

— Trăiţi, don căpitan...

— Nu vorbi ! Am să te dau în judecată pentru părăsirea postului în fața inamicului... Tîrşoru te mănîncă de-acuma !

— Trăiți, don căpitan, n-am părăsit postu...

— Dacă nu l-ai părăsit, unde sînt contrabandiştii ?... Pă mine nu mă poți prosti cu una, cu două ! Ori ai părăsit postu, ori nu l-ai părăsit!... Dacă nu l-ai părăsit, unde sîntără contrabandiştii ?...

— Trăiți, don căpitan, n-a trecut nici unu...

— Să taci ! Pogribania mînăstirii din cer ! Te mănînc fript, rătane ! Spune drept. Ori i-ai prins şi ți-a datară parale... Aha... Văz că taci... Te-am prins...

— Trăiți, don...

— Nu vorbi în fața supiriorului !... Car' s'z'că, ai împărțit cu ei ! Las', că te-<nvăț eu ! Am să fac raport de dare-n judecată ! Dacă pînă-n 24 de ore nu-mi aduci contrabandişti, să ştii că eşti casat şi suspendat... ' Te^nvăț eu !...

A doua zi se citea în Kadichioi următorul ordin de zi semnat de Moş Teacă :

„Se aduce la cunoştința indigenilor turci, născuți în Dobrogea sau trecători, că nimeni n-are voie să importeze tutun de contrabandă fără ştirea autorităților militare.

Oricine îşi va permite a face contrabandă fără să fi avizat pe •comandantul punctului va fi împuşcat şi apoi dat judecății, conform regulamentului pentru paza frontierelor.

Este interzis oricui să aducă tutun de contrabandă prin alte puncte decît acelea păzite de armata română. Pichetele care vor observa că contrabandiştii trec prin puncte pe unde nu pot fi văzuți au dreptul să-i împuşte pe loc şi să dreseze proces-verbal."

CHIPIUL ALB

Moş Teacă e desperat că nu se poate înțelege cu turcii. De două luni de cînd e în Kadichioi, n-a învățat să zică decît ***bana bac***[1], ***effendi***[2] şi ***şarab***[3]. La zile mari, numai la zile mari, zice şi ***kîz***[4].

Dar aşa cum nu ştie a vorbi turceşte, tot a aflat că devale, în marginea satului, şade Fatme, o cadînă bătrînă, ciupită de vărsat, un fel de ***mater scrofulosa,*** care slujeşte de -vivandieră şi de nu mai ştiu ce întregii companii.

Îmtr-o seară, plictisiți de slujbă, mai mulți sergenți îşi iau drumul devale, spre marginea satului, înspre domiciliul bătrînei Fatme, singura consolație a subofițerilor, caporalilor şi soldaților.

Se opresc la uşă. Se uită pe gaura broaştei şi văd... o, Mihai, Ştefan, Corvine ! pe Moş Teacă, solitarul, pe Moş Teacă, bravul căpitan, stînd în conversație intimă cu Fatme.

Fatme, bătrîna vrăjitoare, fuma încet din pipă — o pipă din care desigur fumase şi Sinan-paşa înainte de Călugăreni — pe cînd Moş Teacă, grav ca înaintea

[1] **Uită-te la mine (turc).**
[2] **Domn (turc).**
[3] **Vin (turc).**
[4] **Fată (turc).**

unei redute cucerite, mîndru ca-n fața unui generali captiv, privea la fumul care ieșea din pipă și sorbea| din cînd în cînd din filigeanul ou ***saade catfe.***

La un moment, Fatme aruncă pipa și începu a cînta| pe o arie de cel mai jalnic orientalism :

Vai ! Kiuciuc anîm,
Pechi istcr, sîn gianîm ![1]

Moș Teacă bătea ritmul pe cele două giambarale ale-cadînei și, ca în fața unei linii de bătaie, șoptea ca-;j dențat : „un, doi ! un, doi !"

Din cînd în cînd, îl auzeai :

— Nu iuți pasul ! Mai rar !

Sergenții priveau mereu. Deodată, nu știu ce-i vine în gînd unuia din ei, și pe cînd Moș Teacă se plecase să șoptească pesemne ceva la urechea cadînei, strigă tare de afară :

— Față pe al doilea rînd, foc — ***de companie!*** în același timp, însă, o luară cu toții la fugă.

Moș Teacă deschise repede ușa bordeiului și începu a striga :

— Companie, ***stai!*** însă sergenții fugeau.

A doua zi, Moș Teacă veni la cazarmă.

— Sergent furier ! Capra mînăstirii din cer, rătane ! Te^nvăț eu să insulți supirioru-n exirsisu funcsiunii ! Patru zile închisoare și să ți le treci pă foaia de pedepse !

— Trăiți, don căpitan, n-am făcut nimica...

— Nu vorbi, rătane ! Basarabia și ibrișinu !

Bietul furier! Cine-1 pusese să umble noaptea cu chipiu alb ?

[1] Vai ! mica mea stăpînă,
Sufletelule, multe vrei ! (turc).

ÎNTRE CAMARAZI

Moș Teacă e dezgustat de milităria din ziua de astăzi. „Nu mai e deciuplină, domle ! Nu mai e nimic !"

De aceea, pentru ca să-i mai treacă de urît, să mai uite de necazuri, s-a hotărît să-și ia concediu măcar pe vreo cîteva zile și să meargă să petreacă undeva la vreun prieten.

Zis și executat. Moș Teacă e un bărbat foarte hotărît.

Sosește la Garvan, la amicul său Borceanu, comandantul companiei a șasea.

— ***Ho) gbeldi!***[1] îi strigă Borceanu pe turcește.

— ***Ho) bulduc!***[2] răspunde Moș Teacă, vesel că a învățat două vorbe în limba neprețuitei Fatme.

Și amîndoi se îmbrățișează în fața soldaților, care își șoptesc : „Are să se strice vremea !"

După masă, căpitan Borceanu caută să-ntindă cheful, ca să și mulțumească mosafirul, care atîta așteaptă.

1 Bine ai venit ! (turc).
2 Bine v-am găsit ! (turc).

în consecinţă, un soldat a fost pornit din vrane la Cranova, şi acum curg sticlele cu vin ca nişte comenzi complicate la scrima cu baioneta. Madam Borceanu, cam bătrînică, dar nu trecută încă în rezervă, face onorurile chefului.

Drept lăutar nu-i decît Porojan, un ţigan foarte drăcos, care slujeşte ţării de doi ani, în calitate de soldat sorţar în compania a şasea. Porojan nu ştie a cînta nici cît Fatme; toate eîntecele lui sînt schilodite şi înipeticate ca o manta de reformă. Face ce face, şi revine la refrenul lui favorit:

Cîte feate si neveaste,
Ca Marghioala nu mai ieaste !

Apoi se strîmbă, se frămîntă, joacă ***chilabua zurahe,*** ca la uşa cortului, şi înveseleşte pe meseni, care, în materie de muzică, nu cunosc decît cele 32 de semnale ale regimentului.

În cele din urmă, Moş Teacă cere să se schimbe repertoriul. Şi cu toată opoziţia — o opoziţie ***â l'eatt de rose***[1] — a lui madam Borceanu, izbuteşte să facă pe Porojan să-i cînte şi o bucată fără perdea.

Acum e momentul cînd vinul de la Cranova[2] îşi produce efectul. Moş Teacă uită că are^n faţă pe soţia camaradului său, i se pare că e cu Fatme şi încearcă să-i bată tactul pe geambarale.

— Căpitane ! îi strigă Borceanu desperat, pe cînd madam Borceanu se face că nu bagă de seamă.

Dar Moş Teacă n-aude nimic.

— Căpitane ! repetă glasul gazdei.

Şi-n acelaşi timp o sticlă zboară în capul lui Moş Teacă...

[1] **Apă de trandafir (fr.). In textul de faţă are sensul de : opoziţie slabă, de formă.**

[2] **In ediţia *Moş Teacă din cazarmă,* Buc., 1894, este transcris greşit : *Craiova* în loc de *Cranova.***

Cu capul spart cum să te prezinţi la companie ?

Moş teacă face deci un raport la regiment:

Am fost atacat ziua-n amiaza mare de către o ceată de contrabandişti ast-noapte pe lâ orele 12. Numai grape *tacmlm,* am scăpat cu viaţă. Siguranţa drumurilor nu este sigura mei chiar prin păduri. Rog daţi ordin pentru întărirea cordoanelor melitare. Altfel, nu garantăm de viaţa a o mulţime de trecători ucişi pîn-acuma."

Şi din ziua aceea s-a îndoit numărul gardei la pichete.

ÎNAINTE DE INSPECȚIE

Nimic pe lume **nu** sperie pe Moş Teacă aşa de mult ca inspecţia generală. Cînd aude de inspecţii, mai ales că ele vin întotdauna pe negîndite, anunţiodu-se de-abia **cu** două-**trei** săptămîni înainte, îl apucă frigurile, **în** săptămînile astea, Moş Teacă stă mai rău ca un candidat înainte de alegeri. Umblă toată ziua prin companie, dă ordine-n dreapta şi-n stînga, mănîncă din cazanul cazon, doarme îmbrăcat, iar noaptea are visuri rele, tresare, deşteaptă pe madam Teacă-n strigăte de : „Nu mişca, ia-ţi poziţia, aliniază-te, faţă pe al doilea rînd !"...

Şi, cît îi ziua de mare, nu slăbeşte pe sergentul-major din explicaţii, pe soldaţi din complicaţii !

Deunăzi era tocmai într-o zi de astea de friguri.

Compania era la teorie. Sergentul Potroacă le explica după obicei tragerea în ţintă, cînd Moş Teacă intră.

— Drepţi! comandă Potroacă.

— Ce drepţi, mă ?! strigă Moş Teacă. Aşa să strigă ? Parcă n-ai mîncat de trei zile ! Prepune tu, de-o pildă, c-ar veni gheneralu ; cum ar trebui să comanzi ? Să

strigi tare, să strigi să asurzească, să vază că ai inimă-n tine ! Uite-aşa !

Şi Moş Teacă strigă un „drepţi !" care face pe colonel să sară de pe scaun din cancelaria regimentului, iar gornistul, crezând c-a luat foc compania, sună de incendiu „pe întregul corp".

După ce se potolesc lucrurile şi se constată că a fost numai un acces de reglement din partea căpitanului, Moş Teacă începe a explica singur soldaţilor teoria. Ca un căpitan ce este, şi căruia, prin urmare, i se cere să cunoască toate teoriile, face deodată serviciu-m companie, serviciu-n garnizoană şi şcoala de adulţi.

— Spune tu, ăla buzatu de colo, ce faci tu cînd eşti în faţa inamicului şi cînd n-ai armă ? Spune, mă, că aşa are să te-ntrebe gheneralu !

— Cînd sînt în faţa inamicului...

— Nu vorbi, răcane, că te sparg cu spanga ! Răspunde scurt, că d-aia eşti melitar ! Nu eşti avucat, ca să lungeşti vorba ! Ce faci dacă n-ai armă ?...

— Trăiţi, don căpitan, trag focuri...

— Cu ce, mă pîrlitule, dacă n-ai armă ? Nu aşa ! Dacă n-ai armă, îi spui că nu poţi da foc, îi spui că e orden de la comenduire să nu se tragă focuri fără armă şi te retragi... Aşa să vorbeşte, pîrlitule ! Pentru ce nu ştii ? N-ai învăţat asta ?

Şi Moş Teacă ia pe soldat la pumni.

— Acuma spune tu, ăla de colo, bălţatule, cîte fac de şase ori şase ? Şase ori şase, treizeci şi şase, nu-i aşa ? De ce nu ştii, mă ? De ce nu ştii ? Că aşa o să te-ntrebe gheneralu !

Şi iarăşi pumni.

— Acuma să-mi spuneţi pă ce cunoaşteţi voi pă don gheneral...

— Gheneralu are un galon lat, unu subţire şi o tresă...

— Nu-i aşa, răcane ! Asta au toţi gheneralii, nu numa unu. Eu am întrebat pă ce cunoaşteţi pă gheneralu nostru.

— Trăiţi, don căpitan, pă barbişon.

— Să nu crîcneşti, leat, că te-am dat gata ! Gheneralu nostru să cunoaşte pă aia că e cornandantu diviziii din care facem parte. Nu-i aşa ? Apăi dacă-i aşa, pentru ce nu ştiţi ? Las', că vă fac eu să vă intre minte-n cap, creier de cocoş !

Şi pumnii încep din nou. Iar în noaptea aia toată compania este pedepsită să stea „la tiurie".

TELEGRAFUL REGIMENTULUI

Compania lui Moş Teacă a ieşit cea mai proastă la şcoala de batalion. De aceea, colonelul a dat ordin să fie scoasă la instrucţie de la 10—12, ou ofiţerii ei cu toţi, pentru ca pe viitor să ştie cum se formează un careu.

Cel mai amărlît din pricina asta e Moş Teacă, pe care-l aşteaptă acasă, ou dejunul, o cegă proaspătă adusă de un volintir din Galaţi.

Toată lumea a plecat, numai ofiţerii companiei consemnate sînt siliţi să nu meargă acasă.

Moş Teacă s-a hotărât, în fine, să ia o rezoluţie fermă : „Am să-i dau o depeşă dumneiei să oprească cega pă diseară. îi trimit telegrafic şi tabachera să mi-o umple cu tutun."

Se duce deci la aparatul telegrafic :

— Sergent, na tabachera asta, să mi-o trimiţi acasă şi să zici s-o umple.

— înţeleg, don căpitan. Sa chem un soldat să v-o ducă...

— Ce soldat, sergent ? Trimite-o tu...

— Trăiţi, don căpitan, eu sînt de jurnă la aparat.

— Ei *şi* ? Tomna pent' că eşti de jurnă ! Trimite-o cu tiligrafu !

— Nu merge, trăiţi, don căpitan...

— Cum nu merge, rătane ? Nu vorbi-naintea supiriorului.

— Trăiţi, don căpitan, telegraful nu duce decît idei...

— Să nu fii obraznic cu mine, sergent, că te casez ! Ai înţeles ? Ce, ai ajuns tu să mă-nveţi pă mine ce-i tiligrafu ? ! Pă unde eşti tu eu am fost; da' tu n-ai fost pă unde sînt eu ! Nu ţi-am spus să trimiţi tabachera cu tiligrafu ; dă-o la un soldat să mi-o ducă. Tu să baţi o depeşă la mine acasă, să zici să oprească cega rasol pă diseară.

— Trăiţi, don căpitan, nici asta nu se poate...

— Cum nu să poate?! Joci păpuşile cu mine, sergent ? Am să te suspend pentru nedeciuplină în faţa tiligrafului !

— Trăiţi, don căpitan, eu n-am nici o vină. Daţi-mi voie să vă spui...

— Vorbeşte !

— Telegrafu ăsta au merge...

— Bine-bine, nu merge... Ştiu eu că nu merge, că nu-i a bătrînă să meargă...

— Adică merge...

— Fireşte că merge, că de-aia-i tiligraf ! Atunci ce tot hodorogeşti că nu să poate ? Ori l-ai stricat ? Spune drept, nu minţi an faţa supiriorului, că te dau în judecată pentru minciună şi deteriorare de efecte de micul echipament tiligrafic...

— Trăiţi, don căpitan, merge ; da' merge numai la comenduire.

— Să taci, sergent! Nu te-am întrebat unde merge ! Cînd ţi-am dat orden, trebuie să-1 execuţi ! Soldatu nu trebuie să zică niciodată că nu să poate ! Dacă pînă în 24 de ore nu dai depeşa acasă, să ştii că fac raport să te caseze! Ori înveţi tiligrafu ca lumea, ori, mai bine, du-te de te spînzură ! Asta e !

RECRUŢII

Moş Teacă, cel mai celebru căpitan din regiment, şi-a luat în primire porţia de recruţi ce i se cuvine.

Primirea recruţilor este pentru Moş Teacă „o zi mare", zi în care îşi ţine tradiţionalul discurs, confecţionat cu concursul furierului şi presărat de improvizaţiile pe care le crede în interesul serviciului. în ziua aceea Moş Teacă are momente de cel mai cazon lirism.

— Drepţi ! Vine don căpitan !

Moş Teacă apare emoţionat, recruţii stau pe două rînduri.

— Băieţi ! De astăzi încolo îmbrăţişaţi cariera armelor, de astăzi încolo sînteţi ai ţării ! Tu, ăla de colo, nu te mai scobi în nas, că nu eşti la tat-tu acasă !... Cariera armelor e nobelă, şi nobleţea ei e mare. Mă, ăla ciupitu, nu mişca-n front, că ţi-adun măselele de jos ! Ţara aşteaptă să fiţi mari, adică... mari... mari, de !... Sergent, să le isplici ce este mare !... Căpitanu este tata cumpaniei şi cumpania este fata căpitanului... Fiţi mîndri de tatăl vostru, că vă ia mama dracului !... Fiţi deciuplinaţi ! Fără deciuplină, armata este o adunătură de oameni periculoşi... mai bine s-o dai dracului !... Tu, ăla bălţatu, ce ştii să faci ?

— Eu ?...

— Ei, tu ! Doar nu vorbesc cu bunică-ta !

— Eu sînt tipograf...

— Aha, pitograf, zugrav... să treci la văruit cazarma !...

— Dar nu...

— Nu vorbi !... Sergent, am să te torn la gherlă f De ce nu i-ai învăţat ?...

— Acuma a venitără...

— Nu vorbi ! Acuma, nexe-acuma !... Da' cînd vreai să vie ? Tu ai să judici cînd trebuie să vie ? Cine eşti tu ? Cine eşti tu, mă ? N-auzi ? Cine eşti tu ? Prin urmare, căpitanu este tata cumpaniei, şi cumpania este fata. Să fiţi fete, că vă iese fetia pă nas dacă n-oţi fi !... Sergenţi şi caporali, fiţi aspri, da' severi; nu fiţi blegi, nu fiţi mămăligi, că vă iuţesc cu unt de neft' !... Rupeţi rîndurile, marş !

Soldaţii pleacă, Moş Teacă intră-n cancelarie.

— Sergen-majur, să ştii că mie nu-mi prea plac răcuţii ăştia. Ştiu eu ; pă ăi mai proşti îi dă în cumpania mea, pentru că numai eu îi mai deştept... Cînd m-a luat pă mine de Tăcut cu arcanu, era lumea mai dezgheţată, eram toţi unu şi unu... Acuma s-a prostitără... şi aşa are să fie mereu pînă cînd guvernu n-o înţelege că nu merge să răcutezi soldaţii dintre ţivili *l* Ţivilu n-are deciuplină-ntr-însu, domle !

' Catran lichid, transparent, foarte inflamabil şi cu miros pătrunzător.

MOŞ TEACĂ LA INUNDAŢIE

Moş Teacă se pregătea tocmai să plece acasă, cînd aghiotantul intră-n cazarmă ca o furtună.

— Ce-i, aghiotant ? Foc ?

— Ba nu ; apă, don căpitan !

— Apă ?

Şi Moş Teacă se pipăi la cap, unde i se părea că se clatină ceva.

— Să chemi pă medicu reghimentului, zise el.

— Trăiţi, don căpitan, răspunse aghiotantul, este apă la Dîmboviţa, s-a revărsat, a venit mare !

— Cine a dat orden ? strigă Moş Teacă răstit.

— A dat ordin don colonel să mergeţi cu compania ca să ajutaţi pe oamenii înecaţi...

Moş Teacă era omul care ştia să aprecieze însărcinările ce i se dădeau. în fiecare însărcinare el vedea un semn de încredere din partea colonelului şi un pas mai mult spre avansare.

Raţionamentul lui era, de altfel, simplu, dar logic : „De vreme ce la toate alea mă trimite tot pă mine,, va s' zică, eu sînt ăl mai bun, va s' zică, fără mine nu să poate... La foc, Ia apă, la rivoluţie, tot eu... Parcă mă văd avansat la vechime! Dup-atîtea vitejii, nu să. poate să nu-mplinesc terrnenu."

Şi Moş-Teacă chemă gornistul :

— Sună-mi de alarmă pentru cumpania treia !

Gornistul sună, şi peste cinci minute compania era 'în curte, prevăzută cu ţinuta de campanie.

— ***Drepţi!*** comandă Moş Teacă. Puneţi baione-ta /

Apoi, venind în faţa frontului, ţinu următorul discurs :

— Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi ! Aţi auzit că s-a-necat Dîmboviţa. Don colonel a dat orden precum ca să mergem noi să scăpăm ce s-o mai putea... Soldatu este dator să meargă cu coraj în faţa inamicului şi să treacă pur foc şi pîn apă. Dacă vezi că vine Dîmboviţa la tine, scoţi gamela şi laşi să intre Dîmboviţa-n gamelă. Cum ai văzut-o c-a intrat, închizi gamela şi duci pă prizonel la comenduire, mai ales dacă n-are bilet de voie. ***Înainte, pas de atac, marş !***

Compania o luă repede la drum. în faţa ei. Moş Teacă mergea mîndru, ou sabia scoasă, şi din cînd în cînd se-ntorcea în urmă :

— Nu iuţi pasul, leat, că n-a venitără turcii ! Mergi mai iute, răcane, că nu mergi la nunta lu tat-tu !

în sfîrşit, ajunseră. Dîmboviţa se revărsase şi înecase o mahala întreagă.

Moş Teacă chemă toboşarul :

— Să suni trei somaţii, să se retragă !...

Dar Dîmboviţa creştea mereu. Atunci Moş Teacă comandă : „Foc !" Un moment, panica fu generală ; însă Dîmboviţa înainta.

— Nu să poate, zise apoi Moş Teacă. Trebuie să fie numa aşa o manevră din partea corpului de armată ! N-am văzut eu ? ! Aşa face şi la pompieri cîteodată : zice că e foc numa ca să-i încerce, şi, cînd colo, focu e pus de comenduire.

Şi, liniştit, Moş Teacă comandă retragerea. Compania făcu front pe al doilea rînd şi merse de se aşeză la o distanţă bunicică.

în momentul acela sosi colonelul.

— Ce faci acolo, căpitane ?

— Am înţeles, don colonel.

— Ce ai înţeles ?...

— Manevra...

— Ce tot vorbeşti de manevră ? !

— Hei ! Parcă noi sîntem proşti ? E manevră de la comenduire ca să ,ne încerce... N-am văzut noi ? ! Am dat şi focuri, şi tot nu is-a dat înapoi !...

Colonelul, desperat, trimise pe Moş Teacă la cazarmă, iar compania rămase sub comanda locotenentului Spanopolu.

Pe drum, Moş Teacă plîngea pe locotenent:

— Săracu, are să-1 reformeze ! El crede că e serios... Hei! N-a fostără toţi la război, domle !

RĂSCOALA CĂRUŢAŞILOR

Moş Teacă intră în companie cu o falcă-n cer şi una-n pămînt.

— Drepţi .' Iute, răcane ! Acum să vă văd ! Aţi auzit că-i rivuluţie ? Orden de la comenduire !

într-un minut, compania-i gata. Moş Teacă se pune-tfi fruntea ei, şi pornesc în pas de voie.

Pe tot drumul, pînă la cheiul Dîmboviţei, Moş Teacă, mîndru ca-n faţa Plevnei, cu barba-n vînt şi cu sabia la umăr, ţine tactul marşului :

— Un, doi ! Un, doi !

în sfîrşit, ajung.

— Companie, ***stai! hz-jront!***

Compania execută mişcările, iar Moş Teacă vine-n faţa ei spre a o instrui şi încuraja.

— Ştiţi voi de ce v-a adus aici stăpânirea ? V-a adus ca să nu să facă rivuluţie ! Ce este rivuluţia ? Rivuluţia este cînd ţivilii să scoală, şi asta e ! Soldatu este dator să facă ochii-n patru la rivuluţie, că nu să ştie unde-i inamicu ! N-ai voie să fumezi, nici să stai de vorbă cu ţivilii, leat, că tu nu eşti ţivil ! Soldatu e dator să împuşte ori să împungă pă oricine nu se supune la orden !

în momentul acela, pe cînd Moş Teacă-şi ţine discursul, începe să plouă la pietre.

Moş Teacă se retrage la spatele companiei şi începe a comanda :

— Pentru scrima cu baioneta, spre apăra-re / La cap paraţi şi-mpungeţi, volta[1] la dreapta, volta Ia stînga, îndoită trecere-nainte şi-napoi, nainte-mpungeţi — ***marş !***

Compania începe a executa mişcările, face doi paşi înainte, doi paşi înapoi, se întoarce la dreapta şi la stînga, învîrteşte puşca-n sus şi-n jos şi izbuteşte a imita perfect pe Alexandru Machedon cînd se bătea cu ţînţarii.

în vremea asta, pietrele curg droaie. Căruţaşii huiduiesc de la o distanţă enormă pe Moş Teacă, ba izbutesc să-i turtească şi chipiul cu un pietroi cubic.

Văzînd că nu-i rost, comandă retragerea.

Cînd ajunge la adăpost, Moş Teacă cheamă pe furier şi-i dă ordin să facă un tablou de numărul morţilor şi al răniţilor dintre căruţaşi. Apoi ţine companiei un discurs plin de laude pentru vitejia pe care a dovedit-o în faţa rebelilor.

A doua zi l-am întîlnit pe stradă.

— Cum ţi-a mers la revoluţie, căpitane ?

— De ! Ce să zic ?... Pîn-aouma nu ştiu cîţi am -omorît, pentru că eram cam departe şi nu i-am putut ajunge cu baioneta ; dar dintr-ai noştri sînt cîţiva răniţi. Ce vrei ? Trebuie să să deprindă oamenii cu greutăţile războiului !...

[1] Mişcare făcută la scrimă pentru a evita loviturile adversarului.

CHEIUL DÎMBOVIŢEI

Compania lui Moş Teacă este consemnată în in vederea revoluţiei.

Soldaţii stau îmbrăcaţi în ţinuta de campanie, iar comandantul lor, grav şi sever, cum se cuvine să fie un militar în faţa primejdiei, le ţine discursul de rigoare.

— Mă băieţi, la rivuluţie soldatu nu trebuie să aibă nici tată, nici frate. Cînd ţi să dă orden să te baţi, trebuie să uiţi de neamuri şi să dai în carne vie. Aţi văzutără ce ni s-a întîmplat ieri. Prin urmare, să vă faceţi ochii-n patru şi să nu încomprometaţi armata !...

— Trăiţi, don căpitan, întrerupe un sergent, după reglement solda trebuie să fie îndoită în timp de campanie.

— Nu vorbi, răcane ! Asta nu-i campanie, asta va s' zică „în faţa răbelilor armaţi" ! Răbel să cheamă orice piatră care să aruncă în armată !...

în vremea asta intră aghiotantul :

- A venit o telegramă de la comenduire pentru don căpitan de juma. pentru

Moş Teacă ia depeşa şi o citeşte : „Sînteţi invitat ca de urgenţă să vă puneţi în fruntea companiei şi să veniţi să tăiaţi cheiul Dîmboviţei, ca să opriţi circulaţiunea rebelilor."

Ordinul se execută imediat. Moş Teacă iese-n fruntea companiei şi peste un sfert de ceas ajunge la cheiul Dîmboviţei.

Cum soseşte, comandă punerea baionetei şi facerea piramidei. Apoi răreşte trupa şi-i dă ordin să înceapă a scoate pavajul, a tăia malurile Dîmboviţei şi a arunca tăieturile în gîrlă.

Operaţia asta durează mai bine de un ceas, în care vreme toată lumea se adună şi priveşte la devastarea Dîmboviţei.

Soseşte comandantul pieţei.

— Ce faci acolo, căpitane ?

— Orden de la comenduire, don colonel !

— Cum ordin ? ! Ce ordin ? !

— Orden să tăiem cheiul Dîmboviţei !

Fireşte, Moş Teacă a fost trimis la cazarmă şi arestat patru zile cu sabia la drapel pentru că n-a înţeles ce spune ordinul.

Iar a doua zi gazetele liberale scriau :

„Guvernul nu mai cunoaşte margini la infamiile lui. Gelos de faptul că partidul liberal a făcut canalizarea Dîmboviţei, el s-a pus s-o strice spre a-ntuneca meritele Brătienilor, Goleştilor etc. Şi a trebuit să se găsească un mizerabil nebun ca faimosul căpitan Teacă pentru ca să execute ordinele de distrugere. în ce timpuri trăim !"

MOŞ TEACĂ ŞI PRESA

Indignat de cîte s-au scris despre dînsul cînd cu chestia tăierii Dîmboviţei, Moş Teacă s-a hotărît să-şi răzbune pe gazetari. De aceea, cum a ieşit de la arest, **a** făcut un raport către comenduire, cerînd ca toţi gazetarii să fie puşi la pluton de pedeapsă cu căţeaua-n spinare două ceasuri pe zi.

Raportul n-a avut nici o trecere, deoarece comenduirea a răspuns că nu poate pedepsi nişte ţivili. Faptul ăsta a desperat pe Moş Teacă şi l-a făcut curios :

— Bine, domle, strigă el faţă cu un camarad, apîi dacă noi pedepsim cum vrem pă melitari, cum să nu putem face nimic unor ţivili ? Nu cumva ţivilii sîntără mai mari ca melitarii ! ?

De logic, era logic ; dar camaradul l-a convins că aşa e lumea în ziua de azi şi că trebuie uneori să te supui. Bineînţeles, Moş Teacă a jurat eă-ndată ce i-o încăpea pe mînă un gazetar rezervist la manevre, are să-l frece ca pe o gamelă cazonă la inspecţia generală.

Camaradul i-a dat însă altă idee :

— Vrei să-i înveţi minte ?

— Mai e vorbă ? !

— Atunci trimete-le martori.

— Martori ? Da' ştiu eu cine a fost martor ? Să vedem.

Intră-n companie şi strigă furios :

— Planton !

— Porunciţi, don căpitan !

— Ai fost martor cînd a scrisără ăia de la gazetă contra mea ?

— Trăiţi, don căpitan, nu înţeleg...

— Nu vorbi ! Să-nţelegi !

— Trăiţi, don...

— Să taci, că te dau la reformă din lume! Pentru ce dormi la post ?

— Nu dorm, trăiţi...

— Dacă nu dormi, pentru ce n-ai văzut cînd a scris ăia contra mea ? Care este datoria soldatului de santinelă ?

— Trăiţi, don căpitan, onoru, focu şi zgomotu !

— Apîi atunci cum n-ai văzut ? N-ai auzit cît zgomot a făcutără gazetele cu drăcia aia ? Sergen-majur, să mi-l torni patru zile la dubă, pentru că a dormit în egzirsisu postului... Te-nvăţ eu, răcane ! Tu trebuie să fii neam cu ăia !...

UN JURNAL CAZON

Deunăzi Moş Teacă a prins pe un soldat citind o gazetă.

— Ce faci acolo, răcane ?

— Trăiţi, don căpitan, citesc...

— Hm ! Citeşti, parcă eu nu văd că citeşti ! Ştiu că doar n-ai să mănînci hîrtia !... Vorba e, ce citeşti ?

— O gazetă, trăiţi...

— Gazetă-gazetă ; da' ce fel de gazetă ?

— Umoristică, trăiţi...

— Hm, oministicǎ ! Ştiu eu, că dor n-o să fie păsărească... Da' pentru ce o citeşti ? N-am dat eu orden să nu citească nimeni gazeturi ? Pentru ce o citeşti ? Pentru ca să vezi cum înjură pă supiriori ? Ştii tu ce-i asta ? Asta e... nedeciuplină ! Soldatu e dator să citească numa gazeturi care laudă pă şefii lui... îndată ce a citit un articol în care supirioru e insultat, soldatu e dator să nu-l mai citească. Pentru ce ai citit ?

— N-am ştiut că insultă...

— Pentru ce n-ai ştiut ? Soldatu e dator să ştie f Apăi dacă nu ştii tu, cine vrei să ştie ? Ăla care-a scris-o ? Apăi ăla e melitar ? Ce vrei tu să ştie un ţivil ? Parcă ţivilu ştie ceva ? Eu am văzut jurnalişti care

nu ştie nici semnalele, şi sîntără ţivili cu toate astea ! Lasă, am să scot eu un jurnal, şi numa pă ăla să-l citiţi. Cine nu l-o citi să ştiţi că are să capete patru zile de închisoare şi două ceasuri pluton de pedeapsă,

înarmat cu ideea asta, Moş Teacă strigă gornistul :

— Cheamă pă furieru de la a treia !

Furierul vine.

— Trăiţi, don căpitan, ce-aţi ordonat ?

— Să-mi scoţi de azi înainte un jurnal pentru compania mea. în fiecare zi ai să scrii cîte un articol şi să mi-l aduci să-l iscălesc. Ai înţeles ?

— înţeleg, trăiţi, don căpitan, da' nu ştiu să scriu.

— Nu ştii ?! Cum nu ştii ? Da' borderourile cum le faci ? Da' foile de zile ? Da' foaia de preta ?

— Trăiţi, don căpitan, alea le-am învăţat.

— Ei, şi ? Da' ăia de scrie la jurnale s-a născutără^nvăţaţi ? A apucat şi ei de ici, de colo cîte una şi acuma scrie !

— Trăiţi, don...

— Nu vorbi, furier, că te bag în pămînt! Să chemi pă furieru de la afară din rînduri să-ţi ajute şi să-mi scoţi jurnalu ! Pentru depeşi să te duci la oficiu de la cazarma geniului, şi informaţii să iei de la aghiotant, că aghiotantul e dator să ştie toate. Fapte diverse să-mi aduni de la infermelie, şi anunţuri de la gornist! Ai înţeles ? Mîine să iasă jurnalu ! Ai doi potigrafi în cumpanie, să-i pui la tipar.

— Da' n-au maşină, trăiţi...

— Nu vorbi ! Să aibă ! Parcă toate alea să fac cu maşina ! V-aţi învăţat boiereşte ; mai face omul şi cu mîna, că nu-i cade cloanţele ! înainte vreme nu mai era maşini şi, slavă Domnului, mergea omenirea dăstul dă bine ! N-ai văzut evanghelii care vorbeşte tocmai dă pă vremea lu Cristos, şi doar sîntără tipărite fără maşini ! Da' ăl care a inventat maşina cu ce a lucrat-o ? Că doar n-o fi avut maşină ! Va s' zică, ai înţeles : mîine dimineaţă să iasă ! S-o cheme ***Micul echipament***

— n*> r.., o^- • c"easca toata cumpania...
Ua nu ştie toţi carte.

K„ri? c t o t v ?rbe?ti d a carte> răcane? Eu nu-ti vor

^tr^ţi: orbescdă^^

Apăi, atunci ce nevoie e să ştie carte ? Marş la

LA TEATRU

Cî'tă zarvă şi cît tărăboi pentru un lucru de nimic ! Coana Caliopi susţinea să meargă la teatru, iar Moş Teacă nu vroia cu nici un preţ.

— La urma urmii, strigă Moş Teacă, nu merg eu la pararame d-alea unde joacă ţivilii ! Are să mă-nveţe ei pă mine, ori eu pă ei ? Ce ştie ţivilu ?

— Nu să poate, Tecuşor dragă. Merge toată lumea, şi tocmai tu să lipseşti ? Ai să vezi ce frumos o să fie ! Vine şi colonelu.

în sfîrşit, Moş Teacă se-nduplecă şi pleacă amîndoi.

La uşa teatrului li se^ntîmplă însă un mic accident : uşierii de la control îl apucă de bilet.

— Ce bilet, răcane ? Eu sînt ofiţer, nu sînt grad inferior ! Numa gradele inferioare iese în oraş cu bilet de voie.

— Foarte bine, dar aici e teatru.

— Ei şi ? Nu mă-nvăţa tu pă mine ! Am mai văzut eu pararame de-astea !

După multă ciorovăială, Moş Teacă primi să cumpere un bilet şi jumătate : militarii şi copiii plătesc numai jumătate.

Se aşezară în stalu-ntîi. Orchestra cînta. Căpitanul privi în toate părţile şi se declară foarte nemulţumit.

— Mai întîi, dobitocu ăla cu bățu-n imînă nuimi place : prosteşte meliția. în loc să cînte şi el, dă din imînă. Pe urmă, alinierea nu-i bine de loc şi nu văd gomiştii ! Să cunoaşte că sîntără țivili !

Peste un sfert de ceas cortina se ridică. Se juca tocmai o piesă militară. Ieşi pe scenă un soldat. Cum îl văzu, Moş Teacă se făcu foc.

— Aoleu, leat! strigă el. Ai ieşit descins ! Să ştii că la garda pieței ai să putrezeşti. Te aştept afară !

Lumea începu să sîsîiască şi Moş Teacă fu silit să înceteze din comentarii.

Vine pe urmă o scenă în care soldatul se repede la un ofițer şi vrea să-l lovească pentru că acesta i-a răpit femeia.

— Patru zile pluton de pedeapsă ! strigă Moş Teacă. Insulta supiriorului în timp de pace ! Tîrşoru te mănîncă, leat !

A fost un adevărat scandal. Lumea a început să strige „tăcere", iar Moş Teacă, întoreîndu-se spre un țivil, îi strigă :

— Să nu vorbeşti unde nu te pricepi ! Pararamă-pararamă, da' deciuplina înainte de toate !

în sfîrşit, lucrurile se liniştesc. La urmă, soldatul omoară pe ofițer şi justiția caută pe asasin. Judecătorul face toate cercetările şi nu află nimic. Desperat, el strigă :

— Aşadar, Dumnezeul meu, nu voi afla niciodată pe ucigaşul bravului ofițer ? Cine poate fi el oare ?

— îl ştiu eu, răspunde Moş Teacă. E unu nalt cu mustăți negre. Are o țăcălie în loc de cioc !

Judecătorul se zăpăceşte, pierde replica, iar publicul intervine din nou, cerînd ca Moş Teacă să fie dat afară.

— Nu vorbi, răcane, că te dau valvîrtej ! Şi zărind la galerie un sergent, el strigă : Să mi-i torni pă toți cu cățeaua !

Scandalul devine general. Moş Teacă e ghiontit, iar madam Teacă, desperată, strigă cît poate :

— Tecuşor dragă, e numa-n glumă !

— Nu vorbi, cocoană ! Ori poate te-ai dat de partea țivililor ! ? Vreau să se pedepsească ucigaşu supiriorului !

Scandalul ia proporții îngrijitoare. Mai mulți țivili se reped la Moş Teacă, ofițerii îi iau apărarea. Atunci, încurajat, el scoate sabia şi începe a comanda :

— Cumpanie-nainte, pas de ***atac-marş!***

Şi se repede spre scenă. Cocoanele țipă, orchestra fuge, cortina cade.

Directorul teatrului, aflînd cauza scandalului, dă ordin să se ridice cortina şi apare împreună ou ofițerul care fusese ucis.

— Poftiți, domnule căpitan, n-a murit ; a fost în glumă.

— Nu să glumeşte cu supirioru !

— Dar bine, nu sîntem noi de vină...

— Da' cine ?

— Autorul.

Auzind aceste cuvinte, lumea-ncepe a striga pe autor. Acesta apare, publicul îi face ovații. Moş Teacă-i strigă însă de la uşă :

— Patru zile garda pieței ! Din ce cumpanie eşti ?

— Din compania scriitorilor, răspunde autorul.

— Aha, furier ! Las', că ți-arăt eu !

Şi iese.

— Tot îmi pare bine, zice Moş Teacă pe drum, că am fost la pararamă. Dacă nu eram eu, aşa-i că-l omora pă ofițer ?

MOŞ TEACĂ LA 10 MAI

— Ştii tu, măi leat, ce este 10 mai ? 10 mai e zi mare, mă ! Astăzi s-a făcut imăria-sa rege. Prin urmare, ce-nsemnează asta ? Asta-nsemnează că acuma trebuie să fii mândru că eşti soldat în rigat, nu mai eşti în domnie !

Aşa explică Moş Teacă pe 10 mai. Soldaţii, gătiţi pentru paradă, aşteaptă semnalul de plecare. Colonelul n-a sosit încă. Pîn-atunci, Moş Teacă nu vrea să, lase pe soldaţi să plece, fără ca să le şpuie pentru ce se face parada.

— Ia să-mi spui tu, ăsta roşcovanu, cum trebuie să fie soldatu la 10 mai ?

— Trăiţi, don căpitan, la 10 mai soldatu trebuie să fie cu amoniţia lustruită şi gata de paradie.

— Nu aşa, pîrlitule ! Soldatu trebuie să fie vesel. Ai înţeles ? Fii vesel, mă, că-ţi scot măselele !

Se aude sunând gornistul. Colonelul intră-n curtea cazărmii, gorniştii-i cîntă primirea, maiorul comandă „prezentarea armii".

— Sănătoşi, copii ? întreabă colonelul.

— Trăiţi! strigă trupa prelung.

— Eu nu pre sînt bine, răspunde Moş Teacă. Nu şt' ce-oi fi mîncat aseară, că mi-am stricat stomacu.

Toată noaptea m-am chinuit. Ba încă Caliopi vrea să trimită după doftur.

— Lasă, căpitane, asta s-o spui la vizita medicală..

— Am înţeles, don colonel.

în sfîrşit, 'regimentul se aşează. Colonelul stă deoparte, iar maiorul comandă :

— Pe semiplutonul din cap în gloată răriţi coloana ! batalion, înainte, ***marş!***

Se aud puştile ridicate la umăr, toboşarii încep „coloana", regimentul porneşte.

— Mergi frumos, leat! strigă Moş Teacă. Ţine capu sus la cin' sute de metre ! Cînd îi trece pă lîngă don colonel, beleşte ochii la el, să creadă că vrei să-1 mănînci !

Ajung la paradă. Se opresc. Moş Teacă se apropie de un soldat :

— Ce ţi-ai pus chipiu pă ceafă, mă ? Parc-ai fi la nunta lu tat-tu ! îndreaptă-ţi chipiu, mă, că d-aia ţi-a dat statu două mîini !

Soldatul dă să-şi îndrepteze chipiul.

— Nu mişca, leat! strigă Moş Teacă. N-ai mai învăţat să nu mişti în front ? Patru zile sala de poliţie f Şi fii vesel, mă, că e 10 mai ! Râzi mă, că te-ai făcut rigat ! Rîzi, că d-aia ţi-a dat statu gură !

Parada e-nceputâ. Se aude comanda :

— Spre rugăciune, ***descope-riţi !***

Compania scoate chipiul. Moş Teacă-1 scoate şi el, dar îşi pune repede pe cap o basma roşie.

— Ce faci acolo, căpitane ? îi strigă maiorul.

— Eu sufăr grozav de cap, don maior, mi-e frică să nu răcesc ;

în sfîrşit, parada se isprăveşte, trupa defilează pe dinaintea generalului. Moş Teacă nu uită să spuie îndesat soldaţilor :

— Acuma, leat ! Acuma ! Beleşte ochii, să crape ! Soarbe-mi-1 pă don gheneral, să vadă că eşti melitar... Aşa ! Mai mult! Mai mult! Beleşte-i, mă, să crape, că d-aia ţi-a dat statu ochi!

Cînd ajung la cazarmă, Moş Teacă e-ncîntat de cum i-a ieşit trupa, dar nu vrea să i-o spuie, ca să nu-şi ia mojicul nasul la purtare.

— Pentru ce n^ai zgîit ochii bine, leat ? Nu te-am văzut eu cum mergeai ? ! Parcă-ţi murise mă-ta şi tat-tu. Stai, că-ţi arăt eu !... Sergen-majur, să mi-i pui să ochească soarele, să se^nveţe minte că la paradă nu glumeşte nimeni ! Acuma ! Să-i văd eu !

Sergentul-rnajor comandă :

— Foc de companie, companie, gătiţi ! La ***ochi!***

Trupa ia la ochi, ridicând baioneta-n sus la soare.

— Ţine-mi-i aşa, sergen-majur ! Sus, leat, sus ! Uite-te la soare ! Ocheşte-1 bine !

Dar peste cinci minute trupa nu mai poate ţine arma. Mâinile încep a tremura şi vârful baionetei a se pleca la pământ.

— Ţine pă loc, răcane ! Sergen-majur, pune-le ţepuşe !

Sergentul-rnajor scoate cîte un cartuş din fiecare gibennă *şi-i* pune sub bărbia soldaţilor, silindu-i să ţie capu-n sus, ochii la soare.

— Nu clipi din ochi, leat, că te văd !

Cînd le dă drumul, soldaţii sînt ca orbiţi, sudoarea le curge de pe faţă, mîinile le-au amorţit.

— Aşa, răcane, să te-nveţi minte c-ai fost la 10 mai ! Nu să capătă rigatu fără muncă ! Ce, mă ? ! Vrei să-ţi cadă rigatu de pomană în gură ?... Fii vesel, c-ai muncit şi te-ai făcut rigat; fii vesel, râzi, mă, că de acuma eşti şi tu om ! Şi cînd treci pă drum pă lîngă vun ţivil, trage-i cu cotu, că d-aia ţi-a dat statu cot !

RUPEREA RÎNDURILOR

Poezia de *Moş Teacă* **— Muzica de** *Kratochwill*

Nu ştiu pentru ce, tirano, cînd veghez, adeseori,
Batalioanele de gînduri răspîndite-n tiraliori,
Mă conduc încet spre tine, dar în corp, în flancul stâng,
Inima-mi e-n pas gimnastic şi pornesc încet să plâng !
Iar când zorile se-arată, doru-mi, tristă sentinelă,
Stă de streajă, schimb de noapte, neclintită şi rebelă !...
Negreşit, nu tu, recrută în iubire, eşti de vină,
Ci de vină-i instructorul că nu-ţi dete disciplină...
Ţi^s superior, desigur, prin leat şi prin ierarchie
Şi supunere orbească mi-eşti datoare, deci, tu mie ;
însă vai !... Tu nu ştii, poate, a iubirii uniformă
Şi m-ai dat scurt în rezerva de vecie — la reformă.
Cel puţin dacă, patrulo, m-ai zvârlit de-acuma în haos,
Fii cu mine sanitară şi mai dă-mi „pe loc repaos" !

Astăzi tot ce-mi mai rămîne e funebru să tot cânt
Că nu am putut odată prin asalturi să-ţi âmplînt
într-a inimii redută steagul meu cel tricolor
Şi apoi să-ţi dau vechime, patrie şi chiar onor !
Vai ! Iubirea-mi fuse-o armă ruginită, fără ghint,
Şi de-aceea deviat-a pe un drum de labirint!
Şi acum, în garnizoana desperării prizoner,
Aştept zorile să bată goarna Domnului din cer,

Ca să-i pot preda viața, descusute foi de zile,
Degradate, fără număr, cu-ale dorului ştampile !...
în campania funestă jalea-n veci mi-a fost escortă,
Suferit-am pentru tine ca un glonte într-o bortă,
Şi blocat de suferințe, fără de retranşament,
Am perit în cortul jalei... Ce oribil campament!
însă tot ce-aş vrea de-aouma, victorioasa mea fantoşe,
E parola-ți canini vei pune pe mormînt o cruce roşe,
Ca să ştie reghimentul că slujesc de manutanță
Corbilor şi că în ceruri am pornit în ambulanță !
Şi cînd trâmbița divină va suna vreo adunare,
Colonelului din ceruri îi voi spune-n gura mare
C-am făcut campania vieții şi că dacă azi sînt trist,
E că n-am ajuns la scopu-nii, c-am murit infanterist !

Lasă-mă durerii mele, crudo nedisciplinată,
Te-aş trimite-n garda pieței, însă prea eşti cuirasată !...
Ce folos că eşti frumoasă ? Teoria ? E uşor !
Dar instrucția-ți lipseşte : n-ai servici interior !

MOŞ TEACĂ ŞI ŞCOALA

La şcoala regimentului din care face parte Moş Teacă s-a înființat o Şcoală pregătitoare pentru subofițerii care vor să intre la Bistrița.

Fireşte, Moş Teacă nu poate suferi şcoala asta, pentru că, mai întîi, la ea se-nvață şi ştiințe de alea de țivili şi, al doilea, pentru că nu l-a numit director pe el.

— He, he ! Să mă fi numit pe mine, vedea ei pă dracu ! Le arătam eu Bistriță ! Aşa, cine nu ştie ? ! Să te faci ofițer după ce-ai învățat! Melitaru trebuie să ştie fără să-nvețe, că de-aia-i melitar !

Amărît de lucrul ăsta, Moş Teacă aştepta cu nerăbdare să-i vie rîndul să fie de jurnă pe cazarmă ca să le arate el ofițerie pe învățatelea !

Mai ieri, în sfîrşit, i-a venit rîndul. Se duse drept Ia şcoală :

— Mă leat, tu, ăla cu alunița-n obraz ! Să^mi spui ce este adunarea !

— Adunarea, trăiți, don căpitan, este operațiunea care are de scop...

— Ce scop, pîrlitule ? Scop ai tu, nu adunarea. Ia dă-mi o adunare.

Sergentul începe să scrie :

2 + 6 + 4 = 12

— Ce-i asta, măi răcane ? Apăi aşa ştii să dai adunarea ? Adunarea să cîntă, boule, nu să face cu de-a-lea... cu ţifre ! Aia-i adunare de ţivili şi de furieri f Apăi tu ofiţer de ţivili ai să te faci ? Acuma să-mi spui ce este căpitanul.

— Căpitanul este substantiv.

— Cum ai zis ? Sub stafie ? ! Patru zile sala de poliţie şi să te treci pă situaţie la raport...

— Trăiţi, don căpitan, substantiv comun, pentru că se dă la toate fiinţele sau lucrurile de acelaşi fel.

— Nu vorbi ! Răspunzi supiriorului ? Să vie altu *l*
Vine alt sergent.

— Ia vorbeşte, leat, tu ce ştii ?

— Trăiţi, don căpitan, eu ştiu despre verb.

— Spune, dacă ştii, ce mic echipament are verbu ăla.

— N-are nici unu...

— De ce n-are ? Să aibă ! A fost la magazie ?

— Nu, don căpitan, ăsta e din gramatică...

— Să nu erîcneşti, mocofane ! O fi fost el grămătic la el acasă ; aici e melitar, nu merge cu fleacuri !

Şi Moş Teacă, desperat, face un raport către colonel, declarînd că sergenţii nu ştiu semnalele şi n-au muniţia-n regulă.

Colonelul, cum află, pedepseşte toată şcoala la pas gimnastic.

— Aleargă, leat! le strigă Moş Teacă. Şi eu am alergat pînă m-am făcut căpitan ! Numai Caliopi a fost de vreo zece ori la don colonel !

MOŞ TEACĂ PENSIONAR

De multă vreme rn-am gîndit eu că ar trebui scris un capitol ***Moş Teacă pensionar.*** Căci acest brav melitar **e** tot aşa de teribil cînd trece la pensie ca şi cînd **e** în activitate.

S-a întîmplat, însă, că Moş Teacă mi-a luat înainte şi s-a descris el singur, aşa cum eu nu l-aş fi putut zugrăvi niciodată. într-o petiţie pe care o adresează Camerei şi pe care o găsesc în ***Naţionalul,*** Moş Teacă, reprezintat prin d^nii general Haret (?), colonel Boteanu (Romulus sau Gomulus ?), lt.-colonel Ghidionescu, maior P. Niculesou şi căpitan O Lămotescu, declară că îi trebuie ceva sume mai multe, fiindcă a luat parte în campanii.

Iată cum se exprimă cazonul pensionar :

„Ofiţeri de toate gradele ierarhiei militare semnalaţi pe cîmpul de luptă din Bulgaria, unii din aceştia ***acablaţi*** de infirmităţi, rezultat al zbuciumărilor campaniei şi retraşi astăzi din rîndurile armatei, pentru educaţiunea şi îmbărbăţirea acelor care, să le ia locul presint în mare parte, ***aspectul unui mare discredit*** şi dezgust de cariera armelor."

Care va să zică, acablaţii prezint aspectul unui mare discredit, fiindcă au remuneraţia prea mică ? Nu mai

prezintă aspect de discredit, leat, că te acablez cu patru zile ploton de pedeapsă !

Mai departe, însă, bravul Teacă ne spune că :

„Desinteresul de a se privi cu atîta indeferenţă, umilitoarele mijloace procurate pentru existenţa acelor care şi-au expus viaţa în lupte constituie o flagrantă injustiţie şi o crimă ce ţara comite ***în detrimentul acestor virtuţi militare şi a familiilor acestora,*** care, în profunda lor decepţiune, ***exprim cu indignaţiune că ţara, muma lor, este atît de ingrată cu dînşii."***

Acest nou model de stil cazono^pensionar a întrecut tot ce imaginaţia de micul echipament poate fabrica. Se stabileşte un fel de familie nouă, cum se vede treaba. Conform acestei declaraţii, iată ce scenă se poate petrece la comisia de recrutare :

Vine recrutul. Comisia îl întreabă :

— Cum îl cheamă pe tat-tău, băiete ?

— Teacă, domle.

— Da' pe mă-ta ?

— Pă mama ? Virtutea militară.

Şi de ce mă rog ? Pentru că, vorba lui Moş Teacă : ***„Edificîndu-se cu această modestă ameliorare materială în momentul comemorativ al ţării*** pentru războiul independenţei sale; recompensă binemeritată oficerilor luptători şi asimilaţilor lor".

Eu, unul, aş propune ca în loc de „această modestă ameliorare materială în momentul comemorativ al ţării" să se acableze pensionarii cu cîte un profesor de limba românească. Nu de alta, dar sînt băieţi din familia Virtuţii militare, şi e păcat să prezinte aspectul unui discredit al stilului.

MOŞ TEACĂ ŞI EXAMENELE

Moş Teacă a devenit pesimist. De douăzeci de ani de cînd e căpitan s-a prezintat la o mulţime de examene pentru gradul de maior. Nu ştiu cum s-a făcut, însă, că, deşi cunoştea în perfecţie manualul înjuràturilor celui mai perfect surugiu, totuşi comisiunea l-a respins.

De atunci Moş Teacă e în contra examenelor. Şi, pentru ca să-şi propage mai bine ideile, el scrie în ***Revista armatei*** un articol foarte simţit, în care declară că avansările ar trebui să se facă numai „la alegere".

— Concursurile sînt daraveri ţivile ! Parcă eu, cînd am luat-o pă Caliopi de nevastă şi mi-am pus-o în flanoul stîng, am pus-o la egzamen ! De loc. Am luat-o la alegere, adică am primit ordin de la don colonel şi m-am cununat.

Acum să cităm ceva din articolul lui Moş Teacă. Ascultaţi ce desluşit vorbeşte el : ***„Se ştie*** că prima sarcină ce are un şef de corp, faţă cu corpul oficeresc, nu este aci locul a-i face descrierea".

Aşa e că-i clar ? Se ştie că prima sarcină a unui şef de corp este : nu este locul aci a-i face descrierea !

Mai rar aşa explicaţie ! Modelul acesta de argumentare l-a luat Moş Teacă de la Caliopi. întrebată

odată de soţul său care sînt datoriile unei consoarte, madam Teacă a răspuns :

— Datoria unei consoarte este : nu e aci locul a-i face descrierea.

Dar acuma înţelegem noi pentru ce Tecuţă e contra examenelor : pentru că la examene nu se admite asemenea stil, din cauză că stilul l-au inventat ţivilii.

De aceea sînt şi eu de acord cu Moş Teacă de la ***Revista armatei,*** care susţine că nu mai trebuiesc examene fiindcă dacă un şef de corp cade la examen, el îşi pierde „prestigiul, care este factorul cel mai puternic".

Ba bine că nu ! Pentru ca Moş Teacă să nu-şi piardă prestigiul, trebuie să-1 avansăm la alegere, chiar dacă e... Teacă de tot.

Avansează, leat, că, dacă nu, te avansez eu ! Ce» ' vrei să-ţi pierzi prestigiul ?

PRIMUL ATAC

«**Rareori,** s-a văzut un căpitan aşa de capabil ca Moş Teacă. Numele lui a făcut epocă, s-a popularizat, a trăit peste veacuri şi a slujit de titlu unui volum de nuvele." Acestea sînt cuvintele cu care autorul volumului ***Moş Teacă*** încheie primul capitol. Cuvintele au fost scrise într-un ceas bun, pentru că tipul şi-a cîştigat în adevăr un renume, şi e azi cunoscut de toţi cîţi au în flancul stâng o inimă cazonă, de toţi cîţi au în serviciul lor interior un suflet ţivil.

Ce este însă ***Moş Teacă ?***

S-ar putea face asupra lui comentariile care s-au încercat asupra lui Faust, şi încă nu i-am găsi exact dezlegarea dacă am fi pretenţioşi. Pe scurt, însă, Moş Teacă personifică pe omul care, în baza celor trei fire de sîrmă galbenă, se crede atotştiutor, atotfăcător, atotputernic şi nu admite alte păreri decît pe ale lui. „Aceasta este părerea mea, şi o împărtăşesc", e o vorbă legendară, care ar putea fi foarte bine lozinca lui Moş Teacă.

Precum se vede, cazul se complică ou multă trufie, cu multă prostie şi ou autoritate enormă.

Ar fi dar nedrept să afirmăm că Moş Teacă este ***numai*** militar. Lărgindu-i cercul de activitate, studiin-

clu-l de aproape, el poate fi cu aceeaşi uşurinţă prefect, profesor de universitate, medic, comisar comunal, arhimandrit, gardist, avocat, senator, comerciante de coloniale, orice — pentru că în toate breslele acestea întîlnim însuşirile de mai sus, în unele mai mult, în altele mai puţin.

Şi iată pentru ce am crezut că se impune să scoatem pe Moş Teacă din specialitatea cazonă, ce i-am dat în volum, şi să-1 introducem în ziaristică. Aci cîmpul de operaţie e mult mai vast, căci ziarul este o enciclopedie a 20 bani exemplarul, o enciclopedie care nu cruţă nimic.

De prostia umană, îmbrăcată în haina teoriilor adînci sau în mantaua autoritarismului nejustificat, ne izbim pe fiecare zi. Sîntem dar siguri că nu vom pătimi de lipsă de materie. Dimpotrivă, avem credinţă în viitorul lui Moş Teacă, şi facem aci declaraţia noastră de război.

Moş Teacă îşi desfăşură steagul, scoate spada şi avansează ca un erou ce e9te, cu gîndul că toată campania lui va reuşi să puie în evidenţă producţiunile politice, sociale, literare şi morale ale acelora care pătimesc de boala moştecismului.

— Du-te, mîndre căpitan ! Apari în lagărul vieţii, luptă... şi-ţi va fi mormmtul-ncoronat de flori.

Se-nţelege, am dori ca mormintul să ţi se sape cît mai tîrziu ; dar asta nu atîrnă de vitejia ta, ci de virtutea acelora care se numesc cititori.

Zorile au sunat, să ne deşteptăm !

r

MOŞ TEACĂ SENATOR

V-aţi întrebat vreodată ce se face frunza care cade, steaua care piere, speranţa care te lasă ? V-aţi întrebat vreodată unde se duc visurile noastre cînd se smulg şi zboară ?

Bu m-am întrebat adesea, vai ! în orele mele de durere, cînd nimicul acestei vieţi deşarte îmi apare înainte ca un mare punct de întrebare. Am plîns şi eu cu arborele ce rămîne gol — mai mare ruşinea ! — în mijlocul grădinii ; am plîns cu steaua pălindă, cu tînărul fără speranţă, cu marinarul fără busolă, şi am înţeles pe cei ce nu mai pot avea nici visuri ! O, i-am înţeles şi i-am plîns, i-am plîns şi i-am înţeles ! Credinţă-ştiinţă ; ştiinţă-credinţă.

Şi, cu toate astea, frunzele au continuat să cadă, stelele au continuat să pice, oamenii să plîngă...

Pîn-aici, toate bune. Este însă o singură fiinţă care tocmai cînd ţi se pare că a căzut, tocmai cînd, adică, ţi-e lumea mai dragă, te pomeneşti că apare mai ţanţoşă ca oricând.

Este Moş Teacă.

De obicei, cînd ghetele se rup, le arunci sub pat ; cînd cad frunzele, le mături ; cînd cade o cocoană, o ridici ; cînd însă cade Moş Teacă, statul are obicei

de-J face cel puţin senator, dacă mu jandarm rural. Set spune în armată că dacă micul echipament se deterio-1 rează, trebuie trecut la reformă ; singur Moş Teacă, cu cît e mai deteriorat, cu atîta e urcat mai sus, ou atîta îi dăm lui grija de a reforma ţara.

Nu trebuie dar să vă miraţi cînd auziţi că Senatul e plin de Tufelcică, Vrabie, Lămotescu şi alte teci ruginite ; guvernul are destulă vasilină ca să le scoată rugina ; este diurna, este acest puternic frecător şi lustruitor parlamentar.

De regulă, senatorul ex-Teacă e guvernamental. Asta provine din cauză că un guvern are nevoie de membri disciplinaţi, şi nimeni nu poate cunoaşte mai bine această virtute cazonă decît aceia care au tecit şi s-au tocit vreme îndelungată.

în alte ramuri omul ajuns la pensie e pus deoparte ; în armată, însă, nu. Acolo, cu oît eşti mai pensionar, cu atîta eşti mai apt pentru Senat; şi dacă nu mai poţi comanda o companie, eşti destoinic să conduci o ţară — căci ţara e ţivilă.

Odinioară se spunea că fiecare soldat poartă în gibernă bastonul de mareşal. Azi se poate spune că fiecare Moş Teacă poartă în teacă diurna de senator.

DIN VIAȚA MILITARĂ

DEZERTORUL

Fiecare soldat poartă în gibernă bastonul de mareşal !

— **A** venit răcuţii ! A venit răcuţii !

Strigătul acesta ieşea din gurile tuturor soldaţilor, care umblau nebuni -de bucurie, pare-ar fi vrut să ducă vestea prin toate colţurile cazărmii. Şi toţi se veseleau văzând recruţii aşezaţi pe două rânduri în sala podită cu asfalt. Bucuria n-avea margini ; mai ales leaturile din urmă aruncau capelele-n sus, strigând cît le lua gura : „Ne-am dus, mă !"

Sfioşi, aiuriţi, stau noii-veniţi. Şi, tot strîngîndu-şi împrejurul trupurilor sucmanele zdrenţăroase, holbau ochii în jurul lor, neştiind să-şi dea socoteală de veselia celor ce aveau să scape, zâmbind câteodată la glumele soldaţilor vechi, care se-ntorceau de la masă cu gamelele şi cîte o bucată de pâine neagră-n mână.

Soldaţii se tot învârteau printre recruţi, şi cei mai vechi căutau să-i puie la mână cîte ceva.

Printre cei noi, tipuri de tot felul. Veneau tocmai din fundul Moldovei şi acum vedeau pentru-ntîia oară Iaşii.

în dreapta, unul zdrenţăros şi cu faţa galbenă îşi rotea ochii cu spaimă de jur împrejur, ca-n faţa unei lumi nouă, necunoscute; altul, mai încolo, părea mai vioi şi tot îndrăznea, din cînd în cînd, să ridice ochii

spre soldații vechi, care nu-i păreau atît de răi cum îi; vorbea satul.

Și tocmai în fund, la flancul stîng, retras de lîngă tovarăși, ședea un tîrgoveț tînăr, cu fața nepîrlită de soare, ținînd în mîna-i albă o umbrelă de mătase vișinie.

Din anii petrecuți în grefa Tribunalului de Ilfov îi rămăsese colțul de păr pe frunte, degetul cel mic de la mînă ținut la distanță de celelalte... ca statuia lui Gheorghe Lazăr, și un dispreț suveran pentru desculții satelor, cu care era acum silit să stea alături. Din cînd în cînd, își ducea la nas batista-i parfumată și-și dregea colțul pe frunte, scoțîndu-1 cît putea mai mult de sub pălărie.

Cei vechi se tot învîrteau împrejurul recruților.

— Măi băietane, întrebă unul, oît cei tu pi căciulită iast' neagră ? Că de-amu nu-ți mai faci nici o trebuință !

— Dă...

Și recrutul dedea din umeri.

— Da' pi betili celea ci mi-i lua ?

— Dă...

în fund, unul își găsise „un sat".

— Da' lelea Măriuca ?

— Dă... ea amu s-o dus hăt-încolo, la Oroftiana, la on moș a ii, că i-o ars casa din Păltinești.

— Da' bădița Ghiorghi ?

— A Saftii chiaburului ?

— Iei !

— îî ! El amu-i tari scîrbit, că Ancuța o luat pi Vasili a moș Albului...

— Ien taci ! Irrra !...

Un sergent se dăduse pe lîngă „nemțescul" din fund.

— Dumneata ești tot recrut, musiu ?

— Da, recrut...

— Da' cum de v-a adusără cu țăranii ăștia ?!

— Eu știu ? In ziua de azi nu să mai dă nici o considerațiume unui băiat mai dă familie. Nici n-a vrutără să știe, m-a adusără dă la București pentru că

am contat acum vo cîteva luni cu domiciliu în Botoșani. Parol d-onor, m-am stenahorisit[1] !

Și, dezgustat, sătul pînă-n gît de atîta ședere între suomanele jegoase, scoase o tabacheră roșie cu o potcoavă de metal deasupra și începu a-și face țigară. Cînd isprăvi, își aduse aminte și de sergent.

— Poftiți, faceți țigară ?

— Vă mersi... ca să nu vă refuz.

Și, la rîndul lui, sergentul începu să răsucească o. țigară groasă... ca dintr-al altuia.

Se auzi în curte un semnal.

Din toate părțile începură să alerge ofițeri, sergenți,, soldați. Fiecare se grăbea să-și găsească o treabă, și din gură-n gură auzeai aceleași cuvinte : „Vine don colonel".

Colonelul urca scările încet, greoi, cam adus de mijloc, cu o mînă pe sabie și ou alta-n vînt; barbișonui sur, adus înainte de vîrf îi atîrna solemn de la bărbie.

Toți își luară poziția. Un moment, nimeni nu mișca, amorțiseră și degetele, ochii nu mai sclipeau. Prin imitație, fără voie, recruții ședeau și ei smirna. Pe toate fețele, aceeași frică, numai tîrgovețul vroia să pară mai puțin mișcat, dar picioarele-i tremurau și ochii i se fixaseră pe vîrful ghetelor, de unde de-abia zgîndărea cu vîrful umbrelei o bucățică de noroi.

Colonelul ceru un condei, iscăli cîteva hîrtii, apoi se sculă, își luă un aer mai grav, băgă degetele de la rnîna dreaptă între nasturii de la piept ai tunicii, puse stînga pe minerul săbiei și începu un discurs emoționant — ai fi zis : Mihai Viteazul la Călugăreni :

„Copii! Să fiți. cuminte, să vă siliți... Cariera armelor e frumoasă, e nobilă ! Pentru consolidarea patriei, sîntem datori cu toții să ne sacrificăm ! Să fiți ascultători și supuși, căci, cum s-a zis cu mult rezon,

[1] ***A se stenahorisi*** **— a se tulbura, a se nelinişti. Aici cu sensul de a se sătura.**

disciplina este sufletul armatei ! Mai mult valorează! o mînă de oşteni disciplinaţi decît o trupă de merce-; nari ! 1

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi, fiţi blinzi, dar severi cu recruţii ! Fiţi imparţiali, dar riguroşi înl aplicarea pedepselor: recompensaţi virtutea, pedepsiţi• viciul ! Nu uitaţi că cea dintîi datorie a unui superior este aceea de a fi un părinte bun, dar sever...

Recruţi, fiţi confienţi în şefii voştri şi respectoşi drapelului, căci, cum s-a zis cu mult rezon, drapelul este simbolul onorului, precum onorul este simbolul drapelului ! Adevăratul soldat este acela care moare la umbra drapelului ce i-a confiat patria-mumă, dar nu-l lasă din mînă. Trăiască dar majestatea-sa regele, trăiască armata română ! Ruperi rîndurile, *marş !"*

— Strigaţi „trăiţi", mă ! strigaţi „trăiţi" ! şopteau sergenţii pe la spatele recruţilor cînd colonelul îşi sfîrşi discursul.

Dar recruţii erau pe altă lume. Severitatea colonelului şi frica ce citeau pe toate feţele le-ngheţase inima. Numai tîrgoveţul aproba din cap şi spuse sergentului de alături :

— Foarte bine a vorbit,

în sfîrşit, i-a băgat prin companii.

Căpitanul se apropie de sergentul-major :

— Vezi, să scoţi garnitura de reformă şi s-o dai pă oameni. Caută să... să nu fie... ştii... aşa plină... de insecte !

— Prea bine,-nţeleg !

— Şi sergentul de zi să le dea pîinea... şi rachiu. Dup-asta să mi-i tunză pă tobă. Hainele lor să le ducă la magazie ; le-om vinde cînd s-o fixa ziua de licitaţie.

— Prea bine,nnţeleg !

— Vezi că eu acum mă duc la masă. Cînd m-oi întoarce, să găsesc tot gata.

— Prea bine,-nţeleg !

Şi căpitanul ieşi, după ce luă un rachiu şi o coaje de pîine şi puse pe un soldat să-i şteargă ghetele şi gulerul mantalei.

Tîrgoveţului îi luase Dumnezeu glasul cînd a văzut hainele ce avea să-mbrace de-acuma-nainte. Curgeau peticele de pe ele şi parcă umblau singure. Soldaţii spuneau că hainele astea făcuseră şi războiul de la 1877.

Sergentul-major făcea zîmbre la tabachera cu potcoavă şi-i pusese gînd rău. începu să vorbească tîrgoveţului despre avantagiile pe care le are un soldat să se ia bine cu „gradele" şi mai cu seamă cu sergentul-major, care este, după căpitan, „sufletul companiei". Dintr-una într-alta, aduse vorba despre tabacheră :

— Iii ! Ce frumoasă tabacheră ! Am căutat şi eu una aşa, da' n-a fost posibel să găsesc. Dac-aş găsi, momental aş lua una. Mă-nnebunesc după tabacherile cu potcoavă ! De unde ai luat-o ?

— Asta-i din Bucureşti.

— Din Bucureşti ? Ce spui ?! Şi scumpă să fie una aşa ?

— Nu, un bagadel, patra franci!

— Ieftină.

— A, am avut alta mai frumoasă, pentru ţigări, da' mi-a furat-o...

— Ţa-ţa-ţa ! Auzi, domnule !? Ei, cum ?

— Ştiu şi eu ?!

— Dă să ţi-o ţiu eu pă asta, că aici sîntără mulţi lungi de mînă...

— Aş ! Acuma mă păzesc eu, că m-am fript o dată !

— Curat ! Cin' să frige la ciorbă suflă şi la iaurt...

— Sigur.

— Dar... să-ţi spui drept... dacă mi-ai da-o mie spre sovinir... ţi-aş fi îndatorat...

Se auzi plantonul strigînd : „Drepţi !"

Venise un ofiţer.

— Sergentul-major !

— Porunciţi !

— A plecat don căpitan ?

— Da, să trăiţi, don locotenent !

Ofiţerul ieşi fredonînd :

On dit que l'on te mărie

i **Se spune că te măriţi (fr.).**

Sergentul-major era furios: tabachera-i zburase cui potcoavă cu tot, iar fostul copist la grefa Tribunalului! de Ilfov se pierduse prin cazarmă.

Lîngă uşă, sergentul de zi împărțea pîinea recruților, care rupeau dintr-însa parcă nu mîncaseră de-un an.

— Măi leat, striga un căprar, să nu faci firmituri pă jos, că nu eşti acas' la tat-tu !

— Dă, om griji...

— Ce „om grijî" ?! Vezi să nu te *grijesc* eu mai curînd ! Aici nu merge cum crezi tu. Ori gîndeşti, poate, că ai slugi să măture după tine !...

— Ba nu ; da' undi şî cadi şî mâncăm ?

— Unde ? în căciulă ! Tu nu pari prost; de unde eşti ?

— Di la Scuteni.

— Şi al cui eşti tu din Scuteni ? Am fostără noi p-acolo cu reghimentu.

— Ați fost ? Apîi, dacă ştiți, mai la vale de primărie este o ogradă mare ou două case : într-una şedi tătuță şi-n cei di la vali sor-me cei măritatî.

— Da' cum îți zice ție ?

— Neculai a Sultanii.

— Da' alde tat-tu, alde mă-ta sîntără oameni chiaburi ?

— Dă, gospodari...

— Fruntaşi ? Ce 'iceau ei oînd ai plecat încoa ? Nu să iboceau ? Ori zi : ba bine că nu !... Ți-a datară bani mulți ?

— Dă, numa cît vreo triizăci di franci...

— Şi ce i-ai făcut ? I-ai dat pă gîrlă ?

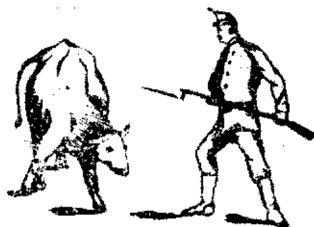
— Li am tăti, fără cît on leu di parali.

— Apăi, bine, bine... Tu o s-o duci foarte bine... dacă... dacă ți-ei face datoria. Să nu-ntorci vorba-napoi la un sergent ori la un căprar, că pîn' la ofițeri — ei sîntără mosafiri în cumpanie. Vorba aia : pîn' la 'Mnezeu te fură sfinții ! Să cauți cît ăi putea să nu trăieşti rău, cu căprarii mai ales, că — păcum îți spusei —

VIAU MILITARI

Facsimil după diferite volume apărute în timpul vieții scriito-
(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste Români*.)

Epizootia

1

ei sîntără mai mari îm cumpanie ; că ofiţerii — văzuşi tu singur adineaorea pă căpitan — ei stă un ceas şi să duce. Ţine minte, că eu nu te-nvăţ dă rău !...

Peste un ceas odaia era plină de părul recruţilor, pe care îi tunsese „ca-n palmă".

îi îmbrăcaseră în haine milităreşti ca pe o companie de dezertori, aşa atârnau zdrenţele de pe ei.

De-acum încolo, o viaţă nouă se deschidea înaintea lor. Pletele ţărăneşti tunse, livreaua îmbrăcată — de-acum erau ai statului. Şi viaţa asta necunoscută, pe care o aşteptaseră cu groază, avea să-i stăpînească încă trei ani. Cînd au să scape şi cum ? Haina asta îi strîngea ca nişte chingi din care nu te mai dezrobeşti pe vecie.

Un recrut stetea la fereastră. Privea la dealul de pe care Galata-şi arată zidurile fioroase cu biserica înnegrită de vreme. Galata ! Auziseră de dînsa. „Cine nu-i deciuplinat, acolo putrezeşte !" Şi privirea-i se pierdea departe-departe, peste dealuri, într-un colţ de pămînt pe care cu sudoarea frunţii îl muncise, unde erau toţi ai lui, unde era Ileana, cu care copilărise şi cu care gîndea să-şi unească soarta, unde erau îngropate toate visurile copilăriei şi toate năzuinţele tinereţii, dragostea şi patimile lui... De-acum, cine ştie dacă va mai călca o dată pe pământul iubit... De-acum...

— Măi băiete !

Recrutul tresări. Era un sergent.

— Măi băiete, nu te mai gîndi acas'. De-aouşi încolo să fii cu mintea numa la armată dacă vrei s-o duci bine. Las-o dracului pă fata lui nea Ion, că-şi găseşte ea petrecanie... Te-ai făcut catană, numa la cătănie să te gîndeşti...

— Dă, domnule, m-oi gîndi...

— Ia ascultă, cînd vorbeşti cu un grad, să nu-i mai zici „domnule", că aici nu merge ca la primărie, cu notaru. Zi „domnule sergent" ori „domnule căprar" — ce o fi gradu lui.

— Pîn' ce-om deprinde şi noi.

— Mai întrebați din soldații vechi, că pă urmăj cînd n-oți ști o să vă fie greu.

— înțelegem.

Şi sergentul pleacă, strigînd pe un soldat vechi : ';

— Petre Gheorghe !

— Poruncițí, să trăiți, don sergent ! ,

— Und' ți-e fața de pernă ?

— Trăiți, don sergent, mi-a furat-o cînd am fost la arest...

— Cin' ți-a furat-o ?

— Nu știu, trăiți, don...

— De ce nu știi ?

___}

— De ce nu știi, mă ?

___?

— N-auzi, de ce nu știi ? Am să te rapurtez să te dea în judecată pentru pierdere de echipament cu rețidiv... știi c-ai mai pierdut și o gaică... Escadroanele de sfinți care se țin după Hristos ca jandarii după maiestatea-sa regiul !! Pînă-n trei zile să faci perna, că te bag în boală !

— Să trăiți, don sergent, dați-mi voie să vă spun ceva : n-am parale, că știți bine că la-nchisoare nu se dă soldă...

— Să ai !... Luminarea cu care a umblat Dumnezeu în noaptea-ntîi cînd a făcut lumea ! Că don căpitan pă mine m-apucă ! Auzi, mă ?

Şi doi pumni răsunară înfundat în fălcile soldatului. Recruții se uitau cu groază. Frica-i îngălbenise pe toți.

— Trăiți, don sergent, nu mai e ordin de bătaie, răspunse cu ochii-n pămînt cel bătut.

— Ce-ai zis ? Ce-ai zis ?? Nu mai e ordin de bătaie ?! Auzi deciuplină ! Bine mă, așa mural știi tu să dai la răcuți ? Am să te dau în judecată pentru pierdere de echipament cu rețidiv și răbeliune-n timp dă pace ! în loc tu să spui la răcuți : „Mă, când ăi vedea pă don sergent ori pă don căprar să te-apuce frigurile, să intri-n pămînt !" tu-i înveți la insubordinație ! Așa ai învățat la tiurie ?... Papucii Maichii Precistii și lingura cu care bea arhanghelu grijanie în ziua de Blagoveștenii !... Las', că te-nvăț eu melitărie !...

Şi alți doi pumni răsunară.

Se auzi gornistul sunînd de masă.

— Aide, strigă sergentul de zi, lingura și strachina ! Treci pe două rînduri, leat, treci mai iute, că te ia mama dracului !

Un recrut se apropia.

— Domnule... Nia nu ni-o dat pîine.

— Dă ce ?

Un soldat vechi răspunse :

— Nu s-a ajuns o pîine.

— Dă ce nu s-a ajuns ?

— Trăiți, don sergent, cît am fost eu de platon, ați luat una domnia-domniilor-voastre de ați mîncat-o cu tocană particuleră.

Se auzi o palmă.

— Nu țire rușine să minți, mă ? Cînd am luat ? Apoi către recrut : Marș de-aici ! Ai venit de-acasă, să-ți cumperi !

— N-am parale...

— Să ai ! Ce treab-am eu ?! Ai s-o duci rău dacă dup-acum ai început cu mofturile !

Porniră la masă.

Cazanul fu scos în curte și soldații se apropiau unul cîte unul cu capacul ca să-și ia porția.

Tîrgovețul cu tabachera potcovită ieșise și el, nu ca să mănînce, dar „ca să aibă o idee".

Sergentul îl duse tocmai lîngă cazan, pe deasupra căruia un regiment de muște zăcea decapitat.

— Ce, domnule sergent, de asta mănîneă toți ? întrebă tîrgovețul.

— Păi !

Stăpânul tabacherei își puse batista la nas.

De la cazan l-a purtat prin bucătărie. Pe jos nu se mai cunoștea dac-a fost odată podit cu asfalt ; acuma se vedea numai ceva cenușiu, crăpat, și vreo cîteva baltace de apă stropșiseră păreții. într-un colț două hîrdaie cu apă, peste care plutea o pojghiță de grăsime

albă, împeticată. Nişte tocătoare murdare pe mese, iaţ în cui obligatorul şir de ardei şi legătura de usturoi. Ca-* zânele murdare fierbeau întruna, iar în fundul unet! colosale putini de borş, în care nu rămăseseră decît huştile, muştele jucau în pas de voie.

în fundul plitei sfârîia un capac de bidon plin cu ficat.

Târgoveţului îi mirosi a tocană.

— Da' acolo ce-i ? întrebă dînsul.

— E nişte tocană mai particuleră, a noastră, răs-punse sergentul.

— A, va să zică nu sînteţi puşi în bani...

— Ba da, da' mai facem şi cîte o tocană, aşa, de ri-chiziţie.

Cînd au ieşit din bucătărie, afară, împrejurul cazanului, nu s-auzeau decît vorbele astea :

— Mai pune nişte grăsime !

— Dă o porţie mai slabă !

— Ăsta-i zgîrci !

— Ăsta-i ciolan !...

Din cînd în cînd, glasul căprarului, care striga la recruţi :

— Ho ! Ho, răcane ! Mai la urmă ! încă nu ţî s-a curăţit maţele de mămăligă ! Ce te-ndeşi aşa, ca fata mare la argea ?...

La teorie.

Un căprar stă în faţa recruţilor şi le spune :

— Staţi la marginea patului, mîinile pă genuchi; n-ai voie să mişti, nici să-ntorci capu, măcar de-ai muri. Să nu clipeşti din ochi, leat, şi să asculţi ce ţi să spune, ca să-ţi intre-n devlă. Şi, după ce tuşi cazon, căprarul începu : Deciuplina melitară este o supunere oarbă... care aveţi o ţigară ?

— Am eu, să trăieşti, domnule, zise un recrut şi scoase din tunică o pungă de piele strînsă cu baiere la gură şi pe fundul căreia de-abia se zărea puţină mahorcă prăfuită.

Căprarul sucea ţigara.

— Domnule, eu am voie să iau o ţigarî di tiutiun ? intreabă recrutul, mândru că avusese onoarea să dea o ţigară „unui grad".

— He, he ! Nu te uita ce fac eu. Cum ai să fumezi tu înaintea mea ?! Nu te gîndeşti ?

— N-am ştiut.

— Apăi să ştii. Infirioru nu poate fuma înaintea supiriorului său, fie-n timp dă pace, fie-n timp dă rezbel.

Recrutul îşi strînse punga, uitîndu-se cu jind. Şi se gîndea : „Batîr on fum sî fi tras !"

Căprarul începu iar teoria :

— ...oarbă a infiriorului către supirioru său. Armata fără deciuplina ar fi... daţi un chibrit.

Un recrut îi aprinse un chibrit, şi căprarul, aprinzîndu-şi ţigara, murmură printre dinţi :

— Du-te la loc ! Apoi, urmând : ...o adunătură dă oameni piriculoşi sucietăţii. Deciuplina este sufletu armaţii... Băgaţi dă seamă, c-am să vă pui să ziceţi după mine...

Dar recruţii numai cu ochii erau la căprar. Gîndurile lor erau departe, peste dealuri, la satul lor, la casa lor. Cîtă deosebire între teoria din cazarmă şi poveştile de la şezătoare ! Toate basmele căprarului, din care nu-nţelegeau nimic, pe o ureche le intrau şi pe alta le ieşeau... Unde-s poveştile cu feţi-frumoşi care răpesc pe Ileane şi le duc departe, prin pădurea de argint, în palatul zînelor ? Unde sînt glumele flăcăilor, sfiala fetelor, ochii închişi ai bătrânelor, începuturile de dragoste şi jocurile nevinovate, şi uşoarele strîngeri de mînă, tot farmecul unor vieţi tinere ? Disciplina militară este o supunere oarbă !...

Şi unul din ei, tot gîndindu-se acasă, îşi vedea iubita plîngînd, fugind de strîngerile^n braţe ale flăcăilor duşmănoşi de norocul lui, şi scoase un oftat adînc...

Dar căprarul uitase de mult oftaturile din vremea de recrut.

— Ce oftezi, măi ? Nu să oftează la tiurie ! Ţi să pare grea meliţia ? Da' ce-o să mai vezi încă ! Ia, mai

bine, spune-mi ce-am zis pîn-acum, că eu nu pasc bobocii acilea !

Recrutul se sculă-n picioare.

— Haida, zi, de ! Să te aud... Deciuplina...

Cu glas înăbuşit, recrutul începu :

— ...Deciuplina... sucietate... supirioru...

— Aşa, măi ? Vezi dacă nu bagi dă seamă ?... Ce filoscofie mare e să-nveţi ?... Mai zi o dată !

— Deciuplina... sufletu... adunăturii...

— Aşa te-am învăţat eu ? Hai ? Aşa te-am învăţat ? Ia să te fac eu să fii cu mintea acilea ! Că doar acuşica-ţi spusei dăstul dă limpede şi pă isplicatelea ; nu-i ca să zici că n-ai înţeles... da' ţi-e gîndu la dracu !...

îl luă de mînă şi-l duse în faţa lămpii din perete.

— Ai să-mi stai aici toată seara. Şezi într-un picior, ridică mîna dreaptă-n sus şi mişcă din degitu arătător mereu ; capu sus. Şi nu clipi. Aşa să-mi stai. Şi să ştii, asta să cheamă „să chemi pă dracu dă la lambă".

Bietul recrut se poticnea mereu. îl durea mîna, ît dureau ochii de para lămpii, dar cînd vroia să lase piciorul pe pămînt, să-nchidă din ochi sau să lase mîna-n jos, auzea glasul căprarului :

— Cheamă pă dracu dă la lambă, că acuma viu la tine !

Nenorocitul lăsase capu^ti jos .încetul cu încetul, iar din deget de-abia mai putea mişca. Căprarul îl zări. Se apropie de dânsul, scoase o ţepuşă de lemn din buzunar şi o puse recrutului sub bărbie.

— Mai lasă-ţi dovleacu-n jos, dacă poţi !

Dar peste un ceas recrutul îngălbenise. Se sprijini de zid şi lăsă mîna în jos, apoi căzu pe soînduri ; ţepuşa-i sîngerase bărbia.

— Du-te la loc ! îi strigă căprarul. Acuma te graţiez, pent' că eşti răcut, da' mai tîrziu te ia mama dracului !

Cînd le-a dat drumul de la teorie, li se părea de bucurie c-au scăpat şi de miliţie...

în seara aceea sergenţii făceau un chef cazon la cazarmă. Trecuse o lună de la „însumarea" recruţilor. Acum, mai eu ghionturi, mai cu pumni, ştiau „deciuplina" pe de rost.

în fund lîngă fereastră stă sergentul-major, doi sergenţi şi tîrgoveţul cel cu tabachera, sau mai bine cel fără tabacheră — căci îl convinsese sergentul-major că e o ruşine ca „părintele companiei" să nu aibă asemenea obiecte de artă. Şi pe cînd în sobă se frig nişte bucăţi de carne înţepate de baionetă, două plosci cu vin trec din mînă în mînă, din gură-n gură...

— Aşa mă, zice un sergent, s-a dus dracului meliţia ! Alt-dată era viaţă, aveam avânturi, nu glumă ! Acuma numa ofiţerii au parte : unu-i ou popota, altu cu ordinalu trupii... n-o să mai vezi reangajaţi cît cucu !...

— Ba bine că nu ! Azi s-a stricatără şi soldaţi şi tot. Cînd cei unuia o ţigară, îţi face mutre, parcă i-ai cere pă a bătrână !

— Da' eu ce să mai zic ?! răspunse sergentul-imajor sucindu-şi sfârcul mustăţilor ; cînd eram pă 78 în Dorobanţi, nu mă mulţumeam cu treiipatru sute dă franci pă lună ! Acuma, tufă dă Veneţia şi clei dă ogar !

Şi oftă adânc.

— Ştiţi ce, don sergent ? zise tîrgoveţul, care, graţie micilor economii realizate la grefa onor. Tribunalul Ilfov, trăia tot printre „grade". Haidi să punem pă Potoroacă să ne cînte. Are haz ţiganu !

— Bine zici !

— Zău aşa !...

— Da' mai dai un chil d-ăsta roşu ? întrebă sergentul-major.

— Cum să nu ?!

— Aşa da. Apoi strigă : Potoroacă ! ***Aorde mo !*** '

— Iaca-ndată ! răspunse ţiganul, care nu vroia să vorbească-n limba lui.

Potoroacă se gătea să se culce, dar auzind porunca sergentului-major începu să se îmbrace. Era soldat de doi ani de zile. Rotund ca o minge, negru cu lustru, foarte caraghios îndeobşte şi mai ales la ordinul ser-

' **Vino-ncoa, mă ! (n.a.)**

gentului-major, Potoroacă ajunsese să trăiască bine-n companie de pe urma calității pe care o avea de-a-nveseli pe „grade". Era scutit de corvadă foarte adesea, făcea de planton tot „schimbu-ntîi", nu intra în gardă decît la locuri uşoare şi pe deasupra i se treceau o mulțime de lucruri pentru care alții ar fi stat cu „căţeaua" ori ar fi făcut „pluton de pedeapsă".

Şi Potoroacă aprecia foarte bine foloasele astea. Acasă fusese lăutar, încît cu insultele ***boiarilor*** şi cu glumele lor era deprins. Pentru un ceas, două de caraghioslâcuri era scutit de multe nevoi; de aceea, cînd auzi glasul sergentului-major, se-imbrăcă îndată şi veni înaintea lui.

— ***Şo mai carel ?***[1] îl întrebă un sergent care învăţase două-trei vorbe ţigăneşti.

— ***Saşişto, o rai; da keraimos ?***[2]

— ***Mişto***[3].

Toţi făceau haz mare, mai mult de „camaradul" lor decît de Potoroacă. Sergentul-major îi spunea într-una :

— Măi Vasiliule, tu trebuie să fii neam dă ţigan. Zău, mă ! Dă unde eşti tu dă loc ?

— Dă la Stîlpu dîn Buzău.

—- I ! Apăi acolo sîntără toate şatrele ţigăneşti. Acolo caută ţiganii auru-n gîrlă... Să ştii că eşti ţigan. Cîş, cioară, cîrrr !

Şi ceilalţi, după sergentul-major :

— Cîrrr !

Potoroacă se bucura grozav că găsise un „grad" din neamul lui şi chiar răspândea vorba că sergentul nu seamănă cu tată-său.

Chilul omului-tabacheră sosise şi trecea de la unul la altul printre cei patru tovarăşi de masă... Iar Potoroacă, imitând cobza pe o baionetă, cînta mereu :

Şapte gîşte potcovite
A plecat să se mărite...

[1] **Ce mai faci ? (n.a.)**
[2] **Voinic, domnule sergent ; dar dumneavoastră ? (n.a.)**
[3] **Bine (n.a.).**

Şi cînta, şi juca, şi se frămînta, îşi sucea picioarele, dădea din rnîini, apoi se trîntea la pămînt şi se făcea mort. Atunci unul din sergenţi lua baioneta-n mînă şi-l lovea de două-trei ori :

— Scoală-n sus, gaiţă ! Uite, mă, a-nviat ***şoşoiu***[1] !

în vremea asta, ***chilul*** se golea, iar fostul proprietar al tabacherei cu potcoavă se uita lung cum sergentul-major îl potcovise.

Amintirile grefei Tribunalului Ilfov erau toate în tabachera ceea.

— Nu mai dai un chil, Gută ? întrebă sergentul-major pe tîrgoveţ.

— Zău, parol dacă am vun ban la mine !...

— Aş ! Să poate ?! Dumneata eşti de famelic, cum să n-ai ?

— Am, nu poci pentru ca să zic, da' sîntără la don căpitan...

— Staţi, că vă dau eu un pont, răspunse sergentul din dreapta, întâiul direcţionar al companiei.

— Haidi, să te vedem ce pricopseală ştii !

— E un răcan de-ăştia noii cu parale.

— Care-i ăla ? Că i-am văzut mangoşiţi rău pă toţi...

— E Neculai a Sultanii ; l-am dibuit dă cum a venit.

— Bun, bun, haidi să te vedem !

Sergentul din dreapta se depărta. Dete tîrooale paturilor şi ajunse în dreptul recrutului de la Scuteni.

Neculai a Sultanei dormea. Sergentul se apropie încet de el, îl apucă uşor de vîrful nasului şi începu a-l striga cu glas dulce :

— Niculae, măi Niculae, mă Niculăiţă, mă Nicule...

Recrutul dormea greu.

— Măi Nicuşor, mă... Scoal', flăcăiaş !

Se deşteptă. într-o clipă fu în picioare.

— Trăiţi, don sergent, ce-aţi ordonat ?

— Stai jos, băieţaş. Lasă, că eu nu-s vodă ! Parcă nu sîntem tot oameni ?!

— Dă, aşa-i, don sergent, da'...

[1] **Iepurele (n.a.).**

— Aş ! Ăia-s mofturoşi care să sperie dă galonu lor dă la mînă»..

— Irrra, don sergent, ci şuguieşti mata ?!

— Sîc, dă nuntă ! Foarte sirios ! Eu nu sînt ca alde cine ştie cine...

— Dă...

— Măi Nicule, ia ascultă : împrumută-mi tu vo zece franci, că ţi-i dau eu la soldă.

— N-am, zău, don sergent...

i — Mă lovişi în pălărie ! Da' nu ştiu eu că ai ? Nu ! mi-ai spus tu singur cînd ai venit că ai treizeci dă franci ?

— Am avut, da' s-o dus; am mai dat pi la unu, la

— (far' s' zică, nu vrei să dai...

— Zău, don...

— Nu vrei, de ? Bine; dacă te faci tu pentru două pese, lasă ! Tot ţie o să-ţi pară rău...

Şi sergentul s-a-ntors la locul lui, între tovarăşi.

— Ei, întrebă sergentul-major, făcuşi ceva ?

— Pă dracu ghem !

— Apăi te lăudai...

— Nu v-am spus că nu mai e meliţie ? S-a stricatără şi soldaţii, domle !

— Aşa e ! oftă sergentul-major. S-a-ntorseră toate alea pă dos. Cin' s-o mai reangaja d-acuma-nainte catană să moară !

— Da' las', că i-o fac eu ! Să-şi aducă aminte dă laptele care 1-a supt la mă-sa cînd era d-o şchioapă !

Mai stătu puţin sergentul, făcu o ţigară, apoi strigă :

— Un foc !

Soldaţii dormeau, că trecuse de miezul nopţii. Era pe la schimbul al doilea.

într-o clipă, sergentul se descinse de centuron şi începu a croi „pă un cap" de la o margine la alta a cazărmii.

Soldaţii, speriaţi, săreau în sus fiecare cum putea. Era o zăpăceală întreagă : unora li se părea că a sunat alarma, altora că s-a făcut ziuă, nimeni nu-şi dădea seama ce se-ntîmplase. îi vedeai sărind din toate părţile. Deşteptîndu-se, unul striga „drepţi", altul „front",, cei mai mulţi priveau cu ochi rătăciţi în toate părţile.

Veni rîndul lui Neculai a Sultanei.

Sergentul îşi sumese mînicile de la tunică şi-1 lovi de două ori ou catarama curelei. Bietul recrut sări în sus zăpăcit. Strînse pătura în mîini, strigă de două ori „valeu! ", apoi privi aiurit. Dete cu ochii de sergent, care sta încruntat în faţa lui. Băiatul chiaburului de la Scuteni pricepu nurnaidecît ce-i adusese focul ăsta pe cap. îşi luă îndată nădejdea de scăpare. Faţa i se făcu galbenă ca ceara şi două lacrimi îi licăriră sub pleoape.

— Ai auzit tu cînd am cerut eu un chibrit ? Hai ? Ai auzit ?

— Trăiţi, don sergent... N-am putut... dormeam...

— Dormeai ! Dormir-ai mort ! Nu vorbi-naintea mea ! Ce te-am învăţat eu la tiurie ? Să dormi, hai ?f Ia prubuluieşte tu că s-ar fi aprins, Doamne fereşte, cazarma... Ce-ai fi făcut ? Soldatu nu trebuie să doarmă atît în timp dă pace, cît şi-n timp dă război !

— Trăiţi...

— Nu vorbi ! Şi alte două lovituri răsunară. Infiriorul n-are voie să doarmă în faţa supiriorului său în timpu sirviciului !... Ia să-mi vii încoace ; las', că-ţi arăt eu somn îndată !

Recrutul se dete jos din pat. Sergentul luă tesacul[1] gornistului şi-1 azvîrli în pămînt. Tesacul căzu cu vîrful în scînduri şi se înfipse zbîrnîind.

— Să-1 scoţi cu dinţii, răcane ! Am să te^nvăţ meliţie din vremea lu Pazvante ! Să ţii minte c-ai mîncat pîinea statului '.

Recrutul puse mîinile la spate, se aplecă de mijloc, apucă tesacul cu dinţii de mîner şi începu a trage ; dar tesacul era înfipt adînc şi rezista. La spatele lui Neculai, sergentul îl lovea mereu cu cureaua, strigîndu-i :

— Trage drept, rătane ! Nu clătina tesacu, că asta-i arma gubernului, nu-i oiştea lu tat-tu !

[1] ***Tesac* — sabie scurtă şi lată, purtată odinioară de infanterişti ; baionetă.**

r

Scena ţinu cinci minute. Cămaşa recrutului se umplusese de sînge ca şi minerul tesacului. Căzu leşinat la pămînt.

— Stropiţi-1 cu rachiu ca să-i treacă dungile ourelii ! strigă sergentul. Cît pentru dinţi, las', c-au să-i crească alţii, nu-i nici o pagubă ! Nu piere lumea ! Şi veni din nou lîngă tovarăşi. Nu mai e meliţie, domle ! Dă cînd s-a desfiinţat bătaia, nu mai e armată, e fleac !

Lui Potoroacă-i era rău. îl trimiseră să se culce. Iar cheful ţinu înainte, de astă dată cu rachiu cazon.

în fund, Neculai a Sultanei plîngea înfundat. în vremea asta tot satul îi trecea pe dinaintea ochilor, ca şi cum ar fi vrut să-şi ia rămas bun de la dînsul.

Din seara aceea începea pentru recrutul din Scuteni -o viaţă nouă.

Pîn^aci, toţi îl ştiau recrutul cel mai bun, era chiar pus pe „tabloul de avansare" pentru funcţia de „fruntaş". Nimeni nu ştia ca el teoria, toate semnalele le învăţase mai bine decît gornistul ; arma o mînuia ca un soldat vechi ; muniţie ca a lui, în bună stare, n-avea nimeni în companie.

De atunci, însă, tot se schimbase. îl vedeai pus la toate corvezile, prăpădit, zdrenţăros, năuc de cap. De multe bătăi, asurzise, şi toţi spuneau că se preface.

Era sătul de viaţa asta ! Dormea de-abia cîte două ceasuri pe noapte, căci vecinie era pedepsit, ba cu raniţa-n spinare, ba de planton. Iar dac-adormea uneori lîngă uşă, trudit, istovit, îndată bătăile curgeau. Era sergentul care-1 pîndea :

— Dormi la post, hai ?! Soldatu nu trebuie să doarmă la post, fie-n timp dă pace, fie-n timp dă rezbel !

în urma lui, soldaţii vorbeau într-una :

— Bietu a Sultanei ! Ce bun era la-nceput ! Ştia şi instrucţia, şi teoria ; da' acuma !... ferească Dumnezeu !

Şi soldaţii-şi făceau cruce oftînd.

într-o zi, cînd să iasă la instrucţie, caută Neculai puşca: nicăirea ! Numai vergeaua a găsit-o într-un maidan din dosul cazărmii.

îndată-i dete-n gînd: „M-o calicit de-amu ! Mi-o aruncat puşca ! Valeu, cu ce am s-o plătesc eu ? M-o văzut grosu' de-amu"...

Vorbele sergentului-imajor nu-i ieşeau din minte : „Ţi-ai vîndut puşca la vo cîreiumă, rătane. Am să te bag în puşcărie pentru deturnare de efecte melitare ! Puşca ţine 75 dă franci ; te-a luat mama dracului !"

Şi furierul îi făcuse chiar formele de dare-n judecată...

*

însă a doua zi de dimineaţă mergea din gură-n gură vorba^n compania a şaptea :

— Neculai a Sultanii a dezertat!

Şi soldaţii-şi făceau cruce ; numai „gradele" ziceau r

— A dezertat a Sultanii Neculai ? Bine c-a dezertat ! Era un tîlhar !

i Gi **temniţă, închisoare.**

VIRTUTE MILITARĂ
(Dramă cazonă m opt timpi)

PERSONAGII

POTROACĂ, sergent reangajat pe doi ani
SERGENTUL-MAJOR, reangajat cu primă
GHEORGHE A ŞTEFANII, recrut moldovean
VASILE, deşcă veche
ZAMFIRESCU, locotenent distins
I-IUL SOLDAT
II-LEA SOLDAT

SERGENŢI, CAPORALI, FRUNTAŞI, SOLDAŢI
In garnizoana Bucureşti. Leatul 1886.

Scena înfăţişează „camera" unei cazărmi. în fund o uşă, alături fereastră ce dă în sală, lîngă fereastră un restel cu arme. în dreapta o uşă ce dă în camera sergentului-major. în stînga, pînă lîngă uşă, paturi soldăţeşti, acoperite cu pături. Deasupra uşii, portretele mm.-ll.

La ridicarea cortinei, soldaţii stau în picioare şi spun pe de rost teoria. Sergentul Potroacă, cu o nuia în mînă, ţine tactul.

SCENA I

Potroacă — soldaţii

POTROACĂ : Deciuplina...
SOLDAŢII *(în cor)* : Deciuplina...
POTROACĂ: Melitară...
SOLDAŢII : Melitară...
POTROACĂ: Este...
SOLDAŢII : Este...
POTROACĂ: Sufletu...
SOLDAŢII : Sufletu...
POTROACĂ ***(scurt)*** : Armaţii !
SOLDAŢII ***(idem)*** : Armaţii !
POTROACĂ *(strigînd)* : Gheorghe a Ştefanii !
GHEORGHE : Zent !
POTROACĂ : Vino-ncoace !
GHEORGHE ***(venind milităreşte)*** Trăiţi, don sergent!
POTROACĂ : Aşa să vine, măi dobitocule ?! Nu ştii nici cum să vine-naintea supiriorului, hai ? ! Ia vezi, că acuma te-nvăţ rnelităria ! Marş la loc !
GHEORGHE ***(să răsuceşte-n călcîie jăcînd stînga-mprejur şi se duce la loc zicînd mai-nainte) :*** Trăiţi, don sergent! ***(Dintre culise se aude glasul sergentului-major, care cheţuieşte, şi strigăte de:*** „Vivat, a la votru" [1].)
POTROACĂ : Gheorghe a Ştefanii !
GHEORGHE : Zent !
POTROACĂ : Vino-ncoace !
GHEORGHE ***(ca mai sus)*** : Trăiţi, don sergent!
POTROACĂ : Aşa te-am învăţat eu, măi idiotule ? ! Că mă bagi în cremenal ! Aşa ştii tu să dai un rispect la un supirior ? Prepune că mîine ar veni la cazarmă un grad, să zicem don general, cum te-ai prezanta ? Marş la loc! ***(Gheorghe se duce la loc milităreşte.)***
POTROACĂ : Vino-ncoa !
GHEORGHE ***(acelaşi joc)*** : Trăiţi, don sergent!

[1] **Corect :** *Vivat, â la votre* **— în sănătatea voastră (fr.).**

POTROACĂ: Aha! Acuma ştii!? Car' s' zică, numa la general ştii să te opreşti scurt!? Apîi eu ce sînt, mă? Nu sînt tot supirior?

GHEORGHE: Ba da, trăiţi...

POTROACĂ: Nu vorbi! ***(îl loveşte cu nuiaua.)***

SERGENTUL-MAJOR ***(dintre culise)***: Sergent!

POTROACĂ: Ordonaţi, don sergen-major!

SERGENTUL-MAJOR ***(tot din culise şi după ce a zis din nou: „Vivat a la votru!")***: Pentru ce nu-i înveţi mai bine cum să se prezante?

POTROACĂ: îl învăţ, don sergen-major, da' nu vrea să-nţeleagă, nu-i deciuplenat!

SERGENTUL-MAJOR ***(intră-n scenă; însă, înainte de a intra, se aude din nou între culise: „Vivat a la votru!").***

SCENA II

Sergentul-major, cei de sus

SERGENTUL-MAJOR ***(clătinîndu-se pe picioare):*** Ce face? Ce face? E nedeciuplenat? Lasă, că-l învăţ eu acuma, să ţie minte c-a fost în viaţa lui melitar! Dumneata eşti de vină, că n-ai mînă de fier... cu nuieluşa aia nu faci nimica, domle î ***(Către Gheorghe.)*** De ce nu ştii să te prezanţi scurt, mă? Eşti un individ! ***(Pe ton recitativ.)*** Soldatu trebuie să vie milităreşte, calcă orizontal, adică prependicular, scoate bonetu cu mîna dreaptă, îl trece-n cea **stînga** şi se opreşte scurt, bătînd cu picioru drept în pămînt, iar pe cel stîng aducîndu-l vertical, adică oblig, lîngă cellant. Uite-aşa! ***(Execută mişcarea şi o greşeşte împleticindu-se. Apoi adaugă repede.)*** Rîzi, hai?! Rîzi de supirior!? ***(Pe ton recitativ.)*** Insulta supiriorului în timp dă pace!... ***(Aprins.)*** Ce articol e ăsta? Sergent, i-ai învăţat?

POTROACĂ: Da, don sergen-major!

SERG.-MAJOR: Apîi de ce nu ştii dac-ai învăţat? Auzi, domle, să nu ştie nici insulta supiriorului! Stai că te-nvăţ eu!... Luaţi-l în spinare. ***(Soldaţii nu se mişcă.)*** Ce, n-iauziţi?! Vă faceţi n-aude! ***(Ia baioneta de la sergent şi se repede printre toţi lovindu-i. Atunci un soldat ia-n spinare pe Gheorghe.)***

POTROACĂ: Cîte ordonaţi, don sergen-major?

SERG.-MAJOR: Numai zece.

POTROACĂ ***(lovind pe Gheorghe)***: Una!

SERG.-MAJOR: Ai să-nveţi insulta supiriorului?

GHEORGHE: Iertaţi-mă, să trăiţi, don sergen-majur, că-nvăţ! ***(Aceeaşi scenă se repetă pînă la zece lovituri. Din odaia serg.-major se aude: „Vivat â la votru!")***

SERG.-MAJOR ***(către Potroacă)***: Pentru ce ai mîncat o lovitură?

POTROACĂ: N-am mîncat nici una.

SERG.-MAJOR: Ba ai mîncat! Eu nu sînt beat!

POTROACĂ ***(dă lui Gheorghe a unsprezecea lovitură):*** Gata!

SERG.-MAJOR ***(către Gheorghe):*** Acuma ştii? Să-nveţi minte! Ştiu eu pentru ce nu-nvăţaţi voi nimica! Pent' că s-a desfiinţat bătaia din armată! Ia să fie bătaie, să vezi cum aţi mai învăţa! Auliu, mamă! Cînd eram eu răcut, pă 81, ştiu că era meliţie! Acuma-i curată prosteală! Atunci azvîrleai tesaou de zbîrnîia în scînduri şi te punea să-l scoţi cu dinţii. Acuma nu mai e meliţie, nu mai e deciuplina, nu mai e nimic! Săraca bătaie, numa ea v-ar veni de hac... Da' de! Acuma nu să mai bate, acuma e meliţie nouă, de-aia sînteţi aşa de procopsiţi! ***(Lui Potroacă.)*** Ai o ţigară?

POTROACĂ: Parol n-am, don sergen-major.

SERGENTUL-MAJOR: Care are o ţigară? Să zică prezent!

SOLDAŢII ***(se reped care mai de care, se opresc scurt şi strigă)***: Poftiţi, să trăiţi, don sergen-majur!

SERGENTUL-MAJOR ***(după ce a luat o ţigară de la unul):*** Duceţi-vă la loc! ***(Soldaţii jac stînga-mprejur şi se duc la loc. Serg.-major dă să intre-n odaia***

lui. La intrare se oprește puțin.) Pă dobitocii ăst*. *(arată pe Gheorghe)* să-l pui un ceas cu cățeaua-nl spinare ! *(Iese.)*

SCENA III

Aceiași, fără serg.-majot

POTROACĂ : Haide, gătește-ți amoniția... Ai auzit ce-a ordonat don serg.-major...

GHEORGHE *(își strînge ranița, și-o pune-n spinare și trece la ușă cu baioneta la pușcă) :* Văleau, mamă... De-amu nu mi-o rămas decît să dizertez !

POTROACĂ : Și nu sta rezemat, că acuma intră iar, și ai dat dă dracu !... Acuma să vă fac nițică tiurie din tragerea-n țintă... *(Pe ton de lecție pe de rost.)* Arma model 1879 se compune din următoarele particule, adică particuler... Este... ăsta... blocul, adicălea globul, cum e pă la lămbi d-alea frumoaselea ; al doilea țeava... adică țeava ; al treilea patu... adică... patu puștii, și al patrulea albia... cum ar fi o albie... de ! Va s' zică, pă ce cunoști o armă model 1879 ?

VASILE : Arma model 1879 are... o țeava, un pat particuler și o lampă.

POTROACĂ : Ce lambă, mă ? Ce visezi dă lambă ? *(Vrea să-l lovească.)*

VASILE *(ferindu-se)* : Un glob dă lampă...

POTROACĂ : Apîi vezi, așa ! Globu-i glob și lamba-i lambă... Ce-are a face griva cu iepurele ?

UN SOLDAT *(către altul) :* Da' unde o fi globu, mă ?

ALT SOLDAT : O fi înăuntru, dracu știe !...

UN SOLLÎAT : Și cum nu să sparge, cînd dă foc ?

ALT SOLDAT : Apîi de, e glob cazon !

POTROACĂ : Ce vorbiți acolo, răcanilor ?

ÎNTÎIUL SOLDAT : S' trăiți, don sergent, rnă-ntreba cum de nu să sparge globu cînd dă foc cu arma.

POTROACĂ : Măăă ! O să-mbătrîniți, și tot proști o să rămîneți ! Cum să să spargă dacă nu-i ordin ? Apîi adineauri vă-nvățai deciuplina ? Ce este deciuplina ?

SOLDAȚII *(în cor și cadențat)* : Deciuplina... melitară... este... sufletu... armații...

GHEORGHE *(din ușă):* Drepți! *(Soldații își iau poziția.)*

SCENA IV

Locot Zamfirescu, ceilalți

POTROACĂ *(apropiindu-se de locot. milităreşte, ține mîna la chipiu pînă ce-și face raportul) :* Să trăiți, don locotenent, în timpu serviciului meu nu s-a-ntîmplat nimic. Toate au mers în cea mai perfectă ordine !

LOCOT. *(salută cu un deget la chipiu, apoi se întoarce către Gheorghe)* : Da' ăsta ce-a făcut?

POTROACĂ : S' trăiți, don locotenent, n-a știut insulta supiriorului !

LOCOT. : Cînd ai de gînd să-nveți, mă ? Nu vrei să te faci și tu om ? Dobitocule ! *(Se aude din odaia sergentului-major: „Â la votru!")* Da' sergentu-major unde e, mă-nțelegi ?

POTROACĂ : E-n camera domniii-sale cu niște subofițeri de la a patra !

LOCOT. : Iar s-o fi apucat de zaifeturi, mă-nțelegi... Eu... de, îi tolerez, mă-nțelegi, că sînt mai manerat, da' o să-și găsească odată beleaua ! Prea le face late, și o să se ducă, mă-nțelegi, dracului... Eu... de, sînt manerat ! *(Intră în camera sergentului-major.)*

SCENA V

Cei de sus, fără locot.

POTROACĂ : Va s' zică... un glob, o albie, un pat particuler și o țeava... Ai învățat acuma ?

VASILE : Da, s' trăiți, don sergent !

POTROACĂ *(recitativ)* : Pentru a **te** servi de armă la tragerea-n țintă, o ridici oblig, adică pe... paralel cu pămîntul... și ochești prin mijlocul supirior al crestăturii înălțătorului și prin vîrfu **catarii...** Ia zi !

VASILE : O ridici oblic, adică paralel, şi ocheşti prin mijlocu supirioruhii. ***(Se aude afară gornistul sunînd ruperea rîndurilor de la teorie. Soldaţii fac o mişcare să se retragă.)***

POTROACĂ : Ho ! Ce v-aţi pornit ? Vă grăbiţi, hai ? ! Parc-aţi scăpa din puşcărie ! Unde găsiţi rnai bine ca aici ? Cald-cald, învăţătură-nvăţătură, nimenea nu te bate, nu-ţi zice nici dă-te mai încolo... Ce mai vreţi ? învăţaţi, măi, că spre binele vostru este !... Cînd v-ăţi duce acasă, să ştiţi şi voi o vorbă mai ridicală, s-aveţi şi o învăţătură, nu aşa, „am plecat viţel şi mă-ntorc bou !" Cînd te-o vedea fata lui nea Ion, să să sperie de tine, să gîndească că eşti doftur, nu altceva ! Uite eu ! Ce credeţi ? Că m-am născut aşa învăţat ?... Armata siriaca ! Ea mi-a deschis capu ! Ea m-a făcut om oum mă vedeţi. Am avut eu, nu-i vorbă, şi deşteptăciunea mea particuleră, da' în armată m-am deschis mult.

SCENA VI

Cei de sus, locot.

LOCOT. ***(din uşă către serg.-major) :*** Va să zică, nu uiţi, mă-nţelegi, şi-mi trimiţi de dimineaţă... Mai ales nu uita, mă rog ţie, Mihăilescule, afacerea aia... Văd că s-a împlinit luna şi te faci Gheorghe, mă-nţelegi...

SERG.-MAJOR ***(dintre culise):*** ...Nu uit, mîine...

LOCOT. : Ei, ***bonsar, bon amiuzman***

SERG.-MAJOR ***(tot dintre culise) :*** Mersi, don locotenent. Las', că facem noi !

LOCOT. ***(către Potroacă)*** : Acuma poţi da drumu oamenilor de la teorie... Care nu ştie, mai aplică-le, mă-nţelegi, constituţia militară... Că altfel nu merge, mă-nţelegi. Eu sînt manerat, dar... ***(Iese.)***

' **Corect : *Bonsoir, bon amusement* — bună seara, distracţie bună (fr.).**

SCENA VII

Cei de sus, fără locot.

POTROACĂ : Acuma la culcare ! Da' mai întîi să vă faceţi cizmele ca oglinda, să-mi răsucesc mustaţa în ele ! Nu aşa, de-a scăpării, c-apîi... aţi auzit ce-a zis don locotenent !... ***(Afară se aude sunînd rugăciunea. Potroacă comandă.)*** La dreap-ta / ***(Soldaţii se-ntorc cu toţii la stînga.)*** Ce faceţi ? Aţi turbat ?

VASILE : S' trăiţi, don sergent, răsărita e la stînga...

POTROACĂ : Nu vorbi .' Am vrut să vă încarc să vedem, ştiţi unde e răsărita ?... Acuma zi rugăciunea. Al cui e rîndu ?

VASILE ***(începînd)*** : Tatăl...

SOLDAŢII ***(în cor)*** : Tatăl...

VASILE : Nostru...

SOLDAŢII : Nostru...

VASILE : Carele...

SOLDAŢII : Carele...

VASILE : Eşti...

SOLDAŢII : Eşti...

POTROACĂ ***(dînd un pumn în ceafă unui soldat)*** : Ce rîzi la rugăciune, mă jdane ? Rîzi de rugăciune, hai ?! ***(îl loveşte mereu.)*** Să treci şi tu cu căţeaua-n spinare şi două zile sala de poliţie ! Te-nvăţ eu să mai rîzi la rugăciune ! Auzi spurcata !...

SOLDATUL : N-am rîs, trăiţi...

POTROACĂ : Nu vorbi la rugăciune !... Mîine la ploton de pedeapsă ! Am să te gonesc pînă ţi-o ieşi limba de-un cot ! ***(Către ceilalţi.)*** Să zică numa unu !

(Vasile zice* Tatăl nostru *începînd de la „în ceruri". Toţi îţi fac cîte trei cruci.)

POTROACĂ : La front! ***(Toţi se-ntorc.)*** Acuma cizmele ! Şi să n-aud vorbă, că uite sfiintu arhanghel ! ***(Arată nuiaua.)*** Numa periile să mişte ! ***(Toţi se reped şi scot din saci cîte o perie de cizme. Vin la marginea paturilor, se desculţă şi încep a freca.)***

SCENA VIII

Cei de sus, serg.-major

SERG.-MAJOR ***(e beat bine. Iese urmat de doi sergenți și un sergent-major, tot așa de beți. Către Potroacă)*** : Dac-o-ntreba cineva de mine, să vii să mă chemi... Sînt peste drum... Mergem la Marița-n vizită ! ***(Arătînd spre cei cu ranița-n spinare.)*** Pă măgarii ăștia să mi-i ții toată noaptea cu ranița în spinare. Să-nvețe minte că nu să joacă la oaste ! Fiecare să-și facă datoria, nu numa eu și aim ca mine ! ***(Iese cu mantaua pe umeri cîntînd.)***

Ah ! Ce fericită-i
Viața de soldat I
El de toată lumea
Este respectat !

(Soldații, care la intrarea serg.-major s-au, oprit „în poziție", încep a freca cizmele. Potroacă sucește o țigară.)

(Cortina cade.)

PREGĂTIRI PENTRU SURPRINDERE

— **Haide** ! Treceți la gătit amoniția ! A dat orden don general că duminica viitoare vine în inspecție să ne suprinză. Să nu mă faceți de ocară, că-i vai de mama voastră !

— Trăiți, don căprar, da' face inspecție și la micu ichipament ?

— La tot.

— Da' noi, care n-am primit încă amoniție, să ne-o gătim ?

— Da' ce, mă ? Voi sînteți vodă ? !

— Ba nu...

— Apăi dacă nu, ce te mai sclifosești ?! Și să vă tundeți ca în palmă ! Gînd s-o izbi musca, să facă plici !

— Trăiți, don căprar, nu-ș' cine mi-a furat pătura...

— De ce nu știi ?

— Pesemne noaptea...

— Noaptea, nexe noaptea ! Soldatu e dator să păzească amoniția statului, că de-aia-i soldat! Prepune că ești de santinelă în timp de război; cum o să-ți păzești tu postu dacă nici cînd dormi în timp de pace nu-ți poți ține ichipamentul ? Să vii la mine să-ți dau eu o pătură. Am una de prisos... zece lei.

— Am înțeles, trăiți, don căprar !

Căprarul aduce pătura.

— Uite, asta e. Scoate paralele.

— Asta e taman pătura mea.

— Cum a ta, răcane ?

— A furată, o cunosc după serie.

— Aha ! Ţi-ai pus seria pă pătură, ca să zici că-i a ta ! Am să te dau în judecată pentru plastografie de pătură împotriva supiriorului... Te-ai dus dracului, băiete !

— Trăiţi, don căprar, iertaţwriă !

— Să te ierte Ăl-de-sus... Scoate zece lei.

— înţeleg, să trăiţi!

— Haide, fiţi gata... Duminica viitoare vine să ne suprinză don general... aşa a dat orden... Mă !... vedeţi să inu vă piară ceva pîn-atunci, că-i vai de mama voastră ! Tîrşoru vă mănîncă !

ŞCOALA REGIMENTULUI

— Ofiţerul :

— Să-ncepem la geografie. Stanică Ion !

— Ordonaţi !

— Spune-mi, unde sînt polii ?

— Trăiţi, don locotenent, în lada lu don căpitan casier !

— Nu aşa, rătane ! (Arătînd pe glob.) Uite unu aici şi lUinu colo. Ai înţeles ?

— Am înţeles, trăiţi ! (Ducîndu-se la loc, către alt soldat.) De calic ce e, vede muma poli !

Ofiţerul :

— Acuma la geometrie. Să-îmi spui ce numim unghi drept.

— Trăiţi, don locotenent, unchi drept se cheamă că-i frate cu tat-tău.

— Nu aşa, mocofane ! Uită-te colo în colţu cazărmii ; cum se numeşte aia ?

Soldatul (privind în colţ) :

— Butoiaşu cu rachiu cazon !

La aritmetică.

— Să-mi spui cît face de 7 ori 15.

— ?...

— Cîtă leafă ai tu pă zi ?

— 7 parale.

— Ei ? Cît primeşti pe chenzină ?

— Cît dă ordin don sergen-major !

Serviciul în garnizoană.

— Care este datoria soldatului în gardă ?

— Trăiţi don locotenent, să apere postu contra inimicului !

— Da' dacă nu sînt inimici ? Atunci ce apără ?

— Atunci... apără de muşte pă don căprar cînd doarme !

UN SERGENT-MAJOR

— Vasile !

— Porunciţi !...

— Du-te la bucătar şi spune-i c-am zis eu să-ţi facă nişte mîncare particuleră. Vezi, să puie mai multă ceapă şi să nu mi-o facă nesărată ca aseară, că-l dau dracului !

— Da' dacă n-o avea carne ?

— Să aibă !...

— înţeleg, trăiţi, don sergen-major.

Şi Vasile s-a răsucit „la stînga-mprejur" pe amîndouă călcîiele şi a ieşit.

Cînd rămase singur, sergentul-major Gută se aşeză pe pat, îşi scoase bluza, se mai scarpină de cîteva ori şi, privind împrejurul lui, -murmură : „Ce viaţă !"...

Tot gîndind însă, simţea nevoie ca să fie mai comod, îl supărau cizmele şi ar fi voit să scape bucuros de ele.

— Planton ! strigă el.

Peste un minut uşa se deschise şi plantonul intră.

Cînd s-a oprit în faţa lui Gută, a bătut tare cu picioarele în pămînt.

— Să trăiţi, don sergen-major !...

Dar, drept răspuns, acesta se trînti pe pat şi întinse piciorul stîng.

Plantonul pricepu...

Se apleca jos, apucă cu mîna dreaptă de călcîi, cu cea stingă de vîrful ciuboatei şi trase...

— întinde obielile, să se usuce...

— înțeleg.

— Şi cizmele ia-le şi le fă cu vacs. Cînd m-oi scula, să-mi fac mustaţa în ele. Să fie văcsuite cum îi dracu...

— Da' n-am vacs.

— Să ai !

Plantonul îşi făcu salutul şi ieşi.

„Nu mai e meliţie, murmură Gută cînd se văzu singur. De spui bucătarului să-ţi facă mîncare, îți răspunde că n-are carne, de spui soldatului să-ţi văcsuiască cizmele, îți răspunde că n-are vacs. Şi pentru ce ? Pentru că nu mai e cnut."

Se auzi o ciocnita-ră^n uşă.

— Intră ! răspunse Gută somnoros.

Drept, ca un stîlp de telegraf, intră în cancelarie un soldat. Chipeş, cu cîteva fire de mustaţă, el se opri în faţa sergentuluiTmajor şi vorba ţigănească „să trăiţi" trebui să s-audă.

— La ce ai venit, măi băiete ?

— Pentru soldă.

— Ce soldă, măi ? Eşti nebun ?

— Solda mea pe chinzina trecută.

— Da' ce, n^ai primit-o ?

— Nu.

— Unde-ai fost cînd am împărţit solda la oameni ?

— Am fost... ştiţi că m-aţi trimes domnia-voastră la cocoana Lina de i-am dus nişte cămăşi, obiele...

— Ei ! Ei ! Nu mîntui odată ? Ce te-ai pus să-mi înşiri „micul echipament" ? De ce n-ai venit cum te-ai întors, să-ţi dau solda ?

— Da' nu ştiţi că m-a oprit duduia de i-am cărat trei hîrdaie de apă, tocmai de la podul cela, ştii, cum mergi pe strada ceea — cum focu o cheamă ? — faci la dreapta şi ieşi acolo...

— Nu ştiu nimic. Eu te-am trecut în condică că ţi-arn dat-o.

— Da' n-am nici fir de tiutun...

— Nu vroi să ştiu... să ai!...

— înţeleg.

Soldatul plecă mîhnit.

La rîndul lui, Gută blestemă păcătoşîa în care a ajuns armata din ziua de azi.

„Destulă procopseală, gîndea el ; face soldatu ceva, îl bagă la puşcărie, parcă cine ştie ce pedeapsă-i asta ! Să odihneşte cîțiva ani de zile de pomană. Unde e bătaia pă care am apucat-o eu ? Da' ce dracu ? Vasile ăla-şi face de cap astăzi. L-am trimis de două ceasuri după mîncare şi văd că nu mai vine."

Şi începu să strige :

— Vasileeeee !...

Dar Vasile dormea în cazarmă.

Cînd au auzit soldaţii glasul stăpînului, care mai de care se grăbea să scoale pe Vasile.

— Scoală, măi Vasile !

— Mă Vasile, mă !

— Scoal' mă, că te cheamă don sergent-major !

— Unde e ? Să trăiţi ! Porunciţi ! zicea Vasile, care se deşteptase somnoros.

— Aleargă, că-i în cancelarie, dă fuga, că-i foc !

Şi Vasile-şi încheie bluza, trase frumos pantalonii peste cizme, îşi aşeză „limba" cravatei, se şterse cu degetele la ochi şi intră.

— Da' bine, mă, ce te-ai făcut ? Eu credeam că te-ai perdut. Unde e mîncarea ?

— Mîncarea ?

— Ei ! Ei ! Mîncarea !

— Vine acuma. Am pus-o să se mai încălzească.

— Du-te şi adu-o mai curînd.

Peste cinci minute Vasile se întoarse cu un „capac" plin cu mîncare.

îl trînti repede pe masă, căci îl frigea şi-şi suflă peste degete.

— Acuma cere un rachiu de la căpraru de săptămînă şi ceva pîine şi pe urmă găteşte de spălat.

— Prea bine !

Şi peste vro cinci minute Vasile se întoarse înapoi cu mina goală.

— Să trăiţi, don sergen-major ! Căprarii de săptămână cică n-are rachiu.

— Cheamă-l **încoace.** Aidi iute !...

— Don fruntaş Ianache ! Don fruntaş Ianache ! striga Vasile.

— Ce e, mă ?

— Te cheamă don sergen-major. Aide, fuga !

— Porunciţi! strigă fruntaşul Ianache, care făcea pe căprarul de săptămână când se înfăţişă înaintea lui Gută.

— Cum ai îndrăznit, măi pungaşule, să-mi spui că n-ai rachiu ?... Ştii tu că asta e nesupunere şi pot să te dau ân judecată ? Ştii, mă ? ! strigă el, ridicînd glasul mai sus.

— Ba nu, da' rog bunătatea domniei-voastre să-mi daţi voie să vă spun ceva.

— Spune.

— Azi credeam ca să vă opresc ca totdauna un rachiu, două, trei... Cînd colo, a venit don căpitan, a băut trei porţii; a venit don locotenent, tot aşa, a mai luatără domnii sergenţi cîte două porţii ; domniei-voastre v-am dat pînă acum trei; de unde să mai iasă ? Că eu, de, îl primesc pă ţanc, pă număru oamenilor. Dacă dai soldatului porţia mai deşartă, cică lăcrăma.

— Ei şi ? !...

— N-am de prisos... să trăiţi... eu de, v-aş da, da' mai am şapte oameni în gardă, are să vie acuma prăpădiţi şi are să ceară...

— Nu vroi să ştiu.

— Da' dacă n-am ?

— Să ai !

Mânca Gută cu poftă, băuse rachiu cazon şi acuma şedea la masă.

— A !... Poftă bună !

— Mersim, poftiţi şi dumneavoastră !

— N-aveţi pentru ce. Noi chiar acuma am statără la masă. Da' veniserăm aşa, de un apropont de chef.

— Ce **veste-poveste ?** **frumuseţe!**

- Mergem **diseară la** „Trei **plopi** . E **o** ™ U S ^ F; S-a **deschis un** fel **de şantant grozav.** A **vemtara nişte** Va'S SriTa **ffi^TĂtuncea merg.**

Z Newell Numa **să scap** de **raport.** Ne-**ntîinim** **la** „Viţelu **cazon".**

— Parol ?

— Parol!

CAVALERUL AMABIL

In toată garnizoana mu era nici un ofițer așa de politicos, de amabil și de gentil ca locotenentul George Adonescu. Era cu neputință să se dea un bal, o serată, o sindrofie cît de mare sau cît de mică, fără ca Adonescu să figureze în fruntea invitaților.

Și, fără îndoială, nu era o reputație uzurpată : danța fermecător, în brațele lui domnișoarele se simțeau răpite ca de un vîrtej fantastic ; vorbea franțuzește cu o eleganță rară ; făcea damelor tot felul de mici servicii, atît de prețioase unor minți binecrescute ; era omul indispensabil, era, în sfîrșit, cavalerul a cărui lipsă se simțea în orice salon, era crema politeței, aranjatorul de cotilioane, fala oricărei case cu pretenții, ființa fără care toate petrecerile lîncezeau.

Afară de asta, serviciile lui pe lîngă sexul plin de grații treceau marginile obicinuitelor politețe ajunse elementare. Adonescu dăduse dovezi că știe să apere cu spada și cu pistolul onoarea unei femei. De cîte ori nu-și pusese el viața-n primejdie, pentru a face să se respecteze o femeie ! Odată s-a bătut în duel cu un țivil rău-crescut, care n-a găsit nimic mai bun de făcut decît să fumeze cu ostentație în fața unei doamne foarte respectabile ca frumusețe și ca poziție socială. După trei gloanțe

Coperte ale unor ediții părute între anii 1954-1951

Facsimil după ilustrații de D. Iura la ediția A. Bacalbașa, *Mo, 1 eaca,* **Editura tineretului, 1954**

schimbate fără rezultat la 25 de paşi, onoarea se declară satisfăcută ; dar nu-i mai puțin adevărat că un moment viața frumosului cavaler atîrnase de doza de praf de puşcă pusă în pistol.

Altădată a pălmuit în mijlocul teatrului pe un țivil care, după ce avea o mînă paralizată, apoi îşi permise să lovească ou cotul pe o doamnă. E de prisos să mai spun că laşul nici n-a îndrăznit să-şi constituie martori ; sînt unele reputațiuni în fața cărora nu poți decît să te pleci.

Dar aceea ce a asigurat încântătorului locotenent o situație strălucită în ochii cei mai frumoşi a fost duelul lui cu Spireanu, țivihil cela care şi-a permis să afirme într-un bal că eticheta strictă e o convenție socială menită să acopere lipsa totală de sentimente, golul de sinceritate. Cînd tu însuți eşti omul prin excelență adorator al etichetei, natural că ai dreptul să iei asupră-ți vorbele astea.

Şi cavalerul ofensat a trimis chiar în seara aceea doi martori implicabili cutezătorului moralist. A fost un noroc pentru acesta că duelul s-a făcut la treizeci de paşi, altfel, de mult s-ar mai fi adăugat o cruce în lumea cimitirelor.

Și acum, spuneți dacă nu aveau dreptate toți ochii albaştri ori verzi să-1 caute cu nesaț, toate inimile să-1 adore, toate buzele să-i rostească numele.

Da, aveau dreptate, mai ales că Adonescu mînuia tot aşa de bine condeiul, ca şi spada. Cîte zile onomastice, cîte revelioane, cîte aniversări de naşteri ori de cununii nu văzuseră înstrunarea lirei acestui erou duios, teribil în mînie, dar dulce în iubire. Poezia lui ***In gondolă*** a făout epocă, şi, dacă nimeni n-a vorbit de ea, pricina este că ***Revista armatei,*** ziar eminamente serios, nu publică poezii. Vă asigur, însă, că era admirabilă :

Să zbor cu tine, angel de-amoare,
Să simt cum apa fuge-n picioare
Şi-apoi... să mor !

Negreşit, s-au găsit şi aci invidioşi care să afirme căU gondola nu e simțită, că acea căreia îi era dedicată-poezia nu putea să inspire gusturi de gondolă, deoarece o gondolă se scufundă sub greutatea unei femei de şaizeci de ani, dar cine poate mulțumi pe bîrfitori ? Pentru orice om în curent cu cele ce se petreceau în cercurile: acelea era lucru cunoscut că poezia fusese dedicată copilei acelei sexagenare — o blondă cu ochii de azur — şi că erau mai bine de doi ani de cînd între poet şi mama copilei nu mai exista nici o relațiune compromițătoare.

Primeam din toate părțile felicitări şi încurajări :

— Te-a luat în armată ? Am auzit că te-a dat în compania lui Adonescu. Ai să trăieşti bine, e un băiat şarmant !

Iar o domnişoară, plecîndu-şi ochii în pămînt, a exclamat cu un dureros oftat:

— Aş vrea să fiu în locul dumitale !

Şi nimeni nu m-a crezut peste o lună, cînd le-am spus povestea următoare :

Locotenentul Adonescu era spaima regimentului. Din pricina modului cum se purta cu soldații, ajunsese să se revolte chiar unii ofițeri şi să reclame colonelului.

Uneori, -cînd venea de la vreun bal şi avea capul mai ameţit de dulcile extazuri ale salonului, era un adevărat sălbatic. La instrucție îşi umplea buzunarele cu pietre şi arunca după soldați. De regulă, îi bătea cu sabia, pînă ce trebuia să o dezdoiască cu piciorul. Mergea şi scotea din infirmerie pe bolnavii din compania lui, ca să-i puie la instrucțiune. O mulțime dezertau, alții se împuşcau, ori se aruncau în fîntînă. Odată a tăiat mîna unui soldat pentru că nenorocitul făcuse o mişcare greşită la mînuirea armei. Sergenții reangajați spuneau că n-au apucat niciodată un ofițer aşa de brutal. Cînd am spus unuia că acest Adonescu se bucură în lumea țivililor de reputația unui om foarte amabil, o deşcă veche mi-a răspuns :

— Hei, leat! Pă ofițer nu-l cunoşti pînă nu-l vezi la cazarmă ! Să nu zici niciodată că-i om politicos pînă nu l-ăi vedea cum e cu infiriorii lui ! Cu țivilii, în salon, să poartă el bine, că n-are încotro : dacă nu s-o purta aşa, o pate! Cum o să se mai uite fetele la el dacă le-o lua cu rău ?

Şi-n vorbele astea ale camaradului era cel mai mare adevăr, o axiomă. Dar pas de spune adevăruri fetelor ! Ce are a face cotilionul cu şcoala de companie ?

De aceea am înghețat deunăzi cînd am primit biletul acesta :

„Doamna şi domnul P. A. Călescu au onoare a vă anunța căsătoria fiicei lor Matilda cu d. locotenent G. Adonescu"...

Ar trebui ca înainte de a se mărita cu un ofițer, fetele să vie incognito măcar o dată la cazarma viitorului lor soț şi protector. Multe lacrămi tîrzii ar fi cruțate I

NEBUNUL

Dacă nu interveneam eu, sigur că-1 strîngea de gît pe bolnav. Era pe la vremea mesei de seară. Bolnavul era un soldat palid, prăpădit, cu un aer de cadavru. Probabil din cauza boalei nu-i mai plăcea nimic, în fiecare zi găsea cusur la cîte ceva : ori că laptele-i afumat, ori că prea ne dă în fiecare zi carne cu cartofi, ori că i s-a suprimat suplimentul de ciulama pe care i 1-a acordat doctorul, în sfîrşit, nu era zi în care să n-aibă de mormăit. Deasupra patului lui, care era alături de al meu, stătea scris : „Bronşită suspectă", şi faptul e că-n adevăr tuşea foarte... suspect.

în seara aceea iar se plîngea că mîncarea e proastă.

— Las', c-o să mănînci mai bine pe lumea ailantă ! îi strigă sergentul sanitar, care îl auzise de după paravan.

Vorbele astea îi făcură rău. începu să tuşească şi mai tare, apoi răspunse că pană la „lumea ailantă" ar fi bine să i se dea mîncare mai cumsecade pe lumea asta.

Dintr-una-n alta, m-am pomenit că sergentul iese de după paravan, se repede la bolnav şi începe să-1 ia la bătaie.

Dacă nu interveneam eu, sigur că-1 strîngea de gît.

Scandalul s-a întors însă împotriva mea. Sergentul m-a raportat că mă amestec unde nu^mi fierbe oala, şi iacătă că intră domnul subchirurg. Era un rinăr de vreo treizeci de ani, îmbrăcat în haine de medic sublocotenent, pentru că făcea pe medicul, dar nu luase doctoratul, ca unul ce nu era încă bacalaureat. Vestit ca om rău, domnul subchirurg era spaima bolnavilor.

Mă luă la cercetare, îi răspunsei că sergentul se purtase barbar; dar nu voia să ia în seamă „mofturile astea". Ca încheiere, mă pedepsi să fiu mutat în „sala de arest" a spitalului.

Sala de arest era o cameră lungă, cu două rânduri de paturi şi plină de bolnavi. Cum toate locurile erau ocupate şi cum însă ordinul nu putea să rămînă neexecutat, mi-au aşternut un mkidir pe jos, pe asfalt şi :

— Aici ai să stai !

Sufeream de „cloroanemie foarte pronunţată".

De-abia ieşi sergentul care mă adusese, şi văd că bolnavii se dau jos şi vin la mine.

— De ce te-a adus aici ? Dezertor ?

Le-am explicat lucrul şi fiecare şi-a reluat locul.

Acuma erau ceasurile zece. Santinela de la uşă se sprijinea cum putea mai bine, ca să nu doarmă, iar bolnavii îşi vedeau de trebile lor. într-un colţ, pe un pat, erau vreo patru care jucau tabinet; dintre ei, doi erau dezertori, unul nesupus, iar celălalt îşi trăsese un glonţ în mînă ca să scape de oştire. Ceilalţi, unii condamnaţi, iar alţii numai daţi judecăţii, se îndeletniceau să facă mătănii din miez de pîine văpsit.

în sala de arest sînt bolnavi de orice boală. Aceea ce-i adună în sala ceea nu-i felul boalei, ci faptul că sînt arestaţi. Sînt acolo tuberculosa sifilitici, răniţi, bolnavi de ochi, de pneumonie şi, în sfîrşit, nebuni.

Mă gândeam la progresele medicinei în veacul nostru, cînd iată că văd venind spre mine un bolnav de lîngă uşă. Era un om nalt, galben la faţă, cu ochii rătăciţi şi cu un aer de zăpăcit. Se opreşte-n mijlocul odăii, fixează tavanul şi începe să facă la cruci. Lumina care-i cădea pe faţă, de sus, îi dădea înfăţişarea unui extatic. Bolborosea mereu :

— Sfîntule, cîntă .' Cîntă, sfîntule !

Cu toată spaima, îl întreb ce are. îmi răspunde, făcînd înainte, la cruci :

— Eu am un sfînt în cap ! Cîntă mereu. Zău aşa, un sfînt cîntă...

îmi spunea toate astea ou o stăruinţă parcă ar fi vrut să mă convingă. Dar un alt bolnav mă-ntrebă :

— Nu l-ai văzut pînă astăzi ?

— Nu.

— Apoi e o halima întreagă ! Şi, adresîndu-se maniacului, îl întrebă rîzînd: Ce-i, deşcă Matei ? Tot cîntă sfîntu ?

— Cîntă sfîntu, cîntă... răspunse nebunul.

— Da' nu te temi ? Uite, vine don medic cu maşina...

— Uuu ! urlă religiosul şi începu să se scuture. Apoi începu din nou : Cîntă, sfîntule, cîntă !

îşi rotea, ochii în cap sinistru, ducea miîna la piept şi rămînea aşa, rugător, iluminat, extatic, nemişcat, parc-auzea o muzică depărtată.

— Aşa-i el ! îmi spuse bolnavul de alături. De cînd a dat boala asta peste dînsu, nu mai e om.

— Da' dumneata-1 cunoşti ? Ce are ?

— Cum să nu-1 cunosc ?! Doar tot o pricină am cu el ! Am fost într-o companie amîndoi. Poate ai auzit de căpitanu Duilă...

— Să nu-i moară mulţi înainte !

— Să-1 văz mai rău decît pe Matei !

— Omorî-l-ar şerpii !

Aşa întrerupseră bolnavii de prin diferite părţi cînd auziră de căpitanul Duilă.

— Cum îţi spun, urmă bolnavul, eram într-o companie cu Matei, la Duilă. Bătea de stingea, frigea oamenii cu untdelemn, îi ţinea la butuci, îi gonea pîn soare, în sfîrşit, ce să-ţi mai povestesc ? D-aia am dezertat şi eu. Cînd m-a prins, m-a ţinut în puterea iernii treizeci de zile la beci, şi acuma uite-mă-s ! Pă Matei, nu-şt' ce făcuse bietu om, l-a bătut pînă... să ierţi... n-a mai fost omu stăpîn pă el... D-atunci aude el sfîntu-n cap ! Ţiu minte ca azi : pă cînd îl bătea, căpitanul îl înjura mereu de sfînt... Poate că d-aia i-a rămas vorba asta-n gînd...

Eram îngrozit. Stam într-un cot pe mmdir şi mă durea gîtul tot privind spre tavan. Nebunul vorbea mereu cu sfîntul din cap, pe cînd cei de la tabinet strigau mereu : .

— Bravo ! Mai pune una la mine ! Alt tabinet cu dama de treflă !

Toată noaptea n-am dormit. Am ascultat pe unii tuşind, pe alţii sforăind, pe unii gemînd, pe alţii visînd, şi am văzut pe nebun soulîndu-se în puterea nopţii ca să se-nchine la lampă. Venea tocma-n faţa mea, şi uneori mă privea aşa, că închideam ochii şi nu-mi mai simţeam inima bătînd. Se ruga mereu la lumina gazului, care de-abia licărea, aruncînd raze palide pe feţe palide...

De dimineaţă a venit sergentul-major. Reangajat pe al patrulea termen, scurt şi gras parcă n-ar fi trăit în spital, cu un fel de favorite pînă la fălci, roşu la faţă, pleşuv, sergentul-major era cel mai vechi om din spital. El era la compania sanitară şi administra cancelaria. Se însurase cu spălătoreasă spitalului şi de aceea cearşafurile se puneau totdeauna ude pe paturi.

— Nu v-aţi mai săturat de somn ? Sculaţi, că acuşica vine vizita.

Pe mine mă cunoştea mai dinainte. Veni la „patul" meu şi începu să-mi vorbească. Mania lui era de a-ţi turna într-una la termeni medicali. Cetise ***Mica chirurgie*** şi pretindea că ştie mai mult decît toţi doctorii.

— Eu am practică multă, domle ! Medicina fără practică nu merge.

Şi foarte adesea îşi permitea luxul de a inspecta rănile, de a dezlega bandaje, de a da sfaturi şi mai ales — plăcerea lui cea mare — de a face injecţii.

— Să-i tom eu o ijecţie, ştii, melităreşte ! Ce să faci cu sublematu, domle ?! Trage-i un ijictor cu netrat de argint, să-i scapere ochii ! în trei zile ţi-1 fac bine *

Il întrebai despre Matei.

— Ăla de colo ? îmi răspunse don sergent-major. Se face ! Am văzut eu mulţi d-ăştia ! Ca să scape de meliţie, cică sîntără nebuni ! Dacă nu-l dă pă mîna mea ! în trei zile — gata ! Dac-o mai zice el că are sfînt în cap, să-nii razi mie o musteaţă !

Pe la ceasurile zece se produse o mişcare neobicinuită. Sanitari care intrau şi ieşeau, lighene aduse cu apă, vată şi bandaje puse pe masă, paşi repezi prin coridor — toate spuneau că vine vizita.

Uşile se deschiseră de perete, şi apăru un convoi întreg, în frunte mergea un om înalt, cu faţa cruntă, cu o barbă lungă şi neagră, cu mînicile sumese şi cu un şorţ alb dinainte. Era doctorul cel mare, maiorul. în urma lui, cu atitudini respectuoase, veneau tot soiul de ofiţeraşi. Fiecare avea în mină o sticlă, o cutie, un pulverizator ori măcar un morman de vată.

Cortegiul se opri la primul pat.

— Ăsta ce are ? întrebă maiorul.

— E ăl cu bronchita.

— Aha, ăla de ieri ! Pulvis Doweri, ipecaouana, porţia-ntîi, lapte...

La patul al doilea :

— Dar ăsta ?

— Adenită inguinală.

— Aha, ştiu ! L-am deschis ?

— Da, ieri.

— Rămîne pansamentul. Porţia a doua, vin.

La al treilea :

— Ăsta ?

— Ulcer veneric.

— Aha ! Cauterizare la contravizită. Porţia-ntîi, nici un supliment.

La al patrulea pat se opri mai mult. Aduseră ligheanul, doctorul îşi sumese mînicile mai tare şi începu să dezlege pe bolnav la un picior.

— Mă băiete, mi se pare că te scarpini la picior ca să-ţi meargă mai rău... îţi place spitalu ! O să-ţi dau drumul aşa. Haide, culcă-te.

Doi soldaţi apucară pe bolnav de mîini, alţi doi de picioare, apoi se auzi ţîşnind pulverizatorul.

— Mă doare ! Valeu ! ţipa nenorocitul.

— Haide, haide, că nu te mănînc !

Şi se auzi încet, ca o scîrţîitură uşoară, cuţitul tăind. Ţipetele creşteau, bolnavul se zbătea în mîinile sanitarilor, apoi scoase numai nişte gemete înăbuşite.

— Porţia a treia, lapte, chiftele ! porunci maiorul plecînd la alt pat.

Veni rîndul nebunului. îl priveam ou curiozitate şi cu frică. Se făcuse mai galben ca-n noaptea cînd se închina. îi tremura fiecare fibră, toţi muşchii feţei se contractau, dinţii îi clănţăneau, iar cu rnîna îşi făcea pe sub plapomă mii de cruci, fricos, pîndkid în toate părţile.

— Hei, deşcă Matei, îl întrebă doctorul, cum merge azi ? Te-ai hotărît să te astîmperi cu nebuniile, ori tot cîntă sfîntu ?

Nebunul avu o mişcare de groază, se strînse mic de tot şi tot într-o clipă şopti :

— Cîntă sfîntu !

— Aşa ? Să vie maşina !

îl luară de mîini şi de picioare, îl lungiră pe masă şi-i aplicară maşina electrică. Se auzea un zgomot îngrozitor, ca o roată de piatră învîrtindu-se între curele. Nebunul urla de ridica spitalul în sus. Doctorul rîdea de se prăpădea.

— Mai auzi sfîntu ?

Deoparte, sergentului-major îi creştea inima, iar bolnavii ceilalţi parcă erau morţi.

Cum l-au dat jos de pe masă, Matei şi-a făcut cruce :

— Sfîntu ! Sfîntu !

Mi-au dat şi mie drumul, m-am întors în „Divizia medicală" unde n-am mai găsit pe cel cu bronşita suspectă.

M-am uitat lung la pat.

— S-a dus... ast-noapte... acum o fi la otopsie... îmi spuse un alt bolnav.

— Las', c-are să mănînce acolo mierte-fierte! strigă de după paravan sergentul sanitar.

A treia zi m-am liberat din spital. Mă pregăteam să ies pe poartă, cînd aud în curte larmă mare. Mă duc să văd. Vreo douăzeci de sanitari făcuseră un cerc şi priveau. De sus, glasul sergentului-major :

— Să-l ridice de-acolo ! Ce stați de căscați gura ?

— Ce s-a întâmplat ? întreb pe un sergent.

— Ia, nimica toată ! Nebunu ăla de la sala de arest şi-a dat drumu de pe fereastră.

— Şi ?

— Şi... s-a făcut ciulama pînă jos.

Nu ştiu de ce mi se păru că aud la ureche : „Cîntă sfîntu, cîntă !"

Am fugit.

COPIL DE TRUPĂ

— **Nu** se poate, cocoană; e prea slab, n-avem ce face cu el.

— Văd şi eu, domnule colonel ! E drept că-i slab, dar o să se mai îngraşe dac-o fi ţinut bine. Ce să mă fac eu cu el ! Gîndiţi-vă şi dv. la poziţia mea.

Şi cocoana începu să plîngă. Dac-a văzut aşa colonelul, s-a îndurat şi l-a primit, aşa slab cum era.

Acuma, ghiciţi : ce era ? Cocoş, curcan sau iepure ?

Nu, bietul n-avusese noroc să fie nici una din toate astea. Soarta nemilostivă îl făcuse ceva mai rău, tot ce poate fi mai rău : era băiat.

De un ceas de cînd stătea în cancelaria regimentului, dezbrăcat în pielea goală, tremurând, expus tuturor privirilor. Doctorul îl examinase, îl ciocănise, îl ascultase şi, cu toate stăruinţele cocoanei, nu putuse să spuie decît că e slab.

Adevărat, slab mai era ! Aşa cum şedea, drept, cu mîinile lipite de pulpe, cu pieptul scos înainte, cu ochii închişi mai tot timpul, nu-ţi trebuia mult ca să-l confunzi cu scheletul pe care-l avea medicul în colţul infirmeriei. Puteai să-i numeri coastele de la o sută de paşi, avea oasele pieptului ieşite diform înainte, beregata-i se zugrăvea oribilă, mîinile-i parcă erau de copil de opt

ani, măcar că avea patrusprezece. Şi, pe lîngă toate astea, cam tuşea — ceea ce îngrija şi mai mult pe doctor şi pe colonel, care amîndoi cunoşteau deopotrivă medicina.

Cu toate astea, ce vroiaţi să facă ? Biata „cocoană", adică mă-sa, ştia şi ea că-i slab şi nu s-ar fi despărţit uşor de dînsul, căci îl iubea şi-i era şi milă de dînsul. însă trebuia. Din patru băieţi cîţi avusese, atîta-i mai rămăsese ; ceilalţi trei muriseră la vîrsta de şaisprezece ani — parcă era un făcut. Bărbat-său, fost funcţionar, murise şi el tînăr, într-o bună dimineaţă, chiar în cancelaria unde slujea : o bătaie de inimă, un sughiţ, şi căzuse jos fără să zică o vorbă... fără să lase vreo pensie.

De-atunci, biata femeie, fără neamuri darnice şi fără nici o nădejde, a muncit cum a putut — ea, care nu fusese învăţată să muncească — şi n-a izbutit să-şi poată creşte copiii. îi rămăsese o singură speranţă: armata. Acolo vroia să dea pe Aurel, copil de trupă. De la paisprezece pîn' la optsprezece ani, băiatul trebuia să slujească statului fără leafă, numai pe mîncare şi îmbrăcăminte. Cînd împlinea optsprezece, nu mai era copil de trupă, ci voluntar. Atunci îi venea leafă : şapte parale pe zi. Pe urmă căprar, pe urmă sergent — în trei ani avea perspectivă să capete 30 de bani pe zi leafă de la stat. Tot mai bine decît nimica.

Un căpitan, care se-nrudea de aproape cu răposatul, făgăduise cocoanei că o să ia pe băiat în companie la el şi o să-1 lase să urmeze la gimnaziu ; aşa, la optsprezece ani ar fi putut să facă cele patru clase şi apoi, peste alţi doi ani, să dea examen la Bistriţa — în opt ani ofiţer !

Ce vis frumos ! Pîn-atunci ea se ducea să slujească la un neam, care o primea jumătate ca rudă, jumătate ca-ngrijitoare.

De aceea, vezi, cînd a auzit că-n sfîrşit colonelul se^nduplecă să-1 primească, biata femeie credea că-nnebuneşte de bucurie. I se părea că îl şi vede ofiţer. Şi-n gîndul ei blagoslovea armata. La Mizil, locul lor, băiatul n-avea gimnaziu ; la Buzău mu-l putea trimite, pentru că n-avea cu ce îl ţine, şi iată că armata îi zugrăvea aşa de frumos tabloul viitorului.

Mulţumi colonelului, îşi sărută plîngînd copilul, îi strecură în mînă o piesă de cinci franci şi ieşi, nebună de dor, de bucurie, de toate emoţiile pe care le-ncerca sufletul ei.

— Aghiotant, zise colonelul, ia pe băiat şi du-1 la compania „Afară din rînduri". Să-1 însumeze la ordinar, fără leafă. Vezi şi dă-i hainele alea care au fost ale ăluilalt... Cum îi zicea ?... Petrică Ioachimescu parcă.

— Ăla care-a murit ?

— Ăla.

— Am înţeles, don colonel... Vino-neoa, băiete.

Şi plecară cele două generaţii : unul care făcea miliţie de cincisprezece ani, altul care de-abia începea.

— N-are mult mici ăsta ! zise doctorul.

— Parcă eu nu văd ? răspunse colonelul. L-am luat ca sănl îngroape statu ! Femeie sărmană, mi-a fost milă. Am cunoscut pe bărbat-său...

Peste un ceas, băiatul era-mbrăcat, însumat şi dat cu serviciul la compania a treia. Slăbuţ cum era, galben, sfios între atîţia oameni mari care înjurau, izbeau şi umblau „milităreşte", el s-a aşezat într-un colţ... şi a-nceput să gîndească.

Era vară, trupa toată dormea în corturi, şi el avea un locşor într-un cort cu un căprar şi cu doi soldaţi.

Acolo, trîntit jos, a privit el multă vreme în depărtare, pe cerul albastru ; tot felul de gînduri îi treceau prin minte, acum, cînd se vedea străin între străini ; în mintea lui de copil, sărăcia care-1 zvîrlise pe paiele din cort, într-o cazarmă cu care încheiase contract de robie pe toată viaţa, se arăta ca o prigonire din partea unei mîini nevăzute. Şi prietenii cu care se jucase nu aveau să mai vie, şi casa lor, săracă dar sigură, nu *se* mai deschidea pentru el, şi mama îl lăsase aici, ca pe un pisoi lepădat într-un maidan.

Cînd a^auzit trimbiţa sunînd prelung şi trist „stingerea luminărilor", o greutate i-a apăsat pieptul, un nod **i**-a strins gîtul şi a adormit plîngînd... în paie »

— Scoal', băiete ! Scoal', că nu eşti acasă !

Cu vorbele astea s-a trezit dimineaţă, mai obosit de cum se culcase. Dormise rău. Toată noaptea visase visuri rele. I se păruse că mama 1-a luat de o mînă şi a zburat cu el departe, peste dealuri şi peste văi, în lumi locuite numai de oameni irăi; i se păruse că 1-a urcat sus, deasupra unei prăpăstii, şi că, de acolo, i-a dat drumu. Venea valvîrtej, rugîndu-se şi plîngînd, şi nimeni nu venea să-1 scape, şi nimeni n-avea milă de el, şi a căzut în fund... şi a murit... şi mort se ruga de Maica Domnului să nu-1 dea în iad, că el nu-i vinovat de sărăcia şi de nenorocul lui pe lume.

Pesemne visul a fost de vină, că dimineaţa căprarul i-a spus :

— Ia ascultă-mă, băieţică, să ştii că n-o să te mai culc cu mine, că toată noaptea dai din picioare şi te frămînţi, parcă ai avea viermi !... Lasă gîndurile. De-acuma, ce i-o fi tatii i-o fi şi mamii !

în ziua aceea l-au scos puţin la slujbă. Căprarul 1-a învăţat „întoarcerea capului la dreapta şi la stînga",. apoi repede a venit vremea de masă. Cînd a plecat compania pe două rînduri, el era cel din urmă. A venit şi dînsul cu gamela să-şi ia porţia de borş.

— Bucătar, spunea căprarul, dă-i şi puiului ăstuia de melitar o lingură, să guste şi el din ciorba cazonă.

Bucătarul era un român de vreo patruzeci de ani. Fusese „nesupus", îl prinseseră tîrziu, stătuse la Tîrgşor şi acuma îşi făcea oastea la bucătărie.

— Puiule, puiule ! Cin' te-aduse aici să-ţi poarte păcasele ! Ţi-a fost dragă meliţia, ori n-ai avut ce mînca acasă ?... Ai tată ?

— N-am...

— Hei ! Uit-te, aşa am eu un fecior ! Cin' te puse, tăiculiţă, să te faci catană ? Nu intrai mai bine la o meserie ? Da' eşti slăbuţ, nu-i vorbă. Rău, rău ai făcut!

Copilul nu răspunse nimica. îşi luă porţia şi plecă. Dar pentru ce nu putea să mănînce ? Pentru ce se simţea căzînd din picioare şi pentru ce plîngea ?

Cum avu un ceas răgaz, luă o hîrtie şi făcu o scrisoare :

„Mamă dragă,

Mi-e dor de matale, mi-e dor de casă, mi-e dor de libertate. Nu mai pot să stau aici. De ce m-ai lăsat, mamă dragă, şi nu m-ai dat mai bine la o meserie ?

Vino şi mă ia, că nu mai pot !

Al matale supus fiu, care te doreşte şi iubeşte,

Aurel Predescu"

— Ce scrii acolo, băieţică ? îl întrebă căprarul.

— O scrisoare.

— Cui ? Ăi fi avînd ibovnică...

— Mamii, răspunse copilul roşindu-se.

— Să fii tu aşa şi pă dincolo ? Ia să văd.

Şi căprarul, fără să mai aştepte, luă scrisoarea. O ceti, apoi o rupse şi zise duios :

— Să nu mai scrii aşa, drăguţule. De ce să faci mamii sînge rău ? Parcă ea te mai poate scoate de aici ? Ehe ! Cine intră copil de trupă e rob pă viaţă, ori cel puţin pîn' la 21 de ani. Mama nu te-o fi dat ea de voie la oaste ; şi ea plînge tot ca tine, da' ce vrei să-ţi facă ? Mai bine fă-i un coraj, scrie-i că eşti vesel, că petreci bine şi că te rogi la Dumnezeu să fii sănătos...

Şi căprarul ieşi din cort. De doi ani de cînd era militar nu mai plînsese şi nu se mai emoţionase.

Copilul luă altă hîrtie, îşi şterse şi el o lacrimă, apoi începu :

„Mamă dragă,

Află că sînt bine. îmi place armata şi mă rog la Dumnezeu să fiu sănătos.

Asemenea, aş dori să aflu şi de matale, că eşti bine şi veselă. Scrie-mi cînd pleci la nenea Vasile.

Al matale supus fiu,

Aurel"

închise scrisoarea, o puse la cutie şi se-ntoarse în tabără.

La dîţiva paşi de el, căprarul de adineauri muştruluia pe un soldat:

— Aşa te-am învăţat eu, boule ?! Ei, bată-te 'Mnezeu să te bată ! Te ia mama dracului cînd ţi-oi da un pumn ! Marş de-aicea, că apîi vezi... cum sînt eu astăzi, atîta-mi trebuie : să mă scoată cineva din ţîţîne ! Doar nu sînt melitar de ieri, de alaltăieri, numai copil de trupă am fost cinci ani !

întoarse capul şi zări pe Aurel. Căprarul se făcu stacojiu. Aurel plecă ; dar în loc să se ducă în cort, se duse drept la cantină.

Era duminică. Toată cantina era plină de soldaţi, de căprari şi de sergenţi.

— Dar tu, mă ? Ce cauţi aici ? Poate vrei un rachiu !

Toţi rîseră de copil, care plecă ochii-n pămînt şi rămase înlemnit.

— Pun rămăşag, zise un sergent, beţiv număra unu, că te-imbeţi dintr-un degetar de rachiu, măi potcă!

— Ba beau şi o litră ! răspunse copilul, scoţînd pieptu-nainte cu un fel de trufie, cum văzuse la sergentul-major de la compania a opta.

— Mă ! strigară toţi. Auzi rnucea ! S-a-ntors lumea pă dos. Are să^veţe copilu pe tat-su să facă copii !

— O litră de rom ! strigă copilul, aruncînd pe tejghea piesa de cinci franci.

Toţi făcură tăcere. Cantinierul aduse litra. Aurel o puse la gură şi dintr-o înghiţitură o dete pe gît.

— încă una ! ţipă el.

Şi ochii-i scînteiau, fixîndu-i spre sergenţi, care încremeniseră.

— Nu-i mai da, mă, că-i nebun ! strigă un sergent.

— Lasă-1 să bea ! strigă altul. Să se facă melitar în regulă !

A doua litră fu înghiţită cu aceeaşi repeziciune.

Se uitiseră toţi privindu-1.

— O să te vedem noi acuma cum ai să urci scările pînă sus.

— Eu ? Foarte bine ! Uit-te aşa !

Şi Aurel luă un aer militărese, salută pe sergenţi, schimonosi un fel de „stînga-mprejur" şi ieşi ţipînd :

— Un, doi ! Un, doi !

Urcă scările cu o energie nebună, ajunse Ia corturi, trecu de ele şi merse drept înainte, pînă la marginea malului care dedea în prăpastie.

A doua zi vierii l-au adus la cazarmă pachet. Era un fel de carne în care nu se mai cunoşteau nici ochii.

Şi l-au îngropat tot seara, cînd gomiştn sunau rugăciunea.

FATME

Pe Gheorghe Năftieă îl văzuse Dumnezeu şi-i pusese mîna-n cap de cînd venise în compania de la Kadichioi; dar mai ales de cînd îl dăduse la pichetul numărul 18, era omul cel mai fericit.

Soldat vechi, aproape să se libereze, îi părea rău că nu ajunsese şi el un „grad" cît de mic, căci doar avea patru clase primare, cu atestat cu tot. Se-ntîmplase însă că — nici el nu prea ştia de ce — sergentul-major îl luase în nume de rău şi... pas de mai avansează !

Cu toate astea, viaţa din Dobrogea îl despăgubea de neajunsurile vieţii cazone. Aici slujba era puţină, disciplina şi mai puţină, iar corvadă mai de loc. Cu deosebire în pichete. Avea ca şef un căprar cu care de ţivil fusese prieten. Şi chiar oricum să fi fost, tot e bun traiul în pichet.

De cum se crăpa de ziuă, îşi lua puşca pe umăr şi :
— Don căprar, eu mă duc în patrulare.
— Să fii sănătos ! Du-te opt.

Şi pleca. Dar cum ajungea mai depărtişor, lîngă un tufiş, pe care-l picnise el bine, vîra puşca printre crengi, o ascundea frumuşel, cu cureaua-n sus, ca să n-o zărească vreun drumeţ, apoi lua în mînă o nuieluşă, şi tunde-o, băiete, razna prin pădure. Mai trăgea din ţigară, mai fluiera de-i răspundeau toţi codrii, iar peste un ceas te pomeneai cu Năftieă tocma-n sat la Esechioi.

Aşa-şi făcea el viaţa. Seara, haide iar la tufiş, lasă nuieluşa, pune puşca pe umăr şi iacă-l la pichet.
— Nimic nou pe linie, don căprar.
— Nimic să fie !

Dar... de ce-şi făcea el vacul tot la Esechioi ? Parcă nu era mai frumos în pădure, la răcoare ? Ori alte sate mai frumoase nu găsise ?

Era bine, ce-i drept, şi-n pădure, dar vezi că Fatme a lui Iusuf cirezarul stătea în Esechioi. Lucru de necrezut, însă Năftieă se amorezase turtă după Fatme, şi mai-mai îţi venea să crezi că şi Fatme uitase că „aşcherul" era „ghiaur". La urma urmei, dacă nu l-ar fi iubit şi ea, atunci ce zor avea să-i iasă mereu înainte ? Pentru ce îşi lua firigeaua[1] de pe cap şi se lăsa descoperită în faţa lui ? De ce-şi făcea de lucru la cişmea întotdeauna cînd Năftieă era pe-acolo ?

Turc să fii, şi ai mînca, bre, carne de porc ! Turcoaică să fi fost, şi ai fi iubit pe Năftieă ! El era cel mai frumos soldat din regiment. Cu mustaţa sucită în vecii vecilor ca de paradă, cu ochiul drăcos, cu mersul falnic, cu vorbe de glumă cînd îl căutai, care turc din sat putea să-i facă vreo concurenţă ? într-un an de zile învăţase turceşte, de-ai fi zis că-i hogea. Atîta cusur avea şi el, că nu era „botezat" întru Muhamed ; dar cusurul era mic de tot, şi pentru el şi pentru Fatme, de vreme ce amîndoi primiseră, pesemne, botezul dragostei, care te vindecă de toate păcatele...

Iusuf, aşa bătrîn cum era, nu mai credea nici el în multe. După amiază, cînd ieşea hogea să cînte pe scara geamiei „Alah ecmec[2], Alah ecmec", Iusuf trecea nepăsător şi sceptic, nu ca alţi turci, care se simţeau înfioraţi de evlavie. Şi era firesc să nu mai creadă atîta.

Comerţul lui de vite îl făcuse să umble lume multă ; era purtat pe la Silistra, unde văzuse şi un fel de ***caffe-***

[1] **Feregea — vălul cu care femeile musulmane îşi acoperă faţa (turc).**
[2] **Pîinea lui Dumnezeu (turc).**

chantant, era purtat pe la Ostrov, unde mîncase prin birturi creştineşti, ba fusese de vreo două ori şi pe la Brăila. Cît pentru originea lui, nici ea nu prea era curat turcească : tătar, cerchez, de toate la un loc.

Şi iată pentru ce chiar el încuraja dragostea fetei cu un creştin, mai cu seamă că fata n-avea mamă, iar Iusuf ţinea să fie liber, să scape de „piatra din casă". ; Iată pentru ce Fatme mînca la masă cu tat-său şi cu Năftică, ba încă descoperită la faţă, ca să i se vadă ochii frumoşi, nasul cam turtit, faţa albă ca de ceară, părul negru şi gîtul rotund, înconjurat de o salbă de galbeni.

Era frumoasă. Şi cînd îşi vîra unghiile văpsite cu roşu în strachina comună din care tustrei mîncau pilaf, Năftică găsea întotdeauna prilej să se-nource cu mîna între boabele de orez şi degitele iubitei. Ai fi zis că amorul îşi vîra şi el aripile-in strachină.

Năftică o iubea mult. Era o perversitate de simţuri care îl făcea s-o dorească fiindcă era turcoaică şi fiindcă auzise despre turcoaice tot soiul de poveşti ? Ori era o iubire normală, venită nu se ştie cum şi de unde, cum sînt toate iubirile, fără patrie şi fără bilet de legitimaţie ?

Dacă stetea şi se gîndea bine, deşca Gheorghe descoperea că iubeşte pe Fatme în toate felurile. Că ea nu era creştină, asta puţin îi păsa la urma urmei. Trăit de mic copil la oraş şi încă într-un mediu foarte sceptic, el nu avea scrapuluri religioase, nu din convingere, dar dintr-un fel de lipsă de obicei. Nu era ateu, dar nu era nici bigot. Credea uneori, iar altădată habar nu avea că există religie. De Dumnezeu îşi aducea aminte numai cînd îl înjura, şi atunci îl punea la plural, probabil ca să aibă satisfacţia că execută pe mai mulţi o dată.

înainte să fie soldat, fusese sergent; sergent... de oraş, ce e drept, dar, în sfîrşit, ştia ce e „şarpele de

aur". Sergenţii de oraş sînt singurii care, în mijlocul realismului ce ne copleşeşte din zi în zi, au mai păstrat tradiţia legendară a dragostelor medievale ; parc-ar fi nişte marchizi în decadenţă : cum vine seara, ei apar în umbra tăinuită a gardurilor, şi acolo, aceşti lilieci cu tesac, fluieră serenadele şi nocturnele lui Schubert şi [ale] lui Chopin, naţionalizate în „ieşi fetiţă, din portiţă". La fluieratul lor, care nu-i „de-a turuitele", ca la foc, nici de-a „bine-pace", ca de obicei, apar bucătăresele care au schimbat pe comunul ***odor di femina*** într-o simfonie de mirosuri care-ţi spun cum mănîncă „boierii". Şi atunci începe, ascunsă de lumina indiscretă a felinarelor, cea mai dulce dintre idile, idila pe furate, legănată-n şoapte ce se pierd, în sărutări nebune, în ahturile a două inimi ce se contopesc. Şi-ntotdeauna crîmpeiul de roman se sfîrşeşte cu :

— Da' să nu dea dracu să te prind cu altu, că vîr tesacu-n tine !

Gheorghe Năftică îşi aducea aminte de toate fîşiile astea dintr-un trecut îndepărtat; ţinea minte cum „se iubise" cu unguroaice lapidare, [...], cu nemţoaice leneşe, şi niciodată nu le ceruse actul de botez, cum nu-1 ceruse nici ţigăncilor de la binale, care-nainte să zidească o clădire, cimentau ou el o dragoste fugitivă. Atunci de ce s-ar interesa de religia nepreţuitei lui Fatme ?

Numai' proştii se uită la asta !

Nu văzuse el pe fostul lui prefect ţinînd casă unei ovreici în Strada Sfinţilor şi unei nemţoaice în Dealul Spirii ? Nu ştia acuma toată compania că însuşi căpitanul trăia în casă cu o turcoaică ? Atunci ce ?

în privinţa asta era liniştit. Numai fata să vrea. Parcă e zor să se cunune ? El ştia una :

Să-ţi iau casă cu chirie,
Să te ţiu la mahala,
Birja pe seamă să-ţi fie,
Şi tu, dragă,-n conta mea I

Şi dacă n-o fi toomai cum zice cîntecul, dar cel puţin au să trăiască liniştit, fără să le pese de oameni.

într-o seară era el „schimbul al doilea de noapte", în pichet, pe patul comun, dormeau ceilalţi doi tovarăşi şi căprarul. îi auzea sforăind şi zărea prin crăpătura uşii lumina slabă a opaiţului.

Noapte de vară, liniştită şi plină de fiori. Se cam înnourase, iar freamătul din ce în ce mai tare al frunzelor spunea c-o să plouă. Ce-i păsa lui ? Lîngă pichet era adăpost dac-o turna de sus. Se plimba de colo pînă colo, cu puşca în toate poziţiile, şi urmărea cu ochii un licurici din iarbă. Departe, în faţa lui, se-ntindea un şir de dealuri, iar pădurea cînta mereu aşa de duios !

Ce fericit ar fi fost el dacă Fatme ar fi vrut să vie într-o noapte pînă la dînsul ! Ar fi lăsat stelele să păzească pe cei din pichet şi să aibă seama contrabandiştilor ; iar ei doi ar fi rătăcit nebuni prin pădure şi s-ar fi oprit în tufişul unde-şi ascundea ziua puşca. Şi ar fi sărutat-o şi s-ar fi iubit şi stelele i-ar fi cernut ei raze de aur în părul negru '. Dar Fatme nu venea niciodată, îi făgăduise ea de mai multe ori, însă niciodată nu se ţinuse de vorbă, nelegiuita.

Şi el se gîndea mereu la dânsa, şi el făcea planuri de viitor.

La oraşul Lui nu s-ar fi întors cît cucu ! La ce să se întoarcă ? Pentru slujba de gardist ? Altul îi era acuma visul. Fostul lui prefect ţinea foarte mult la dînsul şi-i făgăduise odată, cînd s-a dus el în concediu, că are să-i împlinească dorinţa : notarul din Kadichioi era un om bătrân, care nu mai avea mult de slujit. Cum s-o libera din armată, avea să-i ia locul, că doar are şi el patru clase primare.

Atunci are să fie mai mare peste un sat, căci primarul e turc şi nu ştie decît să puie ***muhiurul*** pe hârtii ; atunci are să ia pe Fatme, şi iată-i viaţa fericită.

Dar visul acesta era „pentru viitor". Pentru prezent Năftieă avea alt vis, care se putea împlini, cu voia lui Dumnezeu, în orice minut, dacă are omul noroc. Cîţi ca el avuseseră norocul acesta !

Căci era uşor. însărcinarea pichetelor era de a păzi pe contrabandişti. Turcii, nişte sălbatici care nu pot pricepe civilizaţia, credeau că şi acuma se poate introduce tutun în afară de monopolul statului. Toate ordinele, toate somaţiile, toate dramele desfăşurate noaptea prin păduri nu fuseseră în stare să-i facă să părăsească soiul acesta primitiv de a-şi procura iarbă de ciubuc, în fiecare zi se descoperea „tutun de boccea" prin sate, ceea ce dovedea că se face contrabandă „pe o scară foarte^ntinsă", cum zicea o circulară.

Şi aici începea „rolul pichetelor". Se ştia la regiment că orice soldat care a prins o contrabandă are drept la o „recompensă" în raport cu valoarea contrabandei. Căprarul explica lucrul astfel :

— Mă băiete ! Ziua ai voie să cauţi în orice căruţă întîlneşti pe drum. Dai jos calabalîcul, scotoceşti peste tot şi, dacă ţi se pare, ai voie să dezbraci chiar cadâna. O cauţi unde cu gîndu nu gîndeşte ea. Noaptea, dacauzi paşi pîn pădure, strigi de trei ori : „Cine-i ? Stăi !" Nu s-a oprit cînd ai strigat a treia oară ? Tragi cu puşca ! Poţi să-l omori, şi nici capu să te doară ! Dac-ai prins tutun la mort, îl trimeţi la don căpitan, don căpitan îl trimete la reghiment cu raport, reghimentu la regie, regia preţăluieşte cât face tutunu şi-ţi trimete banii...

Ce vis frumos ! Dai cu puşca, şi te pomeneşti că dintr-un glonţ ies parale. Gheorghe Năftieă nu mai părăsea gîndul ăsta. De ce n-aude şi el paşi prin pădure ? Sînt soldaţi care au cîştigat aşa pînă la cinci sute de lei. Ce bine i-ar prinde acuma, de liberare, şi ce mai rochie de nuntă ar cumpăra pentru Fatme !...

Era aproape să adoarmă, cînd iată că visul era pe cale să se-mplinească. Auzi mişcând printre copaci. îşi ciuli urechile ca un ogar, deschise ochii mari ca să zărească în puterea nopţii, îşi ţinu răsuflarea şi înţelese că-n adevăr nu de vînt se mişcau şi trosneau crengile.

Luă puşca şi începu să strige o dată, de două ori :

— Cineeee-i ? Stăi !

Am cunoscut odată un militar foarte ciudat. Era cu noi în batalion, vorbeam cu el în toate zilele, şi niciodată m-iam ştiut cum îl cheamă. Pe el, nu ştiu de ce, nu-mi venea să-l întreb ; iar toţi cărora m-am adresat dedeau din umeri ca şi mine, miraţi şi ei că niciodată n-avuseseră curiozitatea să-l întrebe. Probabil numai furierul regimentului avea norocul să cunoască ghicitoarea asta, ipentru că o vedea dezlegată gata în registre, încolo, de la maior şi pînă la bucătar, nimeni n-avea habar.

Ba încă şi mai ceva ! Măcar că purta la mînă două galoane late de aur, pentru noi el n-avea grad. Şi nimănui nu i-ar fi trăsnit prin minte să-i zică : „Trăiţi, don sergen-major". Să fi poftit să-i zici! Ar fi fost în stare să se facă foc şi pe loc ţi-ar fi răspuns : „Să-ţi crească urechile, băiete !"

Aşa, toată lumea-i spunea „Moşule". Şi ai fi fost în stare să crezi că tot sub numele ăsta era trecut şi-n controale.

Moşul era omul cel mai vechi din batalion. Schimbase ofiţeri peste ofiţeri, apucase soldaţi care ajunseseră acuma căpitani, văzuse schimbîndu-se nu mai ştiu cîţi maiori, şefi de corp, şi privea la toate primenelile şi

transformările astea cu un fel de filozofie simplă, care-i era în fire, nu împrumutată din cărţi. „Hei, bădica, roata lumii e afurisită !"

Toate se mutau de la locul lor, toate întinereau ori îmbătrîneau, numai el rămînea cum fusese. Cînd a-nceput să i se zică „Moşule" iarăşi nimeni nu ştia ; ai fi zis c-aşa se pomenise el „Moş" de cînd lumea.

Peste el şi peste viaţa lui plutea o taină pe care gîndeai că nici el n-o cunoaşte. De unde era, ce fusese mainainte habar n-avea cineva. Atît ne spusese :

— Hei, cocoşelule, cînd m-a luat pă mine cu arcanu, era altă gîscă-n traistă ! Eu am apucat pă Pazvante, care mînca omu de viu... Nu-ţi mai vorbesc de Lipan, care striga „creier de cocoş"... ăsta a fost încoa de tot!

Moşul făcea oştire de vreo cincisprezece ani. Şi doar nu era om bătrîn. Să tot fi avut treizeci şi cinci, treizeci şi şase de primăveri înnodate. Dar, nu ştiu cum şi ce fel, primăverile lui erau cam tomnatice, ba le ieşise binişor bruma prin păr şi prin barbă. Pe ici, pe colo, ghioceii îi mijeau prin cap, de i-ai fi dat ăl mai puţin, să zic, patruzeci şi opt, şi nouă. Unde era şi cam adus de spete, ca omul la vîrsta cînd te pleci spre groapă, unde mai avea şi mersul agale, puteai să juri că se apropie de cincizeci în toată legea.

Da' ce om ! Uit-te : mi-l aduc aminte ca astăzi. Regulat îl vedeai prin curtea cazărmii cu mîinile la spate, ori ciugulindu-şi bărbuţa, şi n-ai fi bănuit cît cucu că-i militar, şi încă de-ai lui Pazvante, dacă n-ai fi zărit rnondirul cazon pe el !

Era şeful gorniştilor. De dimineaţă pornea cu „puii" la instrucţie şi nu se-ntorcea decît la vremea mesei. Apoi, după masă, iar aşa. Şi, cît ţi-i ziulica de mare, auzeai sunînd goarnele pe maidan. Un lucru ciudat: cînd mergea în fruntea gorniştilor şi mai ales în fruntea batalionului, i se însenina faţa. Nu mai era îndoit de spete, mustaţa şi-o ridica în sus şi făcea nişte paşi de credeai că o să cufunde părnîntul. Gorniştii lui erau ăi mai vestiţi în toate garnizoanele pe unde trecuse.

El compusese marşurile alea după care soldatul calcă „scurt" şi apăsat fără să vrea. Gorniştii ăilalţi îndrugau ca de mort!

— Ăla-i marş ? Parcă-i de cavalerie ! Mă mir că nu cîntă de nuntă !

Şi doar oameni erau şi ăia. Numai vezi că avea Moşul un fel de „manelă" a lui aparte. N-ai fi auzit vorbă proastă din gura lui ! Ori să pedepsească el, ori să bată — „cum aud că obicinuiesc alţii" — ferit-a Sfîntu ! Moşul se uita la gorniştii lui ca la nişte pui, şi să fi văzut numai că se leagă cineva de dînşii ! Aşa, moş cum era, se înfuria de credeai că intră dracu-n toţi.

Uneori mai lăsa pe oameni să se mai odihnească şi ei, că, mai ales la început, la toţi le plesnesc buzele din pricina goarnei. Dar de departe, cînd vedea că vine maiorul, îl auzeai :

— Haide, mînzule, daţi zor, taică, daţi zor ! Că, uit-te, vine Ghiuju !

Ghiuju : aşa zicea el în loc de „don maior". Apoi zîmbea, se uita la berbecul batalionului, care se ţinea grapă de el peste tot, şi-i spunea :

— Scoal', Ghiţă, scoaP, că vine stăpînul ăl mare !

însă Ghiţă îl privea cu ochii lui leneşi şi cuminţi, că el nu cunoştea alt stăpîn şi alt frate decît pe Moşu. Amîndoi erau stîlpii batalionului, amîndoi mergeau în frunte, amîndoi mîncau şi amîndoi dormeau.

— Vezi ?! zicea Moşul. Nu l-aş da pe Ghiţă să ştiu de bine că mai îmi dă o primă !

Şi cum iubea pe Ghiţă, aşa iubea pe toţi oamenii. Nu cunoştea pizma, nu avea vrăşmaşi şi nici fudul nu era.

Cînd vedea cîte un voluntar mai mititel, Moşul se uita la el ca la un copil şi-i spunea cu dragostea lui originală :

— Mă, cîta melităroiu de mare ! Da' o să poţi ţine puşca, tăticule ?

Ori, dacă te vedea trist, mumaidecît te întreba :

— Noroc, taică ! Merge cătănia ? Maica Dom'Iui într-ajutor !

1

Altădată, îl pofteai la cantină. Nu te-ar fi refuzat"| nici în ruptul capului, măcar că nu-i plăcea băutura. Intra şi comanda :

— He, un şpriţ, un maomahon, mai multă gazoasă !

Asta era viaţa lui : prieten cu toţi la cataramă şi voie bună.

în vremea din urmă nu mai avea voie să sufle din goarnă, nici să alerge, nici să ridice greutăţi. îi venise boala de acolo că prea suflase mult.

— Acuma să mă iau de mînă cu Ghiţă, zicea el, şi rîdea chiar de boală.

însă nu vorbea decît de anul pe care-1 mai avea de slujit.

— Cum l-oi împlini, mă duc. Şi, mai cu pensioara, mai cu părăluţele strînse, deschid şi eu o cîrciumioară... Hea ! Pentru bătrîneţe e destul. îmi iau şi o băbuţă, aşa de vo optsprece anişori...

Noi rîdeam :

— Da' ce să faci cu ea, Moşule ? Să se ia şi ea de mînă cu Ghiţă ?

— Ce, mă ? Ce ? Dec ! Ba bine că te-oi chema pe tine să-mi ajuţi !...

Nu trecuse nici o săptămînă de cînd ne spusese vorba asta, şi auzirăm într-o dimineaţă vestea groaznică : a murit Moşul !

— Da, domle ! zicea aghiotantul. L-a găsit căpraru de la gomişti întins pă pat, fără suflare, cu ochii închişi, ţeapăn, mort — ce mai încoace-ncolo ? Berbecu stetea la căpătîi şi urla. Cînd a văzut că pun oamenii mîna pe Moşu, s-a suit şi Ghiţă cu două labe pă pat. Săracu dobitoc ! Vezi dumneata ? Parcă vrea şi el să ajute, ori să vază măcar ce s-a întîmplat...

— Şi de ce a murit ? Nu se ştie ?

— De ! Doctoru zice că i s-a rupt o vînă. Ştii că el suferea, sărmanul ! Da' eu bănuiesc c-a murit de supărare...

— Supărare, Moşu ?

— Taman aşa ! Ţi-aduei aminte vorba lui: „Să-mi găsesc o băbuţă de vo optsprece anişori"...

_ Apăi asta e ! Băbuţa a găsit-o el, pa cit ştiu eu , da', pasămite... boala lui e afunsita. te face neom... A găsit băbuţa degeaba Vorba dumitale : Sa se ia p e j **Ie** mînă cu Ghiţă ?" D-aia prepm eu c-a mur . Puţm lucru **e,** domle ? Să te pomeneşti dm om... lipovean .

A doua zi, cînd l-a-ngropat, l-au trecut pe la cazarmă. Tot batalionul era în poartă, ori pe la ferestre, ori pe zid... Bietul Moş mergea cu picioarele-nainte pe drumul de apoi. în urma hii, că era într-o duminică, o mulţime de ofiţeri, de soldaţi şi de sergenţi. Gorniştii nu mai cîntau „scurt". Era un cîntec lung de jale, care-ţi trecea prin inimă ca un ţipăt de durere.

Iar doliul, la căpătîi, îl ţinea Ghiţă, singurul frate. Şi nici nu s-a mai întors la cazarmă : o fi putrezit pe oîmp !

MARI!

în lunga şi-in vecinie neuitata mea trecere prin armată, am întâlnit multe manii, unele mai periculoase decît altele. Oameni care beau „la nemurire", oameni care băteau aşa, din senin, „pentru a preveni răul", alţii care aveau toate viţiile Orientului, Occidentului, Sudului şi Nordului; tot ce-şi poate închipui mintea omenească şi tot ce nu pot fabrica nici chiar visurile, tot am întîlnit acolo, în împărăţia onorului, ordinii şi disciplinei...

Dar nici o patimă nu mi-a părut mai primejdioasă pentru siguranţa statului ca patima poeziei. De cînd s-a aruncat prin gazete afirmaţia că este posibilă căsnicia între Muză şi Pampon, de atunci omul-vătrai căzneşte pe nefericita lui mireasă mai rău decît la compania de disciplină. O tratează mai barbar ca pe dezertori. Gimnastică, ploton de pedeapsă, raniţa în spinare, butuci, carcere, chemarea dracului de la lampă, scoaterea tesacului din seînduri cu dinţii, corvadă — tot sufere sărmana femeie înaripată !

Odată eram într-un regiment în care molima versificării se întinsese teribil, ca (pecinginea, ca mojicul la caşcaval, ca foaia mea de pedepse. Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi, toţi erau cuprinşi de virusul poetic.

Dacă vedeai un om într-un colţ mişcînd din mînă şi privind în toate părţile, trebuia să ştii că se pregăteşte un nou asasinat în versuri. Nu te-ar fi prins mirarea dac-ai fi auzit că don colonel a dat un ordin de zi rimat, nici dac-ai fi auzit că în reţetele medicului chinina rimează cu antipirina, nici dac-ai fi auzit pe don căpitan scandînd comenzile ca Virgiliu, nici, mai ales, dac-ai fi aflat că furierul împlineşte deficiturile misterioase cu nişte cifre fanteziste — versurile unui furier...

Şi de ce toate astea ?

Originea epidemiei este următoarea :

Un locotenent, ale cărui mustăţi rivalizau cu ciucurii de la drapel, izbutise să i se publice într-un fel de revistă ţivilă — în schimbul unei liste de abonament pe care delicventul o complectase — o sumă de poizele mai mult sau mai puţin lungi şi mai mult decît de loc corecte. De cîte ori apărea revista, autorul o aducea la popota ofiţerilor. După masă, cînd sfîrşea ultimul pahar de „Odobeşti vechi", camaradul ofilitei muze lua fascicula şi dedea cetire „versurilor care promiteau", cum zicea într-o notă directorul revistei.

Toţi ascultau cu smerenie. Unii zîmbeau cu satisfacţia pe care o dă spiritul de corp, alţii se simţeau înfioraţi de cascada de rime care se amesteca în aer cu aburii cafelei, cei mai bătrân meditau, cei mai tineri sughiţau melancolic. însuşi colonelul aprecia mult pe ofiţerul său, care înălţa aşa de sus şi aşa de bine prestigiul regimentului. Vezi că era pe vremea cînd începea şi-n armată a se recunoaşte că ofiţerul „Moş Teacă" trebuie să dispară, înlocuindu-se cu aceea ce se numeşte de regulă „ofiţer cult".

Da, Topoloveanu era „ofiţer cult". Căci, în afară de reglemente, el poseda — se zicea — întinse cunoştinţe ţivile. Dovadă ? Ei, bravo ! Dovadă, versurile lui :

Mari, permite-mi, dragă, frenetic să-ţi şoptesc
O dulce poezie : Mari, ah ! te iubesc !

Mari ! Cine n-a iubit o Mari în viaţa lui ? Şi cine n-a „dedicat aceste versuri" unei Mari oarecare, chiar dacă pe iubita lui o chema Luxandra, şi chiar dacă

n-avea nici o iubită ? în poezia română, Mari nu era un nume propriu, ci un simbol.

Odinioară, poeții români spuneau drăguței lor „vergură de amoare", mai tîrziu i-au spus „virgină grațioasă", apoi Alecsandri a introdus pe „copilă", mai în urmă Eminescu, poetul nostru cel mai rafinat în materie de iubire, ne-a înzestrat cu „înger", cu „femeie" şi cu „fecioară".

Să pofteşti azi să-i faci dumneaei o poezie fără ca să-i aplici epitetele făurite de Eminescu ! Să pofteşti să-i zici Mari, copilă sau virgină — mai ales virgină ! Ar fi ca şi cum i-ai cumpăra un malacof sau o pălărie ieşită de la modă. Ei bine, între „copilă" şi „femeie" a fost „Mari". Creată de Scurtu în versurile celebre :

Cînd luna în lacuri îşi scaldă fața...

Ma-a-a-a-a-ari,
Ma-a-a-a-a-ari,
Mari repetă în rîpe-adînci..

Mari a trecut prin epoca ei ca un consemn, ca un ordin de la comenduire.

Topoloveanu, a cărui „liră" înțelegea disciplina, a cîntat şi el pe Mari, pentru ca să se supuie curentului. Aceasta a şi făcut tăria lui ca poet: el nu s-a ridicat deasupra mijlociei contimporanilor săi, şi ei l-au admirat pentru că ***el*** era ***ei!***

Şi, dacă aşa erau contimporanii țivili, vă puteți închipui ce erau contimporanii ou epoleți ! Cînd cetea Topoloveanu „una proaspătă", masa se prelungea pînă după postmeridiane, în ciuda ofițerului de aprovizionare, pe care-1 amenința deficitul la capitolul „vin", şi în ciuda soldaților, care aveau a face în ziua aceea cu nişte ofițeri beți de ambrozie şi de nectar !

Se-nțelege, Topoloveanu era copilul rîzgîiat al regimentului. La ziua lui onomastică, la Paşti, la Crăciun, la Anul nou, la patronul regimentului, la sărbători naționale, colonelul îl chema întotdeauna seara la ceai, ca să arate mosafirilor țivili că Spada şi Lira sînt amice.

Atunci Topoloveanu îşi dregea nasturii, îşi ajusta tunica, scotea mai în evidență cauciucul de la cravată şi începea să cetească ***Armia româna sau căderea Plevnei,*** poem care făcea, prin măreția şi prin violența lui, să mîrîie Bulică de sub masă. Ori devenea liric şi cetea ***Fluturele şi roza,*** elegie care făcea pe cocoana colonelului să exclame cu capul pe umărul drept şi cu ochii în tavan, ***a la*** Maica Precista nemțească :

— Ah ! Ăsta-i janru meu !

Iar la urmă, cînd fluturele spune rozei :

Şi de-acuma-n fericire
Vom trăi ca camarazi,
Şi trecînd la nemurire
Vom fi, ah ! ca şi doi brazi,

coloneleasa era în delir melancolic, colonelul rămînea prostit, iar Bulică dădea din coadă în semn de adîncă satisfacție.

Gelozia însă este partea poeților „pe acest amar pămînt", cum se exprima aşa de trist poetui-ofițer Topoloveanu.

Da, el răpise inima multor duduci care citeau pe Monte^Cristo, el sedusese multe văduve cărora le redeşteptase în piept patima iubirii, el cucerise chiar inima de bronz a colonelului, şi tocmai de aceea toți camarazii doreau să-1 imiteze.

De atunci data în regiment pacostea versurilor.

Sergentul meu major mă-nnebunea. în fiecare zi, după raport, mă lua în cancelarie şi, după ce mă trata cu „o gazoasă", începea discursul obicinuit:

— Ştii pă Janeta de la „Trei colori"... Ah ! Mult o iubesc !... Da' mi se pare că elevu de administrație clasa a doua, Sărățeanu, i-a-ntors capu. Eu merg acolo în fiecare seară, cheltuiesc cu ea toată solda... şi tot ce mai pică... şi mi se pare că ăla o are pă gratis, numa cu poiziile... Uit-te, i-am făcut şi eu o poizie. Vezi dacă e bună :

Ah ! Janeto, tu eşti crudă,
Nu preferi a mă iubi,
Dar îţi jur-n eternitate
Că pentru tine-oi muri !

După cetanie, urma o pauză. Sergentul-major mă privea cu spaimă, pe cînd eu cercam să-l conving că a făcut „un cap de operă, nu altceva". Cum îmi mulţumea bietul om, cum mă cinstea cu ţigări de damă cu carton şi cum îmi dădea bilet de voie seara ! Mai ales dacă îi ştergeam un cuvînt şi-l înlocuiam cu altul, atunci era pe deplin convins că în adevăr mă ocup de el...

într-o zi a venit la mine desperat. îi dusese Janetei o poezie fără să mi-o arate mie în mod prealabil. Poezia începea aşa :

Spuneţi, spuneţi, mîndre stele,
Focul lacrămilor mele,
Şi voi, dulci privighetori,
Şi voi, parfumate flori !

Dar... ingrata Janetă i-a aruncat poezia în nas, zicîndu-i :

— Nu ţi-e ruşine să-ţi fie ! Asta-i poezia care mi-a dat-o Sărăţeanu aseară !

Şi i-a scos dintr-o cutie de bomboane — albumul ei — poezia asta întocmai, scrisă de rniîna lui Sărăţeanu, cu litere gotice şi cu umbre.

Cred şi eu ! Dacă apucase Sărăţeanu mai înainte s-o fure din ***Dorul !...***

Acuma don sergemt-major, care trecea de „plastografa lu Sărăţeanu", cum zicea Janeta, era pierdut. în loc de :

Ah, Janeto, tu eşti crudă,

el scria :

Ah, Matildo, tu eşti crudă,

şi în loc să mai meargă seara la „Trei colori", se ducea la „Ursul de aur".

Canonul cel mai mare l-am păţit însă cu căpitanul Gănoiu.

într-o zi mă pomenesc cu el că mă ia deoparte şi începe să-mi spuie foarte trist, aproape plîngînd :

— Poate c-ai auzit ce nenorocire mi s-a întîmplat... Ştii, cît am fost detaşat cu compania la Tîrgu-Ocna, nu m-am putut duce acolo cu toată casa. Cheltuială mare : bagaj, slugi... Aşa, am luat numai nevasta şi am lăsat la Bucureşti doica cu copilu, un copilaş de vo patru luni... Ei, ce crezi c-am păţit ? Cînd mă duc alaltăieri în Bucureşti, găsesc copilu mort !...

Bietul căpitan plîngea. Se cunoştea că-şi iubise copilul şi, în faţa astei morţi, toată răutatea lui obicinuită dispărea. Dragostea de tată ştergea dintr-o dată din inima-i împietrită orice alt sentiment.

încercai să-l mîngîi, dacă poate fi vreo mîngîiere în faţa unui cadavru pe care l-ai iubit. Dar, ştergîndu-şi lacrămile, căpitanul îmi răspunse repede şi cu un aer vesel ca de o bucurie neaşteptată :

— Să vezi ceva : m-am gîndit la dumneata tot drumu de la Bucureşti pîn-aici.

— A, mă onoraţi...

— De loc, de loc. Ascultă. Am îngropat copilu — Dumnezeu să-l ierte ! — şi i-am pus pă groapă o cruce de lemn provizorie. Am de gînd să-i fac un momimentaş mititel. Şi pă monumentaş, o poizie ! Mi-o faci, nu-i aşa ?

— Domnule căpitan, vă rog...

— Nu, fără vorbă ! Mi-o faci sau nu ? Ţiu foarte mult să fie de dumneata... O faci ca din partea neconsolatului său părinte... Eu o iscălesc...

— Foarte bine, o fac.

— Adu mîna-ncoa ! Va să zică, parol ?

— Parol !

Superior, tată, milă, plictiseală, toate la un loc mă făcură să primesc a face parte din serviciul pompelor funebre. Căpitanul, încîntat, a început atunci să-mi dea explicaţii :

„Bubi S. Gănoiu, de sex masculin... Născut la 14 februarie 1883... Decedat la 15 iunie 1883... patru luni...

îi ieşiseră doi dinţi... Tatăl său plecat cu mama sa la; Tîrgu-Ocna... Bubi mort la doică"...

Şi pe tema asta mă făcu să moţez o sumă de lucruri care, învederat, n-aveau nici o importanţă pentru lucrarea ce trebuia să fac. Unele amănunte treceau chiar, dincolo de hotarele caraghioslîcului. Dar aşa sînt toate durerile noastre : ele au întotdeauna şi o parte ridiculă pentru cei ce nu le simt ca noi.

M-am zbuciumat o zi şi o noapte. La lumina soarelui, la lumina lunii, la lumina lămpii, am asudat pe o căldură de patruzeci de grade ca să alcătuiesc epitaful ăsta ciudat. Mă gîndeam mereu :

„Ce ar putea spune .un tată copilului mort ? Ce fel e durerea pe care o simte ? Da, el încearcă o pierdere crudă, parcă s-ar rupe o fîşie din propria lui inimă... Un copil mort, nu numai un corp care se pierde ; dar o amintire sfîntă... Ai iubit o femeie şi te-a iubit şi ea... Iată copilul, iată rodul acelei dragoste adînci... Cîte speranţe, ce monument pentru viitor... însă copilul moare, ca şi cum ar vroi ca din patimile noastre să nu rămîie nici o urmă

Şi tot aşa am delirat mereu, flăcău care vroiam să mă închipui tată !

După o trudă oribilă, înjghebasem poezia. Am pus-o în plic şi am trimis-o căpitanului acasă.

L-am întâlnit peste trei zile...

— Nu mi-ai făcut nimica ! îmi spuse el. Aia nu era poezie. Mai întîi rîndurile erau prea lungi ; pă urmă, nu vreau să se potrivească întîiu cu al treilea şi al doilea cu al patrulea, mai bine cîte două-două. Şi nu spunea ce voiam eu. Uit-te, mi-a făcut Topoloveanu una foarte bună :

Ah ! tu, Bubi, cum te-ai dus
Tocma-n cerul cel de sus 1
Eu eram în Tîrgu-Ocnii,
Iară tu la ţîţa doichii...
Sugeai lapte pentru viaţă
Şi gustai a sa dulceaţă...
Aveai ochii prea fierbinţi
Şi-ţi ieşiseră doi dinţi.
Cînd deodată Dumnezeu
Te luă la sînul său !
Plîngi, Mari, pe Bubişor,
C-a zburat, ah ! pe un nor
Şi nu mai vine la noi !...
Căpitanul S. Gănoiu

— Da, da, foarte bună poezie ! am răspuns şi eu.

— Vezi ? Tot Topoloveanu, săracu! Frosa a plîns ca un copil cînd a cetit...

— Care Frosa ?

— Nevastă-mea.

— Atunci cine e Mari ?

Căpitanul izbucni într-un hohot de rîs :

— Apăi eu credeam că te pricepi la poizii. Cîn' colo, tufă ! Nu ştii că în poizie trebuie să zici „Mari" ? Mari e Frosa în poizie !... Tot Topoloveanu, săracu !

Noroc că peste trei zile m-am bolnăvit de tifos şi am intrat în spital. Altfel te pomeneai că auzeam şi despre mîţa regimentului c-o cheamă Mari'.

LIBER

Din ce în ce se stingea zgomotul cazărmii. O dată cu soarele, care se culcase după un deal, toată viața cazărmii se potolea. Din cînd în cînd, cîte un soldat întîrziat pe afară intra repede pe scările de la ușă, în dreptul căreia santinela se mișca în dreapta și în stînga. Sus, la ferestrele luminate, se arătau, trecînd repede, soldați care se urcau pe paturi ca să cotrobăiască prin ranițele înșirate pe poliți, și umbrele dispăreau, din ce în ce mai puține.

în curtea întinsă, un maidan imens pe malul Dunării, tăcere. De departe vuia zgomotul orașului ca o șoaptă uriașă, confuză, și se auzea arare o notă strînsă de gît de la lăutarii berăriei vecine. Pe apă, pustiu ; catartele nemișcate se^ntunecau mereu în ceața ce se întindea, amestecînd în noapte apa cu aerul, ca o mare de gaz ce stăpînea peste tot.

Căprarul Alexandru Vintileanu se plimba singur prin curte. încheiat în tunica „de cazarmă", cu bonetul pe ceafă și cu mîinile la spate, el tăia curtea cu pași leneși,^nepotriviți. Uneori se oprea la malul cercuit cu s!™ă'„?i oc*!" ! ^ Pier<kau P'in ceață, de departe cătînd să-și lămurească peisajul ce se pierdea în întunerec.

Mai avea noaptea asta ! După trei ani de oștire, avea să se libereze mîine, să lepede în sfîrșit haina care-l strîngea, să reintre în viața liberă. Privind la undele liniștite, care de-abia se zugrăveau pe apă cînd trecea prin ele o rază de lumină, își amintea acuma tot ce trăise el din copilărie și pînă azi. Se revedea, cu zece ani în urmă, copil în casa părintească, lîngă un tată care-i iubea, căci de mamă nu-și mai aducea aminte. Ea fusese pentru el ca o figură ce ți se arată-n vis, luînd diferite forme : cînd naltă și brună, cînd slabă, blondă, plină de duioșie. O pierduse cînd el n-avea decît șapte ani, și de-abia dacă-i putea reconstitui icoana după un portret vechi pe care-l văzuse în fruntea albumului...

Ce-i rămăsese din toată copilăria ? Cîteva amintiri vagi, nici triste, nici vesele, care se pierdeau în noaptea vremii, aci un prieten cu care 9e jucase, aci o servitoare care-i spunea basme de care nu-și mai aducea aminte decît în fășii desperecheate... încolo o banalitate ce nu se putuse încrusta în memorie. Dar în cadrul strîns unde se-nghesuiau nedeslușite întîmplările trecute, claie peste grămadă, fără ordine cronologică și fără ca una să se ridice deasupra alteia ; în vălmășagul de nume proprii de-abia reținute, de chipuri șterse, de crîmpeie de vorbe care-i răsunau fără nici un înțeles, de fapte indiferente, o singură imagine rămăsese aceeași. Ea singură mai sprijinea monumentul copilăriei, îl însenina, îl acoperea parcă în părul ei blond, îi dedea din strălucirea ochilor ei albaștri.

Copilărise cu ea de mic. Ea n-avea tată, cum el n-avea mamă. Eliza Murgășanu era frumoasă, și zveltă, și bună. Copii, se jucau ceasuri întregi, și trebuia să intervie glasul mamei sau glasul tatii ca să-i facă să nu mai alerge.

„Nu vă urcați pă movilă ! Alecule, dă-te jos din salcîm ! O să vă rupeți hainele !"

Și trebuiau să se execute, întotdeauna cu părere de rău că se despart...

Mai tîrziu, ea aproape domnișoară, el băiat de gimnaziu, au continuat să se joace, de astă dată cu mai puțin zgomot. între ei apăruse deja sfiala vîrstei ; cu toate astea, erau tot frate cu soră, amîndoi iubindu-se

deopotrivă, cu o iubire pe cît de adîncă, pe atît de nevinovată...

Caporalul privea pe apă, unde se lămurea câte o lumină, o barcă plutind uşor, departe, mai departe, **ca** visul copilăriei lui...

Acum îşi aducea aminte scena cea mare.

Tat-său, un funcţionar vechi, era mutat în alt oraş, şi trebuia să plece în douăzeci şi patru de ceasuri. I-a spus vestea asta pe seară şi i-a trecut prin inimă **ca** un fier roşu. Mai întîi n-a ştiut nici el de ce. încetul cu încetul, însă, a simţit că aceea ce-l durea aşa de crud era despărţirea de Eliza. într-un suflet s-a dus la ea. Era singură-n grădină cînd a venit să-i spuie şi să-şi ia rămas bun. Ce ciudat sentiment a-ndurat ! Avea şaptesprezece ani acuma şi niciodată nu-ncercase în faţa astei copile de cincisprezece altceva decît o prietenie de copil ! Şi cu toate astea ! Acum, cînd trebuiau să se despartă, amîndoi vedeau că se iubeau mai mult decît atîta... în umbra serii, sub coperişul salcâmului înflorit, au căzut unul în braţele celuilalt şi s-au îmbrăţişat pentru-ntîia oară, cu patimă, nebuneşte, şi au plîns cele mai sfinte lacrămi...

De aci încolo, un punct negru în memorie, ca o piatră grea peste un mormânt de suveniruri... Ştia că a plecat, că a venit la gară, că au vorbit puţin, că şi-au strîns mîna cu căldură, că a văzut-o, că a bănuit-o că plînge... Apoi, ca să evite de a plânge şi el, s^a urcat în vagon şi a tăiat emoţiunea cu glume ce-i sfîşiau inima :

„Lizi, vezi să îngrijeşti de pisică, pune-i clopoţei la urechi"...

Iar Lizi, nemişcată, zîmbea printre lacrămi...

Şi apoi ? Pustiu ! S-a stabilit în alt oraş, şi-au scris scrisori copilăreşti, pline de căldură şi cu o ortografie îndoioasă, într-un stil de roman prost... pînă-ntr-o zi, cînd scrisorile lui au rămas fără răspuns. Nu-l mai iubea ? Murise ? Era supravegheată ? N-a ştiut niciodată, îi rămăsese un portret pe care-l purta cu el. Erau ei amîndoi, fotografiaţi la ţară de un fotograf ambulant... Nişte linii şterse, cenuşii, în care numai cu bunăvoinţă recunoştea trăsăturile ei, ochii ei frumoşi. Ea stătea pe un scaun, el în picioare lîngă dînsa, o privea,

sau i se părea lui c-o priveşte, căci fotografia rămânea un mister în privinţa asta...

Mai tîrziu, peste un an, tat-său a fost dat afară din slujbă, cînd se schimbase guvernul. După un an de mizerie neagră, în care vînduse tot ce aveau mai scump în casă — cerceii de aur ai mamei, portrete cu rame poleite, lampa cea mare de tavan, tacîmurile de argint, pînă şi inelul lui de logodnă — bătrânul a apucat darul beţiei. în fiecare dimineaţă, la cafenea, dacă vreun cunoscut mai milos îi dădea un franc, el îl schimba pe ţuică. îl aduceau acasă plin de noroi, sălbatec, aiurind, nerecunoscînd pe nimeni, pînă-ntr-o zi, beat, fără cunoştinţă, s-a aruncat sub roatele unui tren... şi l-au îngropat în socoteala comunei, seara.

Toate astea şi le amintea căprarul într-o dezordine de gîndiri.

El întrerupsese şcoala de mai multe ori, o dată fiindcă fusese bolnav greu, altă dată, ca să poată trăi, intrase a cincea roată la căruţă într-o cancelarie ; mai tîrziu locul i-a fost ocupat de un bacalaureat, în urma unui concurs la care se băteau vreo şaisprezece inşi. într-o bună dimineaţă, cînd împlinea nouăsprezece ani, s-a dus voluntar în armată.

Cu cele patru clase pe care le avea, pusese de gînd să se facă ofiţer.

însă, una după alta, au venit deziluziile. Disciplina, viaţa groaznică între zidurile păzite de baionete, bătăile pe care le vedea împrejurul lui, toate sfîrşiră prin a-i naşte^n piept revolta. Nenorocul lui îl adusese în compania celui mai brutal dintre căpitani. După încercări de tot felul, după nesupuneri mici, după hărţuieli de toată ziua, s-a ales că în trei ani n-a ajuns decît căprar. Privind la cele două galoane de lână, cusute la mînieă, îl coprindea o ironie tristă. Atîta meritase el ? Era mai bun, mai activ, mai inteligent sergentul Berechet, care se pregătea deja pentru şcoala divizionară, după ce-nvăţase la regiment a scrie pe nisip şi a ceti cu cercuri de hîrtie puse deasupra slovelor ?... Sergentul Berechet, care lua întotdeauna stînga drept dreapta şi căruia maiorul propunea să-i lege la un picior fîn şi la altul paie, nu era nici mai cetit nici

mai deştept; dar era omul de-ncredere al căpitanului, şi căpitanul îi zicea totdeauna că e... instructor sever şi „bun militar".

Ei, el nu meritase să fie decît căprar !...

Dar acuma zîmbea. Trei ani trecuseră, şi în sfîrşit avea să fie liber... Cu cît treceau ceasurile, cu atîta se simţea mai agitat, ca-n ajunul unui eveniment mare. După o călătorie lungă prin valuri furtunoase, după o călătorie în care adeseori fusese aproape să se zdrobească de stânci, ajungea la mal !

Privi din nou pe apă. Barca de adineaori, care i se păruse că ajunsese la ţărm, sălta încă pe valuri... Oare ţărmul ***lui*** nu era tot aşa de departe ? Nu era o ficţiune a-nehipuirii ? Nu-şi făcea iluzii cînd i se părea că malul e aproape ? Da, în noaptea asta se culca încă rob între ziduri, şi mîine avea să fie liber... însă cum ? Ce fel era libertatea asta ? A cunoscut-o el vreodată ? La nouăsprezece ani, cînd îşi tîrîse pingelele rupte pe pragul cazărmii, nu era încă liber ? Ce-l împinsese atunci la robia asta, pe care o numeau ***voluntară ?*** Şi acum, după trei ani, nu se găsea tot cum intrase ? Ce avea să facă ? Unde vrea să se ducă ?

La uşa cazărmii se făcu o mişcare. Apăru gornistul şi înoepu să sune prelung şi trist stingerea luminărilor...

Luna bătea acum în ferestre, amestecând razele ei palide cu lumina dinăuntru, care plutea încă ; îşi îndreptă paşii greoi spre cazarma unde avea să doarmă noaptea cea din urmă...

Somnul i-a fost o trudă, o aromeală cutreierată de visuri neînţelese, în care toate gîndurile de seară îi apăruseră din nou, schimonosite, desperecheate ca nişte stanţe, pline de fiori şi pline de zbucium... Toate se amestecau într-un vălmăşag imposibil aievea. Aci era de şaptesprezece ani şi-şi oglindea chipul vesel în ochii albaştri ai Elizei, aci era dezertor din armată, rătăcitor pe o barcă, alungat din urmă de nişte puteri diforme, care urlau, pe cînd valurile erau gata să-l

cotropească în tot minutul ; aci se deschidea cerul şi se arăta un farmec, o lumină vie, eternă pentru cine ştie s-o cuprindă...

La ziuă a fost scutit de servici, şi-a dat în primire puşca, muniţia toată, hainele chiar, şi i-au lăsat în schimb o tunică roasă, cîrpită, peste care onoarea de caporal stătea cocoţată ca un sarcasm. Cu un capei pe care se amestecau toate culorile unui curcubeu, cu o pereche de cizme enorme, scîlciate şi împeticite, s-a prezentat în faţa căpitanului.

Aci a primit foaia de trecere în rezervă, biletul de drum pîn' la Bucureşti şi un franc care i se cuvenea pe zece zile servite. Căpitanul n-a uitat, fireşte, să-i mai dea şi sfaturi părinteşti.

Şi-a luat ziua bună de la tovarăşi şi a plecat fără să i se cînte „rezerva", cum nu i se cîntase nici „de recruţi", cînd a intrat.

Peste un ceas era la gară şi pornea cu trenul într-un vagon de clasa a III-a.

II

Bucureşti !

Pe o căldură de 40 grade, într-o atmosferă încărcată şi murdară, pe uliţele transformate parcă în nişte cuptoare necurate, rezervistul îşi luă drumul, fără să ştie unde, fără scop, privind în toate părţile. Trăsurile cu coşul ridicat, tramvaiurile grele şi zgomotoase, căruţele hodorogite circulau înghesuindu-se, pe cînd birjarii ţipau mereu, asudaţi şi ei, şi caii, şi muşteriii. De-a lungul Căii Griviţei, negustori în vestă, femei cu fuste uşoare, copii aproape dezbrăcaţi priveau convoiul care curgea de la gară, obosit, unii cu geamantane-n mînă, alţii cu cîte un ţigănaş care schimba sacul de drum al călătorului cînd într-o mînă, cînd într-alta. Din cînd în cînd, cîte o casă mare, frumoasă, cu perdelele lăsate... Şi cârciumi multe, pe zidurile cărora erau mâzgălite inscripţii caraghioase, reclame de vin, de bere, de limonada ; pe alocurea, cîte un miros de bucate te izbea din fundul unei prăvălii murdare.

Pe tot drumul nu mîncase decît covrigi. îi era foame şi se uita jinduit la birturile care-şi aşezaseră afară grătare pe care sfîrîiau cîrnaţii şi fleicile dogorite de jăratic, stropite din cînd în cînd de picuri de sudoare ce curgeau de pe faţa bucătarului. Covrigii îi cumpărase din gologanii pe care îi avea înainte de soldă, francul îl avea întreg.

Mergea înainte. Pe Calea Victoriei, oamenii se grăbeau. Tineri în haine de vară, cu haina peste cămaşă, încinşi cu cordoane, apăraţi de umbrele împotriva soarelui ; femei îmbrăcate în mătăsuri subţiri, prin care se zăreau braţe şi spinări albe ; apoi trăsuri şi iar trăsuri, în cîte un colţ de stradă, un gardist care îşi scotea chipiul şi-şi ştergea faţa cu o basma mare, leorcăită de mult; pe alocurea, prăvălii cu pînzele lăsate dedeau cîte un crîmpei de umbră vitrinelor încărcate ; mai departe, cîţiva hamali care stropeau din nişte tulumbe, pe cînd cocoanele îşi ridicau rochiile cu graţie şi cu intenţii.

El îşi vedea de drum, oprindu-se din cînd în cînd să admire o casă, o vitrină, o femeie. Din pavajul înfierbîntat se urcau valuri nevăzute de căldură, din ganguri ieşea un miros cald, greoi, îngrozitor, fără nume. Din vreme-n vreme, întîlnea cîte un ofiţer în bluză, grăbit, aproape alergînd pe jos, ori zărindu-se din fundul unei trăsuri, ori pe banca unui tramvai deschis : saluta, căci nu scăpase de haine, şi trecea înainte.

Tot înainte ! îşi făcea socoteala: azi avea să colinde aşa-n neştire şi să mănînce patruzeci de bani mai pe-nserate, ca să aibă şi pentru mîine. De culcat, vara e uşor lucru : sînt atîtea unghere uitate de oameni, pe unde nu trece nimeni ! Apoi, mîine are să alerge să găsească ceva de lucru. Unde, nu prea ştia. Are să bată la uşile ministerelor, pe la cancelarii, pretutindeni ; are să-şi arate foaia de trecere-n rezervă, atestatul de la gimnaziu, şi are să găsească ceva...

însă iluziile-i fugiră una cîte una. Peste tot i s-a răspuns ca să facă o petiţie, şi „la primul loc vacant" o să-1 aibă-n grijă. Peste tot, apoi, vorbele astea '. „Acum, în vacanţie, greu de găsit. Nu sînt lucrări, pe urmă, cei mari lipsesc. La toamnă poate !"

Şi a doua zi, şi a treia zi acelaşi lucru : la toamnă ! însă foamea aşteaptă oare pîn-atunci ? Dimineaţa de tot, plimbîndu-se pe dinaintea cafenelelor, cu nădejdea ca să găsească un ban aruncat din greşeală de vreun chelner, o dată cu scrumul de pe tăvi, se pleca adesea ia pămînt, înşelat de o părere, adunînd capace de cutii cu chibrituri în loc de bani; după amiază, gonit de foame pe uliţele aprinse, cu gura arsă de sete, ou foamea ca povară, cu picioarele arse de cald, de oboseală, de slăbiciune, se oprea în dreptul ferestrelor de la birturi, unde se arătau pui fripţi, verdeţuri, castroane cu iaurt, şi fructe, şi prăjituri, şi atîtea lucruri al căror gust îi şi uitase ! îşi tîra pretutindeni mizeria, care ţipa în hainele zdrenţăroase de fost apărător al ţării, îşi tîra cizmele, ce-i păreau din ce în ce mai grele, şi uneori îi venea să plîngă... în dreptul lui „Capsa", steteau afară la mese oameni care beau ceva verzui cu trestia, ca să nu-şi strice dinţii. Erau oameni care caută să-şi facă poftă de mîncare, pe cînd la ferestre se arătau atîtea bunătăţi, pe care le ghicea că sînt bunătăţi.

Acum, cînd nu mîncase de două zile, acum, cînd i se părea că toţi trecătorii îi cunosc sărăcia, în ochii lui începea să se vadă ura. O femeie frumoasă şi elegantă, un om bine îmbrăcat, un copil într-o trăsură, toate nu-i dădeau decît un singur gînd : „Ce te-aş mai gîtui !"

Şi pornea înainte, sperios, parcări urmărea cineva. Cînd se-nseră, umbrele de la felinare i se păreau oameni care îl pîndesc...

Era pe la ceasurile unsprezece din noapte, cînd ajunse într-o stradă dosnică. Din dreptul unei case cu perdele roşii şi ou geamurile deschise auzea un glas de femeie cîntînd. în noaptea tăcută, pustie şi tristă, notele treceau ca un plînset. Femeia cînta ***Visul,*** o bucată pe care o auzise demult, copil !... Dar glasul celei de atunci era dulce, clar, plin de o melancolie senina,

aproape copilăroasă, pentru că era glasul Elizei. Aceea ce auzea acum era o coardă răguşită de contraltă de stradă, ca o flaşnetă în care fiecare notă are în acelaşi timp trei sunete ; pe alocurea vibra o clipă ceva dulce, dar se pierdea în totalitatea melodiei măcelărite. Cu toate astea, glasul nu era lipsit de melancolie. Dispoziţia lui sufletească făcea să-i sune în urechi ca o poveste tristă, duioasă, ca un ţipăt al unei inimi nenorocite ; şi ou cît glasul era mai aspru, mai răguşit, mai sărăcit de artă, cu atîta plînsul i se părea mai real, mai sincer, mai sfîşietor, ca ţipătul unei bătrâne care pe marginea gropii copilului îşi dă drumul strigătelor...

El, de ce asculta, de ce se simţea mai abătut, ca şi cum era cîntecul nenorocului lui...

...Vai ! Pentru ce ăst vis a încetat ?...
Pentru ce ?...

Cînd se sfîrşi cîntecul, auzi cîteva aplauze ieşind din odaie, apoi glasuri femeieşti şi bărbăteşti amestecîndu-se laolaltă în exclamaţii ironice, în ocări, în comentarii idioate :

— Ah, ţaţo, cîntă de inimă albastră!...

— Fa Emilio, ăsta-i cîntecul tău ?...

Şi injurii, şi vorbe de ruşine, şi tot soiul de bătăi care, desigur, nu erau peste mâini...

Pentru-ntîia oară de cînd se liberase îi veni în minte icoana Elizei, al căreia cîntee îl ciontea acuma o astfel de femeie, într-o astfel de casă. Şi îl cuprinse un dor nebun de visul tinereţii lui, de copila al cărei portret îl purta încă.

O curiozitate nebună îl apucă, o curiozitate bolnavă şi amestecată cu patimă.

„Adică dac-aş intra în casa asta ? S-o văd pă asta care a cântat... Hm, n-am bani ? Nu face nimica ! Parcă nu se intră şi aşa de plimbare, de chef ?"

Deschise poarta şi păşi sfios. Odaia dedea în curte. Uşile erau deschise şi-n prag stetea o pisică neagră, înăuntru, pe prag, rămase sfios. Erau vreo patru femei, numa-n fuste ; una-m fund, legată cu alb la cap, în fustă roşie, citea o fasciculă. Două, în braţe la doi tineri, care glumeau cu ele, se lăsau legănate; alte

două jucau cărţi; iar pe un scaun lângă fereastră, o bătrînă lucra la ciorap, parcă-ţi aducea aminte legenda Soartei torcînd un caier nesfârşit... Bătrîna, văzîndu-1, strigă cu o voce bărbătească :

— Aide, fetelor, mai lăsaţi zbegu ! Uit-te un domn, un căprar !

Rezervistul se aşeză pe un scaun. Din odaia de alături ieşi şi trecu pe lîngă el o femeie îngînînd încet cuvintele din urmă ale ***Visului.*** Era o fată slăbuţă, i-ai fi dat treizeci de ani, fără piept, fără şolduri, cu un umblet leneş. Nici urâtă, nici frumoasă. Un păr blond şi nişte ochi albaştri erau tot ce mai rămăsese dintr-un chip care, probabil, fusese frumos cîndva, demult!

— Dumneata cîntai ***Visul ?***

— Eu.

— Vezi, Conteso, tu aduci public cu cîntecile tale ! zise o brună de pe genuchii unui tânăr.

Rezervistul luă pe Contesă de mînă şi dispăru cu ea.

Cînd se văzu singur cu dânsa, căprarul o privi ou un fel de uimire care creştea mereu, apoi o întrebă :

— De unde eşti ?

— De la Filipeşti...

— Lasă gluma. De unde eşti ?

— De la Ţigăneşti...

— Te rog, lasă gluma... De unde ?...

— Da' ce zor ai ?! îl întrerupse Contesa. Ce, eşti duhovnic ? De unde sînt, de unde nu sînt, parc-o să ne cununăm amîndoi ! Sînt şi eu din lumea asta mare şi blestemată ! Acuma s-a dus !...

însă el scoase din buzunar portretul.

— Cunoşti asta ?

Contesa rămase împietrită.

— De unde-o ai ? Asta sînt eu...

— Elizo ! Tu aici ! Aici a fost să ne-ntîlnim ?...

Şi, ca şi-n ziua cînd el s-a mutat, se strînseră-n braţe ca doi copii.

Apoi, pe cînd el rămăsese-n picioare, extaziat înaintea ei, ea, cuprinsă de milă, de ruşine şi de amintirea

visului cel mai dulce, stetea cu faţa-n mîini, plîngînd. Căprarul o linişti, Si spuse că el o iubeşte şi aşa, că n-a iubit-o decît pe ea, o dovadă portretul păstrat, apoi o rugă să-i povestească şi lui cum ajunsese aici, „în casa asta".

Printre lacrimi şi în scurt, ea-i spuse tot.

Dacă nu i-a mai scris, pricina era că mama-i prinsese scrisorile. Şi, din ziua aia, mama se purta foarte rău cu ea. La vîrsta ei, doamna Murgăşanu[1] voia să se mărite a doua oară. Dar, pentru asta, ţinea să scape de fată. Hotărîse s-o mărite după un ceaprazar aproape bătrîn. Toate plînsetele ei au fost zadarnice. Atunci, ca să scape de ameninţarea ceaprazarului, a preferat să fugă cu un ofiţer. Şi a fugit. însă după un trai îngrozitor, în care ofiţerul o chinuia şi o bătea, a fost lăsată. Neputîndu-se întoarce acasă, neştiind ce să facă, a intrat la un ***catfe-chantant.*** A cîntat prin toate oraşele, pînă cînd într-o seară, după ce în ajun cîntase mai mult, a văzut că glasul se duce... Atunci a intrat în „casa asta", unde şi-a schimbat numele în Emilia, îi zice şi Contesa, fiindcă bătrîna spune că „se cunoaşte că-i de famelie bună".

El ascultă tot fără s-o întrerupă, ocolindu-i privirile cînd ea se uita la el, apoi îşi şterse lacrămile şi o primi din nou în braţe.

încă nu-şi putea da seama de realitate. Uneori îi auzea glasul pare-ar fi venit de departe şi o zărea mică, tocma-n fundul odăii; auzul şi văzul refuzau parcă să primească aidoma adevărul ce i se arăta îngrozitor, ca-ntr-o noapte din poveşti.

Ea îl întrebă, ruşinată, să-i spuie şi povestea lui.

— Eu n-am să-ţi spun mai nimic... M-am liberat acuma din armată.

După o tăcere, în care amîndoi desigur îşi scrutau viitorul, ea-l întrebă plină de sfială :

— Unde stai ?... Dacă mi-ai da voie... cîteodată... aş veni să te văd... Nu să te văd... dar aş întreba dacă eşti sănătos...

[1] în volumul din anul 1895 a fost tipărit greşit numele „Vintileanu", în loc de Murgăşanu — cum am corectat în ediţia de faţă.

— Unde stau ?

De atîta vreme nimeni nu-i pusese întrebarea asta, şi nici el nu şi-o mai pusese. „De dormit e lesne vara !" încercă să-ngîne cîteva vorbe, ameţit, ruşinat de sărăcia lui lîn faţa ei, apoi răspunse că „deocamdată" nu-i poate spune. însă cum ea începu a plînge şi-i dete să înţeleagă că, desigur, el n-o crede demnă ca ea să păşească pragul casei lui, căprarul plecă ochii în pămînt şi-i povesti tot, tot.

— Atunci... rămîi în noaptea asta aici, te rog.

El refuză cu o mîndrie înaltă ; dar ea îl rugă atîta, căzu în genunchi, îl sărută, plînse şi sfîrşi prin a-i spune :

— Ţii minte, era o vreme cînd nu mi-ai fi refuzat nimic... Atunci, e drept, eram altfel. Dar atunci nu se încăpea între noi „al meu şi al tău". Dacă eu am ajuns aşa, crede-mă, nu mi-am schimbat sufletul... Uite-te : nu mai sînt frumoasă, am douăzeci de ani şi parc-aş fi de treizeci. Cu toate astea, tu mi-ai dat înapoi tinereţea veştejită... Dacă-ţi mai aduci aminte seara din urmă, dacă mai mă iubeşti cît de puţin, dacă m-ai iubit vreodată, rămîi... te rog, plîng...

Şi îşi lăsă faţa pe mîinile lui, pe care le sărută ca o nebună.

Rămase.

Ea desfăcu patul, îl primeni, schimbă tot, ca şi cum ar fi vrut să nu pângărească un amor aşa de sfînt pe rufele comune.

Şi pînă tîrziu, culcaţi unul lîngă altul, şi-au vorbit, s-au îmbrăţişat, au vărsat lacrămile cele mai sincere. Din cînd în cînd, se auzea la uşă cîte-o lovitură.

— Hei, Conteso ! Conteso !

Bătrîna răspundea că „nu se poate". Atunci vorbele cele mai murdare, injurii grosolane, toate curgeau droaie, amestecate ou zăngănituri de săbii, cu fluiere, cu cîntece de cîrciumă... şi toate ajungeau la urechile lor. Ea închidea din ochi, se vîra în el cu frică şi cu ruşine, pe cînd el o mîngîia, o înţelegea. Fiecare glumă dobitoceasca de alături răsuna în auzul şi-n inima lui ca un strigăt al pierzării Elizei ; în sufletul bietului

iluzionist, care se credea cîte o clipă pe patul fericirii, lîngă ea, uitînd mizeria care-i lega, vorbele de afară erau o deşteptare plină de groază şi de desperare...

Au adormit tîrziu, ţinîndu^se în braţe.

III

Cînd s-a deşteptat, era ziuă. Se auzeau de afară căruţele huruind pe pavaj, iar o rază slabă de lumină intra prin crăpătura perdelelor.

Se sculă încet, se îmbrăcă în pripă, îi lăsă pe masă portretul lor şi ieşi, aruncînd o privire lungă, duioasă, plină de iubire şi de amărăciune spre patul în care Contesa, în care Eliza dormea, zîmbitoare, în lumea unui vis fericit, desigur.

în stradă, îşi luă capul între mîini, se frecă la ochi şi porni.

Toate întâmplările din noaptea trecută i se arătau acum desluşite. Singur, sărac, uitat de toţi, nu găsise adăpost decît lîngă ea. Şi cine era ea ? Era idealul copilăriei şi al tinereţii lui prigonite. Iată unde o găsea !... Şi atunci cînd o găsea, în loc s-o poată scăpa, în loc s-o scoată din noroiul în care o aruncase o soartă tristă, se scufunda şi el, şi primea să aibă adăpost din munca ei aşa de infamă, aşa de nenorocită... Parazit pe corpul ei murdărit de ani de dezonoare — asta fusese el o noapte !... O iubea ? Negreşit că da, şi-o iubea acum cu atît mai mult ou cît o vedea atît de oropsită, atît de încovoiată în lupta pentru viaţă !... Dar aşa trebuia să înţeleagă el iubirea ? Ea îi dăduse a înţelege că ar putea să-1 ţie oricît... „pînă ţi-ei găsi de lucru"... Şi el tăcuse, pentru că nu vroise s-o vadă plîngînd...

îşi duse mâinile la faţă. Un miros de pudră proastă, de mosc învechit, âl izbi, amestecat ou un miros de femeie... îl cuprinse în acelaşi timp un dor nebun de ea şi un adânc dezgust de el... Observă acum că purta cu dînsul, că ducea cu el pe uliţi, în păr, pe faţă, pe haine parfumul acesta bolnăvitor, care-i excita simţurile şi-i tulbura conştiinţa. Acum el retrăia clipă cu clipă toată viaţa trecută, îşi adăoga durerile, suferea două poveri deodată : amarul vieţii lui şi amarul vieţii ei. Şi nu-i era de ajuns mizeria în care se vedea cufundat. Flămând şi zdrenţăros, pe uliţi ou pietre calde şi inimi reci, trecea înfăşurat în sărăcie ca-ntr-o haină de care nu se lipea necinstea. Şi dacă nu mîncase, şi dacă n-avea adăpost, cel puţin sufletu-i se păstrase neatins de chinuri; era mâhnit, era necăjit, dar conştiinţa-i era senină... De-aouma, nici asta n-o mai avea. Pretutindeni îl urmase vedenia celeilalte, mai nenorocită ca el, mai umilită, mai expusă. Şi, pe cînd el o idealiza şi o plîngea, ca pe o rază cufundată în noroi, ea îi oferise iun loc de adăpost, al cărei parfum îl simţea încă pe el, şi-1 chinuia, şi-i aducea în minte noianul ei de suferinţe, sub care căzuse întroienită, ca o pasăre pribeagă, cu aripi ostenite, rămasă pe cîmpul în care vin viermii, şio murdăresc, şi-o descompun cu atingerile lor greţoase, şi—şi fac cuiburi în penele ei...

Ce-ar fi putut el să facă ? Nu mai gîndea la el, ci la ea, pe oare i se părea c-o vede, că-i întinde braţele, că-1 roagă s-o scape...

îşi duse mîna la inimă şi simţi în buzunarul tunicii foaia de trecere în rezervă... Era liber ! Liber de a muri de foame, liber de a privi neputincios la steaua care cade, la idealul care i se stinge sub pîngărirea corpului şi zdrobirea sufletului.

Ajunsese la cîmp. Liniile drumului-de-fier brăzdau pământul cenuşiu, uscat. Nici ţipenie de om, pe cînd departe vedea în zare un fum ce se pierdea în sus de la o maşină.

Aşa se pierdeau şi visurile lui. Din tot ce-şi închipuise, din tot ce visase, din tot ce sperase nu mai rămânea acum decât o rază, cea din urmă, care murea şi ea. Şi ou cît adâncea mai mult prezentul, cu atîta se simţea mai păcătos. Auzise de bărbaţi care trăiau în socoteala femeilor, ştia că fostul lui sergent-major vieţuia în sarcina bucătăresei de peste drum ; dar întotdeauna avusese groază de soiul ăsta de oameni şi

de ciocli. Nu cumva astfel de soartă i se rezerva şi lui ? Noaptea trecută ce făcuse el oare ? Era însă o deosebire : îi lăsase portretul lor, singura lui avere, tot ce-i era mai drag în lume, tot ce-i mai rămăsese dintr-o vreme fericită şi plină de iluzii.

Maşina se apropia. Acum îi auzea lămurit zgomotul aburului şi al roţilor care cutremurau şinele. Şi în acelaşi timp îi trecu pe dinaintea ochilor icoana lui tat-său, care sfârşise viaţa sub nişte roate de tren. Cum se repetă toate în lume ! După tată, fiul, mînaţi de acelaşi dor de linişte şi fericire pe care pământul i-l refuză !

Şi maşina înainta mereu... însă deodată simţi pe umeri o atingere uşoară. Se întoarse şi văzu doi ochi albaştri care se uitau la el rugători.

— Tu ?...

Eliza îi luă braţul, pe cînd trenul trecu pe lîngă ei învăluindu-i în fum şi azvârlind stropi mărunţi de apă caldă. El îl privi cu spaimă şi cu părere de rău cum se depărta... Ea îl înţelese. îi strînse braţul mai cu putere, îl privi cu o sfîşietoare duioşie şi porniră spre oraş...

Ea vorbi cea dintîi.

— Ştiu, m-am deşteptat cum ai închis uşa. Nici nu-mi aduceam aminte de fericirea nopţii... Dar cînd am văzut portretul pe masă şi nu ţi-am văzut hainele, nu ştiu de ce am îngheţat de frică. M-am repezit la fereastră şi te-am văzut trecând. Ce galben erai !... Mi-am aruncat rochia pe mine şi am dat fuga. Nu te-am pierdut din ochi. Apoi, după o pauză : Ia spune-mi : de ce ai venit în dreptul trenului ?

Omul liber dete din umeri. îi răspunse încet, gîfîind :

— Ştii tu cum a murit tata ?

— Ştiu, mi-ai spus ! Şi Eliza-şi şterse o lacrimă cu batista. Vezi ? îi zise ea. Aşa sînteţi voi toţi ! întotdeauna durerea voastră vi se pare mai mare decît a lumii-mtregi şi nu vă gândiţi decît la voi ! Crezi tu că nu te-am înţeles ast-noapte, cînd închideai ochii ca să nu vezi în ce casă eşti ?... Crezi că nu-nţeleg ce te

r

frămîntă ? Nu te gândeşti decît la „rolul tău". Dar dac-ai muri tu ? Am fost în stare să ajung în casa aia acum trei ani. Azi n-aş mai putea-o duce. Tu ai deşteptat în mine toată copilăria curată, pe care, ştii, am avut-o odată. Şi niciodată nu m-am simţit mai nenorocită ca acuma. Credeam că cinstea mea murise... Dar te miri din ce cenuşă iese o flacără şi întinde focul mai departe... Tu te gîndeai să mori, şi mă uitaseşi pe mine...

— Eu ? Te uitasem ?

— Mă uitaseşi, nu ; dar chinul tău era mai presus. Nu vezi ? Tu mă preţuieşti ca pe oricare femeie; de asta ţi se pare grozav lucru să primeşti ajutorul meu. Da' dac-ar fi ca împrumut ? Adică tu crezi că eu o să mai stau acolo ? Câteva zile, nu zic ; dar o să muncesc... altceva. Şi pîn' ce-i găsi şi tu de lucru, poţi să primeşti...

Erau în dreptul unui birt-cîrciumă. Ea îl opri în loc.

— Ştii ce ? Mie nii-e foame. Dac-am mînca ?

— Mie nu, răspunse el, pe cînd prin piept îi dete un junghi.

— Tot rău eşti ! Vezi ?

Şi-l împinse înăuntru.

Pe la sfârşitul mesei, ea-i strecură portofelul cu bani pe sub şervet. îi strânse mâna, îl privi rugătoare şi-i şopti :

— Plăteşte tu.

El pipăi punga şi-şi retrase mîna. Toată cinstea lui trecută protesta, simţi o sfială nespusă, ca-n faţa unei crime, şi i se păru că vede-n dreptul uşii pe fostu-i sergent-major. însă ea îi apucă mîna stînga, se uită la el printre lacrimi şi avea faţa aşa de tristă, încît el se hotărî. Luă punga, bătu în masă şi strigă tare, nervos, întărîtat, aşa că vecinii de masă întoarseră capul :

— Plata !

Apoi rămase cu ochii-in farfuria soioasă, pe care se zugrăveau urme murdare de mîncare. Şi şopti încet, auzit de-abia de el :

— Am început !

PAPĂ-LAPTE

L-am cunoscut în şcoală.

Învăţa în toţi anii bine şi pururea era ***monitor general.***

Dacă zicea dascălul albă, albă zicea şi el.

Dar avea, ce e dreptul, şi autoritate. El scotea la ***lecţie,*** el oprea la arest, el bătea la palmă, el punea note, în sfîrşit, el era ***alfa*** şi ***omega.*** Dascălul — popa Burtea — dacă ***asculta*** şi el la un an o dată un băiat, se făcea gaură în cer. El, ou slujba bisericească, cu parastasele, cu morţii şi cu născuţii, de-abia avea vreme să vie ca să iscălească în „condica de prezenţă" !

Şi ce mai balamuc era în lipsa popii !

Băieţii făceau pocnitori de hîrtie, alţii jucau la ţintar, alţii azvârleau cu ***stele fixe...*** în sfîrşit, cîte comedii, toate le trăsneau prin cap, toate le făceau.

Se căznea bietul PapăiLapte să-i astâmpere, dar unde era chip ?! Băieţii-s tot băieţi ! Parcă ei ştiau folosul ce iese din instrucţiune (cum zicea popa) ? Aş ! Gîndul lor era vecinie ţintarul, poarca, zarzările de peste gard şi, cum spusei, toate comediile de pe lume.

Dar, în sfîrşit, nu se poate ***nivelarea inteligenţelor.*** Papă-Lapte era omul care-şi cunoştea nobilul scop al creaţiunii omului pe pămînt.

Nu este adevărat că omul e destinat a fi regele dobitoacelor ? (Vedeţi că şi la dobitoace e ***monarhie !)***

Şi să vedeţi că a şi ajuns unde dorea.

Cu toate că pe atunci era în clasa a patra primară, Papă-Lapte mîncase optsprezece Paşti. Ce i-a venit lui într-o zi prin gînd, n-a mai vrut să înveţe carte.

Sfârşise examenele cu succes, ieşise ***primul,*** şi ar fi vrut să se facă orice, numai filozof nu.

Ce s-a gîndit el, ce s-a răzgândit, a intrat în armată.

Bucuria băieţilor era la culme că au scăpat de ***domnul monitor.*** Dar, nu-i vorbă, le-a venit altul peste cap, mai al dracului poate decît Papă-Lapte.

Asta era ştiut. Cîţi aşteptau cu gura căscată să-i ia locul !

Nu e treabă mare să capeţi asemenea slujbă.

Un curcan sau o gîscă şi oîteva dramuri de... supunere oarbă te fac cel mai fericit dintre muritori !

Aşa e lumea.

De cînd s-a făout militar, n-am mai auzit nimica de Papă-Lapte.

Parcă nu fusese de cînd lumea printre cei vii. îl uitasem, şi cu el uitasem pe mulţi, uitasem copilăria senină, jocurile fără grijă, poveştile, ţintarul... tot.

Nu mai eram copilul de ieri.

Nevoile mele proprii mă făcuseră să uit păcatele altora, şi adesea, cufundat în mizerie, mă gândeam la copilărie ca la un vis ce pierise.

Desigur, atunci nu-mi mai aduceam aminte de Papă-Lapte, nici de teoriile popii. Vedeam numai plăcutele ceasuri cînd mă jucam cu „colegii", zilele de linişte, plimbările la grădină, în sfîrşit, toate care astăzi nu mai sînt!

Uitate pentru totdeauna trebuiau să fie zilele astea şi, în balamucul gândirilor care mă frământau acum, de-abia câteodată o lumină slabă se făcea : copilăria

se arata frumoasă, cum a fost în adevăr, dar barbarul prezent o acoperea cu zdrențele mizeriei reale cu lanțul greu al deznădejdii. '

în gimnaziu am dus-o cîtva timp ; dar o dată mi s-a înfundat.

N-au mai putut să mă sufere, şi ***Spaima găinilor,*** directorul, m-a dat afară, parc-ar fi fost şcoala lui.

Ei, acum ce te faci ?

De ***împărțit averile*** (?) nu e chip.

Să te faci slujbaş, adică măturător la primărie, îți cere bacalaureatul.

Tocmai atunci cînd mă gîndeam la ce e de făcut mi-am adus aminte de Papă-Lapte.

M-am făcut şi eu soldat.

Voluntar îmi ziceau toți, şi asta numai pentru că toți erau miopi.

Cum ? Eu voluntar ? Voluntar ? Cînd eşti pus între ciocan şi nicovală ?

Voluntar ? Cînd vii de nevoie ?

O, dacă toți voluntarii au venit ca mine, atunci ştergeți cuvîntul acesta din dicționare !

Ziceți: ***nevoit!***

Dar cum am venit, de voie, sau de nevoie, am suferit şi eu ca toți ostaşii, am fost şi eu înjurat, ba poate am înjurat şi eu cînd am avansat.

De multe ori poate am închis în inimă simțirile omeneşti, am uitat principiile pentru care am fost gonit din şcoală, am nesocotit tot şi am lovit în soldat, tovarăşul meu de nevoie şi suferințe. Să-şi bată joc cine n-a fost ca mine soldat ! Dar să mă plîngă şi să afurisească păcătoasa alcătuire a societății acela care, ca mine, a stat închis ani întregi în[tre] zidurile umede ale cazărmii, uitîndu-şi doruri şi plăceri, stors de puterea de a cugeta, schimbat în dobitocul cel mai tîmpit, corupt şi împietrit!

O ! Mijlocul' m-a schimbat numai puțin.

' **în textul de față are înțelesul de : mediu.**

Alții o pățesc mai rău : vin oameni cu simțire şi ies... nişte păpuşi îmbrăcate în haine de zece fețe, cu crierul corupt de supunere şi ascultare, cu inima împietrită de obiceiul de a vedea zilnic tablourile cele mai înjositoare, cu simțurile amorțite, fără ideal şi fără țintă.

Eu nu sînt încă aşa de plâns.

Deunăzi mă dusesem la un prieten din alt corp.

Tocmai răsfoiam cîteva gazete, cînd auzii alături un glas care-mi părea cunoscut:

— Aşa, măi sergent, să ştii tu cu cine ai a face .' Ce te fuduleşti tu cu cartea ? Eu n-am învățat decît patru clase primare, după aia am intrat în armată, m-am purtat bine, am dat ascultare şefilor, că de asta sânt şefi, am fost protejat şi iubit de toți şi azi sînt locotenent. Locotenent, mă, pricepi ? Locotenent! Dar cum am ajuns aci ? Ți-am spus : numai prin purtarea mea !

După ce a spus vorbele astea a intrat în cazarmă. Cînd a deschis uşa, s-a găsit drept în fața mea.

„Papă-Papă-Papă-Lapte!" vrusei să strig, dar instinctiv mâna mi se duse la coifură şi murmurai :

— Să trăiți, domnule locotenent!

A pus şi el un deget la chipiu şi a trecut înainte.

TÎRÎIE-BRÎU

E frumos tablou noaptea în cazarmă.

Raniţele aşezate pe poliţe într-o linie; cizmele la marginea patului, iarăşi aliniate, fiţi prezintă un front de ciobote admirabil; soldaţii culcaţi în paturi tot într-o linie te fac să crezi că eşti într-un spital.

Nici un zgomot nu întrerupe tăcerea asta adîncă.

De-abia câteodată plantonul mai face cîţiva paşi pentru ca să nu adoarmă, căci ştie ce pedeapsă îl aşteaptă cînd domnul Morfeu ar avea poftă să-l strângă în braţe şi să-i dea sărutarea lui Iuda.

Mai auzi iarăşi un oftat adânc, cîte o vorbă neînţeleasă, în sfîrşit, zgomote mici, care se pierd în văzduhul ciumat.

Eram doi sergenţi în plutonul întîi.

Camaradul meu era un june cu pretenţii colosale. Se credea — săracul — cel mai *prima* dintre undrofiţeri.

Cine ştia ca el frontul ! Ce vrei, era în stare să-ţi ***isplice.***

„Şcoala de soldat", „şcoala de companie", „şcqala de batalion" pentru dînsul erau fleacuri. Dar, ce-i dreptul, avea de unde să le ştie : nenorocitul slujea ţării de

vreo duzină de ani. îşi făcuse termenul, se liberase, stătuse oîtva timp pe acasă şi, în sfîrşit, tot la oaste s-a întors.

Ce vreţi ? îi venea greu să se facă hamal, el, care avea ân companie zece ordonanţe ! Slujbă nu-i dădea guvernul, de muncit — cum spusei — nu ***putea,*** căci avea şi el ***ambiţ,*** în scurt era ***deşcă*** şi pe lîngă el, toţi erau ***răcani.***

Gît pentru ***tiurie,*** o ştie de minune.

Să-l fi auzit cum spunea „jurământul" pe nerăsuflate. Parcă era dascălul Năstase de la biserica Sf. Spiridon.

Pentru asta, vezi, îl iubeau toţi.

El ştia ce e mare şi ce e mic.

N-ar fi călcat un ordin de ar fi ştiut că moare.

Zicea şeful : „Săi în puţ", el sărea bucuros.

Asta era pentru cei ***mari.***

Cu cei ***mici*** nu era tot aşa.

Aici se schimba politica.

Cum se supunea el la unii, aşa voia ca şi alţii să i se supuie lui.

Doar aşa zice şi reglementul.

Altfel, cum ar putea exista armata ?

De cum vine soldatul în cazarmă, nu i se spune vecinie că : „armata fără disciplină ar fi o adunătură de oameni periculoşi isocietăţii ?"

Şi am zis că Tîrîie-Brîu — aşa l-a botezat naşul său — ştia ***tiuria.***

Astea-i sînt darurile, titlurile şi podoabele sufleteşti.

Ca fizic e tot aşa de talentat: închipuiţi-vă un om nalt, bine făcut, cu pieptul înainte (atitudine militară), cu mustaţa ridicată sus şi unsă cu vax.

Unii îi ziceau :

Mustăcioara lui,
Pana corbului,

dar alţii îl parodiaseră:

Mustăcioara lui,
Coada porcului.

Dar ce mai vorbesc eu de ale trupeşti ?

Era *militar* în toate.

Fusese şi în campanie... în contra căruţaşilor dini Brăila.

Parcă-l aud şi acuma zicînd : „Slută lighioană e ţă-« ranul ! Nu să mai mulţumeşte niciodată cu ce-i dS'l Dumnezeu ! De-aş putea să omor barim vreo zece, şiij mai cu seamă pe ăla care îi aţîţă !"

Cîţiva camarazi mai de treabă rîdeau de el; numai;: eu ţin minte cît l-am plîns. Parcă el era de vină dacă .5 era aşa de prost!

Ar fi vrut şi el să se ilustreze, că doar l-or face sergent-major !

Păcătoasă societatie, în care ucigaşii sînt plătiţi cu slujbe şi cinste !

Păcătoasă şcoală, care te învaţă a fi hingher!

Dar, vorba italianului : ***„Cosi va il mondo, bimba mia!"*** [1]

Acum, cînd cunoaşteţi pe camaradul Tîrîie-Brîu, să-l lăsăm în uitare, învelit în pătura trufiei deşerte şi a neştiinţei.

Era noapte.

Sunase de mult „stingerea luminărilor", şi eu adormisem cetind nişte „armonii economice".

Ţiu minte şi azi ce visam : părea că eram la horă... Prodănescu, Moralescu, Mavrichi, poetul cu ochelarii oîntaţi, cel cu flori de pe Carpaţi şi alţii, care fac gloria secolului al nouăsprezecelea, ***nutreau devotamentul*** că colaborează pentru ***bătuta,*** şi tocmai auzeam pe unul strigînd [...] cînd mă deşteptai din pricina unui zgomot.

— Iertaţi-mă, să trăiţi, domnule sergent, strigă un biet soldat.

[1] **Astfel merge lumea, copila mea ! (it.).**

— Ai să mai dormi ? răspundea cunoscutul Tîrîie-Brîu.

Mă sculai în sus şi privii : plantonul, descins, dezbrăcat aproape în ţinuta moşului Adam din poveste, stătea smirna şi Tîrîie-Brîu, în papuci, cu baioneta în mînă, îl moraliza.

Nu mai putui răbda :

— Dar de ce baţi soldatul, camarade ?

— Ce-ţi pasă ? L-am găsit dormind fiind de planton. Mai bine e să-l dau în judecată ?

— Fă ce ştii !

Ce puteam eu face ? Trebuia să privesc cum mizerabilul, setos de bătaie, aplica loviturile cele mai sălbatice unui nenorocit soldat care nu-şi putuse stăpîni somnul.

Să mă cert cu el, ce foloseam ?

El era mai ***vechi*** ca mine şi trebuia să tac.

Cînd m-am sculat de dimineaţă, am găsit cîteva picături de sînge pe jos...

La zece ceasuri, cînd a sunat de vizita medicului, m-am dus cu soldatul ca să-l examineze.

Erau mulţi bolnavi.

Doctorul îi striga pe rînd.

— Gheorghe Stan !

— Prezent !

— Ce ai, mă?

— Mi s-a -umflat un picior.

— Dă-i o ***salamar.***

— Gavril Ion.

— Prezent, să trăiţi, domnule medic !

— Da' tu ce ai?

— Mă doare în chept; tuşesc.

— Da-i o chinină.

— Am mai luat ***chilină,*** dar nu mi-a făcut nimic...

Venise rîndul plantonului.

— Dar tu, măi?

inl>icfctir 3meţeală, mă doare ; « mă

— Nu-J vedeţi că-i beat ?
— Nu-s beat, să trăiţi...

— înţeleg !

REZERVISTUL

Cînd a sunat „rezerva", socoteai că te găseşti în iad...

Ţipete, urlete, strigăte ieşeau din piepturile soldaţilor, de-ţi venea să-ţi iei lumea în cap decît să-i mai asculţi...

Aruncau capelele în tavan, le călcau în picioare şi strigătul „raita, măi!" răsuna din toate unghiurile cazărmii, unde altădată predornnea disciplina cea mai îndobitocitoare. Nu mai cunoşteau rezerviştii nici pe ***superiori,*** nici legile care-i ţineau altădată îngenucheaţi sub piciorul lor vînjos.

Se schimbaseră cu totul : îi vedeai cu ţigara în gură în faţa gradelor, pe care îi acopereau cu roatele unui fum puturos de zece parale pachetul.

Parcă nu mai fuseseră militari de cînd lumea.

în sfîrşit, armata, care îi îngrozise atîta vreme, armata, care-i făcea să tremure sub pumnul celui dintîi gradat venit, armata, care-i tîmpise cu supunerea oarbă, armata o făcuseră, şi acum erau scăpaţi de ea.

în sfîrşit, n-aveau să mai audă de teorie şi instrucţie, n-avea să mai fie cine să-i bată, scăpaseră de toate nevoile.

Pentru ei, oare nu se gîndeau mai departe, le era destul că se vedeau slobozi, şi ideea că nu mai au să audă de disciplină îi făcea să scoată strigăte de bucurie.

Priveau recruţii cu jale la rezervişti, şi pentru ei această veselie a liberaţilor nu era un semn bun ; pantru ce se veseleau ei atît, parcă scăpaseră din puşcărie ? Ce ? Nu e fericită viaţa de soldat ? Cum ? A minţit popa, a minţit primarul, au minţit cu toţii cînd le-au spus că cea mai mare plăcere este a fi oştean ? Au minţit ?... Şi bieţii recruţi, privind la rezervişti, nu puteau decît să vadă în viitor tortura de a căreia scăpare se bucurau rezerviştii...

îi vedeai pe unii ştergîndu-şi o lăcrăma, ce se furişa printre gene, cu dosul tunicii, pe alţii ţinîndu-şi răsuflarea ca să nu plîngă, şi cei mai mulţi, cu feţele tîmpite, priveau cum priveşte vita adusă la tăiere.

O ! Era mare distanţa dintre recruţi şi rezervişti !... Ei, care abia intrau în focul nestins, rezerviştii, care scăpau !

Şi, privindu-se unii pe alţii, păreau că inimile lor simt această deosebire, păreau că toţi sînt fraţi...

Au şi ei simţire aceşti ţărani cu hainele murdare, cu privirea sălbatică, cu părul în dezordine, dar astă simţire nu se arată decît într-un chip cu totul deosebit de cum sînt plăsmuite dramele hotărîte a ne impresiona mai mult prin artă, prin decoruri decît prin adevăr...

— Mai rămîi sănătos, leat! zicea rezervistul Budică unui recrut. Servici uşor şi liberare uşoară !

— Mergi sănătos, deşcă !...

Şi nu se îmbrăţişară, nu se aruncară unul în braţele altuia, nu umplură cazarma de suspinuri şi bocete, dar inimile lor vorbeau în tăcere, vorbeau limba dragostei curate.

Erau din acelaşi sat.

Şi cînd s-au despărţit ce se petrecea în inima lor ?

El, Budică rezervistul, săltînd de bucurie că avea să-şi mai revadă părinţii, că avea să mai ciupească fetele la horă, că avea să mai ***cinstească*** la cîrciumă

vreun pahar de vitriol, de rachiu, că avea să mai îşi vadă vaca cea bălţată, cîinele cu care se deprinsese şi pe care nu-l alunga decît cînd îl lătra noaptea...

Recrutul, cu inima strînsă de durere, se gîndea la casă, care rămăsese pe mîini străine, la fete, care aveau să joace fără el, la flăcăi, care singuri îl vor înlocui cu plăcere... la biata oaie, pe care nu va mai fi cine s-o îngrijească...

Şi inimile lor plîngeau, dar una era lăcrăma de bucurie, cealaltă de durere.

— Ah ! De m-aş face mai iute acasă !

— Dar eu de aş scăpa mai curînd de miliţie !...

— He ! he ! Mai ai de furcă, măre băiete ! Eu am făcut şase ani, şi uite-mă de-abia scăpat.

— Cum şase ani ?

— Da, bine. Trei ani sînt ***leglimentar*** şi trei ani am fost ***condimnat*** pentru un pustiu de căprar...

— Cum asta ? Ia spune şi mie !

— Ţi-oi spune si ţie odată, cînd ne-om vedea acasă...

— He ! dar cine ştie de mai trăiesc pîn-atunci!

— Ei veni tu în ***conced...***

— De ce nu-mi ispui istoria cu căprarul ?

— Ţi-o spun, dar mi-e să nu dea „adunarea". Ascultă. Tu ştii pe Marin al lui Gheorghe Ungureanu.

— Ştiu.

— Ei ? Ştii că avea un ficior la jandarmii călări...

— Ştiu.

— îl mutase de acolo la noi în reghiment. Acuma, într-o zi îmi aduce mie o scrisoare şi lui una. Vezi, uite că parcă să nimerise. Noi steteam deoparte şi ne ceteam scrisorile, că ştii că eu ştiam de acasă carte. Cum ceteam acolo, numai hop ! şi căprarul. „Ce faceţi voi, măi ?" „Ia, ce să facem, să trăiţi, don căprar ! Ia, cetim şi noi, că ne-a venit hîrtie de acasă."

Dar el, nici una, nici două, că de ce nu trecem pe două rînduri cu toată lumea, că are el poftă să facă ***ispecţie*** la... zău aşa ! Şi ***acolo*** îţi face ***ispecţie.*** Parcă-s doftori ei. Nu ştiu ce-i mai spusei eu, ca să cetim

scrisoarea, că nu ştiu ce, el unde scoate baioneta şi în-cepu a ne croi.

„Să trăiţi"... El, aş ! Dădea parcă pusese ceva acolo. Nu mai putui să rabd, şi ţi-l înşfăcai de după ceafă. Am gîndit că moare în mînă la mine. Scosese limba de un cot.

Cînd i-am dat drumul din mînă, socoteai că nu era om.

Nu e vorbă, s-a făcut el bine pe urmă, dar tot pe mine m-a dat în judecată. Am fost la judecată taman în ziua de Sîn Pietru, şi cum îi mîine ne-am judecat. Era un colonel de căciulari. Al dracului român !

Şi aşa, vere, făcui şase ani din pricina scrisoarei aleia, că de nu era, nu se întîmpla nimic. Am păstrat-o şi eu, şi de cîte ori mi-aduc aminte de ea, mereu o cetesc.

Ia uite-o : s-a făcut ferfeliţă.

Şi Budică ceti scrisoarea :

„Scumpul meu fiu,

Mai întîi de toate doresc ca mica ipistolă să te întîmpine în momentele cele mai fericite ale sănătăţii matale, cît despre noi, vei şti că din mila Creatorului sîntem sănătoşi dimpreună cu vitele şi frate-tău Toma.

Pe văru-tău Niţă al lui Toader cică are să-l ia la sorţi, dar el să cere la căciulari.

Află că porumb nu s-a făcut decît puţin, şi tot nu m-am plă-tit încă de datorie la coconul Grigorie.

Despre parale vei şti că nu pot să-ţi trimit decît cinci franci. Mai ai puţină răbdare, că bun e Dumnezeu...

Ştiu că trebuie să fie greu acolo între străini, dar nici noi nu avem alt chip.

Alta nemaiavînd ce să-ţi scriu, rămîn al d-tale părinte voitor de bine,

Vasile Budică"

— Dar bine, deşcă, n-ai putut să lacrămi la alţii mai mari ?

— He-he ! Slabă nădejde ! Nu-i cunoşti tu pe şefii noştri! N-ai chip să le spui lor nevoile tale. Trebuie să te duci întîi la cel de te-a bătut, să-ţi ceri voie, pe fură sfinţii!"

— Apoi ce e de tăcut ?

DafdeldîtT sT'auzi cornul sunînd „adunarea re-

Zer_I ei Nu mai am vreme, zise Budică. Plecăm.

— Apoi multă sănătate la alde taica...

— Să rămîi sănătos !

— Cale bună !

Şi-şi întinseră mîna.

Erau prieteni.

Escadronul era la **instrucţie.**

Căpitanul Pazvante, chipeş şi **poruncitor,** comanda ***în persoană,*** căci peste o lună avea să fie **inspecţia** generală.

— Escadron, *inainte-marrrs !*

Şi escadronul pornea, caii aliniaţi, fără să iasă unul înaintea altuia măcar cu un deget.

Dintre toţi, Gheorghe Ion, recrut din anul acela, călare pe o gloabă vânătă, rămînea mereu în urmă şi strica ***ranjirul.***

— Gheorghe Ion ! tuna glasul căpitanului, nu strica frontul, că-ţi stric capul de pietre !

Şi Gheorghe Ion tremura, se **îngălbenea, înfigea** pintenii în burta **gloabei, o strîngea** cu pulpele ; dar gloaba tot în urmă **rămînea.**

Şi iarăşi se auzea glasul de Pazvante al căpitanului Pazvante :

— Gheorghe Ion, strînge-n pulpe, că-ţi strîng gîtu *l*

Gheorghe Ion strîngea de gîndea că-i intră pulpele în carnea **gloabei.** Pintenii se **roşiseră** de sînge.

— ***Esczdxon-stăăăăi!***

Escadronul se opri, între Gheorghe Ion şi tovarăşul din faţă rămăsese loc de încă doi cai. El se încerca să se apropie cu încetul, să nu-l vadă căpitanul.

îl văzuse.

— Cînd am zis „stăi", să stai, că-ţi stă moartea în faţă ! Şi căpitanul se apropie de dînsul. De ce nu mergi bine, răcane ?

___? !

— Vorbeşte !

— Trăiţi, don căpitan, nu merge...

— Nu vorbi în front, soldat, că-ţi iese vorba pă nas o dată cu sufletu ! Şi pumnii căpitanului răsunară sec în fălcile slăbănoage ale lui Gheorghe Ion. Nu-ţi place calu ? Las', că-ţi dau eu unul să-ţi placă ! Şi după o pauză :

— Vacmistre ! Să aducă pe Brutus din grajd !

într-un minut, Brutus sosi.

Era un cal nenvăţat, care zvîrlea şi pe care nimeni nu-l putea încălică. Pîn-acum şchiopase doi soldaţi.

— Haide, Gheorghe Ion, încalică pe remont!

Cu greu, Gheorghe Ion încălică.

— Să te văd acuma, să faci singur instrucţie. Marş-***marrrrş !***

Călăreţul porni.

Brutus ridică picioarele dinapoi, îşi umflă nările şi Gheorghe Ion căzu la pămînt.

— încalică, soldat! strigă furios căpitanul.

Pentru a doua oară Gheorghe Ion încălică. Brutus sări iarăşi, călăreţul căzu din nou la pămînt.

— Ce ? Eşti mămăligă ? încalică iar, dobitocule !

Şi recrutul iarăşi încălică, Brutus pomi în goana mare sub loviturile de cravaşe ale căpitanului.

Deodată, calul se ridică furios pe picioarele dinapoi, făcu o săritură, încă una şi o pomi într-o goană desperată, tîrînd cu el pe Gheorghe Ion, care rămăsese ou un picior în scară...

Trecători ! De vă abateţi vreodată pe bulevard, daţi un ban cerşetorului din colţul stradei.

El are un picior tăiat şi se numeşte Gheorghe Ion.

INSTRUCȚIA CAZONĂ

Sînt oameni care n-au avut păcatul să fie catane. Aceştia nici habar n-au de ce frumuseţi se petrec în cazarmă, acest sanctuar al ***deciuplinei*** — al ghionturilor.

Cazarma are o-mtreagă literatură a ei.

Acolo se fabrică cuvinte, pentru că țivilii sînt aşa de proşti, încît n-au putut inventa vorbe şi pentru ***melitari.***

Acolo se găsesc obiceiuri necunoscute în lumea dinafară şi despre care sociologii n-au spus încă nimic — pentru că şi sociologii sînt țivili.

Acolo se petrec fapte pe care lumea civilizată nu le crede, pe care sălbaticii nu s-au gîndit să le săvârşească.

Pentru luminarea tuturora, pentru ca toţi să înţeleagă viaţa cazonă în toată strălucirea ei, îmi iau hotărîrea ca — în calitate de ex-deşcă — să descriu viaţa asta.

Vreau să fac puţină istorie, care cred că are să fie mai folositoare decît Adam-Klisi. Vreau să lămuresc unii termeni care sînt necunoscuţi de mulţi. Vreau să descriu cît se poate mai exact traiul la care e supus soldatul de cum intră ca recrut şi pînă se liberează.

Fireşte, are să fie o lucrare slabă, făcută în pripă, în fuga condeiului, sub ameninţarea tipografului — o lucrare în pas gimnastic.

LA TUNS

— Treci la tuns, leat, că nu mai eşti la horă ! Să vie ibărbieru să mi-i jumulească !

Aşa strigă don căprar.

Bărbierul e un fost grădinar, care n-a tuns în viaţa lui decît iarbă. El se apropie, dezbrăcat de haină, ia toba de la toboşar, o aşează în mijlocul cazărmii şi cheamă recruţii pe rînd.

— Aidi la bărbierie, leat ! S-a dus dracului fata lui nea Ion ! De-acuma te faci cazac! Cînd te-i duce acasă, o să crează c-ai scăpat din puşcărie.

Şi recruţii vin pe rînd. Se aşează pe tobă, bărbierul le pune şervetul cazon la gît, foarfecă începe.

întîile şuviţe căzute sînt întîiul lanţ pus de gît, întîile nădejdi zburate...

Cel tuns îşi simte sufletul zdrobit, ceilalţi privesc cu groază, ca la un măcel.

Bogatele şi frumoasele şi lăudatele plete — care au făcut minuni la hora din sat — cad tăcute, lunecînd pe albeaţa cearşafului — din genele închise cad lacrămi.

Cînd operaţia se sfîrşeşte, capul e uşor, inima-i grea. în fundul acestor minţi întunecate se zugrăveşte stafia robiei pe un drum lung şi necunoscut...

II

POZIȚIA SOLDATULUI

I-a tuns, i-a îmbrăcat, i-a aşezat pe două rînduri.

Cel dintîi lucru ce-i învaţă este ***poziția soldatului.***

— Poziţia soldatului este baza alinierii, a întoarcerilor şi a-ntregului exerciţiu. Ea trebuie să fie liberă, nesilită...

Nimeni nu înțelege o iotă, nici chiar căprarul, care face pe dascălul.

După ceasuri de sporovăială zadarnică, instructorul ia seama că din toată limba asta chinezească, din toate întortocherile de stil cazon, traduse idioteşte dintr-o franțuzească scîlciată într-o românească zănatică, soldații n-au priceput nimic.

Atunci începe canonul :

— Scoate pieptu-nainte, leat, şi suge-ți burta, că nu mai eşti țivil !

Soldatul se schimonoseşte cum poate, încearcă să-şi puie călcîiele pe aceeaşi iinie, să scoată pieptu-nainte, să ție capul sus, să lipească mîinile pe cusătura pantalonilor ; dar degeaba !

Don căprar e furios. El se apropie de recrut, îi dă cît poate de tare un pumn în pîntece. Sub lovitura brutală, nenorocitul soldat „îşi suge burta" fără voie şi scoate pieptu-nainte.

Canonul durează două-trei ceasuri şi se repetă în fiecare zi.

Asta este instrucția ! Asta trebuie să ştiți că se cheamă ***poziția soldatului!*** Ghionturile curg zilnic, şi notați că sîntem de-abia la capitolul I al şcoalei de soldat !

III

GIMNASTICA

Seara se face în cazarmă Teoria.

De regulă, cel dintîi lucru pe care soldații sînt siliți să-1 învețe e Jurămîntul.

Jurămîntul acesta e făcut „în numele majestății-sale regelui". Trebuie să spun că aproape n-am văzut soldat care să poată pronunța curat ***majestății.*** De regulă, toți spun ***majstății, majistății, maistății, magiustății*** ş.a.

Asta dovedeşte cît sînt de deştepți cei ce fac regle-mentele ; ei pretind țăranului să-nvețe a rosti o limbă păsărească, pe care nici instructorii nu o pot vorbi.

După jurămînt, urmează tradiționalul : ***pă ce cunoşti tu un grad ?***

Acuma trebuie să spun că mijlocul de instrucție căprarul sau sergentul îl ține-n mînă ; e sau o varga, sau un băț de cort, sau o baionetă, sau tesacul gornistului.

După două-trei lecții, bătaia începe să funcționeze. Sînt oameni lipsiți de memorie, care nu pot ține minte mai nimic ; sînt alții care nu pot pronunța cuvintele chinezeşti. Toți sînt bătuți.

Adeseori, dacă un soldat nu ştie teoria, instructorul pune pe altul să zică-n locul lui. Dacă acesta a ştiut, instructorul îi strigă :

— Dă-i o palmă lu dobitocu ăsta !

Alteori îi dă ordin să scuipe-n față „pă prost".

Dar pedeapsa cea mai obicinuită e următoarea : se ia un butuc gros de lemn şi se pune pe brațele celui care n-a ştiut să răspundă. Pedepsitul trebuie să ție brațele-n-tinse-nainte şi, în poziția asta, să se lase pe vine de o sută de ori.

Cele mai adeseori, barbaria nu încetează pînă ce condamnatul nu cade la pămînt. I se înmoaie brațele, picioarele-! tremură, amețeşte şi cade fără simțire.

Atunci instructorul zice că se milostiveşte şi-i spune :

— Acuma te iert!!

A doua zi, a treia zi, o viață-ntreagă, acelaşi canon.

IV

PAS GIMNASTIC

Pasul gimnastic se întrebuințează numai la instrucție sau la anumite ceasuri, ca pedeapsă.

Pasul gimnastic în sine nu-i altceva decît o alergătură... sistematică. înveți pe om să fugă.

Ce se întîmplă însă ? Sălbaticii ***supiriori*** au găsit mijlocul să facă şi din asta o pedeapsă.

Dacă plotonul ori compania greşeşte ceva la instrucție ***don supirior*** comandă ***pas gimnastic.***

Oamenii sînt siliți astfel să fugă pe cîmp sub comanda de a se întoarce înapoi tot în fugă de cîte zece ori. Goana asta durează uneori un sfert de ceas. Şi numai nenorocitul care a îndurat pasul gimnastic v-ar putea spune ce dureros e chinul acesta.

Adevăratul canon însă nu-i acela care se comandă la ***instrucție.*** Uneori un soldat a făcut o greşală oarecare. Atunci e pedepsit la ***ploton de pedeapsă.***

Dau ordin pedepsitului să ia-n spinare toată muniția, cu puşcă cu tot, şi-i pun încă şi un butuc în spinare. Toate astea se urcă la vreo treizeci şi cinci de oca.

încărcat ou greutatea asta, omul e silit să dea fuga uneori un ceas întreg pe căldurile de iulie. în vremea asta, căprarul stă-ntr-un colț şi-i comandă pînă unde să alerge şi cînd să se-ntoarcă.

Din pedeapsa asta omul, mai totdeauna, cade bolnav. El se-ntoarce lac de apă, căzut de oboseală, sfîrşit.

Notați un lucru : plotonul de pedeapsă se execută în vremea cînd compania are repaos, de pildă, între ceasurile douăsprezece şi unu la amiază. Cum a isprăvit alergarea, îl scot pe nenorocit la instrucție împreună cu toată compania.

La instrucție mîna-i tremură, nu se poate ține pe picioare, e distrus. Din pricina asta el greşeşte mişcările, şi atunci e bătut !

Am dat aici numai cîteva amănunte. Povestea barbariilor militare nu se-ncheie cu atîta. E cea mai trista, cea mai dureroasă poveste.

Am de gînd să scriu o serie-ntreagă, pentru că prea ne dau zor unii că viața militară e frumoasă şi că torturile pe care le istorisim noi siînt „cazuri izolate".

Vreau să arăt acestor sceptici interesați că schingiuirea e în cazarmă un sistem, un sistem care a intrat în moravuri şi care trebuie stîrpit.

Operă de artă n-am de gînd să fac din noianul acesta de suferințe. Dar am să-ncerc să arăt lumii, care nu cunoaşte durerosul roman militar, că există în lumea asta un colț în care barbaria domneşte îngrozitor.

E o lucrare de propagandă. Ne ocupăm de suferințele sălbaticilor din Africa, şi nu ştim că lîngă noi sînt mu de oameni care duc o viață de umilitoare chinuri, şi nu ştim că tirania asta se face în numele ideilor de „patrie şi naționalitate", şi nu ştim că steagul sub care se umbresc soldații noştri ascunde torturi, crime şi umilințe fără margini.

MEDIC DE REGIMENT
(Fragment)

Cu coatele pe masă, descheiat la tunică, medicul «regimentului stătea în cancelaria infirmeriei. O odaie mică, fără lumină, în care nu era decît un scaun, o masă şi vreo două dulăpioare, prin geamurile cărora se arătau sticluţe şi borcane.

Isprăvise de curînd facultatea şi îşi făcea stagiul la regiment. El făcea parte dintr-o generaţie de entuziaşti, pentru care medicina nu era o meserie şi nici o ştiinţă seacă ; o privea ca pe un mijloc superior de a face bine. Alături cu formulele banale, alături cu terapia rece, el vedea în medicină cel mai înalt umanitarism. Student, nu se mărginise să-nveţe pe de rost o sumedenie de formule, nici să urmeze clinica aşa cum un meseriaş ar urma o lecţie de strungărie ; adîncise ştiinţa medicală, citise tot ce se atingea de viaţa omenească, îşi umpluse sufletul de toate durerile şi de toate patimile cîte clocotesc în oameni. Cele mai adeseori, cînd tăia un cadavru pe masa de autopsie, lucra ca o maşină, numai cu mîna, pe cînd gîndurile lui cercau să disece sufletul care îngheţase o dată cu sîngele. Un craniu, ce poate să spuie un craniu ? Ce poate să spuie o cutie de oase care nu mai e bună de nimic ? Sălbaticii făceau din cranii cupe,

noi nu mai facem nici atîta. Şi totuşi, pe tidva lui Yorick Hamlet dedea drumul celor mai triste cugetări... Fără îndoială, există în medicină o parte superioară, o parte mai înaltă, care nu se-nvaţă la clinici, prin spitale, dar care se simte numai de naturile alese, aşa de rare !

Cînd a venit vremea să-şi facă stagiul de medic militar a fost bucuros. Pentru întîia oară avea prilej să-şi puie-n practică visul lui de a face binele. Ca student, putea să ajute pe bolnavi, dar niciodată nu era iniţiativa lui aceea care dicta. El era un simplu mecanic, care pune-n lucrare porunci străine, gîndurile altuia, bune sau rele. Acuma, însă, el putea să ia toate măsurile pe care le-ar crede de nevoie. Auzise de viaţa militară, cu greutăţile şi cu grozăviile ei, dar niciodată natura lui blîndă, visătoare şi tristă, nu putuse concepe oroarea şi neomenia. I se părea că întotdeauna oamenii exagerează relele pe care le văd, sau le aud, sau le simt. Şi apoi, nu văzuse el chiar în spitalele civile destule brutalităţi ? Nu văzuse îngrijitori bruscînd bolnavii, economi furînd din pîine şi îndoind laptele cu apă, interni scoţînd bandajele cu o repezeală nepăsătoare de ţipetele nenorociţilor, medici chiar tratînd pe cel bolnav ca pe o sarcină dezgustătoare ? Nu văzuse pe profesionişti întunecînd spiritul larg, blajin şi omenesc al umanitarului ? Aşa e viaţa, aşa sîntem noi toţi, unii mai mult, alţii mai puţin.

Şi a venit la regiment călăuzit de o iluzie măreaţă, aceea de nu numai a vindeca o stare de boală, dar a preveni răul, a face din oamenii ceia oropsiţi nişte fiinţe mîngîiate de o mînă prietenoasă.

Din primele zile, măsuri radicale. A găsit o cazarmă murdară, o bucătărie mai îngrozitoare decît o ladă de gunoi, o mîncare vămuită de artelnic, bolnavi de ochi neîngrijiţi, ofticoşi alergînd toată ziua prin ger, oameni îmbrăcaţi în zdrenţe, pe cînd hainele bune se economiseau prin magazii; a aflat de căprari care bat pe soldaţi, de sergenţi care bat pe soldaţi şi pe căprari, de ofiţeri care bat pe sergenţi, căprari şi soldaţi; a auzit de toată robia militară, ou întregul ei alai de, neomenii, de fărdelegi, de crime. Şi s-a hotărît să curme răul.

însă raportul lui către colonel a stîrnit mai întîi un hohot de rîs, apoi Onneruntare de sprîncene, şi-n cele din urmă colonelul i-a făcut observaţii aspre şi i-a pus în vedere că „înainte de a fi doctor, să nu uite că e militar".

Unde sînt visurile de student entuziast ? începea acuma să-nţeleagă de ce mai toţi colegii lui erau nişte blazaţi, sceptici fără vreme, de ce toţi medicii tineri pe care îi cunoştea nu făceau nimic pentru soldaţii bolnavi şi chinuiţi.

Ordonanţele lui ? Dar cine punea temei pe ele ? în ziua cînd el acorda cinci scutiri de serviciu, afla că „scutiţii" n-au fost scoşi la instrucţie, în adevăr, dar au cărat toată ziua ou roaba molozul din curtea căpitanului.

Altădată, venind la infirmerie, s-a dus la patul unui bolnav de „anemie profundă". Patul era gol, iar sergentul infirmier i-a spus :

— A venit don maior în inspecţie şi i-a dat ordin bolnavului să iasă la instrucţie, că n-are nimic.

într-altă zi a aflat că toţi bolnavii de epilepsie sînt bătuţi, arşi ou hîrtii unse-n untdelemn şi băgaţi la închisoare pe motiv că „simulează". Aşa susţinea colonelul.

A mai auzit că bolnavilor de ochi li se face dimineaţa pensulaţie cu acid boric, iar la amiază, dacă au greşit ceva la instrucţie, căpitanul îi pune să stea cu ochii în soare „pîn-o vedea pă dracu".

într-o lună de zile, ştia tot. Toate iluziile lui dispăreau, iar „vizita" pe care o făcea dimineaţa ajunsese pentru el o pedeapsă. La ce bun să presării orice din momentul ce se găsea alţii care să-mpiedice executarea ordonanţelor ? Fatal, trebuia să facă şi el cum făceau ceilalţi doctori:

— Ce ai, băiete ?

— Mă doare capu !

— Moft! Dă-i o chinină ! Dar tu ce ai ?

— Mă dor picioarele...

— Moft! Dă-i o chinină ! Şi tu ?

— Un junghi...

— Moft! Simulat! Două zile-nchisoare.

Anii de entuziasm sincer nu mai trăiau. în locul lor rămăsese doar o adîncă părere de rău, o melancolie ca-n faţa unor ruine [pe] care le-ai cunoscut odată altfel, pline de strălucire şi de viaţă.

Ajunsese el, oare, ca toţi ceilalţi ? Socotea, oare, şi el medicina ca un meşteşug bun numai de cîştigat bani ? Nu ! Dar de ce se afunda mai adînc în studierea împrejurărilor, de ce descoperea că umanitarismul lui e neputincios. între ştiinţă şi conştiinţă el vedea o legătură puternică, i se părea încă şi aoum că nu poate trăi cea dintîi fără cea de-a doua, observa lămurit că tot ce învăţase şi tot ce ştia nu trebuie să aibă de scop numai să se achite în chip banal de o datorie impusă ; însă, în faţa vieţii excepţionale, în faţa situaţiei lui de medic supus săbiei, se resemna.

Vizita ? O formă mai mult! Un moment în care bolnavul îţi apare ***după ce*** a expus căprarului boala de care sufere, un moment în care bolnavul ***n-are voie*** să spuie ce-l doare, un moment fără nici un interes pentru practician, nici pentru omul de inimă.

O aştepta pentru că trebuia s-o aştepte. Dar se gîndea departe, la o lume pe care o visase-n tinereţe, o lume-n care ştiinţa, dezrobită din lanţurile în care zace acum, va fi pentru toţi un mijloc de fericire.

...Auzi paşii soldaţilor bolnavi care soseau. îşi încheie haina şi aşteptă.

Alături de el, infirmierul pregătea păhăruţe cu soluţii de chinină, medicamentul universal al cazărmilor.

— Dă-mi şi mie un pahar, zise medicul.

— Aveţi friguri ?

— Da, da; febra vizitei...

PENTRU EMINESCU

Onor. P. T. Misir s-a supărat pe mine pentru că am îndrăznit să afirm că prea puţin îi pasă „Junimii" de suferinţele lui Eminescu. Ca să-mi dovedească dimpotrivă, d. Misir se laudă pre sine şi laudă pe junimişti, care ar fi făcut marea cu sarea pentru nenorocitul poet.

Vina că Eminescu suferă astăzi d. Misir o aruncă pe conservatori.

Pe lumea asta ce nu se poate susţine cînd cineva are voinţă ? Pentru mai bună înţelegere, însă, eu, „mititelul A. B.", spun marelui P. T. Misir numai următoarele :

Decît te-ai lăuda ou generozitatea junimistă, domnule Misir, mai bine te-ai interesa de soarta bietului geniu zvîrlit fără de milă în casa de nebuni !

Şi de ai veni în Bucureşti măcar pentru o zi, ai vedea, mare domn, că nimeni, dar absolut nimeni dintre ai d-voastră nu vrea să ştie de cum trăieşte Eminescu.

L-ai găsi slab, în mizerie, fără de nici unele, pe mîna unor oameni străini, mai nenorocit şi mai pierdut de cum prevedea el cînd zicea de dînsul :

Luceferii de foc
Privi-vor din cetini
Mormînt făr' de noroc
Şi fără prietini !

Ei, d-le Misir, ce dulce e să stai la Iaşi, să fii sătul de toate, să te bucuri de plăcerile vieții şi să ai încă vreme a scrie de suferințele altuia „ea de dureri străine", făcînd pe camaradul, pe filantropul, pe sensibilul !

Dar cînd viața ți se stinge într-o casă de nebuni şi cînd nimeni nu te întreabă de trăieşti ori de ai murit, o, atunci se schimbă lucrul, o, atunci nu mai glumeşti !...

Un sfat :

Ai face mult mai bine, în loc să scrii pentru mine, să scrii amicilor dumitale, rugîndu-i să le fie cel puțin milă de Eminescu dacă nu altceva.

Cît pentru cele ce am afirmat în privința nepăsării d-voastră, d. dr. Şuțu v-ar putea da mai multe amănunte decît mi-a dat mie.

Bucureştii au deschis porțile petrecerilor. Vara s-a dus, copacii încep a pierde din podoabe, soarele se arată mai arare, viața începe a se rnohorî, ca cerul, trage a jale, ca frunzele ce cad, ca pasările ce pleacă. Şi-n schimbul astei veselii a firii, omul îşi caută descrețirea frunții în plăceri pe care singur şi le croieşte, dar de care tot singur se bucură. Ce-i pasă codrului lipsit de frunze, ce-i pasă pămîntului fără soare, ce-i pasă pasării pribege de orchestra de la teatru, de concertul de la Ateneu, de toate muzicile de la toate teatrele !

Şi ce să-i faci omului ! El are nevoie de petreceri, poate tot atîta cît şi de hrană ! Deosebirea între omul cult şi cel primitiv stă numai în alegerea felului de petrecere. Unul se va mulțumi cu un chil de vin şi o cobză, celălalt cere un teatru luxos, lumină vie, orchestră complectă, tot ce arta a făcut pînă în ziua de astăzi.

Şi, cu toate astea, Schopenhauer zice că omul de spirit, în singurătatea cea mai absolută, găseşte în propriile-i cugetări şi-in propria-i fantazie cu ce să petreacă bine, pe cînd ființa mărginită caută fără încetare să va-

neze serbările, spectacolele, plimbările şi petrecerile, şi totuşi, nu izbuteşte să-şi risipească urîtul care-l tortu-rează Dar ce vreţi ? La Bucureşti, ca şi aiurea, de alt-fel, Schopenhauer se citeşte numai, nu se imitează.

Şi, dacă-i vorba, om fi individualităţi extraordinare sau comune, nu ştiu, aceea ce ştiu este că de astă dată nu ne lipsesc spectacolele. Avem o dată, la Bucureşti, Teatru Naţional şi operă italiană în permanenţă. Iar prin excepţie mai soseşte cîte ceva pe deasupra, ca d-na Leona Dare, care se urcă cu un balon la o înălţime de **10.000** picioare, ţinîndu-se numai în dinţi de un lănţişor atîrnat de trapez.

Vineri am avut la Ateneul nou — de cel vechi nu se mai vorbeşte — concertul d-nei Darclee. Sala plină. Lumea aleasă aştepta cu nerăbdare să admire pe compatrioata noastră, atît de aplaudată de francezi. în adevăr, d-na Darclee a fost la înălţime. E o voce nu prea întinsă, dar de un timbru clar, metalic şi sigur. Nuanţarea nu-i perfectă, şi pronunţia — defectuoasă, defectul unei întregi şcoli. Căldura nu lipseşte acestei voci, şi francezii n-au greşit proclamînd-o una din cele mai superioare cîntăreţe ale veacului.

Aplauzele frenetice ale publicului de aseară au dovedit că şi noi tot astfel gîndim. Numai [că] d-na Darclee putea să se prezinte cu altceva decît cu cele două arii româneşti care n-au nici un fel de valoare.

D. Delin, care a dat concursul său d-nei Darclee, ne-a dovedit că din zi în zi face progrese tot mai mari. A cîntat cu mult simţ şi cu multă exactitate toate romanţele, şi mai cu seamă ***Pauvres fous!***

D. Băjenaru a fost slab, slab de tot. Ar face bine să se îngrijească, căci altfel... ***addio, Mastello !...*** Dovadă că se lasă în voia Domnului şi că slăbiciunea-i vine numai din neglijenţă este că uneori e foarte bine, pe cînd aseară a dat ***bac.***

D. Theodorescu e altceva. E totdeauna bine. Va ajunge să însemneze mult în curînd.

„DIN GOANA VIEŢEI"

în seceta ce arde cîmpul literelor noastre, noul volum al domnului Alexandru Vlahuţă cade tocmai la vreme. Ameţiţi de gălăgia politicii, amărîţi de stîrpiciunea literară ce-şi rînjeşte dinţii galbeni prin revistele de-6 zi, simţim o adevărată mîngîiere cînd răsare — şi ce rar răsare ! — cîte o operă pe care să-ţi poţi arunca ochii cu folos şi să ţi-i poţi opri mai multă vreme fără părere de rău.

Se produce puţin în ţara asta. Şi nu ştiu cine ar putea dezlega enigma : se produce puţin fiindcă nu se citeşte, ori se citeşte puţin fiindcă producţia e proastă ? Nu ştiu ; dar ceea ce se poate constata uşor e că — afară de excepţii rare — talentele reale ies în evidenţă şi se impun cu toată rezistenţa mahalalelor literare, pătimaşe şi invidioase.

Volumul d-lui Vlahuţă, ***Din goana vieţei,*** nu-i o lucrare ***de longue haleine,*** nu-i o luorare din acelea care-s menite să facă zgomot şi să rămînă în literatură ca operă nepieritoare. E o colecţie de bucăţi mici, drăguţe, pe care

[1] ***Din goana vieţei de*** **A. Vlahuţă, Editura librăriei E. Graeve et Comp., Bucureşti (n.a.).**

le citeşti uşor şi care au trăiesc decît o viață foarte scurtă, menită numai să păstreze numele autorului, nu să-l mai înalțe. Dar, oricum, în bucățelele astea mici se vede cale de-o poştă mîna care le-a croit. Puiul de vultur, oricît de mic, nu se poate confunda cu bufnița, şi o scînteie de lumină electrică face mai mult decît 10 lumînări de seu. E altă factură, e altă mînă.

Sînt şapte profiluri în versuri: Daniil, bătrînul stareț, care s-a înfruptat cu vîrf şi îndesat din toate cele lumeşti şi asupra căruia apasă acum, la bătrînețe, spaima morții, care-l face smerit; Mişu, cavalerul parfumat şi sclivisit, care-şi trăieşte viața ca toți cei deopotrivă lui, spunînd banalități cocoanelor pe la băi, ducînd-o de azi pe mîine prin expediente şi sfîrşind prin a o şterge incognito, fără să fi plătit chiria, spre marea dezolare a păpuşilor ambulante care se distrau cu Mişu cel politicos şi burduf de codul manierelor elegante; Dancu, ofițerul care-şi bate toată ziua vistavoiul[1] şi care aleargă vecinie după vînătoare de zestre, pînă ce i se înfundă cu două palme pe care le încasează de la un rival, şi îşi răzbună... bătîndu-şi iar vistavoiul; vine apoi Sander, fantele de tobă, bogat, băiat de hagiu şi dornic de noblețe. A luat pe nobila Aşpazia, şi aceasta îl tratează de sus, ca pe un mitocan parvenit; mai e Ramzes, vajnicul toreador al condeiului, criticul care ucide pe toată lumea, dar ale cărui victime sînt perfect de sănătoase; al şaselea e domnul Baraboi, care a fost pedagog, sufleur la teatru, jurnalist, birtaş, misit, iar acum a deschis un institut unde copiii sînt vecinie pedepsiți, ca să se facă economii la „ordinar" şi pentru ca, a doua zi, bucătarul — complice ou Baraboi — să vîndă copiilor mîncare pe sub ascuns; cel din urmă e Damian, poetul liric, trubadurul pesimist, care aleargă cu limba scoasă ca să atace pe oameni cu abonamente la revista lui, ***Progresul.***

Şi toate profilurile astea sînt scrise în nişte versuri admirabile, armonioase, care uneori te umplu de o

[1] **Ordonanța.**

adîncă tristețe, cu toată nota veselă a subiectului. E o ironie crudă în versurile astea din profilul al patrulea[1], cel mai reuşit, după mine:

> **Aspazio, Aspazio,**
> **Sub blazonul tău mă ia**
> **Şi-ți voi pune sub picioare**
> **Slava şi viața mea!**
>
> **Şi în urmă, ce viață**
> **De mustrări şi umilinți:**
> **Nostalgiile nobleței,**
> **Dorul vecinie de părinți**
>
> **Şi cuvinte-nveninate**
> **Ce rănesc ca un cuțit!**
> **Toată vina-i a lui Sander,**
> **El ştia că nu-i iubit...**

Nu-i aşa că-i, poate, de rîs acest Sander, care, după ce a ametit lumea cu caii lui pe la curse şi cu vorbele-i goale prin saloane, ajunge acum să fie tratat ***du haut de sa grandeur***[2] de astă Aspazie, după al cărui blazon Sander a suspinat atîta, pe care n-a luat-o decît pentru „pergamentul aurit"? Şi, cu toate astea, nu ştiu, factura versurilor, sensul lor, aşezarea cuvintelor, e ceva care-ți dă fiorii unei tristeți adînci, mai puternică decît sarcasmul ce poetul aruncă asupra acestui sportmen celebru...

După profilurile în versuri vine o serie de schițe. Nu ştiu la care din ele ține mai mult autorul; dar aceea care-ți lasă o impresie mai adîncă, aceea care te pune mai mult pe gînduri e cea mai scurtă dintre ele: ***La vitrina fotografiei Mandy.***

Autorul trece pe la vitrina fotografiei Mandy şi se opreşte un moment ca să privească. Aceea ce-l loveşte mai mult sînt fotografiile copiilor costumați. „Figurine

[1] **In orig., greşit: al şaptelea.**
[2] **De la înălțimea grandoarei sale (ir.;.**

mici, palide şi bucălate, sub largi tricornuri panaşate, fetiţe de cîte 5 ani, aproape strivite sub găteala grea şi umflată a unei ***dame istorice,*** ţînci de abecedar, fuduli şi zăpăciţi în peruci pudrate, scoţînd din gulerele horbotate un gît subţire ca mîna ş-un căpcean cît o portocală, cavaleri medievali, conţi şi Robespieri, mititei şi speriaţi, cărora li s-a recomandat să stea frumos, să nu-şi vîre degetele-n nas şi să-şi păzească hăinuţele. Ce gătiţi sînt, ce parfumaţi trebuie să fi fost şi cu ce mîndrie trebuie să se fi rotit a doua zi printre camarazii lor, care n-au fost nici prin vis străbătuţi de asemenea senzaţii de moliciune şi de bogăţie."

Parcă vezi, în aste cîteva rînduri, întreg tabloul. Şî acum, după ce a privit mult, autorul se întreabă cu. drept cuvînt :

„Ce vor deveni aceşti copii răsfăţaţi, ale căror simţuri se blazează aşa de timpuriu, a căror atenţie e absorbită de splendoarea luxului şi gătelilor femeieşti şi aî căror nervi delicaţi îşi deschid gurile şi pompează din atmosfera caldă a buduarelor toată moliciunea şi frivolitatea unei rase decăzute !"

Fără îndoială, cugetarea asta, elanul ăsta nu-i al unui om obicinuit. Un domnişor oarecare, un donjuan care face versuri pentru ca să ajungă mai uşor subprefect ori pentru ca să ia cu asalt zestrea unei june din lumea mare, ar fi exclamat în faţa tabloului: ***„Sont-ils gentils ces mioches !"***[1]

Vlahuţă, însă, se revoltă, Vlahuţă e cuprins de grijă în faţa mascaradei ce se joacă pe spinarea nenorociţilor pe care nişte părinţi uşuratici îi îndrumează pe povîrnişul prefăcătoriei şi al luxului molatec.

M-a izbit adînc cînd am citit rîndurile astea. Cînd eram mic, am fost şi eu — adică m-au dus şi pe mine — odată la o mascaradă de asta, care se porecleşte în lumea ***high-life hal costume.*** Ei bine, toţi prietenii mei de atunci sînt azi nişte nătăfleţi incapabili de o muncă serioasă. Unul din ei s-a sinucis după ce **a** pierdut la Bursă, unul a fugit cu o actriţă în America,, avînd, bineînţeles, grija de **a** devaliza mai înainte contuarul lui tat-său, un altul e acum birjar la Viena, pentru că a tocat tot ce a avut în cărţi şi... în ce se toacă, al patrulea e căpitan şi-şi bate-n fiecare zi vistavoiul, ceilalţi... duceţi-vă-n oraşul meu şi-i vedeţi : nasuri în vînt, pantaloni caraghioşi, ameţind lumea la alergările de cai, ca şi cum vor şi mai muit să arate că şi caii pot face ceva pe lumea asta, numai ei nu !

[1] Sînt **drăgălaşi aceşti micuţi ! (fr.).**

Are dreptate Vlahuţă !

Aveam de gînd să scriu odată tot nişte impresii de la vitrina fotografiei Mandy. Pe mine mă izbise altceva : toate femeile frumoase din Bucureşti sînt expuse acolo, nu ştiu dacă intenţionat ori ba ; ştiu numai că e o exibiţie de sînuri decoltate, de sprîncene făcute cu chibritul, de ochi dungaţi pe sub gene, o exibiţie care nu-i departe de exibiţia cărnurilor de la măcelării. Ei bine, toate fiinţele astea, care ar fi putut, poate, să fie nişte soţii virtuoase şi .nişte mame perfecte, care ar fi putut chiar să slujească în omenire unor cauze sfinte, sînt nişte nenorocite din pricina educaţiei ce au primit. Una, o frumuseţe îngerească, e nevasta unui ***monşer*** sec ca însuşi vidul, alta-i măritată după un ofiţer brutal şi înfumurat, o a treia îşi istoveşte frumuseţea pe sînul unui bătrîn decrepit, a patra, ca să-şi poată plăti luxul de care e nevoie în lumea lor, trece din mînă în mînă, păpuşă atît de frumoasă şi atît de nenorocită ! Ce păcat de atîţia ochi frumoşi, care-şi sting astfel luminile !

Urmează apoi ***file rupte,*** bucăţi scrise în treacăt, note prinse zi cu zi, inspiraţii de o clipă, fără pretenţii şi fără nici un gînd. Dar şi din ele răsare aceeaşi notă de bunătate de suflet, de melancolie adîncă pentru cei ce suferă, de înduioşare tristă pentru durerile lumii. Şi, mai presus de toate, o notă clară vibrează, iubirea nemărginită a scriitorului pentru nenorocitul ţăran. Prigonit, înşelat de toţi, lovit în viaţa de toate zilele de mîna nemiloasă a tutulor celor ce trăiesc din munca braţelor lui, săteanul are la Vlahuţă nu numai un in-

teres deosebit, dar în inima scriitorului toate durerile şi toate amarurile săteanului se răsfrîng adînc şi vibrează de un răsunet puternic, ale căror ondulaţii se scurg prin pana-i atît de viguroasă.

Este un punct de observat în ***Goana vieţei.*** Din ce în ce Vlahuţă devine omul ***lumei nouă.*** începînd prin a fi pesimist, el face din ce în ce cîte un pas înspre ideile care zguduie lumea modernă. Vlahuţă n-a fost niciodată un ***triumfător.*** Poetul plin de talent, amărît pînă-n suflet, dezgustat de nedreptatea enormă a veacului şi de enorma suferinţă a mulţimii, a făcut întotdeauna să vibreze coarda nemulţumirii. La început, slab şi dibuind de-abia în lume, nemulţămirea-i se traducea în accente lîncede, plîns al unei inimi sfîşiate, dar slabe. Mai în urmă, poetul s-a înarmat mai mult, el a văzut bine de unde vine răul, care-i leacul şi... ***Curentul Eminescu, Unde ni sînt visătorii ?*** şi ***Din goana vieţei*** îl ridică mai sus de plîngerile de poet, îl fac să vadă clar şi să strige la deşteptare celor ce dorm...

Fireşte, ceea ce fac aici nu-i decît o recenzie, o bibliografie, nu o critică analitică. Un singur lucru am avut de gînd să limpezesc : să arăt volumul aşa cum e el şi mai cu seamă, plin de mulţămire, să constat că — încetul ou încetul — talentele reale şi inimele bune nu pot să nu fie influenţate de mişcarea uriaşă, de grandioasa deşteptare a mulţimii apăsate.

Nici nu putea fi altfel : în inimele bune, în inteligenţele superioare, orice impresie e mai puternică decît în mijlocia banală şi searbădă.

„NOTE ŞI SCHIŢE"[1]

Cînd autorul ***Nopţii furtunoase,*** al ***Scrisorii pierdute*** şi al lui ***Conul Leonida*** a dat la lumină ***Năpasta,*** a fost o neîncredere aproape generală şi anticipată **în** publicul care-1 aplaudase cu cîţiva ani **în** urmă. Din toate părţile n-auzeai decît: „Ei, aş ! Caragiale şi dramă ! Auzi comedie !" Şi neîncrederea asta a publicului, care **nu** putea ierta veselului Caragiale încercarea-i de a-1 face să plîngă cu Ion Nebunul, a continuat la unii chiar după ce au văzut ori au citit drama. Nu vreau să zic că ***din pricina asta*** a căzut ***Năpasta,*** ci numai caut să arăt cît e de uşuratecă judecata obştii cititoare în materie de artă. Căci pentru puţinii aleşi din mulţii chemaţi, ***Năpasta*** este şi va rămîne cea mai merituoasă dramă românească ce s-a scris vreodată.

De la ***Năpasta*** şi pîn-aoum, Caragiale caută, pesemne, să-nvingă credinţa asta a publicului cum că nu-i dat autorului ***Nopţii furtunoase*** să-şi încreţească fruntea, şi — una după alta — au apărut ***Făclia de Paşte,*** şi ***Păcat.*** Acum în urmă — încă o lovitură — Caragiale a scos ***Note şi schiţe*** — cea mai mare parte publicate

[1] ***Note si schiţe*** **de I. L. Caragiale, Editura librăriei Sfetea, Bucureşti (n.a.).**

în răstimpuri prin unele gazete din Bucureşti. Cu orice preţ, spiritualul autor vroieşte să ne aducă lacrămi în ochi. Şi reuşeşte.

Citind volumu-i din urmă, nu ştii să spui care din doi e mai talentat: Caragiale care rîde, ori Caragiale care plînge ?

Iaca, de pildă, două bucăţi : ***în Nirvana*** şi ***25 de minute.*** Sînt ieşite din acelaşi condei, sînt publicate în acelaşi volum — puse, parcă, dinadins pentru comparaţie — şi, cu toate astea, nu poţi să spui că una ori alta din ele e cea mai bună — încît, la urma urmei, sentinţa atîrnă de dispoziţia ta sufletească, şi nu poate fi privită ca judecată, ci ca părere. Un altul le va citi şi el pe amîndouă şi va admira mai mult pe aceea pe care tu o găseşti inferioară.

In Nirvana vezi toată amărăciunea unui suflet chinuit ; tot amarul artistului care a înţeles pe Eminescu şi care se vede el însuşi aproape în aceeaşi stare, copleşit şi întrecut de mişuna de secături ce se agaţă în sus, pe scară, pînă-n vîrful piramidei, şi privesc apoi, de acolo, cu tot cinismul tîrîtorilor cocoţaţi. Şi atunci, într-unui din ceasurile astea în care artistul vede negrul ce-l înconjoară într-o ţară de băcani sau de monşeri şi priveşte cum se ating aceste două extreme, într-unui din ceasurile astea el scrie despre colegul ce s-a stins, uitat de aceia pe care i-a adăpostit sub aripile lui :

„în capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă, cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit ! Şi dacă am plîns cînd l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii sub «teiul sfînt», n-am plîns de moartea lui ; am plîns de truda vieţii, de cîte suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată : era un om dintr-o bucată şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările"...

Iar apoi — definitivă răzbunare şi mîngîiere slabă — el scrie plin de mîndrie şi înseninat de vedenia izbîndei finale :

„Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate."

Nu-i aşa că sîntem departe de explicaţia Conului Leonida asupra evoluţiei fandaxiei în ipohondrie ! Şi, cu toate astea, e aceeaşi mînă, mînă de maestru, care a scris rîndurile astea, ca şi pe acelea. în ziaristica noastră nu-mi aduc aminte să fi citit de multe ori un articol, atît de simţit şi atît de „lucrat", ca ***Nirvana*** asta a lui Caragiale. Şi, cu toate astea, nu-mi aduc iarăşi aminte să fi rîs vreodată mai mult ca de cursul de istorie contemporană al Conului Leonida, care explică consoartei dumnealui cum papa a pus pe „Galibardi" de i-a botezat un copil.

Iar dacă-ntorci numai cîteva file de la articolul ăsta, dai peste ***25 de minute.*** Povestea e scurtă : Vine vodă într-un oraş de provincie. La gară-l întîmpină autorităţile şi cocoanele din societate (mă rog, nu toate femeile sînt din societate !). între aceste cocoane e, fireşte, în rîndu-ntîi soţia locţiitorului de prefect. Venerabila matroană — parcă o văd ! — ştie că o damă care se respectă nu trebuie să tacă din gură cînd se găseşte în societate, ci să vorbească — fie chiar şi prostii, numai să vorbească. Şi deodată, nici una, nici două, începe a turna o serie de gogoşi de salon. Şi cum salonul în care onorabila şi-a făcut „deducaţia" a fost, pesemne, în vreo mahala oarecare, discursul e de calibrul următor : „Am auzit, dragă, — zice doamnei, nevasta directorului — că aţi fostără cam bolnăvioară ! Mi-a părut grozav de rău... încă îi ziceam lu dom profesor, amicul nostru, zic : vezi dumneata, dacă o prinţesă, şi tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu, dar noi, ăştia ! Dar acu te-ai făcut bine... Se vede... Fie, că frumoasă eşti ! să nu-ţi fie de deochi! să trăieşti !"...

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, care privesc foarte curioşi pe suverani, îşi scobeşte o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mînă : „Nu ţi-e ruşine să bagi mîna-n nas ?! Şezi frumos ! te vede madam Carol !"

Şi aşa mai departe, pe tema asta, urmează mai tot volumul : ***Temă şi variaţittni, A zecea muză*** şi ***Din carnetul unui vechi sufleor.***

în toate, aceeaşi vioiciune de spirit caracteristică celui mai inteligent autor român.

Cu toate astea, tot spiritul acesta revărsat cu profuziune în volum nu-i în stare să întunece partea serioasă, ***Nirvana, Ironia*** şi ***Două note.*** Asta-i o dovadă că talentul nu întreabă nici ce gen place publicului, nici de trecutul autorului. Şi apoi, în orice manifestare a unui om de talent — fie ea în orice gen — se cunoaşte marca fabricii.

Fără îndoială, Caragiale nu trebuie judecat după ***Note şi schiţe,*** oricît de bun ar fi volumul acesta. în ţara noastră, unde nu o operă de artă, dar nici o gazetă nu se poate susţine prin ea însăşi — fac amendă onorabilă în ce priveşte ***Universul*** — o carte nu se scrie nici cînd, nici cum vrea autorul. Cînd ştii cu cîte piedici ai de luptat pentru ca să asiguri viaţă operei tale şi cît trebuie să te frămînţi pentru ca să ţi-o lansezi, nu-ţi vine nici să publici pe alese, nici să stai mult la tocmeală atunci cînd prilejul ţi se înfăţişează. Aş ! Ai găsit un editor care se însărcinează să dea unei producţii de-a ta viaţa vitrinei, repede la scris, şi nu te codi mult, şi nu sta mult să alegi, căci adeseaori un editor e mai variabil ca un barometru şi te-i pomeni că-şi schimbă gîndul ! Nu sîntem în Franţa, unde o carte bună are 50 de ediţii, care-ţi produc atîta cît să te poţi odihni ani întregi şi să scrii pe-ndelete, să ştergi, să adăogi, să faci toate preparativele trebuincioase unei naşteri fără pericol.

Aşa fiind, e uşor de-nţeles pentru ce unele bucăţi ***Din carnetul unui vechi sufleor*** nu sînt aşa cum ar fi putut să fie — bucată de Caragiale. Editorul era găsit, vremea nu putea fi pierdută, căci nu se ştie ce aduce ziua de mîine şi nu se ştie cînd va veni fiul omului, Editorul-Mesie. Gînd ai păţit-o o dată, cînd ai dat ***Păcat*** la ***Universul,*** n-ai vreme să aştepţi „momente de inspiraţie" pentru ca să produci o lucrare care să

te satisfacă şi pe tine, şi pe puţinii aleşi care ştiu să aprecieze bucăţile de o valoare serioasă, reală.

Bineînţeles, astea toate nu însemnează că bucăţile ***Din carnetul unui vechi sufleor*** nu merită să fie iscălite de Caragiale. De loc ; căci, precum am zis-o, marca omului de talent se cunoaşte cale de o poştă în orice producţie a lui, fie cît de neînsemnată. Vreau numai să explic celor ce s-ar întreba pentru ce Caragiale n-a publicat alte lucrări mai de valoare în volumul acesta. Atîta tot. Trebuie să cunoşti ***Ies dessous*** în chestie pentru ca să-ţi poţi da seama de ce e aşa şi nu altfel.

De altmintrelea, cine cunoaşte pe Caragiale, cu neîntrecutu-i talent de ***causerie*** spirituală, trebuie să fie perfect mulţămit că el şi-a publicat erîmpeiele astea de amintiri. Cetindu-le, vezi pe Caragiale vecinie în vervă, mereu gata să-ţi povestească o amintire din vremea cînd întîrzia jucînd biliard, pe cînd Pascali îl aştepta la teatru ca să vie să sufle. Şi toate astea povestite de el, aşa cum numai el ştie.

Vorbeam deunăzi cu dînsul despre un birtaş din Bucureşti. Şi-mi spunea lucrul ăsta, amestec de ironie şi de dezgust : „Acum 25 de ani, cînd am venit în Bucureşti şi am intrat sufleor la teatru şi corector la ***Telegraful,*** a venit şi Nae de a intrat băiat pă pricopseală la birt. Ce-am ajuns eu şi ce-a ajuns el ?"

Şi aşa e. Nae băiatul e azi om cu stare — cel puţin o sută de mii de lei capital — pe cînd Caragiale al nostru e proprietarul unei perechi de ochelari şi... nici al volumelor pe care le-a scris, pentru că alea sînt acuma proprietatea editorului.

Nu-i aşa că e deştept bărbat d. Danieleanu, profesorul universitar care scrie în albumul presei că n-ar voi să trăiască în altă epocă decît în cea actuală ? în adevăr, mai nostimă epocă nici că se poate ! Musiu Nae, care nu ştie pe de rost decît „îndată !", „vine !" ; musiu Nae, care n-a învăţat din gramatică decît numele de mîncări şi din aritmetică numai adunarea, e azi ***dom Nae,*** alegător în colegiul I — pe cînd Caragiale, care

şi-a frămîntat toată viaţa ca să lase -un monument cu care, odată şi odată, ne-om putea mîndri că la 1892 aveam o literatură serioasă, Caragiale e văzut de toată lumea lui dom Nae ca un zgîrie-hîrtie de rînd, pe mîna căruia n-ai lăsa conducerea unui „magazin de coloniale şi delicatese".

Fără doar şi poate, degeaba ne batem capul şi oei ou mai mult, şi cei ou mai puţin talent : e vremea băcanilor şi a cîrciumarilor, cea mai nesuferită rasă !...

Să nădăjduim, cu toate astea, că un curent serios se va forma şi că literatura nu va mai fi numai un obiect de lux pentru cîţiva ***gourmes*** intelectuali.

IULIAN [1]

De cînd există în ţara asta un teatru, niciodată un talent mai puternic ca al lui Iulian nu s-a văzut. Şi meritul lui cel mai mare — meritul adevăratului artist — este de a fi fost original.

în ţara asta, unde studiul şcoalei de declamaţie este o batjooură şi teatrul cel mare o parodie de teatru, năpădit de farse de bîlci şi de operete, Iulian a strălucit ca un adevărat astru singuratec pe un cer înnourat.

Şcoală n-a făcut de nici un fel. Fugit din clasa a cincea de liceu, unde sufletu-i genial era amărît şi ameţit de grecească, a jucat la „grădina cu cai", încîntînd mahalaua cu „comediile" şi ou „năzdrăvăniile" lui. La 16 ani a plecat la Bîrlad... în calitate de ***soufleur.*** Apoi a fost adus în Bucureşti, unde făcea pe figurantul. A debutat, numai din întîmplare, într-un rol fără nici o importanţă artistică şi a făcut din rolul acesta ceea ce un talent extraordinar ştie să facă chiar din nimica.

Rolul acesta l-a revelat direcţiei şi publicului.

[1] *Ştefan Iulian* **(1851—1892) — actor român, continuator al lui Matei Millo, unul dintre cei mai valoroşi actori realişti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea.**

A jucat de atunci de toate. Comedie, farsă, vodevil, operetă, în toate a intrat şi în toate geniul lui a stră-

Convinsă că „publicului trebuie să-i dai ce-i place", iar nu că publicul trebuie ridicat la un nivel artistic mai superior, direcţia Teatrului Naţional şi-a îmbîcsit repertoriul cu traduceri proaste, cu plagieri îndrăzneţe, cu localizări insipide, cu farse de iarmaroc, cu feerii de copii, numai pantomime nu şi-a pus în repertor.

Autorii români — mulţi, puţini cîţi bruma avem — au fost sistematic izgoniţi de pe scenă, pentru ca să nu-ntunece gloria şi norocul localizatorilor improvizaţi, care au monopolizat scena, falşificînd gustul publicului şi trecîndu-şi pe numele lor comorile intelectuale ale autorilor străini. Aşa fiind, nimeni n-a mai scris pentru teatru, iar cei care tot au mai avut curajul să-ncerce marea cu degetul, ori au avut un succes trecător, ori au căzut de-a binele.

între cei care au avut puţin noroc — prea puţin, ***enorm de puţin*** faţă cu puterea talentului lui — a fost Caragiale.

Noaptea furtunoasă a fost o lovitură de maestru, un glonţ în inima repertoriului stupid, patronat de agramatele noastre direcţii ale teatrului. în ***Noaptea furtunoasă*** Iulian a avut unul din acele succese care nu se pot uita o viaţă de om. Nae Ipingescu a fost luat ***sur le vif***[1] din Dealul-Spirii, din strada Marcu Auleriu ; a fermecat lumea, a ameţit pe cunoscători şi a dat talentului celui ce-l interpreta lumina unei neşterse au-

Dar, în afară de repertoriul lui Caragiale, mai tot ce s-a jucat pe scena noastră nici n-a meritat onoarea de a fi interpretat de genialul Iulian, nici n-a meritat să pasioneze lumea. Cu toate astea, Iulian s-a întrecut. Ca un poet care dintr-o „femeie stearpă, fără suflet, fără foc" face o fiinţă neuitată de omenire, o idealizează şi o imortalizează sub raza geniului său, cînd ea n-ar fi meritat decît să rămîie „în cercu-i strimt, unde norocul o petrece", aşa Iulian, din toate drojdiile unei

[1] **Pe viu (fr.).**

literaturi dramatice decăzute, a făcut opere care vor rămîne strîns legate de numele lui... Aşa s-a imortalizat spiritul grosolan al baş-porcarului jupan din ***Voievodul ţiganilor.***

Poate chiar că geniul lui Iulian a fost primejdios, a fost funest culturii noastre dramatice. Dînd viaţă, dînd farmec tuturor anostiilor urcate pe scenă, el a contribuit la falsificarea gustului public; dar pentru asta, sau tocmai pentru asta, geniul lui nu rămîne mai puţin geniu.

Aoum s-a stins căldura lui comunicativă, şi ochiul nu va mai fascina, nu va mai fermeca pe nimeni. în noaptea ochilor săi închişi s-a stins viaţa pe care a simţit-o atîta, atît a înţeles-o şi ne-a redat-o cu atîta putere la lumina rampei. După el a căzut acuma pentru vecie cortina grea a morţii, şi nici o laudă, şi nici un regret, şi nici o coroană nu mai poate încălzi sufletu-i stins, nu-i mai poate face să vibreze corpul.

Pentru acela care ne-a descreţit de-atîtea ori fruntea azi plîngem...

Şi, cu toate astea, în unmă-i ce a rămas ? O amintire scurtă, pieritoare, care se va stinge o dată cu contemporanii lui, atît de nenorocită e soarta artiştilor... Nimeni nu are succesele lor, nimeni nu încălzeşte atîtea inimi, nu prinde atîtea suflete, nu cucereşte atîtea minţi ca dînşii, şi cu toate astea, din nimeni nu rămîne mai puţin ca dintr-înşii... Un autor mediocru, chiar un autor de mare talent, nu fură niciodată într-un moment dat atîtea cugete, şi cu toate astea, ei trăiesc veacuri întregi în scoarţele prăfuite de vremuri; şi poate că din ce în ce gloria lor creşte după moarte ; şi poate că peste sute de ani ei ajung să stăpînească mai mult omenirea. Dante, Shakespeare şi toţi ceilalţi n-au stăpînit pe contemporanii lor nici a suta parte de cum ne stăpînesc pe noi, cei de astăzi...

Actorul însă, cîntăreţul, toţi cei ce se produc la flacăra rampei descarcă într-un moment valuri de emoţiune, au pentru moment triumfuri calde, ovaţii ce te

uimesc, şi-apoi... cu cel din urmă dintre contemporani, ei intră-n noaptea vecinicei uitări, de unde nimeni nu-i mai scoate, de unde nimeni nu-i mai poate aprecia. Un fulger care te orbeşte o clipă şi-apoi se şterge în haosul întunerecului, în întunerecul haosului...

Mîine, cînd cel din urmă dintre aceia care l-au aplaudat se va fi stins, cine va mai şti ce-a făcut acest prodigios Iulian, care ne-a înflăcărat atîta pe noi ? Succesele care se scriu pe inimi se şterg uşor ; hîrtia nu uită niciodată.

Dar pîn-atunci, pînă cînd noi, care l-am văzut, noi, care l-am admirat, care ne-am mişcat de geniul Iui şi am rîs cu dînsul şi ne-am descreţit fruntea sub talentata-i veselie, noi nu putem să nu ne aducem cu drag aminte de vremile în care el făcea să vibreze inimele şi nu putem să nu plîngem o viaţă atît de genială, atît de repede stinsă...

SOCIALISMUL ÎN ARTĂ

„în timpul nostru, cînd altruismul omenesc începe să se formuleze într-o nouă evoluţiune socială, a preocupa lumea numai în jurul eului tău individual mi se pare o vanitate ridiculă, o imoralitate chiar."

Cu vorbele astea d. Traian Dumitrescu îşi începe drăguţa operă ***Intim.***

Dacă după rîndurile acestea nu ar fi adăogat un ***dar,*** autorul trebuia să renunţe de a-şi mai publica volumul său — în tot cazul, să radă din el o mare parte.

în ***Intim*** sînt note luate-n pripă, impresii trecătoare, tablouri prinse-n fuga condeiului... şi toate acestea se raportează numai la „eul individual" al scriitorului.

Dar notele astea, oricît de în treacăt, sînt luate de o mînă de artist. Atîta sensibilitate delicată, atîta duioşie, atîta îmbătare de frumuseţile eternei naturi mai rar se întîlnesc într-o carte. în ***Intim*** aceste calităţi sînt aşa de cu prisosinţă desfăşurate, încît, cetindu-le, îţi aminteşti fără voie genialele pagini ale lui Goncourt. Cît pentru stil, pentru împerecherea miraculos de nimerită a cuvintelor, te simţi, parcă, în lumea artistismului sa-

vant şi delicios al lui Theophile Gautier, impecabilul, magicianul ***es lettres frangaises***[1] al lui Baudelaire.

în proza românească aceste calităţi nu se întîlnesc decît la Vlahuţă.

Acum cîteva numere am publicat, tot la locul acesta, cîteva din bucăţile cuprinse în ***Intim,*** şi cetitorii care au avut nepartea de a nu fi cetit însuşi volumul îşi vor fi făcut idee de adevărul pe care-l spun mai sus.

Fără-ndoiaîă, Traian Dumitrescu (pentru ce Dametrescu ?) este, mai presus decît orice, un sentimental din rasa cea mai autentică. La el, vîntul, nu suflă, ci „plînge", poeziile bune nu sînt meşteşugiri de artă, ci „suspine rimate", furtuna nu vîjîie, ci „pare o orgă uriaşă psalmodiind un imn de mînie" şi aşa mai departe. Din tot ce scrie, din tot ce simte, iese o armonie tristă, care te face să visezi, iese — cum ar zice el — „o tristeţe largă, nesfîrşită, ca parfumul unor sălcii de cimitir".

La el, asta nu-i o afectare artistică, un scepticism de modă adoptat pentru a cuceri inima fetelor de pension. Am urît întotdeauna fiinţele grase, burtoase, roşcovane, care te asasinează în versuri neterminabile, spunîndu-ţi că „fruntea pală li se-nclină spre mormînt", pe cînd onorabilii digerează perfect o piramidală şi ignobilă carne cu varză... Oroare !...

Mizantropia duioasă a lui Traian Dumitrescu este organică. Slab, extrem de slab, nervos pînă la boală, e un neurastenic care nu putea fi decît artist. La tejgheaua unui „magazin de coloniale" ar fi dezastruos.

La dînsul, nu numai poezia, dar absolut toate gîndirile poartă marca unui sentimentalism plîngător, duios... tipul cel mai desăvîrşit al omului dezarmat în lupta pentru trai. îi prevăd că va rămîne aceea ce este : un ***boheme*** fără noroc, ale cărui scrieri nu vor fi gustate decît de un cerc restrîns de amatori, şi despre care societatea serioasă — societatea serioasă ! —

[1] **Magicianul literaturii franceze (fr.).**

va spune vecinie că e nebun sau cel puţin neserios. în lupta pentru viaţă, sentimentalii şi dezinteresaţii trebuie să piară...

Ce vroiţi ? Traian Dumitrescu e un socialist din cei mai convinşi. Cu toate astea, pînă şi socialismul ia la dînsul forma unui sentiment adîne, nu a unei ştiinţe nepieritoare, a unui ***trebuie*** categoric. în socialişti el admiră puterea jertfei pentru o idee, nu genialitatea ideii înseşi.

Se-nţelege, asta tot e ceva. Dacă n-am fi modeşti, am spune că aceasta este superioritatea noastră, a socialiştilor, asupra muşunoiului de carne cu ochi, incapabil de a se impresiona de durerile lumii şi reducînd tot scopul vieţii la ***auri sacra fames***[1].

Dar, în definitiv, ce însemnează arta asta izolată, scoasă din rândul nevoilor omeneşti, trăitoare prin ea însăşi, în afară de interesele mai adînci ale omenirii ? Ce este tendinţa asta de a face literatură ***pour l'amour de l'art***[2] ***?***

Iată problema grea a veacului pentru toţi artiştii şi mai ales pentru sentimentalii de genul lui Traian Dumitrescu.

A scrie numai pentru a produce lucrări drăgălaşe, dulceţuri literare, în zilele noastre este o crimă. Acum, cînd lupta de clase zguduie omenirea bătrîna ; acum, cînd, din ce în ce mai mult, majoritatea asuprită caută să ia parte la toate manifestările vieţii, este o absolută nenorocire rîvna de a scrie numai pentru un cerc restrîns de privilegiaţi şi a nesocoti toată marea asta de oameni, care se urcă văzînd cu ochii, şi care aşteaptă dornică ajutorul cărturarilor de inimă.

Trăim în nişte zile fericite. Generaţiile care vin după noi poate că n-or să aibă prilejul de a face aceea ce putem face noi azi. Noi avem în faţa noastră un morman întreg de subiecte, din care s-ar putea croi epopei ce să rămînă legendare. în pictură, în literatură, în

[1] **Nepotolita foame de aur (lat.).**
[2] **DeNltagul artei (fr.).**

muzică chiar, se ridică în fața generațiilor de astăzi un cîmp vast, în care ochiul se pierde și mintea se rătăcește... Cei cu talent nu au decît să aleagă.

înainte de 1789 și înainte de 1848, Apusul a produs o-ntreagă mișcare literară, care toată nu era decît oglinda luptelor sociale de atunci.

Literatura aceea era un efect al mișcărilor colosale politice și sociale care zguduiau o clasă-n decadență, dar în același timp ea a fost o cauză, o armă de luptă. Sub. influența acestei literaturi, tinerimea se încălzea pentru ideile noi ce frămîntau lumea și se aduna sub steagul revendicărilor apoteozate.

Ca și în ajunul lui 1789, societatea e frămîntată azi de niște idei ieșite din contradicțiile materiale, pe care ea însăși le dezvoltă prin organizația ei anarhică, de o parte, despotică, de alta. Asistăm la niște lupte crîncene, la un zgomot surd, prevestitor al unei apropiate izbucniri, care, din cînd în cînd, se dă pe față prin mișcări foarte semnificative.

Intr^o asemenea stare de lucruri, care e rolul literaților ? Lupta aceasta de clase e prea vie, prea accentuată și prea s-a întins în toate laturile pentru ca omenirea asta zbuciumată să mai aibă timpul și dispoziția sufletească necesară ca să se îmbete de aceea ce d. Maiorescu traduce din nemțește „ficțiunea impersonală".

Părul marchizei, ochelarii contelui, flacăra amorezului, leșinul eroinei, scrisoarea compromițătoare, apoi înecarea eroului, sinuciderea tinerei, blestemul necunoscutului, toate acestea nu mai pot pasiona astăzi decît pe duducile care reduc toată știința la brodarea unui papuc de „ziua onomastică". Tinerimea serioasă — aceea care-n ciuda prejudecăților mahalagești caută, ca Faust, știința folositoare — precum și toată mulțimea celor aprinși în lupta de clase, își bat joc de literatura romantico-isenzațională, bună doar pentru fascicolele ***Universului.***

Fără nici o exagerare, tot în această categorie intră toate producțiunile care nu vin să ajute la lupta dintre clase, care rămîn în afară de aceste lupte și încearcă să-și creeze lor un mediu convențional și să depărteze atențiunea lumii de la o luptă necesară și fatală la o plăcere artificială.

Pentru mine, militant al ideilor noastre, toate volumele de artă pură nu prețuiesc cît o broșură de propagandă, toate dizertațiunile filozofice asupra chestiunilor din domeniul nebuloaselor nu pot avea însemnătatea unei cuvîntări rostite la Clubul -muncitorilor.

Se-nțelege, e gingaș, e plăcut lucru să te-nchizi în cabinet, și prin fumul de țigară să prinzi rime originale ; e artistic >să te urci ca Guy de Maupassant pe vaporașul tău și să croiești capodopere literare. Dar... e mai ***util*** să luminezi pe muncitori asupra dreptului lor de vot, să le arăți calea cea mai bună spre cucerirea puterii politice, să faci organizații economice — redutele salariului împotriva capitalului.

Sînt, slavă Domnului, destui ***far'niente,*** artiști sau imitații de artiști, care să facă artă pură, ***aqua pura.*** Pentru noi asemenea îndeletniciri trebuie să dispară.

Rolul artei e mare, e uriaș, dar noi trebuie să-l confundăm cu ***rolul nostru.*** Da, să facem artă, dar să facem artă tendențioasă, artă utilă ; în loc să cioplim diamante burghezelor, să facem uși de lemn bordeielor sărmane. Cu atît mai bine dacă lucrarea noastră va avea, o dată cu utilitatea, și o mare valoare artistică ; în cazul acesta, importanța ei va fi cu atît mai imensă.

Și-apoi, din punct de vedere curat artistic vorbind, în ce se poate scoate o operă mai genială din patima unui „june român mort în Paris" decît din poema sfâșietoare a ***Silei ?*** Au toate durerile acestei lumi de robi nu sînt ele un material mai bogat pentru lucrări nepieritoare ? Dintr-un ***pohod na Sibir*** îngrozitor, în care unii mor de frig, alții de cnut, nu poți, tu, pictor, scoate un tablou mai mișcător, mai de valoare, mai ***artistic*** decît dintr-o ciorchină de struguri ori dintr-o baletistă despuiată ?

De-ar fi talente ! Ce opere uriașe nu ar fi de scris, de zugrăvit pe pînză, ori de cîntat dac-am cerceta noianul de dureri al omenirii robiter^spirațiile mărețe, en-

tuziasmul, devotamentul celor ce s-au stins şi se sting pentru o idee !

Generaţiile viitoare, viitoarea lume, liberă şi înfrăţită, va arunca un văl des de uitare peste toate producţiile lîncede, în care nu va fi vorba de zbuciumul groaznicei lupte pentru dezrobire, pentru libertate, pentru pace şi fericire. Şi vor rămîne în picioare, ca un ***memento*** al unor vremi de groază şi ca un omagiu al viitoarei alcătuiri sociale, numai acele opere care vor fi contribuit la năruirea clădirii putrede a ocnei sociale de azi, la înălţarea viitorului rai pămîntesc...

Şi de cîte ori văd cîte o producţie artistică a unui socialist, întotdeauna caut să văd dacă această producţie pune sau nu umărul la dărîmarea organizaţiei moderne a societăţii. Cînd nu văd aceasta şi cînd autorul se cheamă Traian Dumitrescu, şi are mult talent, o adîncă părere de rău mă cuprinde de talentul acesta care se pierde fără nici un folos pentru ideile scumpe lui, scumpe nouă, tuturora.

E drept, Traian Dumitrescu are pe ici, pe colo cîteva rînduri în care gîndirea socialistă se arată întreagă, dar ce folos ? Acele rînduri se pierd sub troianul unei sensibilităţi de o detracare artistică.

Veacul e bolnav, nu trebuie să-l mai îmbolnăvim şi noi. Fiecare avem durerile, amărăciunile, necazurile, decepţiile şi desperările noastre. Oriunde e o inimă e şi o durere. Dar... la ce am face din omenirea-ntreagă duhovnicul nenorocirilor noastre personale ? Peste durerile care nu sînt decît ***ale tale,*** trebuie să faci să predomnească durerile tuturora — acesta e altruismul.

Sînt nenorociţi care caută mîngîierea unor dureri intime în viţiu. Tu, socialistule, care nu mai eşti ***al tău,*** plîngi cînd eşti numai cu tine, dar peste durerea ta ascunsă revarsă entuziasmul cauzei obşteşti, şi vei suferi mai puţin...

O scrisoare primită de la prietenul Traian Dumitrescu îmi dă prilejul să reviu asupra ***Socialismului în artă.*** Fac asta cu plăcere.

Prietenul meu mă învinovăţeşte că tăgăduiesc însuşi principiul artei cînd declar că nu-nţeleg arta trăitoare de sine fără să se amestice în durerile şi în aspiraţiile muritorilor.

Asta-i, mi se pare, o-nvinuire pe cît de gravă, pe atît de nedreaptă. Ia să ne înţelegem prieteneşte :

Eu am zis : „Rolul artei e mare, e uriaş, dar ***noi*** trebuie să-l confundăm cu ***rolul nostru.*** Da, să facem artă, dar să facem artă tendenţioasă, artă utilă ; în loc să cioplim diamante burghezelor, să facem uşi de lemn bordeielor sărmane. Cu atît mai bine dacă lucrarea noastră va avea şi o mare valoare artistică ; în cazul acesta, importanţa ei va fi cu atît mai imensă."

Rezultă, oare, de aici că eu distrug principiul artei ? Nu văd de loc. Susţin numai că astăzi, cînd clasele muncitoare, horopsite pîn-acum, încep să se deştepte la viaţă, este o crimă ca nici chiar noi să nu ne ocupăm de ele, ci să ne îndeletnicim, ca savanţii din veacul [al] XV-lea, cu aflarea cuadraturii cercului.

Cînd cineva e socialist, şi cînd socialismul a ajuns să-i fie nu un lux de zile mari, ci o judecată temeinică, o nevoie intelectuală şi sufletească, eu susţin că ***nu poate*** avea altă pasiune pe deasupra socialismului. Tot ce la un burghez cuminte este o nevoie pentru a-l scoate din amorţeală şi a-l feri de obezitate, la un socialist e o fraudă în dauna socialismului.

în zilele noastre, mai cu seamă, cînd oamenii capabili de sacrificii sînt aşa de rari, noi, ceştia militanţii, trebuie să căutăm a atrage pe cît mai mulţi în cercul artei tendenţioase, încît chiar dacă teoria subscrisului asupra artei n-ar fi infailibilă în principiu, totuşi, ea are pentru mine avantajul de a fi utilă.

Pentru revoluţia cea mare, franceză, Voltaire şi Rousseau au făcut mai mult decît toate producţiunile artistice ale epocii. Operile lor nu au rămas celebre numai prin arta pură, ci mai ou seamă/prin aceea că întrupau sufletul, geniu4 acelei mişcări, care a distrus

feudalismul. Desigur, autorul ***Contractului social*** şi _ ***Confesiunilor*** a rămas pînă acuma şi va rămîne mulţii vreme încă, pentru că la el arta n-a fost o utopie, ci ©:! armă de luptă pusă în serviciul contemporanilor săi nefe-| riciţi. J|

în muzică, pentru ce ***Faust*** va trăi pe deasupra veacuri rilor ? Pentru că el înfăţişează o pasiune a veacului,i setea de lumină, setea de tinereţe. Şi pe cînd ***Fraviatak,*** se stinge, ofticoasă şi neputincioasă, ***Faust*** prinde dini ce în ce mai multe inimi. Şi doar Verdi nu-i întîiul-' venit, şi doar moartea nu-i un sentiment banal.

Este în muzică o bucată care se cîntă azi în toate.jl unghiurile pământului, care ca artă nu înfăţişează o **fj** capodoperă, dar care va rămîne vecinie un cîntec la auzirea căruia popoarele vor tresări : e ***Marselieza.*** Ea 1 a făout nemuritor pe Rouget de Lisle, care altfel ar fi; rămas cu desăvîrşire necunoscut.

Ai auzit vreodată ***Marselieza*** cîntată pe strade în S fruntea unui mare cortegiu de muncitori ? Nu ştiu cine, li auzind-o, nu s-a simţit înfiorat !

Acum, ia închipuie-ţi că un compozitor genial ar fi scris o bucată de muzică în care să se ridice-n slavă meritul tiraniei. Ce crezi că s-ar fi ales de bucata ***M*** aceea ? ***Liberte, liberte cherie,*** va mişca vecinie pe cei lipsiţi de libertate, şi ***Marselieza*** va trăi în veacul veacului. Negreşit, arta însăşi contribuie cu o parte bună la succesul operei, dar nu-i mai puţin adevărat că ne zguduie însuşi înţelesul adînc ce a căpătat pentru noi imnul acesta, care ni-i atît de drag...

Zilele astea am cetit două cărţi ieşite din două pene, dintre care nu ştiu care-i mai maestră : ***Romanul căsătoriei*** de Tolstoi şi ***Avatar*** de Theophile Gautier. în ceasuri de melancolie bolnăvicioasă nu dau un rînd din genialul Gautier pentru toate bibliotecile din lume ; dar cînd ieşi din urîtul odăii, cînd îţi aduci aminte că te-ai devotat unei cauze mari, în care ţi-ai pus anii cei mai frumoşi ai tinereţii, toată vigoarea şi toată viaţa sufletului tău ; cînd îţi vin în minte toate mizeriile lumii şi datoria ce ai de a lupta pentru istovirea lor, artistismul budist dispare, avatarul de pe pragul pagodei indiene îţi apare ca o nebunie, Gautier se şterge^n faţa lui Tolstoi, ca visul în faţa geamurilor strălucitoare.

Negreşit, o operă insipidă, oricît de tendenţioasă ar fi, nu poate avea nici o utilitate ; dar nu despre asta e vorba. Am zis că aceia ***care au talent*** să caute mai bine a-şi întrebuinţa talentul la lucrări folositoare. în ***Intim*** tendinţa asta există — n-am contestat-o — dar am zis că ea se pierde în reţeaua unei sensibilităţi prea personale...

Oare nevoile traiului nu ne răpesc destulă vreme de la socialism ? Pentru ce am căuta ca şi ceasurile destinate artei să le risipim pe un eretism din care mulţimea dezmoştenită nu va avea nimic de cîştigat ? Asemenea opere — fie ele cît de drăguţe — nu mă pot pasiona.

Am să spun ceva care poate părea exagerat: ochi frumoşi şi în acelaşi timp reflectînd prostia nu există. Şi totuşi, aşa e : zic că doi ochi sînt frumoşi cînd în ei citesc inteligenţa. Frumuseţea singură nu poate mulţămi decît pe naturile inferioare, fără pasiune, fără^ ideal.

ARTA NOASTRĂ

Odată avusesem un vis frumos, şi greu de împlinit, **ca** toate visele frumoase : un ziar literar în care să încapă toate ideile şi toate direcţiile, unde să nu fie vrajbă şi culise politice, un ziar care să atragă şi să pasioneze toată armata de tineri ce se pierd prin redacţii sau prin lume.

Făoîndu-mi-se azi cinstea deosebită de. **a mi** se încredința direcţiunea literară a ***Adevărului,*** visul acesta, pe care nu îndrăzneam **să** sper a-l ajunge, s-a împlinit aproape.

Mulţumirea şi neţărmurita mea mîngîiere sînt uşor **de** înţeles de către toţi aceia care, ca şi mine, şi-au purtat bagajul de proletar, puterea de **muncă** din tabără în tabără, umplând coloanele albe cu o proză al cărei dezgust nu te părăseşte niciodată. Nu cunosc nimic mai sfîşietor ca dezgustul de propria ta proză.

De cîte ori, în adunările noastre literare, în care cîţiva ne întâlneam adese, nu ne-am exprimat cu toţii mîhnirea adîncă şi adîncă desperare de ceea ce facem — sau, mai bine, de ceea ce nu facem.

Şi lucrul e foarte explicat. Au apărut odată pe scena literară cîţiva artişti despre care se vorbea cu mult entuziasm. Ce s-au făcut ? Pe mai toţi i-a înghiţit politica.[1] Artiştii cei mai buni au dispărut, luînd cu ei toată strălucirea care ne orbise o clipă. Şi, ce e mai trist, au rămas o sumedenie de figuranţi, o sumedenie de „domnule conte, masa este servită".

Cînd trăieşti în mijlocul societăţii şi cînd nu eşti străin de toată activitatea ei, revolta asta platonică împotriva politicii nu are caracterul unei simple nemulţumiri fără explicaţie.

în vremea-n care trăim, societatea trece prin nişte frământări uriaşe. Neegalitatea socială, cu toate relele ce decurg dintr-însa — asuprirea omului de către om, lupta crîncenă pentru eternul blid de linte, lipsa de cultură, imposibilitatea idealurilor transcendentale, distrugerea sentimentelor morale şi artistice — nasc o nemulţumire generală. Aproape toate manifestaţiile culturale şi politice poartă pe ele marca acestei nemulţumiri.

Ziceţi-i antisemitism, pesimism, socialism, anarhism, ziceţi-i oricum, nevroza socială rămîne ca o caracteristică a epocii de descompunere în care trăim. Toate stările de tranziţie, toate provizoratele sociale dau naştere la sentimente şi la porniri care nu şi-ar putea avea locul într-o stare normală.

Şi, precum la boala modernă care se numeşte neurastenie factorii patogenici sînt excesul de zbucium al sistemului nervos şi predispoziţia creată de ereditate, tot astfel această uriaşă nevroză a lumii întregi e datorită unei frămîntări excesive şi unei predispoziţii ereditare a organismului social.

Cînd dar vroim să vindecăm răul, combătând un fenomen local în loc să atacăm multiplele cauze care, laolaltă, alcătuiesc rădăcina boalei, facem o mare greşală de tratament, pornită dintr-o etiologie[2] greşită.

Să porţi cu tine dezgustul de politică, fără să-ţi dai seama că .politica asta este şi ea urmarea fatală a unor

[1] **Anton Bacalbaşa se referă la politica burghezo-moşierească.**
[2] ***Etiologie*** **— studiu asupra cauzelor lucrurilor. Ramură a medicinii care studiază cauzele bolilor.**

împrejurări fatale, este să te condamni la inacţiune să-ţi impui pasivitatea tembelă a celor fără vlagă. '

Vroiţi în adevăr înmormîntarea acestei dezgustătoarei politici ? Luptaţi să îndrumaţi tineretul — tineretul cejj cu talent — pe alte căi. i

Lipsei complecte de ideal, care este caracteristica po~| liticii a cărei aspiraţii se mărginesc într-o subprefectură,! opuneţi idealurile mari şi generoase, al căror triumfi va îngropa sub năruiala întregii clădiri putrede şi specia de politică a pîntecelui.

Omenirea toată, care tremură şi plînge, omenirea-n" lanţuri şi-n zdrenţe cere un ideal, precum Faust cerea fericirea.

Poate arta singură să-i satisfacă acest ideal ? Poţi să| dai tuturor nemulţumiţilor acestei epoci de lux strălucitor şi de neagră mizerie himera unui ***perpetuum mobile*** sau consolaţia îndoielnică a nemuririi spiritului ?

Nu. Ci dacă literatura se stinge, cerşetoare nebăgată-n seamă pe la răspîntii, este că ea însăşi e bolnavă de anemie. Neînfăţişînd nici un ideal, adresîndu-se numai celor care şi-au atins idealul de clasă, arta nu poate atrage mulţimea celor ce sufăr.

„Arta este destul de mare ca să mai aibă nevoie de alte condiţiuni" — e o vorbă foarte adevărată, dar nu pentru toate epocile. Astăzi arta, dacă **nu** voieşte să piară, trebuie să iasă din salon, să **nu** se mai supuie formelor seci şi formulelor admise, ci să îmbrăţişeze toată patima lumii, tot zbuciumul acestei vieţi, cu aspiraţiile, cu luptele, cu nevoile, cu lacrămile şi cu bucuriile ei.

Şi numai după izbînda idealurilor mari va veni izbînda artei, şi va putea şi dînsa să îmbrace haina senină a veseliei.

Toate astea nu exclud arta în sine şi pentru sine.

Adevărul literar va fi o tribună liberă pentru toate direcţiile literare prevăzute cu marca talentului. Atît mai bine pentru cei ce vor putea face două lovituri dintr-o dată... ***Felix qui potuit***

' **Fericit cine poate (lat.).**

C. DOBROGEANU-GHEREA

Exemplul cel mai rar al omului impus prin propriile lui merite.

Const. Dobrogeanu-Gherea s-a născut la 21 mai 1855 în gubernia Ekaterinoslav din Rusia.

A studiat acolo pînă la vîrsta de 19 ani. Convins de ideile de regenerare care cutremurau pe atunci, şi cutremură şi azi, împărăţia ţarilor, a fost urmărit de autorităţi — ceea ce l-a făcut să vie în România.

Viaţa lui aci este o întreagă epopee, în care mizeria şi idealul se ţin lanţ. Şi a ştiut să învingă toate primejdiile.

La 1877 a fost furat de spionii ruseşti din Galaţi şi dus în Siberia. De acolo a fugit şi a ajuns în Norvegia, de unde s-a putut întoarce în ţară în urma intervenţiei lui C. A. Rosetti, care îi purta multă stimă şi multă admiraţie.

Alte **mizerii** şi alt **zbucium.**

A debutat în publicistică printr-o serie de articole economice în ***Revista socială*** de la Iaşi. Articolele lui, extrase apoi în broşuri, au pus temelia socialismului ştiinţific în România şi au distrus toate clişeurile economiştilor reacţionari.

în literatură a creat critica analitică, pasăre necu-noscută la noi pînă la dînsul. Stomac ***nec plus ultra***' a înghițit pe Maiorescu și... a dezghițit pe Filipide.

Studiile critice l-au făcut cunoscut și admirat. Au făcut școală.

Urît de spiritiști, e iubit de oamenii de spirit.

în momentele de față are nostalgia Elveției, de unde s-a întors alaltăieri, și visul volumului al doilea din ***Literatură și știință,*** pe care-l va scoate în curînd.

îl iubesc toți, ca pe un frate mai mare — și mai cu minte.

Poartă ceasornic de argint și inimă de aur.

A moștenit de la ruși dragostea fără prihană, melancolia fără comentarii și ceaiul fără zahăr.

Se acordă un premiu cui o întîlni un om mai blînd, mai iertător și mai altruist.

Semne particulare : îi lipsesc fumurile și un picior.

Autorii favoriți : Shakespeare, Tolstoi, Taine, Ibsen și Karl Marx.

Nu mai departe (lat.). Se întrebuințează de regulă spre a arăta ceva este neîntrecut.

BENE-MERENTI

Am citit mai zilele trecute în ***Monitorul Oficial*** că d. Cristu Negoescu a primit medalia ***Bene-merenti*** pentru lucrările sale literare.

Vă puteți închipui desperarea mea, nu pentru că d. Negoescu a primit o medalie, dar pentru că nu aflasem încă de lucrările literare ale medaliatului.

Să ai pretenția că faci și tu literatură, că, în tot cazul, urmărești ce se tipărește prin cărți și prin gazete, și, cînd colo, să nu știi că în țara ta trăiește un scriitor cu numele de Cristu Negoescu și că scriitorul acesta a produs atîta încît a meritat să i se dea din partea guvernului o medalie specială.

Și atunci... fuga la librării, fuga pe la prieteni

Mă rog, am să vă fac o rugăciune mare

— Ce e ?

— Uite ce e... Dar să nu rîdeți de mine... Mi-e rușine să vă spui.

— Lasă rușinea la o parte. între prieteni...

— Voi spune : știți voi ce-a scris scriitorul nostru Negoescu ? Eu n-am aflat încă... Mi-e rușine...

în fața acestor întrebări și mai ales în fața confuziei mele, bieții prieteni au rămas și ei trăsniți : nu știau nici ei.

La librării, același rezultat.

Tocmai tîrziu, la pagina a patra a unei gazete am găsit catalogul unei librării din Ploieşti. în catalogul ăsta am găsit ***Bucăţi alese*** din diferiţi autori, aranjate de Cristu Negoescu.

M-am luminat.

Dar confuzia mea s-a schimbat într-o adîncă uimire. O fi oare de ajuns să culegi cîteva bucăţi din diferiţi autori, pentru ca să capeţi o medalie literară ? Asta să însemneze ***Bene-merenti ?***

E drept că chipul cum marele Negoescu a ştiut să culeagă bucăţile alese n-a fost de loc ales, aşa că bietele ***Bucăţi*** au rămas nevîndute de atîţia ani de cînd cutreieră rafturile tuturor librăriilor. Dar nu-i mai puţin adevărat că oamenii de talent au apreciat valoarea acestei opere : dovadă Institutul Negoescu, care a impus elevelor lucrarea omului de la Ploieşti.

Totuşi, eu am rămas nedumerit pînă^n ziua de astăzi : ce are a face fosta retorică şi cu ***Bene-merenti ?***

Atunci am început să mă gîndesc : cine are în ţara noastră mai sus pomenita medalie şi cine n-o are ?

Şi am găsit că n-a avut-o Eminescu, n-o are Gherea, n-o are Vlahuţă, n-o are Barbu Delavrancea, n-o are — afară de Caragiale — nici unul din literaţii noştri de valoare.

în schimb, o găsim pe pieptul lui Pătraşcu, lui Zaharia Antinescu, [...] şi lui Cristu Negoescu.

Atunci care este însemnarea acestei medalii ? Pentru ce a fost ea creată ?

Fără îndoială, aceia care au găsit că-i bine să se facă o medalie literară au avut intenţia să distingă pe scriitorii cei de talent din cei nuli sau mediocri.

în cazul acesta, scopul, fără doar şi poate, este atins : se va şti de azi înainte că ***Bene-merenti*** este distincţiunea pe care o capătă nulităţile şi mediocrităţile spre a se deosebi de scriitorii fără brevet, dar cu talent.

Lăsînd însă gluma la o parte, sînt triste reflecţiile ce-ţi vin în minte cînd observi cum cel de sus ştiu să aprecieze şi să răsplătească pe scriitori.

E de ajuns să fii divorţat de talent, să nu fi produs în viaţa ta nimic alt decît o gălăgie infernală, să fi frecventat cu succes şcoala tîrîirii, să te fi plecat pînă la vîrful ciubotelor celui ***ăixidi*** stăpînitor vremelnic al unui minister, pentru ca să-ţi curgă toate onorurile şi toate favorurile care fac fala găgăuţilor.

A, e întristătoare şcoala asta oficială ! Şi dacă uneori o dreaptă revoltă ţi se naşte în suflet cînd vezi mulţimea nihiliştilor intelectuali năpădind ori pe unde e o cinste uşoară de căpătat, de la o vreme te cuprinde dezgustul de tot ce poartă ştampila stăpînirii.

Mai la urmă e mai de laudă un negustor care-şi afişează medalia de argint obţinută la expoziţia cooperatorilor români decît toată puzderia asta de literaţi care de abia ştiu a sloveni şi care au căpătat, fără nici o onoare, o medalie de onoare. Cel puţin marfa negustorului a trebuit să existe şi să fie supusă unui juriu. Literaţii ăştia însă n-au produs nici o iotă şi n-au trecut prin mîna nici unei, comisii examinatoare.

Atîta este adevărat, că ***nimic*** nu scapă neprihănit de încape pe mîna oficialilor.

ARTA CEA NOUĂ

A fost o vreme cînd numărul celor ce ştiau a ceti fiind foarte restrîns, şi aceştia făcînd parte din clasa sătuilor, a mulţămiţilor, arta nu avea alt scop decît de a ajuta digestiei acestora.

Seniorul care poseda castele bogate, servi supuşi, care se ocupa numai cu vînătoarea, ou gimnastica de salon, cu petrecerile, simţea nevoia de a avea şi poeţi. Iar bietul trubadur, robit şi dînsul, ca şi servii bunului plac al seniorului, era silit să fabrice ode de laudă aceluia care îi întindea codrul de pîine. Cînd eşti plătit ca să cînţi, nu tu ai să alegi repertoriul.

Şi iată de ce arta nu ieşea din cadrul unei plăceri mai mult sau mai puţin nevinovate ; iată de ce arta n-a avut nici un scop moral ori social.

Ochii contesei, dinţii marchizei, paloarea contelui, ochelarii vicontelui — toate subiectele astea erau îndestulătoare şi erau indispensabile cîntăreţului salariat. Mulţimea cea mare, mulţimea celor fără pîine şi fără libertate nici nu avea cunoştinţă că undeva, într-un salon de castel, trăia un artist. Aceea împovărată de nevoi şi împovărată de lanţuri îşi tîra viaţa mizerabilă fără preocupări ideale.

Se-nţelege, artistul nu murea de foame. Şi cum viaţa de la castel, voluptatea molatică a mătăsurilor şi a lu-

minii mulţumea pe artistul parazit al paraziţilor, superparazitarii au dat naştere unor întregi serii de teorii, honipsite[1] de minune de cei interesaţi.

Şi cu toate zguduirile adînci prin care a trecut lumea, cu toate transformările uriaşe care au făcut din servi nişte salariaţi, teoriile astea au rămas încă. Dintre toate reformele, cea morală se face mai încet. Se schimbă o societate pe alte temelii — eresurile rămîn încă multă vreme în picioare, ca un ***memento*** fatal.

Arta pentru artă supravieţuieşte timpurilor trecute, ea a rămas încă pe ruinele castelelor, precum după zile nenumărate se vede încă fumul unei clădiri distruse de foc.

Şi e o întreagă armată de artişti — conştientă sau nu — care apără şi azi din răsputeri arta pură — ***aqua pura.***

„Nu ne distrugeţi arta, arta nu are scop, afară cu tendinţele !"

Ca şi cum domnul conte are să apară ca să răsplătească supunerea artistului ! Nu-i vorbă, în locul răposatului conte, adesea se însărcinează statul cu plata... onorariului.

Cu toate astea, artiştii fără scop se sting ca nişte biete flori uitate în glastră. Din toate părţile năvăleşte zbuciumul luptelor uriaşe ale celor dezmoşteniţi, cuprinzînd arta, cuprinzînd toate manifestaţiile intelectuale.

Durerile unei lumi înfrigurate cuprind şi pe artişti, pentru că artiştii sînt ei înşişi aprinşi de aste dureri. Acolo unde, nu de mult, Lamartine se-nduioşa de lac, azi răsună ***Carmagnola;*** din plînsetul lui Werther se naşte ***Germinal;*** Virginia se schimbă în Gervaise, Daphnis şi Cloe, în Raskolnicov şi Sonia, în locul Ofeliei apare Nana, contesele încep să fie înlocuite de Ger-

[1] ***A honipsi*** **— a digera, a mistui.**

minie Lacerteux şi de Sapho, iar în locul lui Boileau, inginerul de rime, vine Guyau să ne spuie t „Scopul cel mai înalt al artei este să producă o emoţiune estetică cu un caracter social".

Ne trezim deodată în mijlocul artei cu o mulţime de necunoscuţi şi neinvitaţi, cu o lume nouă, care ne spune : „Toate cântecele voastre ofticoase nu ne interesează. Vorbiţi-ne de durerile noastre, de aspiraţiile noastre, de mizeriile şi de revoltele noastre, sau editorii voştri — care nu sînt conţi şi n-au castele — vor da faliment !"

Atunci, îngroziţi de vedeniile astea în came şi oase, artiştii încep să rupă cu tradiţiile, Lecomte de Lisle dispare cu ***Trofeele*** cavalerilor medievali, iar în locul lui năvălitorii cîntă :

Du fer pour travailler,
Du plomb pour se vanger
Et du pain pour nos freres!

Este apusul lumii vechi, este apusul artei tihnite.

Cei slabi mor în luptă, cugetând la fericitele vremuri cînd contesa deschidea fereastra şi atîrna poetului scara de mătase ; cei care nu se sting sufocaţi, dar nu înţeleg problema cea eternă în haine nouă, rămân ca Nietzsche[2], s-o dezlege în casa de sănătate.

Iar viguroşii intră în luptă hotărâţi, cu gîndul de a da :

L'outil â l'artisan
La terre au paysan[3]

şi dau artei spălăcite culoarea strălucită a luptelor mari.

[1] **Fier pentru a munci,**
Plumb pentru a se răzbuna
Şi pîine pentru fraţii noştri !... (fr.).

în textul original ultimele două cuvinte sînt transcrise greşit : *„nous traire".*

[2] ***Nietzsche Friedrich*** **(1844—1900) — filozof idealist german, reacţionar extremist, precursor direct al ideologilor fascişti.**

[3] **Meşteşugarului unealtă,**
Ţăranului pământ (fr.).

IUBIREA IN POEZIE

Nu trebuie să surprindă pe nimeni faptul că, mai ales în versuri, iubirea joacă rolul principal, iar toate nenorocirile, toate durerile şi toate năzuinţele omenirii sînt aruncate pe un plan depărtat.

în marele tablou al lui Tizian ***Amorul sfînt şi amorul profan*** sînt reprezentate cele două feluri de iubire : amorul sfînt e înfăţişat printr-o femeie blondă, îmbrăcată, cu o privire gravă şi gânditoare, în fundul unui peisaj se zăreşte un cavaler. Amorul profan îl exprimă o altă femeie — de astă dată nu-i blondă — voluptoasă, şi care, încinsă doar cu o centură albă, priveşte la un copil ce se joacă în apă.

Ei bine, oricum am socoti iubirea, ea a jucat şi va juca vecinie pe lume un rol pe care nici un alt sentiment nu-l joacă. De la concepţia estetică a lui Platon şi pînă la cea absolut fiziologică a lui Schopenhauer, amorul a trecut prin tot felul de speculaţii ale dialecticianilor, ale filozofilor şi savanţilor.

Cu toate astea, oricîte transformări ar fi suferit concepţiile, sentimentul a rămas. Fără îndoială, acest sentiment, privind pe oameni, oglindeşte şi el toate credinţele şi toată morala diferitelor epoci. Există un amor

antic, unul medieval şi unul modern ; nu-i mai puţin" adevărat ansă că fondul pasiunii e acelaşi în toate vremile şi la toate popoarele.

De pildă, Didon, Heloisa, Werther, Sapho, Nejdanov, deşi iubesc în moduri diferite, sînt rezultatele aceleiaşi patimi. Păgînul Virgiliu, romanticii Rousseau şi Goethe, naturalistul Daudet şi gingaşul modernist Turgheniev, toţi sînt pătrunşi de eterna simţire a dragostei atunci cînd concep pe eroii lor — deşi fiecare e copilul veacului lui.

Şi cum ar fi cu putinţă să fie altfel ? Pentru ca o lucrare de artă să aibă valoare, cea dintîi condiţie este, poate, aceea ca artistul să o simtă, să fie încălzit de subiect. Şi ce poate fi mai simţit decît acest

...instinct atît de van
Ce se-abate şi la pasări de vreo două ori pe an,

cum ar zice marele Eminescu, cum ar zice genialul Schopenhauer...

Ba, dacă iubirea se manifestează în toate lucrările, chiar şi în acelea cu care se ocupă ***Poşta redacţiei*** noastre, lucrul e neapărat să fie aşa. Căci emoţiunea fiziologică, care la unii se traduce prin versuri, la alţii prin acte de domeniul medicinei, se arată de pe la vîrsta de 12 şi 15 ani; pe cînd ideile mari, gîndurile de luptă socială ori politică vin tocmai hăt-tîrziu.

Precum e natural ca la vîrsta de 3 ani să fii puţin convenabil cu dădaca, e tot aşa de natural ca la vîrsta de 15 ani să simţi „instinctul pasărilor" — atît mai bine dacă te dedai numai la versuri.

Toţi aceşti versificatori prin impulskmi fiziologice ar putea să spuie ca Pippo al lui Musset:

J'ai le coeur de Petrarque et n'ai point son genie ![1]

Şi, pe cîtă vreme Adam va fi muşcat din pomul oprit, iar Eva va fi „coastă din coastele lui", toate teoriile grave şi toate consiliile paterno-medieale nu vor fi în stare să oprească atentatele la bunele... versuri.

[1] **Am inima lui Petrarca, dar n-am geniul său ! (fr.).**

Ca să parodiez o vorbă a lui Schopenhauer, versurile sînt pentru băieţii de familie „supapa de siguranţa

Deci lăsaţi pe copii să facă **versuri...** E un joc atît de inocent !

Este însă un alt punct de vedere. Tendenţionismul de care vorbesc nu exclude lirismul. Dar, precum în poezia păgînă nu se vorbeşte de calităţile femeii; precum în solemnele bucăţi ale cavalerismului femeia nu-i femeie, ci doamnă ; precum în plîngătoarele opere ale lui Chateaubriand ori ale lui Lamartine e vorba numai de frumuseţe ; precum în ***Sapho*** ori în ***Le collage*** al lui Paul Alexis e în joc numai voluptatea, tot aşa noile concepţii despre rolul femeii vor aduce în mod fatal o altă poezie.

Fără îndoială, nu poruncim tinerilor să-şi închipuie iubirea altfel decum şi-o închipuiesc. Dar cînd ideile nouă vor fi pătruns proletariatul cult, din clasa căruia mai ales apar artiştii, atunci această poezie nouă, această nouă concepţie economico-filozofică se va impune. Şi lirismul va merge alături cu ştiinţa socială, el se va înălţa de la o cîntare de cocoş la cîntul conştient al unei iubiri superioare.

Pîn-atunci, frumoasă Venere, întinde-ţi braţele de marmură !... Iubirea cea nouă nu-i rezervată unei tinerimi fără entuziasm. Nu fiii burghezimii, crescuţi în atmosfera nesănătoasă a senzualităţii precoce, vor putea da iubirii eterna haină strălucită a unui sentiment superior, a unei măreţe concepţii.

Se va topi în viitoarea patimilor bolnave generaţia istovită, care a moştenit, m mijlocul mizeriei celor mulţi, lenea de gîndire şi moliciunea orientală a veacului de ghiftuiţi, şi va răsări o tinerime care va renaşte poezia, renăscînd toate sentimentele.

CONVORBIRE CU GHEREA-DOBROGEANU

Duminica trecută am profitat de libertatea cîtorva ceasuri ca să mă duc la Ploieşti. Nu-i prea mare rizic un drum de câteva ceasuri cînd e vorba să te întîlneşti cu cel mai superior şi mai simpatic dintre scriitorii români, cu Gherea-Dobrogeanu.

Casa din care ies volumele de critice, care au atîta înrîurire asupra literelor româneşti, e într-un colț, aproape de barieră, pe drumul Bucureştilor. în curte sînt flori, e popuşoi şi o viță-de-vie de jur împrejurul unui chioşc de vară.

Blondul şi blândul critic era în odaia lui de lucru, o odaie mare, al cărui mobilier se compune dintr-un birou, cîteva scaune de paie şi două canapele. Acestea din urmă vor avea, desigur, o valoare istorică mai tîrziu : mulți refugiați politici şi mai toți literații români de valoare au dormit adesea pe ele. Subscrisul a dormit şi el — în calitate de refugiat economic.

Pe păreți sînt portrete ilustre : Sofia Petrowskaia, tînăra şi eroica victimă a țarismului, priveşte din cadru-i simplu la fostu-i tovarăş rămas în viață.

încolo, simplicitatea odăii are ceva din înfățişarea clasicelor cuiburi ale maeştrilor antiluxişti. Cele trei dulapuri cu cărți, unde Dostoievski se întîlneşte cu Zola, Taine cu Melchior de Vogue, Ribot cu Richet,

Karl Marx cu Adam Smith, Spencer cu Letourneau, **Sset** cu Shakespeare, toți, fruntaşii tuturor genurilor **şi^Lr** neamurilor, îți vorbesc de vastitatea cunoştintelor economistului-critic.

Primirea pe care ți-o face Gherea nu seamănă cu a nici unui om pe care l-am cunoscut vreodată. E o bucurie întreagă cînd îşi vede un prieten, o bucurie care se manifestează cu căldură, fără nici un fel de ceremonie.

Intrăm în casă, şi cea dintîi grijă este să întrebăm ce face ceaiul. în aşteptare, criticul înghite nedespărțitul bicarbonat de sodă.

Cînd vine ceaiul — fără rom şi fără lămîie — începe interviewul :

— Cînd iese volumul al doilea din ***Literatură şi ştiință ?***

— Cred că are să iasă prin noiembrie.

— Ce materie o să aibă ?

— Cred că o să am articole de Delavrancea, de Vlahuță, Voinov, Găvănescu, O. Carp, Stavri... şi toți cei din numărul trecut.

— Dumneata despre ce ai scris ?

— Eu am un articol ***Artiştii-cetățeni.*** Vreau să arăt, cu date biografice, că toți marii artişti au fost şi mari cetățeni, că ei au fost întotdeauna în fruntea curentelor de luptă socială. Vreau să arăt că se înşală aceia care cred că artistul nu se poate pasiona decît pentru arta pură.

— în privința asta, ştii că am scris o serie de articole. Ce zici de tendințele în artă ?

— Zic că nu poți cere unui artist să scrie într-un fel ori într-altul. îi poți cere numai să se pătrundă de marile curente moderne. Şi cînd el va fi pătruns, atunci natural că opera lui de artă se va resimți. Arta reflectează mult personalitatea autorului. Cînd un artist va fi şi un mare cetățean, negreşit că în tot ce va produce el se va vedea ce idei are.

— Venim, vra să zică, iarăşi la influenţa mediulv social.

— Sigur că da. Numai, sînt oameni care n-au înţeles ce am zis eu despre acest mediu. Aşa, de pildă, Caragiale, în conferinţa pe care a ţinut-o astă-iarnă la clubul muncitorilor, a afirmat că Newton nu ar fi fost Newton dacă n-ar fi avut în el scînteia genialităţii — ori în ce mediu ar fi trăit.

Dacă ar fi cetit cu luare-aminte ***Criticile*** mele, eu cred că n-ar mai zice asta. în articolul meu asupra mediului social şi eu spun aceiaşi lucru, cu deosebire doar că dau de exemplu pe Goethe. Fireşte că genialitatea atîrnă de o sumedenie de fapte şi factori. Un eschimos adus într-un mediu european nu va înceta de a fi un eschimos ; dar asta nu însemnează că mediul social nu influenţează de loc, şi cu încetul, asupra individului.

De altfel, aceia care nu cred în marea influenţă a mediului n-au decît să vie cu mine la Restaurantul Gării Ploieşti, să taie şuncă, să facă de jurnă noaptea, să vază dacă varza e bine gătită, să păzească sosirea trenurilor, să aibă a face cu toţi pasagerii — şi am vedea atunci !...

Trebuie numai să ne înţelegem : eu nu zic că mediul social e un factor unic şi atotputernic. Aici e chestiunea pe care rni-o impută şi Delavrancea. La unul din cursurile lui, el spunea că a atribui totul mediului social şi a nu studia personalitatea autorului este o greşeală.

Sigur că da. Şi nu numai că aşa cred şi eu, dar am scris un articol întreg în sensul ăsta. Citeşte articolul meu din no. 1 al ***Literaturii.*** Ştii că acolo am studiat personalitata unei părţi din scriitorii noştri tocmai pentru ca să pun în legătură personalitatea cu opera de artă. Mai mult decît atîta, eu cred că fiecare producţie artistică este o impresie redată printr-o personalitate. Prin urmare, departe de a reduce totul la mediul social, eu dau şi personalităţii autorului o mare însemnătate.

MOFTUL ROMAN

REVISTA .»-»mmST.\ «Ati'MU

0«CI»-TR*!*H«

Nr. !,

Moftul român

(Revisra Ia care A. Bacalba,a a fo, pri-redjc». ^™<U a publica, numeroa schite referitoare la MOÎ leaca.;

J ^ (r|gfna I

•.imitK.*

Anton *Bacalbaşa*
apărută în ***Adevărul ilustrat*** din 1895.)

— Priceput. I-a spune-**Mii** acuma, ce gîndeşti despre publicul cetitor ? Făout-a el un progres, ori stă locului ?

— Nici nu-i de vorbit că mergem înainte. Acuma se formează la noi un public cititor. Sîntem într-o perioadă în care lumea, sătulă de banalităţi, dă năvală pe lucruri mai bune. Ea consacră pe scriitorii ei favoriţi, după cum se poate constata din registrele librarilor şi editorilor. E vremea să lucrăm. Nu ne mai putem plînge de lipsa de cititori; cei cu talent să lucreze.

— încă o întrebare, şi sfîrşesc cu tortura interviewului. Nu crezi că e prea puţină solidaritatea între artişti ? De ce nu s-o fi formînd nici un cerc literar la noi ?

— O, sînt atîtea cauze ! E greu de răspuns în cîteva cuvinte...

— Oricum, eu cred că luptele politice şi sociale sînt între cauzele principale. Artiştii au pasiunile lor politice, aşa că astea-i fac să se oerte ori de cîte ori se adună... De pildă, Delavrancea liberal, eu socialist, Caragiale... cum îl ştii... Cum să ne înţelegem ?...

— Aici ai dreptate. Dar luptele sociale au fost totdeauna. Negreşit, însă, că artiştii sînt oameni de temperamente deosebite, iar impresiunile şi credinţele se exprimă la ei mai violent. Totuşi, explicaţia cu luptele politice este adevărată, mai ales că azi sîntem în ajunul unei mari reforme sociale.

*

Aici se încheie intervievul, care, nefiind stenografiat, e greu, fireşte, de publicat întocmai.

Şi, cu părerea de rău că nu am mai multe ceasuri de stat în Ploieşti, îmi iau rămas bun de la omul care răspândeşte în jurul lui atîta seninătate sinceră. în lumea asta, în care artiştii sînt... artişti... un ceas petrecut cu Gherea te vindecă de multe neplăceri ale vieţii. Te simţi renăscut, te simţi încurajat pentru încă o bucată de vreme !...

TEATRUL

Toată lumea ştie că acum avem în Bucureşti o mulţime de teatre care duc o viaţă legată cu aţă, de-abia scoţîndu-şi cheltuielile.

La casa teatrelor, în culise, în presă, pretutindeni e o jalnică văicăreală din pricina chesatului[1] care bate la porţile Melpomenei, şi toţi se-ntreabă : care să fie cauza că publicul rămîne aşa de nepăsător la apelul soneriei ?

Colaboratorul teatral al ***Adevărului politic*** a afirmat că lumea nu merge la teatru pentru că „românul nu simte trebuinţa plăcerilor artistice".

Ei bine, au fost de ajuns aceste cîteva vorbe ale lui ***El-Mi*** pentru ca un ziar antidemocratic să scoată de aci concluzii politice şi să ne ţie un curs împotriva votului universal.

Adevărul literar a făcut deja declaraţia că politica nu-l priveşte.[2] Intervenim totuşi în dezbateri, pentru că e la mijloc o cestiune de artă.

Aceea ce spunea ***El-Mi*** nu era o explicare a cauzei răului, ci, mai curînd, o afirmare, căci întrebarea rămîne în picioare : pentru ce românul nu simte nevoie de teatru ?

[1] ***Chesat*** — lipsă de vînzare.

[2] Este vorba de politica burghezo-moşierească. In sprijinul acestei afirmaţii vine şi articolul lui A. Bacalbaşa *Politică fi artă*, publicat şi în ediţia de faţă.

Noi credem că românul despre care vorbeşte colaboratorul ***Adevărului*** nu-i ***poporul*** românesc, ci clasa superpusă. Poporul cel sărac şi obijduit nici habar n-are ce e teatrul. El îi zice ***panaramă,*** şi atîta tot; cît pentru ***nevoia*** de teatru, o simte tot aşa cum un cafru moare de dorul fonografului.

Dar... a cui să fie oare vina ? A căuta să stabileşti răspunderea acestui fapt este a face procesul întregii dezvoltări economice, sociale şi culturale a ţării — ceea ce nu ar intra în cadrul articolului de faţă. Un lucru, însă, se poate spune, şi lucrul acesta e decisiv. A cere unei clase oropsite, lăsată în mizerie şi în întuneric, să se ocupe de teatru, să se pasioneze după repertoriul wagnerian de la Bayreuth ori după raiul celebrei Patti esje a cere oamenilor din vîrsta de piatră să facă calcule diferenţiale. Şi credem că nimeni nu va face o vină nenorociţilor flămînzi şi neştiutori din cauză că nu-şi ridică nivelul intelectual mai sus decît li e permis.

Dacă teatrul nu merge, vina este a românului bogat. Elita noastră socială, care a acaparat sălile menite clasei ce se numeşte ***demi-monde,*** elita socială, care populează cursele, balurile şi trăsurile de la Şosea, ce face ea pentru teatru ? Mi-aduc aminte că în seara cînd s-a jucat ***Năpasta*** lui Caragiale nu erau decît trei loji vîndute — dintre care una domnului Maiorescu. Unde era culta, artistica şi nepreţuita elita socială, care merită singură să aibă dreptul de a vota şi de a domni ?

Şi notaţi : era vorba de o piesă a celui mai mare dramaturg al nostru şi de o creaţiune genială, cum a fost aceea pe care a făcut-o Nottara din Ion Nebunul.

în schimb, ştiţi cîtă elită era la debutul lui Valty ?

Ce vroiţi ! Sîntem în ajunul unei transformări sociale. Tot luxul neînfrîmt şi toată corupţiunea care-ţi dă de gîndit nu se revarsă asupra unei clase decît cînd ea e în ajun să cadă.

Şi cînd această clasă se găseşte în asemenea stare morală şi intelectuală, ea dă vina, negreşit, pe popor !

Dar aşa incult cum e poporul muncitor, sînt mulţi dintr-însul, din locuitorii oraşelor, care s-ar putea pasiona pentru teatru... dacă teatrul n-ar fi cum este.

închipuiţi-vă că un lucrător s-ar hotărî într-o zi să-şi calce pe inimă, să rupă un leu de parale din toată mizeria lui şi să ia un bilet de teatru.

„Am cetit la gazetă, şi-ar zice el, că, dacă m-oi duce şi eu seara ia comedie, am să mă fac om deştept."

Iată-1 la galerie, după ce a făout coadă la casă şi după ce a aşteptat afară un ceas în ploaie să se deschidă uşa de din dos.

Tăcere! Domnul Hiibsch a mîntuit un vals de Strauss. Se aude sunînd, cortina se ridică.

Iese un conte. După ce se bate cu pumnul în piept, după ce-şi dă ochii peste cap, după ce intrigantul îi fură scrisorile, el află că „maică-sa, sărmana sa mumă", i-a lăsat o amuletă. Bătrînul Jack, care l-a ţinut în braţe cînd contele a murit, îi spune că amuleta a fost furată de nişte briganzi.

„— Bunul meu Jack, exclamă contele, aşadar, tu ai cunoscut pe maica mea ? Vorbeşte...

— Da, bunul meu stăpîn ! răspunde Jack."

Şi dă-i în sus, dă-i în jos, contele moare fără să mai dea de urma amuletei. Se-nţelege, el n-a dat un anunţ la gazetă că „s-a pierdut o amuletă, cine o va aduce proprietarului va primi o bună recompensă".

Ia **spuneţiTmi** n-a pierdut Ion al nostru un leu de sufletul dracului ?

Ba cum încă !

Gînd dar teatrul nu se ocupă decît de prăpăstii, de evenimente caraghioase, de sentimente pe care poporul nu le poate simţi, de farse funebre şi de tragedii care te fac să mori de rîs, la ce s-ar duce acest popor să-şi cheltuiască bănişorii lui munciţi ?

Credem că chipul cum e alcătuit repertoriul nostru teatral contribuie cu 60 la sută ca muncitorimea să nu se intereseze de el.

în condiţiile actuale, teatrul nu-i nici o şcoală — cum pretind bărbaţii gravi — nici o plăcere ***înţe-***

ARTA ÎNCURAJATĂ

Literatura românească trece azi printr-o fază foarte curioasă. S-a crezut un moment, după moartea nefericitului Eminescu, că se face în aşa-numita opinie publică o schimbare de idei, că lumea asta, care se îndeletniceşte toată ziua cu cetirea intrigilor şi mahalagismurilor politice, începe, în sfîrşit, să se arunce pe cărţile de literatură.

Gazetele noastre politice, ruşinate parcă de meseria lor, de tăcerea ce păstraseră pîn-atunci faţă cu literatura, şi-au dat drumul cu patimă, au scris articole peste articole asupra soartei literaţilor, asupra nenorocului de a nu fi înţeles viaţa vulgară a poliţiei şi a opoziţiei, şi-au plătit luxul de a fi şi literaţi într-o zi. Reporterii erau stângaci în ziua aceea : în loc să comunice unde a plecat d. Lascăr Catargiu şi cînd se întoarce d. Carp, alergau în toate părţile, să întrebe ce a scris Eminescu, ce funcţiuni a ocupat, cîte decoraţii căpătase. O făceau pentru că asta era marfa ce se căuta în ziua aceea.

Foc de paie. Peste o săptămînă, toate intraseră în linia normală : Eminescu murise, politica trăia.

Dar, cu toată liniştea gazetelor, lumea n-a putut uita uşor evenimentul groaznic : poetul care trăise în mijlocul nostru şi se stinsese în mijlocul mizeriei, după ce făcuse mai mult pentru ţară decît toţi miniştrii sinceri, decît toţi blînzii prefecţi, decît toţi casierii cinstiţi — iertaţi^mi paradoxele !

Şi lumea a început să se intereseze de literatură şi de literaţi. Fără îndoială, zgomotul făcut în jurul lui Eminescu a contribuit mult la mergerea înainte a literaturii.

Dar... dacă lumea, din iniţiativa ei, începe a simţi nevoia de cetit, ce face guvernul pentru dezvoltarea gustului acesta ?

N-am de gînd să fac politică, dar aş fi foarte curios să aflu prin ce se manifestează stăpînirea noastră că pricepe însemnătatea literaturii cîtuşi de puţin ?

Din cîte ştiu eu, înaltul guvern face şi cu lucrurile superioare tot ce face cu politica. Dacă se găseşte o reptilă literară care să facă frumos, dacă se găseşte vreun literat gata să fabrice osanale celor ce conduc statul, apoi oricît de anoste şi de sălcii ar fi producţiile acestora, guvernul se transformă într-un generos Mecena — cu banii contribuabililor.

De aceea, toţi puii de pripas în domeniul literelor capătă subvenţii, diurne, misiuni, hatîruri şi cinste, aşa că, în loc să se încurajeze scrierile, se încurajează scriitorii — cei proşti, bineînţeles !

Priviţi : cine conduce muzeele, bibliotecile, teatrul ? Cine e trimis să studieze organizarea şcolilor străine ? Cui se încredinţează toate misiunile culturale ?

Guvernul înţelege că a încuraja mişcarea culturală a ţării însemnează a da diurne şi subvenţii autorilor — întocmai ca în politică ! Şi atunci, cine-şi încovoaie mai bine şira spinării este sigur de izbînda.

Şi în loc să taie, de pildă, taxele pe hîrtia de tipar, în loc să reducă taxele de timbre poştale pe imprimate, în loc să voteze credite pentru biblioteci la dispoziţia

tuturora, ne pomenim cu câţiva avortoni literari, subvenţionaţi... şi asta se cheamă a încuraja artele, literele, Ştiinţa!

E drept că guvernul, reprezîntind numai elita socială, el nu poate simţi nevoia unei literaturi naţionale. Ştie oare elita asta, care a rămas la Georges Ohnet ori la Alphonse Karr, că există o literatură românească ?

Pun rămăşag că nici unul din miniştri n-a citit măcar pe Eminescu.

GENIALUL PĂTRAŞCU

Amintirea pe care o dau aci e foarte de curând, ea n-a împlinit nici un an, aşa că mi-e cu putinţă să o transcriu cît se poate de adevărat.

Eram într-o seară adunaţi la Caragiale : d-nii Barbu Delavrancea, Vlahuţă, doctorul Urechiă, Artur Stavri şi... mai era şi d. Pătraşeu.

Caragiale, rău ca-ntotdeauna, uitase că e boierul de gazdă şi se apucase să execute sumar pe invitatul său.

în tot timpul mesei a domnit veselia cea mai zgomotoasă. Numai d. Pătraşeu, melancolic ***et pour cause***[1], spunea mereu pe glasul cel mai jalnic :

— Bine, Caragiale, tu uiţi că eşti amfitrionul... De aia m-ai invitat la tine ?

însă ***grecul*** nu se lăsa, el tăia în carne vie.

După masă, alt canon. D. Delavrancea a adus vorba despre articolul pe care eternul domn Pătraşeu îl publicase în ***Constituţionalul*** cu prilejul sosirii prinţesei Maria ân ţara noastră. Articolul era, cu adevărat, o comedie întreagă. Era vorba ân el de nişte suliţi vrăşmaşe tocite de piepturile noastre, de nişte dinasticismuri lirice şi oribile, şi mai ales de vestitele... poene misterioase.

[1] **Şi pe bună dreptate (fr.).**

D. Pătrașeu își avea articolul în buzunar... din întâmplare, îl scoase, și discuția începu furtunoasă, zeflemistă, canonoasă, nimicitoare. Caragiale și Delavrancea strînseseră rău cu ușa pe autorul poenelor. Numai d. Vlahuță, diplomat ca întotdeauna, dădea mai mult fitiluri, fără să atace... taurul de coarne. Și bietul taur guvernamental scosese limba de un cot.

Peste un ceas, articolul era distrus, credeam că autorul va intra în pămînt.

Dar Caragiale veghea, el nu se mulțumea cu puțin. Și deodată interpelă pe d. Pătrașeu :

— Bine, mă, ce știi tu să faci ? Tu zici că ai talent ? în ,ce ?

— Da, da, să știi tu... am...

— Tu, mă ?! Nu știi nimic ! Ai fost diplomat la ambasada din Paris și nu știi două buchi de franțuzească !

— Eu, mă ?

— Tu, mă, tu !

— Eu știu mai bine ca tine !

— Tu, mă ?

— Eu !

Curajul ăsta scoase pe Caragiale din toate răbdările. El propuse un concurs pe loc, ***stanțe pede,*** între dînsul și d. Pătrașeu.

Propunerea fu primită, și una din doamnele de față le dictă o frază în românește. O frază scurtă, de vreo patru-cinci rînduri. Pe cît mi-aduc aminte, se sfîrșea cam așa : „Oricît ne-ar plăcea de mult surorile noastre"... „Preferăm pe ale altora", am complectat eu.

în vreo zece minute, Caragiale a tradus-o în franțuzește ; d-lui Pătrașeu i-a trebuit s-o prescrie de vreo cinci ori în jumătate de ceas.

Cînd se desfăcură tezele, a lui Caragiale n-avea nici o greșeală. A d-lui Pătrașeu era oribilă, îngrozitoare și miraculoasă. Cinstit vorbind, un băiat din clasa a doua de gimnaziu ar fi tradus-o mai bine. Avea greșeli elementare de ortografie, de limbă, de gramatică, de tot ce voiți.

Atunci a fost momentul decisiv. Vlahuță, doctorul, Delavrancea, toți și-au dat drumul inimii. Caragiale era măreț.

— Tu, mă ?! Tu îndrăzneai sa-mi vorbești mie ?! lu știi ceva? Ești un... (aici urmează o înșirare de animale domestice).

Autorul acestor rînduri nu bea decît ceai. în seara aceea băusem vreo cinci pahare. Acuma, fie din cauza ceaiului, fie dintr-o simțire sinceră și nefabricată, știu că m-a apucat o milă adîncă de bietul om, pe care literații noștri îl sfîșiau așa de cumplit, pe cînd el, învinsul, se făcuse galben și de-abia îngrna :

— Bine, Caragiale, uiți că ești amfitrionul...

Nu mai puteam rezista torturii. Am ieșit în sală și — o spun cu toată rușinea — am plîns cum am plîns în timpul războiului — copil — cînd am auzit că a murit primul soldat.

Caragiale, care m-a surprins în delictul ăsta de lirism, și-a bătut joc de mine și mi-a spus oam următoarele :

— Cum să cunoaște că ești tînăr ! Ești mai liric ca o domnișoară... Mă, cu indivizi de ăștia nu trebuie să fii milos. L-ai văzut tu pe ăsta ? (D. Pătrașeu plecase.) E un triumfător. Azi îi dai la cap, și mîine ți se cocoțează în cap. Din pricina microbilor ăstora cu poene misterioase băieții de talent nu se pot ridica.

V-am spus că lucrul nu s-a petrecut de mult. Ei bine, azi mi-aduc aminte de vorbele lui Caragiale și văd că a avut dreptate. Inima nu trebuie să vorbească în fața ăstor triumfători care se ridică întocmai ca reptilele, acățîndu-se. în lupta pentru trai adeseaori trebuie să calci peste cadavre, și — dacă e nevoie — calcă fără căință !

închipuiți-vă că guvernul a înființat o școală de finanțe. Și pe cînd Caragiale e silit să deschidă berărie

cu Mihalcea, pe cînd Vlahuță e plătit cu două sute de lei pe lună ca scriitor la Ministerul Domeniilor, pe cînd atîția alții, plini de talent și de pricepere, își sting viața în mizerie, cel dintâi om pe care guvernul s-a gîndit să-l numească profesor — de limba franceză ! — e... d. N. Pătrașcu !...

Aș face aici o imprecație ca în ***Macbeth.*** Dar astîmpără-te, revoltă a sufletului ! Țară de spanac și de reptile ! Panait Macri la teatru, Neeulai Pătrașcu în profesorat ! Idioția acestui neam se ridică să întunece toate talentele, precum broaștele turbură apa bălților ca să nu se vadă oglindindu-se în ea zborul măreț al vulturilor de sus !

BASTARDUL LITERAR

Sînt vreo doi ani de cînd n-am călcat pragul Teatrului Național. Nu l-am călcat pentru motivul foarte simplu că nu-mi plac nici feeriile cu îngeri zburători, nici melodramele cu intriganți și cu amulete, nici farsele jucate tragic.

Deunăzi, însă, m-am hotărît să mă fac și eu om ca toți oamenii și să merg să încurajez industria națională a dramei. Afișele anunțaseră ***Hanul Konaki,*** despre care se zicea că-i o piesă originală, datorită penei scriitorului român Panait Macri.

Acuma, să spun drept, eu pe Panait Macri îl cunoșteam din ***Haiducii,*** tipăriți în editura Dor. P. Cucu, așa că mi-am dat drumul la bretele de cu vreme, prevăzînd că am să rîd cu o poftă pe care numai dramele asasine ți-o dau.

La ceasurile 8 și jumătate eram instalat în stalul meu numărul 7, comod ca la mine acasă, cu inima în palpitație, cum eram la șapte ani, oînd mi se dădea voie să merg la circ, și hotărît să rîd din toată inima.

Nu intră în firea mea egoismul ; de aceea, dragii mei cetitori, am să vă povestesc și d-voastră ce am văzut, ca să rîdem împreună — căci e destul de tristă viața.

Hanul Konaki este o vechitură transcrisă — şi tără dram de talent — din repertoriul melodramatic care a delectat într-o vreme pe bravii bragagii români. Cînd voi spune intriga, o să vă aduceţi aminte că aţi mai cetit asta cîndva, când aveaţi vîrsta de maximum 12 ani.

Un copil lepădat pe treptele unei biserici de mama lui, care, cîtva timp după asta, îl ia de pe aceleaşi trepte rnizericordioase şi-l creşte. Puiul învie, se face mare şi... se amorezează de o nepoată a mamei lui. Unchiul face scandal, intervine intrigantul cu barba roşie, care vrea şi el să ia pe tânără pentru zestrea ei, şi... aici urmează o serie întreagă de balamucuri. Tatăl adoptiv al bastardului — căci mama pruncului de la biserică se măritase — crede că copilul găsit face dragoste cu nevasta lui, a tatălui adoptiv, şi goneşte pe pseudoseelerat. Urmează dueluri şi asasinate, pe care le evită cît poate un grec, care vine pentru asta tocmai din Viena. La urmă, intrigantul e demascat, se dovedeşte că bastardul e chiar fiul tatălui adoptiv, care, la 1865, siluise pe sărmana femeie, tinerii se însoţesc, mama e radioasă, tatăl vesel, adevărul triumfă, cortina cade, actorii scapă de canon.

Acesta e scheletul bîzdîgăniei — un schelet îngrozitor.

Dar pana cea mai genială n-ar putea descrie piesa în toată splendoarea ei. Eu, unul, nu m-am domirit nici pînă astăzi asupra cîtorva chestii : mai întîi, în casa oui se desfăşură toate crimele astea oribile ? Căci în toate casele intră toate persoanele. Oameni care nu vor să fie ştiuţi de Dumbrăveanu că se iubesc intră să-şi facă dragostea tocmai în casa acestui Dumbrăveanu ; oameni care îşi jură răzbunare şi moarte, vin în casa celui osîndit de ei ; mă rog, toate casele sînt un fel de pădure a Vlăsiei, în care intră care cum vrea, vraişte ! Al doilea, ce negoţ fac persoanele din piesă ? Habar n-am ! Sînt ei negustori de piei de cloşcă, băcani români, avocaţi, profesori — autorul n-a avut gentileţea să ne-o spuie. Destul numai că toţi, chiar cei ce fac pe servitorii, spun : „Aşadar, vom vedea !"

Acum să vă dau cîteva mostre de fraze : „Aruncat pe treptele unei biserici !" „A redat pe orfan maicei sale !" „O inimă care crede... în d-ta ca-n Dumnezeu !" „Această femeie care !"... „Să respir aerul dulce al ţării mele şi să mă bucur de această mîngîiere !"... „N-a fost pentru mine decît o martiră !"... „O, fiul meu, fiul meu !"... „Călăi, opriţi-vă, nu răpiţi pe fiul meu !"

...Şi aşa mai departe, cinci sute de metri.

Mai adăogaţi la astea un chef cu declamaţii îngrozitoare, în mijlocul cărora bietul Mărculescu face pe tenorul ; un om care stă un ceas rănit pe scenă şi ţine un curs de morală asupra femeii-mamă, femeii-soră, femeii-soţie, femeii... fără ca vreunul din cei de faţă să trimită după doctor. La urmă — minune a minunilor şi salvadent al rănilor ! — rănitul se vindecă chiar în faţa noastră şi declară amor tinerei pe care o ia.

Tot în categoria asta este mama, care, văzând pe fiul ei rănit, înnebuneşte ca o Ofelie proastă şi apoi, iarăşi sub ochii noştri, îşi vine în fire.

După toate astea, spuneţi-mi dacă n-am dreptul să fug de Teatrul Naţional ca de altă aia !

Bieţii actori ! Trebuia să-i vedeţi în ce hal erau... Nottara îşi blestema zilele că a ajuns să joace aşa prăpăstii, d-na Romanesou avea aerul dezolat, Jianu făcea ca o capră, ca să găsească efecte... şi aşa mai încolo.

Fără îndoială, direcţia acestui teatru o face dinadins. Ea a scos din repertoriu piesele lui Caragiale şi ne îndoapă cu Panait Macri !

Apoi, dacă după atîţia ani de frămîntare a noastră, a tuturora, literatura românească s-a întors la ***Haiducii*** lui Panait Macri, deghizaţi în boţi de oraş, mai bine să contenim cu scrisul. Nu credeam că am să văd ruşinea asta supremă ; dar am văzut-o şi am înghiţit-o.

Am înghiţit-o, pentru că în ţara asta nu ne manifestăm decît la întruniri politice.

Ia luaţi-vă obiceiul, amicii mei din public, să fluieraţi şi să dezaprobaţi pe loc şi cu toată energia asemenea monstruozităţi, şi veţi vedea cum onorabila direcţiune nu-şi va mai bate joc de noi !

Căci este un scandal nepermis să se vîre cu de-a sila pe scenă toţi avortonii literaturii, toate spanacurile, sau mai bine toate „Macrişurile" idioate, fără ca lumea asta, care plăteşte, să aibă dreptul de a se revolta.

în alte ţări se fluieră şi se dă cu cartofi. Faceţi acelaşi lucru, concetăţeni ai mei, cumpăraţi fluiere, cumpăraţi mere murate, şi salvaţi cinstea literaturii ameninţate de toate pocitaniile şi de toate idioţiile de genul ***Hanului Spanaki!***

Nu-i de-ajuns unui public inteligent că încurajează pe autorii talentaţi. El trebuie să dea la cap producţiilor în care se lăfăieşte gogomănia — mai ales cînd aceste producţii sînt impuse de sus.

Altfel, vom fi vecinie năpădiţi de riia asta, de toţi pseudoautorii constipaţi din născare, ai cărora duşmani sînt talentul şi bunul-simţ.

ARTA POPULARĂ

Mai deunăzi, cînd şi-a dezvoltat Traian Dumitrescu, la clubul muncitorilor, conferinţa lui despre ***Nuvelele*** d-nei Sofia Nădejde, a fost pentru noi toţi o adevărată surprindere. Muncitorii, cîţi erau în sală, au ascultat cu luare-aminte, cu drag vorbele prietenului nostru, dovedind prin asta că chestiunile de literatură nu-i lasă nepăsători.

S-a distrus astfel o legendă. Se spunea, într-o vreme, că lucrătorii se interesează numai de mişcarea economică, de nevoile lor cele mai adînci, cele mai brutale, dacă voiţi.

în urmă, încetul cu încetul, am ajuns la convingerea că politica poate şi ea să pasioneze lumea muncitoare. Ne aducem aminte ce lupte am avut de susţinut cu unii dintre ai noştri, care ne spuneau că chestiunile politice vor speria şi vor dezgusta pe meseriaşi.

Vremea a dovedit că se înşelau aceia care n-aveau încredere în mişcarea politică. Astăzi, pretutindeni unde sînt cluburi de muncitori, şi mai ales în Bucureşti, avem un număr foarte mare de adevăraţi cetăţeni, de oameni care iau parte la toate întrunirile, cetesc toate gazetele, se ţin în curent cu tot ce priveşte politica.

Mai rămăsese prejudiţiul antiliterar.

Ei bine, şi acest prejudiţiu a dispărut. Lucrătorii noştri încep să îmbrace din ce în ce caracterul uvrierilor străini. Cu oît creşte proletarizarea muncitorilor din fabrici, cu cît condiţiile de exploatare devin mai apusene, cu atîta se produce şi transformarea culturală a muncitorimii.

Cine a cetit interesantele foiletoane scrise de ***Un observator ipocondric*** în ***Adevărul literar*** a putut vedea ce s-a făcut aiurea cu privire la mersul cultural al ***poporului.***

In Rusia, de pildă, unde ***mişcarea poporanistă*** a avut un caracter mai pronunţat şi mai original, oamenii care s-au devotat ideii de a lumina mulţimea au mers pînacolo încît au făcut ediţii populare din scrierile tuturor autorilor celebri.

La noi... „dacă mojicii n-au pîine, să mănînce cozonaci" — dacă mojicii n-au cărţi, să-şi facă singuri !

Nici o cărticică din cele bune, nici o iotă care să poată folosi ridicării nivelului cultural al mulţimii !

Ba mai mult decît atîta. Lumea muncitoare, înşelată de proprietari, de arendaşi, de notari şi de popi, a trebuit să sufere şi şarlatania literară. Toate păcătoşiile negustorilor de litere, toate caraghioslîcurile şi toate prostiile lipsite de talent şi de bun-simţ au fost date spre cetire — spre luminare ! — mulţimii muncitoare.

S-a organizat de către speculanţi o adevărată negustorie de otravă intelectuală, vîndută în formă de broşuri, de cărticele, de hărţulii... în beneficiul editorilor.

Ei bine, a venit vremea ca tot noi, socialiştii, care am întreprins lupta cea mare pentru dezrobirea muncitorimii de sub stăpînirea viţelului de aur, să luptăm şi pentru dărîmarea viţelului... de hîrtie. A venit vremea să ne aducem aminte că „omul nu trăieşte numai cu pîine" şi să ne îngrijim şi de hrana sufletească.

Pe ziua de azi nu propun nimica. Amănuntele acestei campanii luminătoare se vor da, probabil, de toţi aceia pe care îi fac atenţi asupra rîndurilor acestora, de toţi aceia care au voinţă, dar cărora le-a lipsit pînă azi îndemnul.

Oricum, în linii generale schiţînd planul, cred că s-ar putea începe prin alcătuirea unei biblioteci populare în care să intre tot ce s-a scris pînă azi în mod cinstit, fără idei sălbatice ori antimorale.

în urmă s-ar putea ca toţi aceia dintre noi care pot mînui mai cu înlesnire condeiul să lase deoparte literatura bolnăvicioasă a suferinţelor nesimţite, a închipuitelor ***ahturi*** de melodramă, a conţilor bătăioşi şi conteselor palide, să ne uităm puţin durerile noastre pentru a zugrăvi durerile celor mulţi.

Cine începe ?

[I. L. CARAGIALE]

Astă-seară se face înmorrnîntarea lui I. L. Caragiale. Marele nostru dramaturg, omul căruia îi datorim ***Noaptea furtunoasă, Scrisoarea pierdută*** şi atîtea alte opere ce vor însemna în literatura astei ţări o epocă mare, se îngroapă în astă seară — poate pentru veci i El, care a plîns pentru marele Eminescu, atunci cînd neîndurata Nirvana şi-a deschis braţele ca să primească pe neuitatul maestru, nu va avea parte nici de această ultimă consolare, după care au aspirat şi aspiră atîţia !

Gonit o viaţa întreagă de nenorocire, urmărit de piaza-rea ce de la naştere nu l-a părăsit niciodată, Caragiale nu poate avea în lumea asta — în ţara asta ! — nici măcar un mormînt ca lumea, aşa cum cel din urmă proletar poate să aibă.

Nu ! In ţintirimul trist în care artistul va fi închis astă-seară nu va creşte nici plîngătoarea salcie — mîngîierea mormintelor — nici vîntul nu va veni să cînte cu glasu-i sfîşietor de trist eternul poem al eternităţii, nici o mînă amică nu va sădi o roză — nici un plîns, nici un oftat, nici o jale !

...Astă-seară se deschide în strada Gabroveni berăria „Mihalcea & Caragiale" !

Ce dureroase sînt reflecţiile ce ne vin în minte !

Se căpătuiesc în ţara asta sumedenie de stîlpi ai ignoranţei, o droaie întreagă de certaţi cu gramatica şi divorţaţi de talent. Toate nulităţile aduse ca un potop de ţînţari de prin bălţile mucegăite, unde se bălăcesc tîrîtoarele, şi-au găsit un colţ de adăpost în milostenia blajinului buget. Caragiale, însă, n-a putut trăi în atmosfera asta de slugi şi de slugarnici.

Răscoliţi bugetele, cercetaţi operele de încurajare literară pe care le săvârşeşte guvernul, şi veţi afla tot soiul de sinecure şi de avantagii oferite scapeţilor intelectuali.

Atîta este adevărat că niciodată contemporanii nu-ţi pot ierta crima de a te fi înălţat prin gîndire deasupra nivelului lor. Iar cînd aceşti contemporani sînt stăpînitori, atunci toată mediocritatea asta cocoţată în vîrful piramidei n-are decît un dor, acela de a nu te lăsa să pluteşti pe deasupra căpăţînei ei îngâmfate de propria-i înălţime.

Poate că aci stă explicarea întregii vieţi de mizerii pe care Caragiale a îndurat-o toată vremea ; aci e explicarea pentru ce în astă seară găgăuţii îşi vor putea plăti luxul de a bea în berăria unde Caragiale e tovarăşul consilierului comunal Mihalcea, antreprenorul de berării şi de alegeri.

O ! Mutrele de acolo ! Parc-am să văd consilierii comunali, burtoşi ca poloboacele lui Luther, expunîndu-şi rudimentul lor de cap privirilor altor gogoburţi, lăfăindu-se ca „încurajatori ai berăriei artistice", privind de aproape pe Caragiale şi spunîndu-i cu aerul ăla de ban protector, pe care am mai multă ciudă decît pe orice în lume :

— Mă, vere Caragiale, cum făcuşi comediile alea ? Ştii ce ? Să-mi faci şi mie una pentru ***dumneei,*** că grozav e de mucalită la piesele altuia !

Şi după ce halbele vor fi golite, cinstitul cap-de-gîscă îşi va putea permite chiar să strige :

— Mă, eu sînt negustor vechi ! Pă mine să nu mă iei peste briceag, că te zmeiesc !

Şorţuri verzi, transformate în Wertheim cu maşină, mi-e silă şi mi-e groază de voi!

Dar, dacă laşi deoparte prietenia personală pentru Caragiale şi admiraţia ce-ţi inspiră autorul lui ***Conul Leonida,*** ce dureros te impresionează faptul acesta al scoborîrii lui Orfeu la tejgheaua unde Mihalcea e marele impresario şi unde bacantele Consiliului comunal îl vor sfîşia mai uşor decît bacantele Infernului.

Neîndoielnic, Caragiale e un persecutat al norocului şi al celor ce conduc norocul nostru în frumoasa societate pe care ne-o cîntă ghiftuiţi din drîmbă.

Dar... de-ar fi avut credinţă cît un grăunte de muştar, ar fi zis muntelui : mută-te — şi s-ar fi mutat.

Ce departe sîntem de la artiştii de felul lui Caragiale şi pînă la adevăraţii amorezaţi de artă, care pot să moară, dar nu încetează de a fi ***ei.***

Artiştii burghezi, aceia care nu scriu decît pentru dînşii, care nu trăiesc decît din succese, din satisfacerea eului lor egoist şi plin de pofte, nu pot sfîrşi decît astfel.

Vine la vreme exemplul acesta, pe care, vai ! ni-1 dă Caragiale, pentru ca să lumineze încă o dată ce e arta pentru artă.

E clară situaţia : sau vă veţi pleca fruntea cu umilinţă în faţa potentaţilor, şi veţi căpăta, în schimb, satisfacerile burghezeşti de care v^a molipsit burghezismul, sau, dacă umilinţele astea vă ruşinează, atunci :

— Cît dai, nene Mihalcea ?

Dar este o altă soluţie, mare şi frumoasă : Călăuziţi-vă în artă de dorul de a fi folositori mulţimii obijduite ; socotiţi arta voastră ca un mijloc de a aduce lumină în ungherele întunecate unde stau acei ce tremură şi plîng ; încălziţi-vă sufletul de focul sfînt al dragostei de umiliţi, şi veţi avea o mîngîiere supremă : aceea de a fi smuls din ghearele întunerecului — şi din ghearele mizeriei — un popor întreg de nefericiţi.

Mîngîierea asta, vedeţi, vă va răzbuna de toate umilinţele, de toate mizeriile, de toate rănile ce v-au însîngerat inima.

Şi sufletul îndurerat !...

POLITICĂ ŞI ARTĂ

Am arătat în numărul trecut că dezgustul de politică e un strigăt natural al artiştilor-ziarişti. Azi îmi rămîne să arăt că, aşa cum se face Ia noi în ţară politica, e cu neputinţă ca ea să nu distrugă în naturile alese dragostea de dînsa.

Noua direcţie a ***Adevărului literar*** s-a pronunţat de atîtea ori în chestia artei tendenţioase, încît nu ar mai fi nevoie să ne justificăm deziluzia de politică şi de politiciani. Este ştiut lucru, pentru cine a urmărit seria articolelor noastre asupra tendinţelor în artă, că noi nu facem artă pentru a gîdila simţurile tocite ale ghiftuiţilor ci că subordonăm arta chestiunilor sociale. Nu ar mai fi deci nevoie de explicaţii şi, în tot cazul, nu noi ar trebui să fim acuzaţi că ne dedăm la artistism de jucărie.

Trebuie, însă, să facem deosebire între politica mare, politica de idei, politica de clasă, care e un mijloc de cultură şi de transformare socială, şi între meschinăria dezgustătoare ce se numeşte politică la partidele burghezeşti.

Să ne explicăm.

Socialiştii organizează muncitorimea într-un partid de clasă, partid conştient şi de mizeriile lui, şi de rolul

pe care trebuie să-1 joace în mersul evolutiv al omenirii. Se fac jertfe enorme, se întreprind campanii uriaşe, se cheamă la viaţă o lume nouă, care pînă ieri a fost cu desăvîrşire nesocotită şi umilită.

Pentru noi, care sîntem şi socialişti, şi iubitori de artă, natural că deşteptarea aceasta a uriaşului popular ne dă mii şi mii de subiecte artistice.

Şi lucrul e natural. Făcînd critica organizaţiei actuale a societăţii, socialismul arată tabloul sfîşietor al mizeriei celor mulţi, el scoate din viaţa-ntunecatâ a poporului obijduit subiectul unor nesfîrşite drame ale sărăciei, drame oribile, pe lîngă care asasinatele convenţionale din repertoriul melodramatic rămîn nişte palide maimuţării.

Pe de altă parte, socialismul nu are numai o parte negativă. Criticînd ordinea de azi — dezordinea smintită a burghezimii — el arată încotro merge lumea, încotro ne duce în mod fatal mersul istoric. Atunci, intrînd în partea pozitivă a acestei doctrine, vedem privelişti de o frumuseţe cum nicicînd nu se mai arătară.

Dintr-o societate întemeiată pe exploatare nemiloasă, pe nedreptăţi, pe jafuri, pe triumful banului murdar, se arată că va ieşi o lume în care, pentru-ntîia oară, dreptatea va fi o realitate.

*Şi lupta aceasta a noastră, a socialiştilor, se cheamă în limbajul curent politică.

Fireşte, a fi dezgustat de o asemenea politică ar fi nu numai o greşală, nu numai un plînset de poet melancolic de contrabandă, dar un nonsens pentru noi, tăgăduirea întregii noastre activităţi.

Credem, dimpotrivă, că dacă direcţia noastră are vreun rost, e tocmai faptul că voim să facem prin artă — aşa cum ne ajută puterile — aceea ce facem prin politică.

Capodopere nu putem face, pentru că astea nu sînt date tuturora. Atunci ce? Pentru ca să umplem şi noi cincisprezece coloane de braga melancolică? Pentru ca să ne lăudăm că am ajutat culturii naţionale? Pentru

ca să trecem la posteritate alături cu toţi mărunţeii literaturii ?

Slava Domnului, sînt atîtea reviste care nu urmăresc decît gloria şi cîştigul redactorilor, sînt atîtea publicaţii menite să sature stomacul şi trufia celor ce le dau la lumină, încît n-ar mai fi nevoie de munca noastră şi ne-am putea perfect confunda în taberele celelalte.

Dar gruparea noastră are alt scop. în interesantele foiletoane pe care ***Observatorul Ipocondric***[1] a binevoit să ni le dea, s-a văzut lămurit cît de înapoiată e pătura cultă de la noi faţă cu cea din Rusia, din Anglia etc. în privinţa ajutorării celor dezmoşteniţi. Ei bine, noi încercăm să scăpăm de sub acuzaţia aceasta lucrînd cît putem pentru luminarea şi liberarea clasei muncitoare.

Aci se poate face o obiecţie, şi cu drept cuvînt: Cum se face că nu ***toate*** bucăţile din ***Adevărul literar*** corespund acestui ideal ?

întrebarea, încă o dată, e dreaptă. Dar există şi un răspuns : Dacă nu putem împlini cu totul dorinţa asta a noastră, pricina e, mai întîi, că nu fără pedeapsă trece cineva pe sub farmecul artei burgheze, şi, al doilea, că arta fiind exprimarea propriilor noastre sentimente, şi sentimentele omeneşti fiind multiple şi variate, e cu neputinţă ca acest complex să nu se vadă în lucrările noastre.

Aceea ce e sigur e că nimic împotriva acestei direcţii nu va intra în coloanele noastre.

Socialiştii sînt oameni ca toţi oamenii. Ei iubesc, ei sufăr, ei plîng, şi toate aceste impresii se vor răsfrînge în scrierile lor. Dar... cîtă deosebire între aceste sentimente personale ale socialiştilor şi între melancoliile stupide ale fiului de burtâ-verde — burtă-verde el însuşi — care se plînge că „ingrata ţară" nu-i dă măcar o pensie viageră şi că „infidela iubită" n-are zestre serioasă ?!

[1] In *Adevărul* au apărut o serie de articole semnate : *Observatorul Ipocondric.* In spatele acestui pseudonim se ascundea C. Stere.

S-a înțeles acum care e politica *nnastrZ* > c „ * »
pentru ce „e batem joc de S I " J e ^ t ' 8 alorailor!i
Ssăşv rs
Nu politica în sine ne dezeustă rî .«oi;*;,.., i i-
°« odioasă, de care vom S T £ «rS™Tviife Sd"

D. Anastasie Stolojan este cel mai potrivit bărbat cu care se poate începe galeria neliterară.

E un creştin grav, gras şi greu.

S-a născut în zodia norocului şi este autorul proverbului : „Mai bine un dram de noroc decît un car de ***minte".*** Şi, cu toate astea, nu se poate zice că nu ***minte*** cu succes. Dovadă apanajele.

E, de altfel, un om foarte instruit: are o bibliotecă vastă, pe care era aproape să înceapă a o ceti.

Concurent înfocat al lui Creangă, care i-a plagiat pe ***Nafta-Lina,*** roman în un milion de volume, schimbîndu-i titlul în ***Țața-Lina.***

Foarte necăjit pe ***Pliniu,*** care i-a spus într-o zi că ***Latifundia perdidere Italiam,*** şi vorba lui ***Pliniu*** s-a plinit: latifundiul i-a făcut-o lată mai zilele trecute.

E tipul cel mai desăvîrşit al plusvaloarei plagiate de pe spinarea țăranilor.

Acum, în urmă, după ce şi-a săturat toate poftele, i-a venit gustul fistichiu să pozeze în Mecena, în încu-

asta ! Unde p„, ca asta îţi dă peste burta înverzită un lustru modern, un lustru căruia i se potrivesc de minune versurile lui A. Vlahuţă : P°'"vesc ae

Şi domni gravi, plini de afaceri, te vor întreba discret:
.Cam ce sumă sâ cîştige cu-a lui versuri un poet?-...

ARTĂ ŞI DEMOCRAŢIE

Nu trebuie să ne înşelăm. Cuceririle pe care democratismul le-a săvîrşit în ordinea politică şi economică s-au răsfrînt şi în literatură. Literatura nefiind altceva decît manifestarea gîndirii omeneşti, e natural ca în fiecare epocă ea să înfăţişeze ideile acelei epoci.

Acesta e un fapt, şi un fapt asupra căruia nu se încap controverse.

Sînt oameni care or fi crezînd că literatura a hotărît vreodată mersul ideilor în omenire, ori chiar formele sociale.

Aceştia se-nşală. Dacă literatura antichităţii e plină de zei, de imprecaţii divine, de aventuri mitologice, nu ea a născut aceste credinţe, ci ea s-a născut din credinţele ce stăpîneau atunci.

Dacă literatura evului mediu geme de conţi şi de marchize, de dueluri şi de otrăviri miraculoase, nu trebuie să se creadă că din cauza ei au apărut conţii, ci ea s-a ocupat de conţi pentru că conţii existau. ,

Din punctul acesta de vedere, literatura a fost întotdeauna mai mult sau mai puţin naturalistă[1]. în ro-

[1] **Anton Bacalbaşa foloseşte termenul de naturalism în locul celui de realism.**

mantLsmul cel mai acut trebuie să vezi naturalismul epocii.

Cum ar fi putut literatura veacului de mijloc, de pildă, să ne zugrăvească starea muncitorilor din fabrici cînd fabricile nu existau ? Iar dacă ea se ocupa numai de viaţa seniorilor, cauza trebuie căutată în faptul că scriitorii trăiau în cercul acestora.

Afară de asta, toată activitatea socială era individualizată ; scriitorul trăia într-un cerc strimt, ca şi seniorul, ca şi servul. Viaţa diferitelor straturi sociale rămînea necunoscută, nimeni dintr-o castă nu intra în altă grupare.

Şi-apoi, seniorii plăteau pe artişti. Precum îşi aveau servii şi castelele lor, ei aveau poeţi, dănţuitori, muzicanţi ş.a. Complexul vieţii sociale de acum nu se manifestase ; erai cîntăreţ de castel, nu de public.

Pe de altă parte, numărul cititorilor fiind restrîns, artistul nu putea să pună temei pe aceea ce azi am numi „public". Totul se reducea la voinţa unui Mecena oarecare.

Azi, ce se-ntîmplă ?

Clasele de sus, conrupte, ocupate cu tot soiul de exploatări, nu-şi mai bat capul să citească. Feudalul, leneş fără voia lui, trăind din renta pămîntului, nu mai ştia cum să-şi împartă vremea ca să nu moară de urît. Se inventau jocuri de salon şi de parc, vînători, serate în care arta îşi găsea totdeauna un colţ. Mai mult, era un punct de onoare ca ***salonul*** să aibă un lustru de cultură cît mai mare.

Capitalistului actual nu-i mai rămîne timp pentru astfel de distracţii. Rentierii dispar, şi în locul lor apar marii industriali. Viaţa comercială, afacerile industriale, operaţiile de bursă, toate astea absorb gîndurile şi preocupările capitalistului modern. Dimineaţa, ca şi seara — dacă voiţi, chiar visurile nopţii — îi sînt pline de vedenia banului şi a întreprinderii.

Artă ? Vremea e bani !

Şi astfel e toată clasa de sus. Aceia din pătura dominantă care nu au putut ajunge nici mari industriali, nici speculanţi la Bursă, nici acţionari în antreprize, s-au făcut prefecţi, spioni diplomatici ori şefi de birou.

O dată intrat în slujbe de felul acesta, boierului nostru nu-i mai arde de artă, cel mult dacă se mai ocupă de arta alegerilor.

Iar aceia care mai pot avea asemenea îndeletniciri sînt cu totul alţii. De pildă, muncitorii, care încep să se deştepte la viaţa politică, simt că şi lipsa de cultură e una din piedicile emancipării lor. Şi atunci ei caută să citească, să se lumineze.

Ce va citi de preferinţă clasa muncitoare ? Nu-i greu de ghicit. în vîltoarea luptelor dintre clase, nu-i vreme de gîndit la literatura obiectivă şi transcendentală. Papucii doamnei X şi dantelele doamnei Y nu pot interesa decît un număr restrîns de oameni, care mai găsesc vreme pentru distracţii, neavînd nici un ideal şi nici un scop în viaţă.

E aşa de grea şi tristă şi zbuciumată viaţa proletarului, încît el nu se mai poate pasiona după cărţile ce nu-i vorbesc de durerea lui. Fă-1 însă să vadă că te-ai gîndit la dînsul, că ai simţit toată durerea de care el e frămîntat, că-1 iubeşti, că lupţi pentru dînsul ; fă-1 să vibreze sub farmecul operei tale, aminteşte-i viaţa lui de chinuri şi îmbărbătează-1 la luptă, fă-1 să vadă o lume nouă, şi te va citi.

Ei bine, sînt oameni care au aerul că nu împărtăşesc vederile noastre, cum că arta trebuie să aibă şi o menire socială-; cu toate astea, chiar oamenii aceştia sînt convinşi că lucrarea lor n-ar putea trăi dacă n-ar respira generozitate, simpatie pentru cei apăsaţi. Şi dovada cea mai bună despre aceasta e faptul că toate operele ce apar de la o vreme încoace, de cînd a început să se formeze şi la noi un public cititor, au o notă de democraţie, de altruism, de iubire pentru cei apăsaţi. Iar cele care calcă legea aceasta zac în rafturile librarilor, pline de mucegai, ca şi ideile ce se cuprind în ele.

Să nu uităm apoi un lucru : afară de muncitorimea propriu-zisă, aceia care citesc sînt şi ei asupriţi sau oameni ce simpatizează pentru asupriţi. Citeşte micul funcţionar, care e proletar şi dînsul ; citeşte tinerimea, care întotdeauna e alături de cei ce sufăr, din cauză că sentimentalismul nu i-a fost ucis nici de mizerie, nici de îmbuibare.

în fața unui asemenea public cititor, desigur, chiar scriitorii burghezimii n-au ce face ; ei se văd siliți să îmbrățișeze cauza mare a sărăcimii. Şi o îmbrățişează : dacă nu cu inima, cel puțin în scris. De altfel, nouă puțin ne pasă dacă aceasta e o iubire sinceră sau o simplă prefăcătorie de nevoie ; destul că ea ne ajută.

Nu vedeți ce se-ntîmplă ? Dacă ții cu orice preț să te ocupi de Saul al ***Bibliei,*** ești expus să-ți vezi lucrarea pierind, chiar dacă din punct de vedere pur artistic ea n-ar fi o inepție.

Fără îndoială, propaganda democratică a avut ***şi*** asupra artei o influență adîncă. Din lumea lor senină, eunucă mai bine, artiștii au fost siliți să descindă în mijlocul suferințelor clasei apăsate. La aceasta poate că nu i-am împins nurnaidecît noi, ci o simplă şi rece lege economică, al cărei glas spune că oferta e supusa cererii.

A fost o vreme cînd numai un socialist, de pildă, se călăuzea în activitatea-i literară de ideile politico-sociale ale epocii. Azi Parnasul burghez e pustiu, iar poeții lui au fost constrînși să părăsească discuțiile melancolice cu Luna şi cu Venus, spre a veni să cînte boi* deiele sărace, necazurile mulțimii.

Ce jale e în bietul Parnas ! Dar ce veseli sîntem noi î La rîndul ei, literatura vine să ne ajute în mişcarea politico-socială ; ea turbură, desigur, digestia liniștitului burghez, dar nu pentru asta sîntem noi supărați.

Mai la urmă, fenomenul acesta e fatal. Cînd clasa muncitoare se deșteaptă, lăfăiții trebuie să se supuie curentului.

Real, dar ciudat fenomen : burghezimea făcînd „jocul ideilor subversive", — ca să nu piară !

MOUNEl-SULVf-HAMLET

MOUNET ŞI WEBER. GĂLĂGIOSUL *HIGH-LIFE.* O PROPUNERE DEMOCRATICĂ

Aseară a fost prima reprezentație a lui Mounet-***Sully-Hamlet.***

Sala complect plină. Marele artist a făcut din geniala operă **a** lui Shakespeare o creațiune nepieritoare. Din toți artiștii mari care au trecut prin București, Mounet-Sully e cel mai superior în rolul acesta.

De Ia început și pînă la sfîrșit a fost magistral. Ținuta excelentă, masca neîntrecută, un joc de scenă fără pereche, iată calitățile esențiale ale marelui artist. Dar aceea ce mai ales captivează la Mounet-Sully e vocea. Un organ clar, bine timbrat, dramatic, cu un registru colosal de întins, care merge de la notele cele mai înalte la cele de bas profund, un organ care nu obosește nicicodată și care se modulează după voie cu o fermecătoare artă.

Succesul a fost desăvîrșit. De **la** emoțiunile cele mai puternice, ân care toată sala suferea cu nefericitul prinț al Danemarcei, publicul trecea la ovații entuziaste, cum rareori se vede în teatrul nostru.

Fără îndoială, Mounet-Sully este cel care ne-a făcut mai bine să înțelegem, printr-o interpretație generală, geniala concepție a lui Shakespeare.

Mare succes a avut şi d-na Segond-Weber. Tînăra artistă a dat Ofeliei caracterul plîngător, sfîşietor de trist, care de la 1600 şi pînă azi a rămas ca o chintesenţă de nenorocire omenească.

Ofelia nu-i unul din rolurile care convine mai bine d-nei Weber. Totuşi, artista a produs una din cele mai puternice emoţiuni în scena nebuniei, în special în scena finală.

Publicul i-a făcut ovaţii călduroase, care erau ou atît mai greu de făcut cu cît toată lumea era sub impresia adîncă a lui Mounet.

Pînă cînd vom scrie mai pe larg asupra acestei reprezentaţii, putem face cîteva reflecţii în afară de jocul artiştilor.

E vorba de public. Deşi spectacolul era anunţat la 8, nu s-a început decît pe la 9 jum. pentru că ***high-life-ul*** n-are vreme să se împopoţoneze pînă la 8. Ce oribil e ***high-life-ul*** ăsta ! Actul I se petrece scandalos pentru că la fiecare moment e un întîrziat care deranjează lumea.

Şi dacă ar fi numai atîta ! Dar tocmai cînd atenţia înţelegătorilor e mai încordată asupra celor ce se petrec pe scenă, o serie de cocoane, care iau pe Hamlet drept un ofiţer de roşiori, se apucă de vorbit şi de hihiit ca acasă. în mai multe rînduri publicul serios a trebuit să le fistuiască.

Ar trebui să se ia pentru loji măsurile pe care jandarmii le iau pentru cîte un „cetăţean turmentat" de la galerie :

— La secţie, cucoană !

De altfel, aceasta dovedeşte lipsa puterii de impresionabilitate la această clasă, care nu vine la teatru ca să vadă, ci ca să fie văzută.

Ar trebui închise lojile în nişte ouşti cu geamuri, ca să se vadă, pentru amatorii de nud, dar să nu se audă !

Astă-seară, marea tragedie a lui Spfocle, ***Oedip,*** una din creaţiunile cele mai superbe ale lui Mounet.

ARTA PENTRU ARTĂ

Doamnelor şi domnilor,

înainte de a dezvolta subiectul conferinţei mele ***Arta pentru artă,*** daţi-mi voie să fac o introducere mică. Ea va părea nefolositoare, poate, pentru dumneavoastră, dar e de multă însemnătate pentru mine.

Voi avea nevoie pentru aceasta să fac puţină etimologie grecească, lucru puţin atrăgător, cum vedeţi.

Sînt mulţi care vin la Ateneu de atîţia ani, fie la concerte, fie la conferinţe, dar care nu s-au întrebat niciodată de ce acestei clădiri îi zice Ateneu, şi nu altfel.

Zeiţa înţelepciunii şi a artelor frumoase, Minerva, se chema la greci Atheni. Din cauza aceasta, grecii au numit Athenaion instituţiile culturale destinate acestor arte. Romanii, poate tot din cauza asta, au numit Athenaeum aceleaşi temple de cultură. în ele se predau diferite studii şi mai ales arta oratorică.

Aceea ce a făcut întotdauna caracteristica acestor instituţii este faptul că ele erau neoficiale. Clădite mai înainte de împăraţi, ele se fac în urmă din iniţiativa obştii. în Belgia, ateneuri se numesc astăzi liceele ***libere.***

La noi, Ateneul este datorit subscripţiei binevoitoare a tuturora. Căci, dacă învăţămîntul oficial are atîtea aşezăminte, lumea a găsit că e nevoie să aibă şi o tribună liberă, de unde să se expuie vederi culturale emancipate de sigiliul oficialităţii.

De ce am făcut introducţia aceasta ?

Pentru ca să nu surprindă pe nimeni cînd va auzi, în astă seară, păreri care contrazic tot ce se învaţă în şcoli, în şcolile oficiale...

Şi acestea zise, trec la subiectul meu.

O adîncă bucurie sufletească trebuie să simţim cu toţii cînd vedem progresele ce săvîrşeşte arta la noi. Redusă mai înainte vreme la discuţii de cenaclu şi de reviste necetite, ea părea apanajul cîtorva privilegiaţi, diletanţi ai artei. Diletanţii aceştia, artişti şi critici reciproci, socoteau arta un privilegiu al lor.

Dar iată că deodată arta scapă de sub tutela de clasă, se emancipează şi vine, treptat-treptat, să se popularizeze la toţi. Revistele se înmulţesc, ziarele sînt nevoite să se ocupe şi ele de artă, toată lumea se pasionează, e ca un curent nou şi puternic, care cere dreptul la viaţă, care se întinde peste tot.

Din curentul acesta face parte şi conferinţa de astăseară.

Dar, o dată cu lăţirea curentului, se nasc şi discuţiile infinite asupra chestiunii de a se şti ce este arta şi cum trebuie ea să fie.

Cea mai însemnată dintre discuţiunile acestea este cea privitoare la ***arta pentru artă,*** în opoziţie cu ***arta tendenţioasă.***

Astăzi discuţiunea aceasta e la ordinea zilei pretutindeni, în Franţa, telegramele ce ne vin chiar astăzi ne spun că studenţii au făcut manifestaţii ostile d-lui Brunetiere şi au strigat: „Trăiască Emile Zola!" D. Brunetiere este un mare vrăşmaş al ***artei pentru artă ;*** dar d-sa este, în acelaşi timp, criticul de la ***Revue des deux mondes***[1], un critic reacţionar, şi care, dacă nu

[1] Revista celor două lumi (fr.).

admite arta pentru artă, nu o admite nu din punctul nostru de vedere, ci pentru că ar dori ca arta să slujească ideilor reacţionare.

Ce dovedeşte aceasta ? Aceasta dovedeşte că se-nşală aceia care se tem să fie partizani ai artei tendenţioase, socotind că aceasta este o chestiune socială. De loc. Ea e o chestiune pur estetică — dovadă că poate fi îmbrăţişată şi de reacţionari ca d. Brunetiere.

În adevăr, ce este ***arta pentru artă f***

Unul din apărătorii ei cei mai înfocaţi, Theophile Gautier, o defineşte astfel : „Arta pentru artă este pentru adepţi o muncă scutită de orice altă preocupare decît a frumosului în sine".

Iar Littre o defineşte astfel : „Deviza arta pentru artă este expresiunea desperată a acelora care nu aud ecoul răspunzîndu-le".

Mai pe româneşte, aceasta însemnează: arta pentru artă este acea lucrare în care artistul, dezbrăcîndu-se de toate pasiunile şi emoţiunile lui de om şi de cetăţean, ridicîndu-se în afară şi mai presus de tot ce ne agită pe noi, şi chiar pe dînsul, părăsindu-şi, cu alte cuvinte, o parte din propria lui individualitate, se aruncă, în momentul creaţiunii artistice, în... regiunea ficţiunilor impersonale. El face o operă din care nu se vede nici propria lui personalitate, nici înrîurirea mediului înconjurător asupră-i, nici senzaţiile şi ideile ce-I stăpînesc ; el face o operă... frumoasă în sine, şi atîta tot.

După noi, aşa pusă discuţiunea, chestiunea artei pentru artă se reduce la o chestiune de psihofiziologie.

Şi ne întrebăm : Este, oare, posibil să fi existat vreodată un asemenea artist, un asemenea om ?

Dar ce este artistul ? După esteticianii metafizici, arta fiind o ***inspiraţiune*** transcendentală, artistul este un inspirat, o fiinţă extraumană şi supraumană, care trăieşte în alte lumi, în lumi eterice, vaporoase. El n-are nimic cu pămîntul pe care trăim noi, unde sînt lupte, pasiuni, zbuciumări şi aspiraţii. Aşa fiind, artistul nu are în vedere decît ***frumosul*** ideal, metafizic, transcendental, frumosul trăitor în mintea lui, pe care-1 vede în ceasuri de sfîntă inspiraţie şi care scapă vederilor muritorilor de rînd.

Dacă ou cu vorbele astea, dar desigur cu fondul acesta discută metafizicul.

Noi, însă, care nu admitem dubla personalitate ; noi, care ştim că artistul nu se poate lăsa deoparte pe dînsul nici atunci cînd concepe, nici atunci cînd creează ; noi, care ştim că în fiecare operă tresare tocmai propria natură a artistului; noi, care ştim că sîntem cu toţii rezultatele mediului în care trăim, susţinem că, în orice operă de artă, natura morală şi intelectuală a creatorului ei se arată la lumină. Mai mult, artiştii fiind naturile alese ale omenirii, ei sînt mai capabili de a primi impresiile, de a se emoţiona, de a suferi, şi, în acelaşi timp, lucrările lor vor reflecta tocmai adîncimea acestor impresii, emoţiuni şi suferinţe. în toate operele noastre, acela care trăieşte mai întîi sîntem noi.

Mergînd la absurd, s-ar putea zice chiar: ce înseamnează artă fără tendinţe şi în acelaşi timp cu tendinţa de a face o operă ***frumoasă ?*** Oare ***frumosul*** nu este el însuşi o tendinţă ?

Şi aici ne lămurim. Nu-i vorba de a nu avea tendinţe, ci numai de a nu avea tendinţe ***sociale.***

Perfect. în cazul acesta, trebuie să lămurim bine aceea ce credem noi. Niciodată n-ar putea susţine cineva că tendinţele sociale pot încăpea în orice operă. Nu. Aşa, poezia lirică este prin natura ei o operă intimă, individuală, personală ; în ea se va descrie un sentiment individual, o mişcare de suflet în care ideile şi tendinţele sociale nu vor avea ce căuta. Natura artistului, ideile şi sentimentele lui vor tresări şi aci, desigur, dar inconştient, numai atîta întrucît artistul nu-şi poate şterge personalitatea lui în nici un fel de operă. Cîntîndu-şi iubita, un artist o va cînta fie din punctul de vedere al frumuseţii, fie din al inteligenţei, fie din al ideilor comune amîndorura — după cum artistul va fi un adorator al femeii-frumuseţe, al femeii-om ori al femeii-cetăţean. Dar, în nici un caz, lirismul nu se poate contopi cu un cîntec social.[1]

[1] **Anton Bacalbaşa desparte în mod greşit „lirismul" de cîntecul social, deoarece ele fac parte din acelaşi univers literar şi din aceeaşi concepţie despre lume a poetului.**

Există însă o altă artă, în care neapărat tendinţele sociale trebuie să apară : îndată ce opera de artă atinge viaţa socială, ea ***trebuie*** să aibă şi tendinţe sociale.

Din punctul acesta de vedere, arta pură, arta făcută pentru frumosul în sine, nici nu există, nici n-a existat. Nu cunoaştem exemplu în toată literatura în care, descriindu-se viaţa socială, autorul să nu fi avut şi o tendinţă socială. Ce este toată literatura în care se face apologia — romantică desigur, dar e tot apologie — a claselor stăpînitoare ? Ce sînt regii buni şi înţelepţi pe care îi găsim descrişi ? Ce sînt conţii şi marchizele, inteligenţi şi simpatici ? Conştient sau nu, din toate aceste lucrări reiese o tendinţă socială.

Şi faptul e foarte natural. Trăind în mediul conţilor şi al marchizelor, făcînd parte din clasa lor, simpatizînd pentru dînşii şi scriind pentru dînşii, neavînd dragoste pentru altă clasă şi neavînd alte aspiraţii, artistul a trebuit să lase în opera lui să se întrevadă iubirea ori admiraţia pentru clasa conţilor şi a marchizelor.

De altfel, în privinţa asta, exemplele se pot lua de pretutindeni. Din cîntecele oricărui artist reies ideile şi tendinţele lui sociale îndată ce el descrie viaţa socială. Poezia populară, opera marelui artist anonim care se numeşte poporul muncitor, ne arată, mai bine decît orice alt fel de artă, că artistul nu se poate dezbrăca de ideile lui sociale. Cînd poporul ne vorbeşte de iubire, el face lirism, de un alt gen decît al poeţilor noştri, dar tot lirism e.

Cînd însă se atinge de viaţa socială, atunci îndată el ne zugrăveşte aşa cum înţelege el nevoile, necazurile, năzuinţele ce-l agită.

Deschid cea mai modestă colecţie de poezii populare, aceea a lui Vasile Alecsandri, şi ascultaţi:

Frunză verde baraboi,
Mă-ntîlnii cu un ciocoi :
— Bună cale, măi rumâne !
— Mulţămim, ciocoi de cîne!
— Măi mojice, tu eşti beat 1
— Latră, ciocoi gulerat,

Că eu azi nici n-am mîncat.
— Măi mojice, mojic rău,
Las* că mi te-oi drege eu
Cînd o veni biru greu.
— Alelei, pui de ciocoi I
De te-aş prinde la zăvoi,
Să-ţi dau măciuci, să te moi,
De piele să te despoi,
Ca să-mbrac cu pielea ta
Pistoalele şi flinta ;
Vîntul să nu le pălească,
Ploi să nu le ruginească,
Ochiul să nu le zărească 1

Sau alta

Dar-ar bunu Dumnezeu
Să umble şi plugu meu !
Din baltag să-mi fac eu plug,
Pistoalele să le-njug,
Ca să brăzduiesc ales
Unde-o fi crîngu mai des ;
Să trag brazda dracului
La uşa bogatului !

Sînt nevoit să fac o paranteză. Recitate de altul, versurile astea n-ar avea decît însemnătatea unei citaţii ; spuse de mine, ele se pot interpreta într-un sens pe care nu l-aş dori. De aceea trebuie să spun că sînt departe de a împărtăşi vederile exprimate în ele ; căci, după noi, muncitorii trebuie să meargă pe alte căi spre a-şi cuceri drepturile.[1]

Dar am citat versurile acestea numai ca să se vadă că ţăranul n-a făcut niciodată artă pentru artă. Nenorocit, umilit, asuprit, el a făcut cîntece din propria-i durere şi a căutat cu ele să-şi răcorească sufletul amărît, ori să se îmbărbăteze la luptă. A suferit mai

[1] **Anton Bacalbaşa, ca şi alţi conducători ai mişcării socialiste din vremea aceea, era adeptul cuceririi drepturilor nu pe calea luptei revoluţionare, ci pe o cale paşnică, .legală".**

mult din pricina ciocoilor şi a miliţiei ? Aceste două nenorociri şi le-a spus şi-n versuri.

Ar trebui să cugete la aceasta toţi cîţi ne vorbesc de farmecul poeziei populare şi fac în acelaşi timp apologia artei pentru artă.

De altfel, mulţi din apărătorii teoriei cu artă pura sînt inconştienţi. Cînd scriu, ei singuri fac artă tendenţioasă, fără să ştie.

Şi nu doar că acesta ar fi un merit al direcţiunii nouă. De cînd e lumea — în tot cazul, de cînd o ştim — au existat asupriţi şi asupritori. Era firesc, dar, ca plînsul acestei omeniri suferitoare să se simtă şi în operele de artă. Cîntecul de fericire al omenirii nu s-a scris încă pentru că omenirea n-a fost încă fericită.

Este însă o altă parte a chestiunii care trebuie atinsă}" pentru că printre susţinătorii artei pentru artă există şi un element conştient de ceea ce face.

Am zis că arta trebuie neapărat să aibă tendinţe îndată ce atinge viaţa socială.

Ei bine, lupta împotriva tendinţelor în artă nu se arată decît atunci cînd apar tendinţe mai înaintate decît ale stăpînitorilor.

Vroiţi un exemplu ?

Burghezimea a început cu arta tendenţioasă. Voltaire, Rousseau, Diderot, produse ale ideilor mari care cutremurau lumea în cursul secolului trecut, au făcut arta cea mai tendenţioasă posibil. Ei au ajutat cu operele lor la izbucnirea şi triumful marii revoluţii, pentru că operele lor reflectau aspiraţiile burghezimii în luptă cu nobilimea. Atunci grozav convenea burghezimii arta tendenţioasă, arta ca factor revoluţionar. Voltaire, Rousseau, Diderot au fost sărbătoriţi de burghezime aşa cum poate puţini oameni au fost.

Azi însă, cînd burghezimea a triumfat, cînd şi-a atins aspiraţiile de clasă, ea se revoltă dac-aude de arta tendenţioasă! De ce ? Nu din cauza principiului în sine, ci pentru că arta tendenţioasă începe să fie în-

trebuințată de o altă clasa, pe care burghezimea o asuprește, de clasa muncitoare... Negreșit, lucrul acesta nu poate conveni celor ce au triumfat. Burghezii sînt prea puțin metafizici acum ca să apere un principiu ce le face rău numai pe motivul că odinioară au fost partizanii acestui principiu.

Se întâmplă cu arta aceea ce se întâmplă cu grevele. A fost o vreme cînd burghezimea răgușea declamînd : „Libertate ! Egalitate ! Fraternitate !" Pe atunci vorbele astea aveau ceva magic, ele erau sfinte pentru burghezi, care le luaseră ca deviză. Nu triumfaseră în lupta lor de clasă. Dar de cînd au triumfat și-au schimbat vocabularul, înlocuindu-l cu „libera concurență, libertatea... exploatării, ***laissez faire***"[1]. Erau bune revoltele burgheziei împotriva nobilimii ; dar muncitorilor nu li-i iertată nici greva, de vreme ce acum greva este dăunătoare burgheziei !

Acesta este adevărul. Criticii burghezi — vorbesc de cei conștienți de nevoile clasei lor — nu se revoltă împotriva tendințelor, ci împotriva unor anume tendințe. Dacă-i auzim strigând : „Artă pură, artă pentru artă, transcendentală, impersonală... impermeabilă", pricina este că cele mai multe tendințe ce se arată acum în artă sînt tendințe antiburgheze.

Altfel, chiar azi le convin ***unele*** tendințe și le încurajează. Cîte opere de morală burgheză, cîte opere pline de apologia stăpânitorilor și a burghezismului nu sînt încurajate, lăudate și premiate de oficialii burghezimii ! în prima linie nu uitați istoria oficială, care este cea mai tendențioasă operă posibil !

Așa pusă chestiunea, ea se simplifică. Nu mai este vorba să știm ***dacă*** arta trebuie sau nu să aibă tendințe, ci numai ce anume tendințe trebuie să aibă.

în privința aceasta, ar fi ridicul să dăm legi sau rețete literare. Nu-i vorba nici de una, nici de alta. De aci încolo nu se pot emite decît simple păreri.

[1] **Lasă-i să facă (fr.).**

Regula generală însă, principiul artei însăși, iată-l :

Din momentul ce artistul nu dă în opera lui decît propria lui personalitate, care la rândul ei este oglinda mai ales a mediului ce-l înconjoară, dacă voiește ca opera lui să nu fie falsă, și, deci, neartistică, trebuie să lucreze conform ideilor și simțirilor lui. Voind să susție o anume temă, pe care n-o simte ori în care nu crede, el va face operă searbădă. Și atunci nu numai că procedeul va fi fals, dar nu va putea produce o operă de valoare, o operă artistică.

Cea dintîi condițiune a unei creațiuni artistice este ca ea să fie ***văzută*** clar, să fie adânc simțită de creatorul ei.

Pe de altă parte, menirea artei trebuie să fie șî aceea de a face să pătrundă în sufletele altora impresiile pe care le-a simțit artistul.

Aci chestiunea e limpede : frumosul în sine, de sine stătător, mai presus de ideile și de idealurile noastre, nu există. Fără să vroim, judecata noastră despre alții, ca și despre lucrările lor de artă, atârnă de educația noastră morală și intelectuală mai dinainte făcută.

Aceea ce poate pasiona pe un proletar, cum ar fi, de pildă, zugrăvirea nenorocitei lui stări, va lăsa rece pe un burghez, care nu va vedea în aceasta decît o lucrare absolut în contradicție cu tot modul lui de a gîndi și de a trăi.

Și-n cazul acesta trebuie să știm cui ne adresăm. O altă întrebare însă se ivește : poate, oare, artistul, om ca toți oamenii, cu aceeași organizație nervoasă ca noi toți, să rămîie rece la tot ce se petrece-n juru-i ? Cînd vede sumedenia de nedreptăți care apasă asupra unora, poate el să nu ajute, cu aceea ce poate, la stingerea acestor nedreptăți ?

Tocmai aci se arată imposibilitatea artei pentru artă. Și istoria dezvoltării artistice este martoră ca să ne spuie că toți artiștii mari, toate naturile alese au fost, în același timp, oameni care nu numai că au înțeles ideile mari ce frămîntau epoca lor, dar s-au pus în curent ou ele și le-au ajutat.

Aceasta a făcut chiar puterea operelor lor. Căci, pentru ca o lucrare de artă să ne impresioneze adînc,

una din condițiunile principale este și aceea ca ea să ne reprezinte un adevăr. Ce ați zice despre un artist care, trăind în mijlocul unei societăți corupte, s-ar apuca să ne zugrăvească societatea aceea ca un ideal de societate, plină de castitate, plină de sentimente generoase ?

Fără-ndoială, lucrarea lui fiind întemeiată pe o minciună, ne-ar impresiona într-un mod neplăcut și ar pieri.

Același lucru cu un artist care, trăind într-o vreme de exploatare nemiloasă a omului de către om, ne-ar zugrăvi armonia îngerească a claselor sociale.

Mai mult, societatea actuală este așa de frămîntată de luptele dintre clase, așa de preocupată de mizerii și de asupriri, încît orice operă de artă care ar avea un raport cu viața socială și ar trece peste luptele acestea este menită să dispară, să ne lase reci ; pe cînd artistul care înțelege vălmășagul acestui război și care intră în el, aducînd în producțiile lui nota adevărată și plină de sentimente largi, altruiste, este artistul iubit.

Să lămurim printr-un exemplu deosebirile dintre un artist „pentru artă" și unul tendențios.

Iată doi artiști. Amîndoi merg la țară. Și unul și altul văd o casă țărănească în mijlocul unei cîmpii, și unul și altul o descriu. Presupunem, firește, că amîndoi ar avea același talent, numai concepțiile le-ar fi diferite.

Ascultați cum ***arta pentru artă*** va descrie bordeiul țăranului :

„Am fost ieri la țară... în mijlocul cîmpiei, o căsuță țărănească părea locuința unui poet retras de zgomotul lumii.

Ce liniște binefăcătoare respiră acel palat rustic ! Desigur, înăuntru locuitorii trebuie să fie fericiți. Viața lor senină, ca cerul albastru care-i scaldă într-o atmosferă de pace, este mai fericită decît viața regilor... Desigur, painjenii, acești oaspeți ai singurătății, își torc rețelele lor fine ca niște gînduri de artist.

Se aude o gîrlă povestind de liniștea și fericirea vieții pastorale... Acolo aș vrea să stau un secol, căci numai

acolo viața trece lină, ca rîul ce șoptește, ca nourii tăcuți, ca luna de pe cer"...

La rîndul lui, artistul pătruns de mizeria țăranului va descrie aceeași casă în alt chip :

„Am fost ieri la țară... în mijlocul cîmpiei bogate, o căsuță țărănească părea, umilită și aproape în ruină, o vizunie de fiară. Mi-am adus aminte de Tantal, cufundat pînă în gît în bucate și blestemat să nu se atingă de ele.

Am intrat. Și am simțit în mine o revoltă adîncă în mizeria acelui bordei. Am văzut fețele alea bolnave, zdrobite de muncă și de pelagră, și am înțeles ce crudă ironie sînt toate operele care ne cîntă de liniștea și fericirea vieții pastorale... în fiecare colț rînjea figura amarnicei mizerii...

De afară se auzea gîrla, povestind durerea și amarul țăranului robit de veacuri.

Și am plecat cu sufletul îndurerat... Pentru voi, nenorocite victime ale muncii, toată frumusețea firii nu-i făcută decît ca să vă zugrăvească mai negru viața de necazuri !"

Și acum, închipuiți-vă că amîndoi artiștii ar merge să citească țăranilor bucățile lor. Care va fi impresia ce va lăsa unul și care aceea pe care o va lăsa cellalt ?

Vedeți, pe cînd artistul cu ***arta pentru artă*** nici nu se coboară înlăuntrul mizeriei din colibă — căci arta pură e mai presus de nevoile noastre — cellalt merge să-și caute inspirația tocmai în fundul bordeiului, acolo unde sufăr și plîng nenorociții.

Pe cînd artistul transcendental se impresionează de painjeni și nu cugetă la ființele omenești, artistul tendențios vede mai lesne durerea acelor iloți sfîșiați de un trai amar, de o nedreaptă orînduire !

Spuneți acum, care din aceste opere merită mai mult să trăiască ? Spuneți, care ne va impresiona mai adînc ? Care va viețui mai mult ?

Răspunsul l-au dat aplauzele dv.

S-ar părea că e cu neputință ca un artist să rămîie așa de nepăsător la tot ce se petrece-n juru-i, să nu se

pasioneze de luptele dintre clase. Cu toate acestea, v-aş putea da un fapt foarte caracteristic.

După mulţi literaţi, Theophile Gautier a fost unul din cei mai mari poeţi ai Franţei ; sînt unii care îl socotesc chiar mai mare decît Musset şi decît Victor Hugo. Neîndoielnic, el a fost un mare maestru al formei, un mare artist, şi nu pe nedrept Baudelaire îl numea ***J'impeccable magicien es-lettres francaises".*** Ei bine, Theophile Gautier n-a pasionat niciodată decît un cerc restrâns, un cenaclu. Astăzi, cîţiva ani de la moartea lui, el este citat mai mult ca o curiozitate literară, ca un exemplu până unde poate ajunge perfecţiunea formei.

Ce a făcut Theophile Gautier pentru ca să merite atîta nebăgare-n seamă atît din partea contemporanilor săi, cît şi din partea posterităţii ?

Marele poet a fost unul din cei mai valoroşi reprezentanţi ai artei pentru artă. Nepăsător la tot ce se petrecea împrejurul lui, el a fost tipul cel mai perfect al omului fără nici un ideal social.

La 1871, ân vremea represiunii Comunei din Paris, Theophile Gautier scria ***Tableaux de Siege.*** Pe când Parisul era ân flăcări, pe cînd armatele versailleze se dedau la cel mai înfiorător măcel pe care îl cunoaşte istoria contemporană, pe când burghezimea setoasă de sânge âşi asigura domnia prin nişte ingrozitoare crime, de care o lume întreagă s-a cutremurat, Theophile Gautier studia Parisul din punctul de vedere al artei pentru artă. Nici sîngele care roşea pavelele, nici ţipetele victimelor, nici agonia atîtor morţi sub loviturile armatei brutale, nimic nu încreţea fruntea poetului. Nepăsător, înarmat cu o seninătate de cuget uimitoare, el trecea printre cadavre ca o umbră nesimţitoare; în inima acestui artist burghez nici o suferinţă nu găsea ecou, nici un glas omenesc nu vibra. Mamele despărţite de copii, pruncii puşi în ţeapă, bătrânii ucişi — poate de copiii lor j— în şanţuri, un oraş ântreg transformat într-o vastă şi groaznică măcelărie de oameni, toate astea nu meritau onoarea unei lacrămi, munca unui rînd scris ; toate astea erau nişte teme mai puţin artistice decât aspectul unei colonade...

Vă mai miraţi de ce a pierit aşa de iute impecabilul maestru al formei ? Dar în ce opera lui se adresează inimilor noastre pentru ca şi inimile noastre s-o poată păstra ?

Cunosc însă o altă operă, mai puţin impecabilă, dar care a rămas tocmai pentru că vorbeşte tuturor celor asupriţi. Este o bucată de muzică, nu o capodoperă, la auzul căreia se cutremură şi se înflăcărează şi azi popoarele de la o margine la alta a lumii, pentru că este ca un strigăt de raliare a umiliţilor. Ea trăieşte, ea va trăi cît timp vor exista apăsaţi, cît timp vor fi revendicări de făcut. Este ***Marseilleza !***

Din punctul de vedere al artei pure, asemănarea nici n-ar trebui făcută. Şi totuşi, dacă lăsăm deoparte concepţiile clasice asupra artei şi prejudecăţile noastre culturale în privinţa asta, lucrul ni se arată_ ca foarte natural. Căci este aşa de firesc să ne emoţioneze mai mult aceea ce ne priveşte mai de aproape, aceea ce se atinge de necazurile şi de dorurile noastre, încît pe nimeni nu trebuie să mire judecata populară asupra unei opere aşa de populare !

Mai la urmă, ne uimeşte părerea aceasta ajirtei pentru artă. Ce poate fi această artă de sine stătătoare şi de sine trăitoare, care nu se coboară pe pămînt între noi oamenii, care trăieşte mai presus de tot ce ne agită şi ne turbură pe noi, care nu ţine în seamă cele mai vii şi cele mai sfinte aspiraţii ale noastre şi^ care totuşi ne cere s-o privim, s-o admirăm, să ne închinăm ei? Cine este acest zeu transcendental, care pluteşite deasupra noastră, pe care nimic nu-1 mişcă şi căruia ni se cere să-i facem jertfă de toate sentimentele noastre ?

O lume întreagă sufere, o lume întreagă plânge ori se zbate ân lanţuri de robie, şi iată că ni se arată o lumină care nu ne atinge şi căreia ni se spune că trebuie să ne inchinăm. Cum ! Să lăsăm noi deoparte lupta asta uriaşă, idealul către care de veacuri tinde omenirea, să ştergem cu buretele istoria frumoasă a luptelor noastre şi să ne aţintim privirea către un Ideal care nu vorbeşte decât fanteziei ?

Mi se pare că este aşa de utopică şi aşa de puţin normală cererea asta, încît ea nu va atrage niciodată mulţi adepţi. Se vor găsi, desigur, întotdauna cîţiva blazaţi sau cîţiva utopişti care să cînte arta pentru artă ; dar numărul lor va descreşte într-una, ei vor face tot mai mult gol în jurul lor, vor rămîne din ce în ce mai izolaţi, ne vor fermeca din ce în ce mai puţin, şi omenirea va trece înainte, călcînd peste visurile lor sterpe, cu ochii către alt ţel, mai frumos, mai generos, mai uman.

Iar în ziua cînd noi vom atinge Idealul, pentru care vom fi luptat atîta şi vom fi făcut atîtea jertfe ; în ziua cînd acest mare Ideal social va fi o realitate, ne vom aduce cu drag aminte nu de aceia care au urmărit ***frumosul*** impersonal şi transcendental, ci de adevăraţii artişti ai omenirii, de aceia care au ajutat cu arta lor la sfîrşirea vechilor crezuri şi nedreptăţi, la întemeierea lumii nouă !

Am arătat pîn-acuma că se pot împărţi în două categorii aceia care susţin arta pentru artă ; mai întîi, aceia care au conştiinţă că tendinţele nouă ce se manifestează în artă sînt în vremea noastră tendinţe antiburgheze, şi al doilea, aceia care sînt pur şi simplu nişte victime ale răposatei estetice metafizice.

Cei dinţîi — mai totdauna critici, iar nu artişti propriu-zişi — dîndu-şi seama că arta poate fi un factor social foarte puternic şi că ea poate astfel înrîuri pentru transformarea societăţii burgheze, ne predică arta pentru artă numai ca să distragă atenţia mulţimii de la lupta de clase. Aceştia sînt adevăraţi burghezi conştienţi, cărora li se pare că au găsit un mijloc atrăgător spre a depărta pe muncitori de la idealul lor de clasă. Cu ei lupta nu se poate pune pe tărîmul estetic, pentru că ei au, ca şi noi, credinţa că arta pură nu există, dar caută, pur şi simplu, să ne ia din mînă o armă de luptă socială.

Cei de-al doilea, victimele unei estetici dispărute, fac artă cu tendinţe fără să-şi dea seama. Ei cred că sînt foarte impersonali şi foarte netendenţioşi pentru că nu

pun ou intenţie tendinţele în lucrările lor. Dar ce sînt toate romanele moderne în care se descrie viaţa proletarilor ? Dar ce sînt toate romanele în care ni se arată corupţiunea şi degenerarea fizică şi morală a clasei de sus ? Nu sînt ele cea mai puternică armă de luptă a celor asupriţi ? Nu sînt ele cea mai vie dovadă că arta pentru artă nu există decît în imaginaţia cîtorva inşi, conştienţi sau inconştienţi de ceea ce fac ? Evident că da.

Din nenorocire pentru artă, trebuie, însă, să constatăm un alt fenomen, de astă dată un fenomen întristător.

Neputînd susţine arta ou tendinţe reacţionare, pentru că nu se vor găsi mulţi artişti adevăraţi care să se arunce pe asemenea cale, s-a inventat arta pură, arta pentru artă. Tribunele oficiale, şcolile oficiale, revistele oficiale, toate ne predică această artă de sine stătătoare.

Atunci... s-au găsit mulţi care, văzînd că aceasta e teoria în vază la cei de sus, s-au repezit să o susţie. Arta pentru artă slujeşte acestora ca o scară spre a ajunge la onoruri, ca un mijloc de a se pune bine cu cei mari.

Şi ne-am pomenit deodată cu o droaie de lipsiţi de talent, artişti fără artă, care s-au făcut apostolii artei pentru artă, cînd toată arta lor este arta de a se urca prin agăţare.

în mijlocul lipsei de caractere în care trăim, oficialitatea încurajînd tot ce convine principiilor ei, n-a fost greu să se înjghebeze o sumă de nulităţi care să devie predicatorii teoriilor iubite de clasa dominantă.

Este de ajuns să faci la minister o hîrtie prin care să declari că vei combate socialismul şi tendinţele sociale în artă, ca, orkît de nul ai fi, să ţi se acorde imediat dreptul de a ţine un curs la Universitate, pentru... luminarea tinerimii şi salvarea ei de ideile subversive...

Este de ajuns apoi ca, sub pretext de artă senină şi eterică, să faci o operă insipidă, în care poenele

să fie misterioase, pentru ca oficialii să-ți acorde misterul unui ***Bene-merenti...***

Făcut-ai, în fond, artă pentru artă ? De loc ! Ba mai mult decît atîta, ai făcut numai tendințe, fără să faci artă... însă, precum spuneam, burghezimea nu mai e metafizică ; ea nu ține la un anume principiu inviolabil ; fie oricît de tendențioasă arta, ea o încurajează dacă acele tendințe îi convin, chiar cînd arta e cu desăvîrșire exclusă.

Pentru pseudoartiștii aceștia — fructe nenorocite ale societății actuale — nimeni nu-si va pierde vremea să facă teorii. Pentru ei s-au făcut odată niște versuri care-i caracterizează de minune :

Cînd vezi crucea pe o casă, știi că este de vîndut;
Dar la oameni, însemnează că vînzarea s-a făcut !

Să ne oprim însă un moment la aceia care sînt de bună-credință, care cred de bună seamă că arta nu trebuie să aibă nici o altă menire pe pămînt decît aceea de a fi frumoasă, precum este frumos diamantul, cu toată inutilitatea lui. Sînt între ei oameni care ar putea produce lucrări de o mare însemnătate socială, lucrări care, nu numai prin valoarea lor artistică, dar și prin tendința lor socială, să fie niște factori puternici în mersul progresiv al omenirii. Totuși, închiși în cercul strîmt al cîtorva formule clasice, ei fac niște opere pieritoare, a căror valoare se apreciază numai în rândurile cîtorva adepți, admiratori ai frumosului în sine.

O chestiune morală se impune. Dacă acești artiști ar face parte din clasa celor ce stăpânesc, datoria lor de a veni să ajute pe cei ce sufer ar fi o datorie metafizică, fiind dat că li s-ar cere să lupte pentru o clasă străină lor.

Dar faptul real este că mai toți artiștii de acum sînt proletari intelectuali. Adeseori ei simt într-înșii toată revolta clasei lor, inima le este plină de compătimirea cea mai adîncă pentru semenii lor, în sufletul lor vibrează durerea clasei întregi din care fac parte. Și dacă aceasta nu se dă pe față în operele lor de

artă, cauza principală este tocmai aceea că se înfrânează pe cît pot, pentru ca să nu izbucnească. Ei se tem să nu confunde niște idei sociale cu ideea artistică, ei se tem ca operele lor să nu fie excluse de către aceia care dau tonul în literatură, ca și în politică, se tem, în fine, să nu fie excomunicați.

în cazul acesta, chestiunea morală de care vorbeam e următoarea :

Trebuie oare ca artistul, pentru un motiv de o ordine cu totul neartistică, să-și stăpânească revolta care clocotește-ntr-însul și să dea naștere unei opere searbăde atunci cînd ar putea crea lucrări care să-nsemneze enorm în marea luptă dintre oameni ? Este oare ***moral*** ca un om care simte nedreptățile lumii, așa cum lumea e organizată astăzi, să puie frîu celor mai sfinte și celor mai generoase aspirații ale lui numai de teama de a nu fi exclus de către cei ce cîrmuiesc ?

Atunci care este deosebirea între un artist, căruia i se presupune o inimă mai largă și o mai distinsă sensibilitate, și un nenorocit oarecare, căruia nu-i e permis să cugete și să se manifesteze în voie ?

Suprema lașitate în lupta pentru trai este să dezertezi din luptă. Și dacă firilor neputincioase, bicisnice, deprinse cu înjosirea le scuzăm toate concesiile, nu putem face aceasta și pentru artiști. Este pentru dînșii o datorie sfîntă de a da drum liber simțirilor ce-i însuflețesc, de a se lăsa călăuziți de sentimentele cele mai sincere și cele mai generoase ale inimii lor.

Admirăm pe un necunoscut, admirăm pe un muncitor careen fața mizeriilor, a asupririlor și a celor mai grele amenințări nu-și pleacă fruntea, și iată de ce nu putem lăsa pe artist să cadă pradă unei ridicule temeri. Există opere mari de artă, opere care se citează de secole și care vor rămâne încă multă vreme, opere care au fost scrise tocmai în mijlocul celor mai crude prigoniri și-n care artiștii au pus toată revolta lor împotriva prigonitorilor.

Pentru ce credeți că au trăit atîta și continuă să trăiască aceste lucrări ?

Nu-i numai motivul moral, dar și cel pur artistic. Evident că admirăm în creatorul lor pe omul care a

ştiut să rămîie hotărât în mijlocul greutăţilor şi al primejdiilor prin care a trecut; dar în acelaşi timp ele ne sugerează admiraţia şi prin puterea artistică de care sînt pline.

Căci, dacă este adevărat că una din cele dintîi condiţiuni a[le] unei lucrări de artă, ca să ne cucerească sufletul, este şi aceea ca artistul să o fi simţit mai întîi el, atunci desigur că nici o lucrare nu poate fi mai simţită decît aceea în care autorul a pus fîşii din propria lui viaţă, zbuciumul sufletului lui însuşi în ceasuri de restrişte; atunci desigur că autorul ne va transmite şi nouă, prin opera lui, tot ce l-a încălzit, tot ce l-a emoţionat, tot ce l-a zguduit pe el... Şi cînd noi înşine vom fi în situaţia lui, cînd adică durerea, revolta sau aspiraţiile lui vor fi durerea, revolta sau aspiraţiile noastre, natural că emoţiunea va fi mai mare, vom plânge sau vom tresări, cum a plîns ori cum a tresărit artistul !

Este dar şi un punct de vedere pur artistic, care exclude arta pentru artă, care îndeamnă pe artist să ne zugrăvească tocmai acele nenumărate şi adinei furtuni din sufletul nostru, al tuturora.

Generalizarea aceasta a pasiunilor este ceea ce face tăria unei opere de artă. Cu cît vor fi mai mulţi aceia cărora Ii se adresează lucrarea ta, cu cît adică vei pătrunde nu în inima unui individ, ci în a unei întregi şi numeroase clase, cu atîta opera ta va avea mai mulţi admiratori, va robi mai multe inimi.

Şi aci este tocmai secretul pentru ce poezia lirică a trăit, trăieşte de veacuri şi va trăi în veci de veci... Oricât ar fi de personală, ea are darul să mişte mii şi milioane de oameni, pentru că milioane sînt cei ce iubesc... De cîte ori nu am plîns cu toţii pe nişte pagini triste, în care o inimă plângea ! Şi am înţeles ou toţii patima celui nenorocit, pentru că toţi am trecut sau trecem printr-o situaţie analogă. Mai mult decît atîta, de ce nu ne mai farmecă romantismul şi-i preferăm cîteva strofe, adeseori naive, dar pline de realitate ?... Pentru că romantismul e o simplă fantezie

care poate varia în sutimi de mii[1] de feluri, după bogăţia de imaginaţie a fiecăruia; pe cînd realitatea sîntem noi toţi, cu mici variante, dar mai totdauna aceeaşi... Iar lirismul ce se revarsă din naivitatea aparentă şi aşa de tristă a strofelor, în care nu sînt nici comparaţii cu zefirul, nici asemănări cu zeiţele, e mult mai dureros pentru noi decît toate romantismurile care pot fi meşteşugite, dar niciodată patrimoniul inimilor tuturor...

Ei bine, de ce numai în poezia lirică să se vadă sinceritatea asta atît de fermecătoare ? Pentru ce îndată ce trecem de la analiza ***unui*** suflet la analiza mai multora, la analiza unei clase întregi, să ne schimbăm procedeul ? Pentru ce două sisteme cu desăvârşire opuse unul altuia ?

Faceţi acelaşi lucru şi în arta socială : lăsaţi să se vadă în operele voastre aceea ce simţiţi, fără preocupări meschine că veţi fi excomunicaţi ori că nu vroiţi să intraţi într-o anume direcţie.

Realitatea înainte de toate.

Şi aci este locul unei mici explicări. Se atribuie artei tendenţioase ideea că ea vroieşte să dea nişte anume teze, nişte reţete literare, în conformitate cu care să se producă tot ce se produce. Ni se impută că vroim cu orice preţ ca toţi artiştii să descrie mizeria, coliba nenorocitului şi aşa mai departe. Este aci o mică neînţelegere. Niciodată noi n-am afirmat aceasta ; niciodată noi n-am spus acelora care găsesc că societatea actuală este un ideal de organizaţie socială că trebuie să facă opere de artă în conformitate cu vederile noastre politico-sociale. N-am spus aceasta pentru că ar fi şi metafizic, şi antiartistic.

Artistul vede prin prisma lui personală şi redă impresiile primite prin modul lui personal de a reda. Cine ar fi acela care să ceară unui idealizator al cîmpiilor să idealizeze fabricile ? Sau cine ar putea cere unui om care vede în civilizaţia actuală un progres enorm faţă cu starea de lucruri din veacul ce s-a stins să ne cînte trecutul şi frumuseţile lui ? Aceasta ar însemna

[1] **Pentru »sute de mii".**

să cădem tocmai în greşala metafizicilor, care cred că artistul se poate dezbrăca de personalitatea lui ca de ceva care nu face parte integrantă din individualitatea lui, dintr-însul... Tocmai metafizicii întrebuinţează procedeul acesta, Ei spun artistului :

„Tu trăieşti pe pămînt, în mijlocul oamenilor, vezi luptele lor, sfîşierile dintre dînşii, asişti la spectacolul războiului dintre clase, vezi pe unii pierind de inaniţie, iar pe alţii de indigestie ; cu toate astea, fii nepăsător la toate durerile acestea, rămîi cu mintea într-o lume impersonală ; iar dacă toate luptele acestea îţi ating sufletul, tu lasă-ţi acasă acest suflet în momentul creaţiunii artistice, fii adevărat artist, adevărat meşteşugar, fără idei şi fără pasiuni, fă artă... pentru artă, nu pentru oameni !"

Contrariu acestor sfaturi, noi zicem : scrieţi aceea ce sufletul vostru simte.

Şi tocmai aci se vede cît este de ştiinţifică şi de omenească concepţia tendenţioniştilor. împărţind pe artişti în clase sociale, noi ştim că fiecare are, în majoritatea cazurilor, ideile şi aspiraţiile clasei din care face parte. Şi de aceea nu vom spune niciodată omului încîntat de ordinea actuală de lucruri : cîntă-ne puţin şi mizeria muncitorilor.

Noi ne adresăm artiştilor-proletari şi le zicem :

„Dacă mizeriile şi necazurile clasei voastre vă ating şi pe voi; dacă în inima voastră poate intra durerea clasei din care faceţi parte, atunci nu vă îngrijiţi nici că veţi fi excomunicaţi din Parnasul oficial, nici că nu veţi putea mişca pe cei ce nu se mai mişcă de nimic. Daţi-vă toată inima şi cugetul întreg în operele de artă, ridicaţi-vă mai presus de preocupările înguste, meschine şi neartistice, căutaţi ca între simţirea şi între lucrarea voastră să nu fie contradicţie, şi atunci veţi fi făcut o lucrare însemnată, veţi fi făcut adevărată artă... Iar opera voastră va trăi, pentru că în ea vor fi întrupate simţirile voastre, simţirile noastre"...

Şi cum sîntem încredinţaţi că este dreaptă cauza socială pe care o apărăm, iar, pe de altă parte, nu toţi artiştii proletari înţeleg dreptatea acestei cauze, noi nu le spunem să apere o cauză pe care n-o înţeleg, nu le

spunem s-o apere pentru că aşa vroim noi, ci îi îndemnăm să intre de aproape în cercetarea relelor de care ne plîngem. Cînd ei vor înţelege dreptatea acestei cauze, cînd se vor pătrunde de toate problemele care zguduie omenirea de veacuri şi care aşteaptă o soluţie ; cînd în inima lor vor încolţi aceleaşi doruri care îşi găsesc loc în inima noastră, este neîndoielnic că vor veni să lupte cu noi. Şi atunci nu vor face simple lucrări cu tendinţă, ci lucrări a căror tendinţă e adînc intrată în judecata şi-n inima lor...

De altfel, nimeni nu va tăgădui că arta socială este menită să mişte şi să aprindă mai mult decît o artă al căreia scop e pur şi simplu să fie o jucărie frumoasă.

De ce oare un tablou care ar reprezenta un colţ de pădure o bucată de cer ori o petrecere la un castel ar fi ***mai arta*** decît unul în care ni s-ar zugrăvi un bordei pustiit, o suferinţă omenească, o mizerie adîncă ? înc-o dată, comparaţiile nu se fac decît la talente egale. Dar pe cînd cele dintâi tablouri ne vor distra un moment ochiul, ne vor face să visăm o clipă, cele de-al doilea ne vor face să gîndim sau să suferim, vor naşte-n mintea noastră o lume-ntreagă de idei, ne vor arăta cît e de nedreaptă şi de crudă realitatea orînduirii de azi.

Şi, dacă valoarea lucrării stă în raport cu cantitatea de emoţiuni ce va descărca, atunci desigur că tablourile acestea sociale, cu tendinţe, vor fi pentru noi de o sută de ori mai merituoase. Ele nu vor fi o jucărie, ci o armă...

Societatea actuală trece prin nişte frămîntări uriaşe. Luptele ce se dau în mijlocul societăţii nu puteau să nu aibă o puternică înrîurire şi asupra artei. Alături cu toate curentele politice şi sociale ce se formează în focul astor lupte, se alcătuiesc şi curentele artistice, tocmai ca o dovadă că arta nu poate scăpa de influenţa ideilor ce domină o epocă.

Astfel, vedem o literatură entuziastă, gata să ne zugrăvească păcatele clasei stăpînitoare şi să-ndemne la

luptă pe cei asupriţi ; o literatură pesimistă şi nevrozată, care nu vede mîntuirea decît în moartea vieţii, şi, în fine, o literatură decadentă, întocmai cum se petrec lucrurile şi-n ordinea morală.

Să insistăm puţin asupra literaturii decadente, pentru că ea este adevărata expresiune a artei pentru artă.

De unde vine ea şi care-i sînt cauzele ?

Originea ei ar putea fi căutată mai întîi în lipsa de curaj a unor artişti de a intra în luptele sociale. Vroind să fugă de aceste lupte, vroind să nu se expuie nenumăratelor greutăţi şi jertfe pe care le cere un război aşa de aprig, ei se retrag în frumuseţea formelor artistice.

în fond, decadenţa nu-i altceva decît degenerare. Alături cu decadenţa morală creşte şi aşa-numita decadenţă artistică.

în ce consistă, în adevăr, arta decadentă ? Caracteristica ei este pustiul de idei, pe care se aşterne nemilostivul potop de vorbe. Cînd artistul vroieşte să fugă de analiză, de cercetarea amănunţită a relelor sociale; cînd el evită să ia o parte sau alta în luptă, ce-i mai rămîne de atacat ? îi rămîne forma, îi rămîn cuvintele.

Fără îndoială, nu trebuie să facem confuziunea de a crede că frumuseţea formelor implică nurnaidecît decadenţa artistică ; aceasta ar fi negaţiunea artei însăşi. Şi toată lumea ştie că toate operele geniale, acelea care trăiesc de veacuri, au avut întotdauna această mare însuşire de a uni laolaltă, de a armoniza fondul cu forma.

Dar aceea ce desparte pe decadenţi de artiştii adevăraţi este faptul că ei exclud cu desăvîrşire primul factor — fondul — sacrificînd totul formei. Decadentul porneşte de Ia ideea că arta nu trebuie să fie o utilitate socială, el consideră utilitatea ca o proză vulgară şi caută să facă din arta lui un ***nimic dulce.*** Natural, cel mai bun mijloc de a nu fi util este acela de a renunţa cu desăvîrşire la fond.

O dată lipsit de unul din cei doi factori, care la artiştii adevăraţi sînt nedespărţiţi, forma va suferi o adevărată tortură. De aci vine jongleria uimitoare a vorbelor, împerecherile ciudate de cuvinte, căutarea expresiilor celor mai ciudate, tot canonul acela oribil pe care-1 vedeţi în operele decadente.

Se înţelege, decadentul nu va recunoaşte niciodată că, în fond, arta lui este ori laşitatea de a lua cuvîntul în luptele sociale, ori incapacitatea de a se pătrunde de problemele care bat la poarta veacului în care trăieşte. Avem în noi, instinctiv, pornirea de a ascunde întotdauna propria noastră laşitate sau degenerare.

Şi cum o mărturisire sinceră ar însemna pieirea, decadentul va arunca din înălţimea, sau, mai bine, din coborîşul lui, o sumă de teorii, prin care va căuta să se justifice, să ne convingă şi pe noi că ceea ce face el este artă adevărată.

Cu toate astea, lumea, prozaică precum o ştim, continuă a crede că Parnasul decadenţilor e un simplu spital, mai prozaic, îndefinitiv, decît ceea ce decadenţii numesc proză. Operele lor, simple scamatorii literare, au stîrnit un moment curiozitatea admiratorilor de lucruri extraordinare ; dar azi nici nu ne minunează, nici nu ne supără : trecem pur şi simplu pe lîngă ele, ca nişte oameni grăbiţi, care n-au timp să se oprească la scamatorul din drum...

In ordinea morală, spiritismul — în ordinea artistica, simbolismul. Oameni incapabili de a se încălzi pentru ideile mari ale veacului în care trăiesc şi care, pierzîndu-şi busola, dau fuga să dezlege întrebări transcendentale, se aruncă în aceea ce ei numesc spiritism...

Oameni incapabili de a-nţelege problemele sociale şi de a se însufleţi pentru ideile generoase care entuziasmează o lume, se aruncă în simbolism[1].

în unii, ca şi-n alţii căutaţi germenul degenerescentei.

Graţie acestor concepţii nepămînteşti, nefireşti asupra artei, asistăm la literatura asta fără vlagă, care nu emoţionează pe nimeni, care nu spune nimic inimilor noastre şi a căreia unică pretenţie este aceea de a fi originală.

[1] **In ediţia originală este transcris greşit *spiritism* în loc de *simbolism.***

Nici nu putea fi alt rezultat. Fugind de orice idee, scăparea trebuia să fie fatal într-un abuz de formă ciudată. Aşa pentru dînşii sunetele sînt... colorate, iar privirea obiectelor le produce intuiţii auditive. Nu am la mine documentele necesare, că v-aş putea cita o mulţime de dovezi, care numai pentru normalitatea decadenţilor nu pledează. Mi-aduc aminte că am citit undeva, nu ştiu unde, descrierea unui salon. Autorul nu avea alte impresiuni de acolo decît că „mobilele scoteau nişte sunete colorate ca o simfonie albastră a infinitului"...

Fără îndoială, e original !! Dar de asemenea originalitate să ne ferim, căci e primejdioasă.

Şi cînd mai toate operele decadenţilor sînt de felul acesta, cînd oamenii aceştia nu gîndesc şi nu produc nimic care să ne poată pasiona, cum vroiţi ca producţiunile lor să nu dispară ?

în mijlocul frămîntărilor şi luptelor noastre, în mijlocul acestui teribil război social, în mijlocul nesiguranţei în care trăieşte societatea întreagă, cine are vreme să adîncească aceste extraordinare împerecheri de vorbe, aceste cugetări pe care niciodată omul normal nu le va avea ?

Societatea trece înainte, lăsînd în urmă curiozităţile acestea artistice, care nu prezintă nici un interes superior pentru noi toţi. Singuri specialiştii, aceia care se îndeletnicesc cu studiul tuturor anormalităţilor şi degenerescentelor, le vor lua în cercetare. Dar nu pentru a studia operele înseşi, ci pe autorii lor.

în mijlocul acestor dezerţiuni de la lupta socială, dezerţiuni ascunse din partea artiştilor sub pretextul artei pentru artă, o întrebare se impune pentru artiştii care fac parte din clasa proletariatului: care este rolul, care este datoria lor ?

în admirabila sa conferinţă asupra ***Crizei morale,*** d. profesor Dumitrescu-Iaşi dedea un sfat pe care nu l-am putea urma. D-sa zicea că atunci cînd vedem contradicţiile dintre aspiraţiile noastre şi dureroasa realitate

actuală a lucrurilor, aceea ce ne rămîne de făcut este să ne retragem la munte, pentru ca de acolo să avem orizonturi întinse, să nu fim supăraţi de nici un obstacol ce s-ar pune vederilor noastre.

Domnilor, sfatul excelentului profesor universitar este aproape sfatul unui sceptic, în tot cazul o declaraţie de slăbiciune.

Dintru-ntîi, dacă am lua ***muntele*** în înţelesul cel comun, am vedea întîmplîndu-se fenomenul următor : presupuneţi că ne-am retrage la munte cu toţii cei ce vedem reaua stare actuală. Ce s-ar petrece atunci ? Neavînd nici unul curajul de a rupe cu tradiţiile — pentru că nu ştim decît să fugim, iar nu să luptăm — am duce cu noi toate păcatele orînduirii de azi, de care nu vom fi ştiut să ne scuturăm. Şi ne-am pomeni cu aceeaşi organizaţie de care am vroit să scăpăm, ne-am pomeni că trebuie să ne coborîm la vale, ca să fugim de contradicţiile de la munte.

Ce s-ar face cu sărmanele noastre orizonturi ? Şi unde ar ajunge omenirea asta dacă toate naturile alese nu ştiu să facă altceva decît să dezerteze din faţa luptei ? Dacă din vremile cele mai depărtate, oamenii geniali, artiştii, cetăţenii distinşi ar fi făcut tot astfel, fără-ndoială, n-am fi avut să înregistrăm progresul pe care-I vedem în zilele noastre. Progresul nu s-a realizat de către aceia care au fugit la munte, ci de oamenii capabili de jertfe, de aceia care au pus mai presus de liniştea lor sufletească liniştea şi fericirea tuturora !

Modul acesta de a judeca şi, mai ales, de a se purta în viaţă poate conveni perfect clasei sătuilor, pentru că această clasă nu poate dori altceva mai bun decît să ne retragem la munte toţi cîţi gîndim altfel decît dînsa şi să-i lăsăm în voie... exploatarea văilor !

Ei, nu. Este o menire mai mare, domnilor, menirea de a lupta. Şi în loc să ne retragem noi, să facem să se retragă la munţi aceia care sînt, în organizaţia actuală, cauza relelor sociale !...

Fărănndoială, sîntem într-o perioadă de tranziţie. Societatea actuală, care a născut atîtea rele prin organizarea nedreaptă a producţiunii, nu poate suferi într-însa arta senină pe care unii o numesc artă pentru

artă. Literatura-ntreagă plânge, pentru că e plângerea veacului care se arată într-însa. Şi pînă cînd omenirea nu va fi liberă şi fericită, nu va exista o artă care să respire seninătatea şi fericirea...

Arta pentru artă, înțelegând prin ea o artă lipsită de zbucium, a cărei menire să fie încîntarea omenirii, care să nu fie o armă de luptă, ci numai un mijloc de cultură şi de recreare, nu va putea exista decît într-o societate armonică, solidară, in care lupta pentru trai să nu fie unica preocupare. Veacul de aur al omenirii este înainte.

Şi este de datoria artiştilor proletari să lupte pentru ca acest veac să nu întârzie...

Şi este de datoria dv., artişti tineri, care vedeți pe semenii dv. răbdînd lanțul celei mai grele robii, robia economică, umiliți, flămânzi şi totuşi năzuind spre nişte vremi mai bune, să le dați ajutorul ce puteți cu operele dv.

Se sfârşeşte veacul acesta şi vine un altul, care nu va fi veacul al douăzecilea, ci veacul întîi al fericirii omeneşti. Ei bine, destul plîns, destulă mizerie şi destul amar ! Fiecare din noi are în societate o misiune. Şi cînd asistăm la încercarea uriaşă a proletariatului de a sfîrşi cu zilele negre, datoria noastră e să fim alături cu el... Ci-n loc să plângeți pe ruina unui trecut ce nu se va mai întoarce din calea vremii; în loc să priviți nepăsători vijelia care vuieşte la orizont, faceți, artişti plini de simțire, cântecul uriaş care, ca-n ***Biblie,*** să năruiască zidurile Ierichonului !...

LITERATURĂ ŞI ŞTIINȚĂ

Volumul al doilea din ***Literatură si ştiință,*** valoroasa publicație de sub direcția lui Gherea, a apărut. în mijlocul frământărilor şi luptelor literare, care au început să ia şi la noi mai multă pasiune, volumul acesta cade ca o faclă. El luminează şi dă o viață nouă curentului modern, diametralmente opus curentelor vechi.

Două idei ne sugerează mai cu seamă apariția lucrării acesteia. Este mai întâi puterea concepției lui Gherea. Maestrul nostru critic a adus ân literatura acestei țări o direcție cu totul nouă, el a distrus o sumă de prejudecăți ; a tras o dungă nouă, clară şi luminoasă, şi a despărțit bine aceea ce despărțit trebuie să fie...

Publicarea primelor lui studii critice în fosta revistă ieşană ***Contemporanul*** a produs o adevărată revoluție intelectuala. Critica lui analitică, plină de observații adinei, emancipată de vechile procedeuri ale „criticii judecătoreşti", a fost o revelație.

Mulți au țipat, s-au zburlit, au protestat că se măcelăreşte estetica în folosul economiei sociale, dar lumina nouă era prea puternică şi prea vie ca să nu izbească toți ochii.

Azi, el e stăpîn. Reputații uzurpate, frunți admirate pînă aci pe nedrept, autorități ieşite nu se ştie cum şi

pentru ce, toate au dispărut, ca să facă loc aceluia ce ***trebuia*** să fie recunoscut.

Metoda de critică a lui Gherea a izbutit şi din cauze subiective, şi personale, dar şi din cauze mai generale. Alături cu talentul, cu erudiţia şi cu spiritul de analist al criticului, era însă şi ***metoda*** în sine, care trebuia să triumfe.

In adevăr, fiecare a căutat să găsească un asemănător lui Gherea în critica europeană. Şi cei mai mulţi s-au grăbit să spuie: el este elevul lui Brandes, criticul olandez.

S-au înşelat însă cu toţii. Gherea nu-i elevul lui Brandes, cum nu-i al lui Saint-Beuve ; ***el e pur şi simplu marxist.*** Metoda aplicată de Marx la istorie, la dezvoltarea societăţii, în toate manifestaţiile ei, Gherea o aplică şi la literatură.

Era dar natural ca el să fie la noi o notă nouă, şi era natural ca să izbîndească. La noi, toţi cei care ne fac teorii în artă n-au cetit un rînd din Marx ; dacă ar fi cetit, n-ar fi rămas aşa, „la poarta nouă", cînd au dat cu ochii de lucrarea lui Gherea.

Pe de altă parte, marxismul înfăţişînd doctrina clasei muncitoare, doctrină care se ridică măreaţă din ce în ce, şi cucereşte tot mai mult minţile, şi adună în juru-i o lume întreagă, şi formează o adevărată religiune, nu putea să nu prindă şi la noi, din momentul ce şi la noi se dezvoltă aceleaşi condiţiuni istorice ca şi în Apus, de unde Marx a luat inspiraţia doctrinei lui.

Iar Gherea, care a împămîntenit la noi pe Marx, a făcut şcoală, şi şcoala aceasta va învinge ***etiam contra omnes***[1].

A doua idee pe care ne-o sugerează ***Literatură şi ştiinţă*** este următoarea :

Un grup întreg apare în volumul acesta. învăţătorul nu se mai arată singur. Cîţiva ani după ce şi-a semănat ideile, el apare cu o grupare conştientă, hotărîtă şi pătrunsă de menirea ei.

De la început la sfârşit vezi aceeaşi direcţie, simţi acelaşi aer intelectual, de la început la sfîrşit te simţi sub stăpînirea unei puteri omogene.

Articolul prim al lui Gherea, ***Artiştii cetăţeni,*** îţi face, după ce ai cetit tot volumul, impresia unui manifest; iar tot ce vine în urmă sînt, parcă, nişte răspunsuri, nişte aprobări ale acestui apel.

Nu vezi cîţiva „juni burghezi" care fac artă „pentru a dilecta pe onor. public cu diferite arii", ci o armată hotărîtă, care intră într-o luptă de care-şi dă seama, pentru susţinerea căreia are convingere şi al căreia ţel final este bine lămurit.

Tendinţa acestei grupări îţi apare ca o conştiinţă desăvîrşită. Şi mie, unuia, îmi pare bine tocmai de faptul că în volumul acesta nu-i nici o notă discordantă. S-a făcut ca o selecţiune, o numărătoare a puterilor de care dispune gruparea aceasta. Ceea ce trebuia să se facă.

în momentul cînd vechile bisericuţe se darmă, cînd idolii de ipsos sînt şterşi de vreme, iar preoţii fug din altar, e bine ca direcţiunea nouă să se arate, aşa cum e, cu puterile de care dispune.

[1] **Chiar şi împotriva tuturor (lat.).**

POŞTA REDACŢIEI

...**Mi**-aţi trimis de-atîtea ori versuri şi proză : erau acolo, în plicurile care mi-au spăimîntat ceasurile de slujbă, poezii lirice, poeme-n cînturi nesfîrşite, nuvele, schiţe, amintiri, fragmente de iroman şi tot ce înregistrează stilistica de Strajan cu citaţii din autorii români vechi şi moderni.

Iar eu, ingratul de mine, v-am răsplătit cu o tristă tăcere ori cu o zdrobitoare „poşta redacţiei".

Ştiu că de atunci voi mă urîţi. în mintea voastră ofensată, vă apar ca un pretenţios care vrea să monopolizeze el acordurile lirei şi vocalizele muzei ; vi se pare că sînt gelos de răsărirea unor stele pe cerul literelor de tipar, şi-n gîndul vostru mă blestemaţi — cînd nu mă înjuraţi.

Povara urii populare e grea. Cain, Ahasverus, Aristide, toţi cîţi au suferit urgia izgonirii au simţit cît e de trist să auzi în urmă-ţi: „Jos cu el !"

Şi, ou toate acestea, eu nu vă sînt vrăşmaş. Odinioară am cetit colecţia bătrîna a ***Curierului de ambe sexe,*** în care Eliade recomanda publicului pe Bolintineanu ca pe „un june ce promite". Am simţit atunci cît e de dulce să încurajezi pe „juni", dar am văzut că prima condiţie e ca junii să promită.

Ei bine, dacă rareori dau ospitalitate producţiunilor sosite franco prin poştă, e că le lipseşte tocmai promisiunea care a făcut din junele autor al „fetei tinere pe patul morţii" (operă de care Andr£ Chenier nu era tocmai străin) un poet mare.

Ce să fie asta ? Nu mai există talente ? Băieţii tineri care pun mîna pe condei sînt lipsiţi de"orice scânteie de inteligenţă ?

Nu, nu, nu !

Mi se pare, însă, că am găsit pricina pentru care toate producţiile actuale sînt de mai-mainte osîndite la moartea prin coş!

S-o spun.

Un băiat de treabă, care simte şi înţelege perfect lucrurile pe lumea asta, se pomeneşte într-o zi că e încercat de frigurile scrisului, nişte friguri negre sau violete, după cum e cerneala pacientului.

După primul acces, el pune mîna pe condei şi... fricţia hârtiei începe.

Tocmai aci, însă, se arată defectul de procedare. în loc să-şi caute inspiraţia în propria lui minte şi inimă, în loc să caute în viaţa lui miile de incidente care ar merita să stea pe hârtie, în loc să se disece pe el, tânărul se agaţă de baroni, când n-a cunoscut decât comercianţi de băuturi spirtoase ; zugrăveşte o noapte la Lido când geografia-i experimentată se opreşte la Predeal; pătrunde în suflete de artiste cînd n-a fost ân contact decît cu Veta şi ou Luxiţa.

Ce poate să fie, opera creată în asemenea împrejurări ? Cîtă viaţă poate intra în ea ? Cît adevăr ?

Dacă tânărul posedă darul de a stiliza, de a armoniza cuvintele, de a-ţi evoca prin vorbe icoane pe care observaţia proprie nu Ie-a întîlnit, el va face cel mult o lucrare de sonoritate, o muzică de vorbe, o beţie de moment, şi atîta tot.

Ce să mai zic de cazul cînd tânărul nu are calităţi de formă extraordinare ? Atunci... intervenţia coşului se impune, atunci... „poşta redacţiei" devine o necesitate fatală.

Un om rău ori un superficial cetind un astfel de? manuscris va declara că „junele autor" n-o să facă treabă cît cucu.

Ce greşeală însă ! Toţi tinerii, cîţi scriu azi cai verzi pe pereţi, ar putea să facă opere bune dacă şi-ar schimba procedeul. Eu, unul, le-aş vorbi aşa :

— Ia ascultaţi ici. în viaţa voastră voi n-aţi bătut poarca ? N-aţi făcut zmeu cu vîjîitoare ? N-aţi tras chiulul la profesori ? N-aţi sărit gardul, ca să furaţi gutui din grădina vecinului ?

— Ba da, ar răspunde oricare aspirant la literatură.

— Apăi, dacă da, replic eu, pentru ce nu descrieţi evenimentele astea aşa de senine ? Pentru ce alungaţi din minte nişte fapte care v-au emoţionat odinioară şi vă legaţi de conţii ăia, pe care nici măcar nu i-aţi visat ?

încă ceva : de ce, cînd vi-i mintea plină de amintiri vesele, voi ţineţi numaidecât să plîngeţi cu lacrămi de cerneală ? Uitaţi-vă : talentul pe care l-aţi avea ca să aştemeţi fapte cunoscute, simţite, trăite îl bunghisiţi şi-l morfoliţi ca să ***inventaţi,*** parc-aţi vrea musai să fiţi Edison pe tărîmul literar.

în literatură nu se inventează. Odinioară se inventa, în adevăr; dar, pentru ca ***invenţia*** să rămîie, se cerea ca autorul să fie geniu. Azi se observă, se simte şi apoi... se scrie.

Meşteşugul cel mare este numai să ştii ce să alegi şi ce să laşi din nămolul de întâmplări care-ţi dau buzna în amintire.

Aţi înţeles ? Şi poezie, şi nuvelă, şi roman se poate face din evenimentele cele mai simple. E totul să ştii ***cum*** să le faci. Iar ***cumul*** ăsta nu se învaţă.

GRAMATICĂ !

Cînd eram la şcoală nu învăţam nimic. Mă luasem de comedii, iar profesorii mei se luaseră de gînduri. Minutul cînd „domnu" intra în clasă mi se părea tot aşa de îngrozitor ca minutul ân care la uşa bietului condamnat apare gâdele. Nu mai vorbesc de clipa în care mi-auzeam numele strigat la catalog şi însoţit de tradiţionalul „ieşi la tablă".

Culmea notei la care m-am urcat la matematici a fost patru, nota circumstanţelor atenuante, nota de îndurare, nota de graţie.

Şi, cu toate astea, am avut două patimi mari, care uimeau pe toţi colegii: limba latină şi limba română. La română în special treceam de omul situaţiei. Dascălu-mi spunea că am să ies un scriitor straşnic — fir-ar-fi fost ceasul blestemat cînd mi-a cobit aşa de rău !

Da, am ajuns scriitor (las deoparte pe „straşnic").

Au trecut anii, au trecut speranţele mele ca s-ajung doctor, şi iată-mă-s mîzgălitor al sărmanei hîrtii nevinovate, frecător al peniţelor, risipitorul blîndei cerneli.

Şi mi-a rămas patima limbii române, redusă mai ales la patima gramaticii. Dacă vrea să mă ucidă lucrăto-

rul tipograf, n-are decît să facă într-un articol al meu; cîteva greşeli de gramatică, pe care corectorul să aibă. amabilitatea de a le tolera şi el. Asta ar fi pentru mine totuna cu distrugerea Franţei de către Germania, cu torturarea mea, cu un cataclism universal.

Şi credeţi că din egoism ? De loc. O greşeală de gramatică într-un articol străin mă impresionează tot aşa de dureros. Simt un rău organic, parc-aş pune mîna pe cretă, parc-aş curaţi piersici, parc-aş scrie cu degetele în nisip.

Poate cineva să înţeleagă suferinţa asta ? Răul cel mare este că-n viaţa de gazetar, în care ceteşti vrute şi nevrute, ai prilejul să dai zilnic peste sute de torturi de asemenea soi.

Eu, dac-aş fi rege, aş da afară din cabinet pe un ministru excelent care mi-ar face o greşeală de gramatică ; pentru acelaşi cusur, dac-aş fi alegător, n-aş vota un candidat, oricare i-ar fi programul, dac-aş fi judecător, aş trimite la ocnă pe un om nevinovat cînd s-ar apăra fără o gramatică perfectă ; dac-aş primi o scrisoare de dragoste de la Ileana Cosînzeana, i-aş răspunde cu un Himalaia de zeflemele de-aş găsi o greşeală gramaticală ; pe eşafod n-aş muri de cuţitul călăului, cum aş muri dacă mi-ar spune : „*S-a făcutără* pregătirile !"

E boală asta ? Se poate ; dar o prefer unei sănătăţi care nu respectă tot ce-i mai dulce, mai suav, mai dumnezeiesc, mai sublim în ceruri şi pre pămînt: gramatica !

Am avut un cult pentru Bolintineanu, dar cînd am cetit:

E ***ca cele*** păsări ***ce*** în noapte ***zbor*** —

am aruncat în noaptea uitării lebăda de la Bolintin, pe care am găsit o pană murdară. Las de o parte pe ***„ca cele"*** las pe „păsări ***ce"*** — dar ***zbor*** în loc de ***zboară*** e un ultraj, o crimă, un incest. Şi-mi sună mereu în ureche :

Verbele de conjugarea întâi fac la persoana a treia plurală a indicativului prezinte, ca la persoana a treia singulară !

Asta-i o axiomă — şi înţeleg mai lesne să calci o axiomă din matematici decît una din gramatică.

De cîte ori n-am auzit însă deputaţi şi miniştri scîlciind idolul „care ne învaţă a ceti şi a scrie corect" ! De cîte ori n-am auzit pe unii din reprezentanţii ăştia ai naţiunii strigînd cu un fel de entuziasm : „Oamenii este, oamenii sîntără ! "

Le-aş fi iertat şi legile pocite, şi birurile grele, şi diurnele formidabile, şi bîtele din care au izvorît^ dar niciodată nu am să uit c-au îndrăznit să-mi pîngărească unicul Ideal ce mi-a mai rămas.

Şi dacă nu ierţi asemenea greşeli — asemenea crime — unui ministru ori unui deputat, oameni care, la urma urmei, au dreptul să nu respecte legile, cît trebuie să fii de crud cu aceia care au ***meseria*** de a scrie şi care îşi bat joc de meseria asta, de meseria care e şi^ ***a*** ta !

Ce-aţi zice de un zidar care ar aşeza cărămizile pe dos ? Ce-aţi zice de un pictor care n-ar cunoaşte combinaţia culorilor ? Ce-aţi zice de un croitor care n-ar şti să coasă un nasture ?

Şi, cu toate astea, nu ziceţi nimic de un scriitor care nu ştie gramatică !

Pentru mine un astfel de criminal poate să facă băcănie, deputăţie, cărţi de ştiinţă chiar, dar să nu se amestece în literatură, că-i foc.

Inchipuiţi-vă o nuvelă cu fondul „genial", dar în care aţi găsi fraza : „Contesa privea departe. Ochii ei ***străbătea*** în văzduh"...

...Aş trimite contesa în văzduh cu genialitatea ei cu tot.

LA STÎNĂ!

Unde ești, biată „Junime", ori te-ai dus tu către nori, cum un fluture se duce ca zefirul printre flori ?

Habar n-am'. Dar știu că ziarul *Constituționalul* — chipurilea succesorul „Junimii" — își face strămoșii de rîs. Ca dovadă că talentul sare întotdeauna o generație, *Constituționalul* nu face literatură ; iar cînd face, mai bine... să te ferești, române, de literatură-n casă !

De pildă :

Zilele astea, organul junimiștilor decăzuți din gloria străbună are de colaborator literar pe un june român mort în Paris, care scrie de la Cheia și iscălește — Dumnezeul meu ! — Armând Dumbrăveanu.

Acest Armând este un copil mic ca dumneata, ce-și iubea părinții și îi asculta. Acuma însă are un păcat: iubește proza, dar n-a ascultat niciodată pe profesorul său de gramatică.

Dovadă : bucata sa literară intitulată *La stînă* și cu *motto* din Leconte de Lisle, un om absolut nevinovat de păcatele săvîrșite cu fapta, cu cuvîntul sau cu cugetul de tînărul Armând.

Mai întîi, iată gramatica amicului în chestie :

„Vîrfuri de stînci *se-nec* în ceața plumburie ; lungi fășii de *norii* albi *atîrn;* vremei nu-i aminte (nu-i e

aminte) ; hau *răsun* în patru părți; oile *calc* regulat; stergoaie și ferigi *crește;* țapii *mestec* în tihnă ; ciobanii *alerg* la muls" și așa mai departe.

Și după măcelul acesta, mai îngrozitor decît măcelărirea pruncilor din Egipt, vă puteți închipui restul. E așa de oribil, încît autorul, printr-o fenomenală îndărătnicie, ajunge să ne vorbească de *„zbieretul mieilor".*

— Armând, ia seama, că vor protesta măgarii dacă le iei apanajul zbieretului!

CĂRȚILE DIDACTICE

Gheorghe Vasilescu era un băiat de zahăr. Blînd ca un miel, prostuț ca noaptea, trecea prin școală ca gîsca prin apă. îl urmărea ansă nenorocul și-l persecuta de foc. I se părea Universitatea un sicriu, și cursurile o inchiziție ; cînd vedea pe Dogele-profesor, umbra lui Marino Faliero îi trecea pe la ochi ca o stafie roșie. Examenele începeau să-l înfioare și-l cuprindeau friguri de moarte.

Atunci a luat o hotărîre supremă : s-a zvîrlit în politică, această ***alma mater***[1] care cere de toate, afară de talent.

Profesorii săi, niște bărbați care pun adevărul mai presus de patimile meschine, s-au întîlnit cu el la clubul politic, i-au admirat calitățile de agent electoral și l-au împins să treacă fioroasele examene ***magna cum laude.***

Mai tîrziu „partidul" a venit la putere, și Gheorghe Vasilescu, fost martir în diferite rînduri, a fost numit profesor.

[1] **Mamă bună (lat.).**

Cea dintîi operație la care s-a dedat bravul profesor cînd a pus mana — ca să nu zic piciorul — pe catedră, a fost să scrie „cărți didactice".

Cărțile didactice sînt un comerț excelent. Dacă ai ceva prieteni la „instrucție", ești sigur că au să-ți fie aprobate, oricîte nerozii ai vîrî în ele. Fiind om cu influență, găsești numaidecît un editor, care-ți acordă sume respectabile ; îți impui cartea la școli, apoi desfaci un număr de exemplare considerabil la împărțirea premiilor, și edițiile curg, și prostiile curg, și banii curg...

Din păcate, Gheorghe Vasilescu nu-i unu. Căci dacă geniile se nasc la oîte un vac, iar talentele la un deceniu, proștii au calitatea de a se înmulți ca stelele cerului, ca nisipul mării.

Cînd apare o carte didactică, poți de mai înainte să te aștepți la ceva în genul Păsăreanu. Rar, foarte rar, aceste opere — menite ditai să lumineze tinerele generațiuni — împlinesc cu oarecare succes menirea asta ; în genere, ele nu sînt altceva decît un mijloc pentru ca Gheorghe Vasilescu să-și îndestuleze parazitara și zgomotoasa dumisale viață, care ne interesează așa de puțin.

Lucru curios, am putea susține că lucrările didactice fac și ele oarecum parte din caracterul nostru național, precum numai la noi se vîră în literatură o sumă de microbi care habar n-au ce-i gramatica; tot astfel, numai la noi se vede spectacolul acesta scandalos că o carte de școală e mai proastă decît o listă de bucate de la „Trei sarmale".

Europenii n-or fi scăpat nici ei cu desăvîrșire de prostia omenească ; sînt și pe acolo Păsăreni, slavă Domnului ! Dar... se găsește întotdeauna cineva care să-i oprească de „a lumina generațiile viitoare" cu toate năzbîtiile.

Cînd apare la noi o carte didactică, în loc să vezi dacă materia e bine împărțită, în loc să-i critici metoda, ești obligat să te ocupi de greșelile gramaticale și să-l înveți pe autor lucruri pe care aiurea le știu și elevii cei mediocri. O carte didactică în care ți se spune că ***tinicheaua este un metal ce se găsește și-n stare nativă,***

ori *că. sulfurile arzînd produce acid carbonic;* o carte didactică în care afli că melcul are *două* coarne... este, fără îndoială, o carte cu care nu poţi discuta altfel decît cu o imensă zeflemea...

De aceea, ***Adevărul literar*** roagă frumos pe domnii autori şi pe domnii editori să-i trimită operele dumnealor didactice. Noi ne-am procurat deja cîte am putut şi vom ţine deschisă în permanenţă rubrica aşa de interesantă a ***Culturii oficiale.***

O să fie frumos.

POEȚI, CÎNTAȚI!

Pătraşcule, aţine-te ! Dacă nici acuma nu te-i pro**copsi,** apoi **neprocopsit rămîi!**

Cu mila Domnului, şi mai ales cu mila Sfîntului Duh, prinţul Ferdinand e azi tatăl unei perechi de copii : un băiat şi o fată.

La nuntă, făcuşi ***poenele misterioase,*** dar ţara asta sceptică şi ingrată şi-a bătut atuncea joc şi a trecut la ordinea zilei.

La naşterea prinţului Carol, iarăşi nici o ispravă.

Acuma e momentul oportun. Pentru naşterea unei fetiţe, poeziile trebuie să curgă cu duiumul cînd fetiţa e fetiţă de neam regesc.

Parcă-i văd pe toţi Prodăneştii din zilele noastre repezindu-se „pe arena publicităţii" şi ţipînd în versuri:

O fetiţă de regină
S-a născut astăzi pe tron...
Ţara-ntreagă îi închină
Al iubirii biberon !

Au să iasă sonetele, dedicaţiile şi acrostihurile din pămînt, din iarbă **verde.**

Iar la urmă, ca încheiere, poetul care va izbuti să înjghebe nerozia cea mai mare nu va muri nici în exil, ca Ovidiu, nici în spital, ca Bolintineanu, ci într-o subprefectură oarecare.

Poeţi ai .ţării mele, soarta vă surîde, nu mai umblaţi cu mofturi.

TEATRUL NAȚIONAL

D. Mitiță Sturdza a retractat declarațiile pe care le-a făcut la „Orfeu", studenții au încetat cu manifestațiile, iar de criza ministerială nici nu se mai vorbește.

Să ne ocupăm dar azi de o chestiune poate mai interesantă decît acestea, fiindcă în chestiunea aceasta e vorba de una din așa-zisele instituții culturale ale acestei țări.

S-a deschis stagiunea Teatrului Național. în sărăcia noastră de viață intelectuală, începerea teatrului ar trebui considerată ca un eveniment de mare însemnătate. S-ar cuveni ca nu numai publicul să se grăbească a încuraja aşezămîntul acesta, dar mai cu seamă ca reprezentanții statului să-şi dea toate silințele pentru ca ea s? nu degenereze.

Publicul, n-avem ce zice, şi-a făcut întotdeauna datoria. Dar guvernul ? Guvernul pare că a jurat să compromită oît mai mult sărmanul templu al Melpomenei.

Iată un exemplu dureros :

Piesa cu care s-a deschis de astă dată stagiunea este o inepţie fenomenală, un scandal literar, o farsă dramatică, o ruşine chiar pentru o trupă ambulantă care

ar întreprinde un turneu prin Herţa-Darabani. Cu toate astea, ***în preajma tronului*** s-a reprezentat. S-au făcut cheltuieli nesăbuite pentru montarea acestei ridicule mîzgăleli, s-a scos în scenă tot personalul teatrului, s-au canonit artiştii, s-a făcut o îndrăzneaţă tentativă de asasinare a publicului.

De ce ? Este direcţia teatrului aşa de incultă şi aşa de neinteligentă încît n-a priceput toată stupiditatea farsei tânărului Em. Antonescu ? Oare d-nii Gr. Cantacuzino, C. Stăncescu, Sterian şi toţi ceilalţi n-au văzut că se găsesc în faţa încercării unui aopil pretenţios, care manevrează cu unitatea Italiei cum ar manevra cu nişte soldaţi de plumb ?

S-ar părea că — vai î — aşa este. însă, dacă intrăm în amănunte, vedem că punerea acestei oribile tragedii în scenă nu se datoreşte prostiei, ci unei stări îngrijitoare de guvernamentalism cronic. în adevăr, mucea care a scris ***în preajma inepţiei*** a avut şiretenia de a dedica opera sa d-nei Frosa Lascăr Catargiu, şi a mai avut viclenia de a şi-o împăna cu o serie de tirade împotriva aşa-numitei „demagogii", în opoziţie cu monarhismul şi cu conservatismul.

Atîta a fost de ajuns pentru ca Lascăr Catargiu, care în viaţa lui n-a citit decît ***Machedonia*** şi pe ***Arghir Crăişorul,*** cu slove chirilice, să se transforme deodată în apărător al muzelor, într-un soi de Mecena naţional şi să impuie direcţiei teatrului lugubra farsă care ne-a ţintuit pe scaun pînă la 2 din noapte.

Iată misterul. Membrii comitetului, artiştii, poate chiar autorul, toţi vedeau că se expune publicului o nebunie prost versificată, şi, cu toate astea, nimeni n-a îndrăznit să trimită pe minorul în chestie la Jignita. Piesa avea la început vreo douăzeci de tablouri; ei bine, în fiecare seară la repetiţie i se tăia cîte o aripă, ca să pară mai puţin ridiculă ; dar ea a fost totuşi prezentată sărmanilor spectatori.

Apoi pentru asta dă statul 50.000 de lei pe an Teatrului Naţional ? Acesta e rolul subvenţiei acordate din banul obştii ? Pentru ca orice băietan, mai mult sau mai puţin minor, mai mult sau mai puţin linguşitor, mai mult sau mai puţin guvernamental, mai^ mult şi tot mai mult lipsit de talent, să-şi găsească în teatru o sinecură ?

în alte ţări asemenea scandaluri ar produce o adevărată revoltă în opiniunea publică. Dacă la Comedia Franceză ar îndrăzni cineva să aducă pe scenă o astfel de zăpăceală, preţul cartofilor s-ar scumpi în piaţă, iar fluierele ar face să amuţească neprihănita clacă.

La noi, nu. La noi ministrul cultelor asistă nepăsător din loje la desfăşurarea valurilor de gogomănii stupid rimate şi nu ia nici o măsură a doua zi pentru punerea la rezon a comisiunii de recepţie a pieselor, iar publicul, băiat de treabă, petrece pe socoteala autorului şi pleacă la domiciliu fără să-i pară rău de sumele de care a fost frustrat.

Biată cultură oficială, să-ţi plîngem de milă!

CE FACE CARAGIALE

Vitrinele librăriilor, chioşcurile, toate sînt pline de opere proaspete apărute de **sub** presă. întâlneşti o sumă de nume de autori, pe care nici nu-i bănuiai că există. Toţi fac gură, toţi ţipă, copertele apar din **ce** în ce mai fantastice, mai **urlătoare,** mai atrăgătoare.

Numai de unul nu se mai aude, parc-ar **fi** dispărut de mult : e Caragiale. Şi fiindcă socotesc că el n-a pierit decît în aparenţă, vreau să vă dau noutăţi despre dînsul.

L-am întîlnit şi mai ieri. Acelaşi. Cu vecinicii ochelari, care îl ajută să nu vadă pe oameni tocmai aşa cum sînt, cu vecinicu-i zîmbet ironic, în care se oglindeşte el întreg, Caragiale se arată aproape tot cum l-aţi cunoscut odinioară. A mai încărunţit puţin, dar nu s-a schimbat mult.

Pleacă la Buzău. Şi m-am gîndit că nu-i rău să-i cer cîteva lămuriri :

— Ce ai de gînd să faci acolo ?

— Un lucru foarte serios : am luat în antrepriză birtul de la gară.

— De ce ?

— Pentru că-mi place peisajul Buzăului.

— Dar altceva ce o să mai lucrezi ?

— Altceva ? Specialitate de patiserie şi de ciocolată.

— Vorbesc de literatură...

— A, despre asta nu-ţi pot spune nimic. Eu sînt comersant român...

în altă ţară, plecarea unui scriitor de valoarea lui Caragiale în lumea comerţului ar fi un eveniment de cel mai mare interes. La noi n-are aproape nici o însemnătate. De-abia dacă noi, câţiva profani, admiratori sinceri ai talentului celui care a scris pe ***Conul Leonida,*** simţim o adâncă părere de rău că el ne lasă.

Ne-am întrebat adesea pentru ce Caragiale, cel mai original şi cel mai puternic dintre scriitorii noştri, e dat uitării de către atotputernici. Academia e ticsită de nulităţi. Teatrul e condus de nişte veterani fără „vlagă", toate instituţiile noastre culturale sînt lăsate pradă moliilor intelectuale, iar lui Caragiale nu i-a rămas decît să concureze la licitaţia birtului de la Gara Buzău.

Să fie, oare, oficialii vrăşmaşi ***din principiu*** ai scriitorilor de talent ? Lucrul ar fi cu putinţă, pentru că un talent prea mare scoate în evidenţă nihilismul intelectual al altora. Totuşi, adevărata cauză a prigonirii ar putea fi alta.

Caragiale şi-a ales genul cel mai periculos: satira. In fiecare lucrare a lui simţi revolta omului superior împotriva „găgăuţilor şi guşaţilor". Cînd ţara e plină de Dandanache, de Ventureanu, de Leonida, cum vroiţi ca originalurile acestor caraghioşi imortalizaţi să nu jure război etern aceluia care i-a gravat aşa de bine ?

Şi apoi, oamenii de spirit au avut întotdeauna specialitatea de a-şi crea vrăşmaşi. Un scriitor dulceag, care ştie să rimeze „flori de nufăr" cu „cei ce sufăr" ; un scriitor care face deliciul fetelor de pension la vîtsta cînd încep să fie vizitate de pajul Cupidon ; un scriitor care se îndeletniceşte să afle dacă Ştefan cel Mare purta barbă ori barbă-n cioc are să fie oricînd bine primit, mîngîiat, ţinut în puf. Să te păzească Dumnezeu însă să ridiculizezi o clasă ori o tagmă ! Atunci, cu cît vei

avea rnai mult talent, cu cît adică lucrarea ta va fi ma|3 caustică, cu atîta trebuie să fii mai sigur că ţi-ai făcut? vrăşmaşi pe veci. Omul iartă orice mai lesne decît faptul că a fost ridiculizat. :

Şi numai atîta e ? Caragiale a mai avut nenorocirea ş de a fi o personalitate puternică. Din pricina asta, el:i n-a putut trăi în nici o coterie, căci le-a găsit pe toate' ridicule, şi de aceea toate coteriile sînt bucuroase să-l ştie; dispărut. Aceia care i-ar fi azi prieteni, ca şi vrăşmaşii* naturali, simt în el o putere şi se tem ca puterea asta să nu se întoarcă mîine împotriva lor.

• A, mi"'. te A d? la Gara Buzău - Şi cînd *ii* auzi locomotivele fluiennd, gindeşte-te că fiecare coterie e o locomotiva tot aşa de automată: neputînd să gîndească, rmiera... ;

I. PĂUN

Gingaşul şi blîndul nostru poet Păun nu mai este. Săptămîna asta un număr restrîns de prieteni i-au dus cadavrul la locul de veci pe o vreme umedă şi tristă.

Şi acum, cînd trebuie să scriu aceste cîteva rînduri despre el, tocmai acum văd cît de tîrziu venim aceia care încercăm să-i facem panegiricul. în viaţă Păun nu s-a bucurat de nici o laudă, singura mîngîiere şi singura aspiraţie, poate, a îndrăgostiţilor sinceri de sfînta poezie. Avea desigur mulţi prieteni, aş putea chiar crede că e cu neputinţă să fi avut vreun vrăşmaş. Nu ştiu cum însă, natura lui tăcută, concentrată, retrasă vecinie în intimitatea sufletului, îl făcuse să fie trecut sub tăcere, uitat de toţi. Păun nu ştiuse să facă zgomot şi nu ştiuse să scoată vreun cîştig din talentul de care, fără îndoială, dispunea.

Aşa se explică pentru ce, cu toate meritele lui şi cu toate că era înconjurat numai de prieteni, nimeni nu s-a gîndit să-l scoată în evidenţă. Omul acesta nu era un ***luptător.*** Dacă scria, şi dacă în scrierile lui se vedeau nemulţumiri de ordine altruistă, el nu s-a gîndit vreodată că ar **putea fi** soldat, că ar putea duce vreo campanie. Scria ***pentru dînsul,*** şi dacă a publicat ceea ce

a scris a făcut-o, pur şi simplu, fiindcă i s-a cerut şi fiindcă e şi asta o profesie, ca oricare alta.

Adevărul este că fiecare rînd din versurile, ca şi din proza lui e plin de o tristeţe vagă, de o melancolie pe care niciodată n-a explicat-o. într-una din poeziile publicate în *Adevărul literar,* gîndindu-se la vremea din copilărie, el sfîrşeşte cu reflecţia asta tristă :

Mor poveştile în noi,
Noi înstrăinaţi murim ;
...Duşi de aprigul şi voi,
Ne-om găsi în ţintirim...

Ai crede că este o prevedere a sfîrşitului lui, aşa de repede. Şi, lucru curios, pe cînd în toate poeziile lui se vede cîntată o iubită — cîntată, ca şi cum ar fi murit — nimeni n-a ştiut vreodată cine era şi unde trăia aceea care inspira atîta melancolie poetului. Tocmai acum, după moartea lui, am aflat un mic crîmpei de roman, care ţine de ***Paul et Virginie*** şi de ***Werther :*** ei au copilărit împreună, apoi el a plecat în lume şi s-au iubit fără să şi-o spuie. Sfîrşitul îl ştiţi : pe el l-au îngropat deunăzi. Ea ?...

Acesta a fost omul. Cît pentru opera lui, fără îndoială ea are o valoare. Deşi tînăr, în urma lui rămîne o lucrare destul de însemnată, pierdută în ***Arhiva*** de la Iaşi, în ***Adevărul literar,*** în ***Evenimentul literar*** şi în ***Lumea nouă,*** o lucrare pe care noi ne-am luat sarcina de a o aduna cît de curînd într-un volum.

Proza lui Păun trădează pe poet: rînduri triste, aşternute pe hîrtie la întîmplare, cuprinzînd vecinie o nesfîrşită şi tristă sentimentalitate. în versuri, afară de cîteva, aceeaşi notă personală şi sugestivă, în care vibrează neliniştea unui suflet chinuit. La el nu găsim nici o dragoste nemăsurată de formele poeziei, nici lupta chinuitoare pentru exprimarea unor convingeri. Aş putea zice că Păun a fost poet din întîmplare, în ce priveşte ***manifestarea*** lui artistică. în fond, el şi-a ales poezia ca mijloc de manifestare a sentimentelor lui intime numai din cauză că felul acesta de literatură este cel mai apt pentru a reda anume stări sufleteşti, care nu se pot zugrăvi în proză. Pe de altă parte, temperamentul lui l-ar fi împiedicat oricînd de a face o lucrare lungă, puternică. în lupta pentru trai, Păun era dezarmat, în intimitate, Traian Demetrescu s-a definit pe dînsul astfel : „Eu sînt un pretext de orn^nu un om"... Păun era tot astfel. Pentru el nu exista decît comoara lui de impresii, poveştile, visurile în care trăia retras şi cu care... „s-or regăsi în ţintirim"...

HAGIESCU PARAPONISIT

Impresii și amintiri

Sînt cîteva zile de cînd toate ziarele anunță că „distinsul artist Hagiescu a fost angajat să joace la Mitică Georgescu".

In mult-puțina noastră lume artistică, evenimentul a fost primit cu oarecare importanță, întrucît Hagiescu stă printre cei mai de frunte actori ai țării.

Eu am pentru artistul acesta, vecinie colindător din tîrg în tîrg, adevărat Ahasverus[1] al artei naționale, nu numai o simpatie deosebită, dar ceva care se apropie de sentimentul melancoliei.

Este cel dintîi actor pe care l-am cunoscut.

Acum vreo optsprezece ani, pe scena Teatrului Ralli din Brăila, Hagiescu juca... de toate. L-am văzut în ***Moștenirea de la răposata*** și-n ***Angelo Malipieri, tiranul Padovei!!***

Hagiescu era în floare. Succesele lui erau cîntate de toți, și, fără îndoială, trecea printre cele mai îngrijite ilustrațiuni ale scenei românești.

Eu nu înțelegeam mult în ale teatrului, cum probabil că nici chiar azi nu prea înțeleg. Dar intuiția, care-ntotdeauna mi-a ținut loc de instrucție, îmi spunea că acesta este un actor mare.

[1] ***Ahasverus*** **— personaj legendar; aici cu înțelesul de artist rătăcitor.**

Și, cum pricepeam și eu, îl ridicam în slava cerului... într-o biată foiță locală, care-mi pusese la dispoziție importantele-i coloane.

Cînd lauzi pe un om e foarte ușor să-i devii prieten. Și am devenit.

Pe vremea aceea, cînd profesorii îmi puneau note rele la matematică, iar părinții se luaseră de gînduri cu mine și deciseseră, cu unanimitate de două voturi, să mă vîre-n armată „ca să-mi vie de hac", un actor exercita asupră-mi o influență hotărâtoare.

Pe vremea aceea eu plîngeam cu lacrimi autentice durerile comedienei Tisbe și luam cea mai vie parte la tortura Caterinci Bragadiri — în vremea ceea de iluzii, de visuri, de amor și de note rele !

Mai mare fericire decît să am de amic pe Hagiescu — actor ! — nu puteam râvni ! Căci ce ? N-aveam și eu seînteia focului sacru ? Nu simțeam în sufletul meu o înrudire cu acest pribeag al Taliei, care era mai presus de talia mea ?

De aceea, cînd l-am revăzut, după atîtea aventuri, pe ***scena*** de la Mitică Georgescu, alternînd cu Agop și cu „un număr de muzică", mi-am adus aminte de scena lui Ralli.

Bietul tiran, al Padovei, tiranizat de o societate nedreaptă, redus la rolul ***Paraponisitului*** „nemetahirisit".

Sub masca eroului lui Millo, Hagiescu al meu, cu optsprezece ani mai mult în spinare și cu opt sute optsprezece iluzii mai puțin în suflet, părea că-și plînge propria lui durere, paraponul eternului prigonit...

în sala mohorîtă, prin nourii de fum, în tăcerea forțată a birtului, notele bietului Hagiu vibrau pentru mine cu un aer de melancolie...

Și, fără voie, mi-am adus aminte din trecut. L-am cunoscut rătăcitor și tot rătăcind îl revăd.

Omul acesta a omorît pe cineva de nu i se poate găsi un colț în templul artei oficiale ? Eu l-am știut cel mult „Ucigașul lui Samson", pe cînd atîți adevărați asasini ai artei dramatice sînt „chivernisiți" după toate regulile.

Adică avem în teatru atîtea somităţi intelectuale încît ne putem permite luxul desfrînat de a trimite pe Hagiescu în fumăraia de la Mitică ?

Acest **om,** care ar trebui să ocupe un loc de frunte în teatru, nu se poate adăposti decît ***în dosul*** teatrului ?

Frumos e ? Cu drept e ?

Te devotezi celei mai ideale dintre preocupările omeneşti, şi, în loc să-ţi încălzeşti sufletul la generoasele învăţăminte ale maeştrilor, ia-o lipa-lipa prin lapoviţa unei vieţi cumplite, în căutarea codrului de pîine !

în vremea asta „direcţiile" se schimbă, iar deziluziile rămîn surori nedespărţite în zile de amar...

NOTE BIBLIOGRAFICE

referitoare la prima apariţie a scrierilor publicate în ediţia de faţă

MOŞ TEACĂ

Cine e Moş Teacă — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Epizootia — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Religia cazonă — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Aghiotantul pieţei — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Pastele — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Moş Teacă spiritist — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Cum se vindecă boalele — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Lumina electrică — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Un rond sever — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Teorii — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Bacalaureaţii — „Moftul român", an. I (1893), nr. 10 (f.d.), p. 5—6, nesemnat.
In Dobrogea — „Moftul român, an. I (1893), nr. 12 (f.d.), p. 3—4, nesemnat.
Don colonel pe frontieră — „Moftul român", an. I (1893), nr. 14 (f.d.), p. 3, nesemnat.
Contrabandă. — „Moftul român", an. I (1893), nr. 13 (f.d.), p. 3—4, nesemnat.
Chipiul alb — „Moftul român", an. I (1893), nr. 15 (f.d.), p. 4, nesemnat.

între camarazi — „Moftul român", an. I (1893), nr. 16 (f.d.), p. 4, nesemnat.
Înainte de inspecție — „Moftul român", an. I (1893), nr. 25 (25. IV), p. 4—5, nesemnat.
Telegraful regimentului — „Moftul român", an. I (1893), nr. 11 (f.d.), p. 5, nesemnat.
Recruții — „Moftul român", an. I (1893), nr. 8 (21. II), p. 3, nesemnat.
Moş Teacă la inundație — „Moftul român", an. I (1893), nr. 26 (29. IV), p. 4, nesemnat.
Răscoala căruțaşilor — „Moftul român", an. I (1893), nr. 20 (8. IV), p. 5, nesemnat.
Cheiul Dîmboviței — „Moftul român", an. I (1893), nr. 21 (11. IV), p. 3—4, nesemnat.
Moț Teacă ți presa — „Moftul român", an. I (1893), nr. 22 (15. IV), p. 5—6, nesemnat.
Un jurnal cazon — „Moftul român", an. I (1893), nr. 24 (22. IV), p. 7, nesemnat.
La teatru — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Moş Teacă la 10 mai — „Moftul român", an. I (1893), nr. 29 (9. V), p. 6, nesemnat.
Ruperea rîndurilor — „Moftul român", an. I (1893), nr. 17 (f.d.), p. 4, nesemnat.
Moț Teacă şi şcoala — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.643 (20. IX), p. 1, *A.B.*
Moş Teacă pensionar — „Adevărul", an. VIII (1895), nr. 2.098 (26. I), p. 1, *Rigolo.*
Moş Teacă şi examenele — „Adevărul", an. VIII (1895), nr. 2.100 (28. I), p. 1, *Rigolo.*
Primul atac — „Moş Teacă", an. I (1895), nr. 1 (26. III), p. 1.
Moş Teacă senator — „Moş Teacă", an. I (1895), nr. 4 (16. IV), p. 1.

DIN VIAȚA MILITARĂ

Dezertorul — „Democrația socială", an. I (1892), nr. 38 (20. IX), p. 2—3 ; nr. 39 (27. IX), p. 2—3 ; nr. 40 (4. X), p. 2—3 ; nr. 41 (11. X), p. 2—3 ; nr. 42 (18. X), p. 2—3, *Inot.*
Virtute militară — „Moftul român", an. I (1893), nr. 18 (f.d.), p. 3—5, nesemnat.

Pregătiri pentru surprindere — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Şcoala regimentului — „Moftul român", an. I (1893), nr. 5 (10. II), p. 3—4, nesemnat.
Un sergent-major — publicată sub titlul *Cum să trăieşte. Moravuri ostăşeşti* în „Drepturile omului", an. I (1885), nr. 128 (11. VII), p. 1—2, *înot.*
Cavalerul amabil — „Moş Teacă din cazarmă", Buc, 1893.
Nebunul — „Adevărul literar", an. VII (1894), nr. 1.993 (3. X), p. 2.
Copil de trupă — „Adevărul literar", an. VII (1894), nr. 2.006 (17. X), p. 2.
Fame — „Adevărul literar", an. VII (1894), nr. 2.013 (24. X), p. 2.
Moşul — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.979 (19. IX), p. 2, *A.B.*
Mari! — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.940 (7. VIII), p. 2—3, *A.B.*
Liber — „Adevărul literar", an. VII (1894), nr. 2.026 (7. XI), p. 2 ; nr. 2.032 (14. XI), p. 2.
Papă-Lapte — „Drepturile omului", an. I (1885), nr. 105 (12. VI), p. 1—2, *înot.*
Tîrîie-Brîu — „Drepturile omului", an. I (1885), nr. 109 (16. VI), p. 1, *Înot.*
Rezervistul — „Drepturile omului", an. I (1885), nr. 119 (29. VI), p. 1—2, *Înot.*
Marş-Marş !... — „Drepturile omului", seria a II-a, an. I (1888), nr. 38 (24. X), p. 2.
Instrucția cazonă — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.753 (17. I), p. 3, *A.B.*
Medic de regiment (Fragment) — „Adevărul literar", an. VII (1894), nr. 2.039 (21. XI), p. 2, *A.B.*

PUBLICISTICĂ

I

Pentru Eminescu — „Naționalul", an. I (1889), nr. 71 (3. VI), p. 1, *A.B.*
Curierul petrecerilor — „Naționalul", an. I (1889), nr. 170 (2-3. X), p. 2, *Tony.*

„Din goana vieței" — „Democrația socială", an. I (1892), nr. 22 (31. V), p. 2—3, *A.B.*

„Note si schițe" — „Democrația socială" an. I (1892), nr. 24 (14. VI), p. 2—3, *A.B.*

Iulian — „Democrația socială", an. I (1892), nr. 33 (16. VIII), p. 2, *A.B.*

Socialismul în artă — „Democrația socială", an. I (1892), nr. 48 (29. XI), p. 2—3 ; nr. 50 (13. XII), p. 2—3, *înot.*

Arta noastră — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1.

C. Dobrogeanu-Gherea — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1, *Klaps.*

Bene-merenti — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.630 (6. IX), p. 1, *înot.*

Arta cea nouă — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.636 (13. IX), p. 1.

Iubirea în poezie — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.657 (4. X), p. 1.

Convorbire cu Gherea-Dobrogeanu — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.657 (4. X), p. 1, *înot.*

Teatrul — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.664 (11. X), p. 1.

Arta încurajată — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1.

Amintiri literare. Genialul Pătraşcu — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1. *Tony.*

Bastardul literar — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.684 (1. XI), p. 1—2, *înot.*

Arta populară — „Munca", an. III (1893), nr. 38 (14. XI), p. 1.

//. L. Caragiale] — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.697 (15.XI), . p. 1.

Politică şi artă — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.731 (20. XII), p. 1.

Anastasie Stolojan — „Adevărul", an. VI (1893), nr. 1.731 (20. XII), p. 1, *Klaps.*

Artă şi democrație — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.753 (17. I), p. 1.

Mounet-Sully-Hamlet — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.783 (16. II), p. 3, *Quidam.*

Arta pentru artă. Conferință ținută la Ateneu, joi 17 februarie 1894 — în broşură, Buc, 1894.

v3

Literatură şi ştiință — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.816 (21. III), p. 1.

Poşta redacției — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.947 (15. VIII), p. 1.

Gramatică! — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.953 (22. VIII), p. 1, *Wunder.*

La stînă! — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.960 (29. VIII), p. 2, *Wunder.*

Cărțile didactice — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.979 (19. IX), p. 1.

Poeți, cîntați! — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.991 (1. X), p. 1, *Rigolo.*

Teatrul Național — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 1.999 (9. X), p. 1.

Ce face Caragiale — „Adevărul", an. VII (1894), nr. 2.013 (24. X), p. 1.

/. Păun — „Adevărul literar", an. VIII (1895), nr. 2.081 (8. I), p. 1.

Hagiescu paraponisit — „Dreptatea", an. III (1898), nr. 924 (14. XII), p. 1.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINS

DIN VIAȚA MILITARĂ

PUBLICISTICĂ 1

Redactor responsabil : GHEORGHE ZARAFU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Dat la cules 04.09.196}. Bun de tipar 25.12.196S. Apărut 1966. Tiraj 6.140 ex. Broşate 5.080 ex. Legate '/i 1.060 ex. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 gini'. Format 540X840116. Coli ed. 18,26. Coli tipar 25,25. Planşe tipo 6 A. nr. 10.879/1965. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—0.

Întreprinderea Poligrafică .13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandreicu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România.
Comanda nr. 1.680